

Α. Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ

Η ΠΙΣΤΙΣ
ΩΣ ΒΙΩΜΑ

Δ΄
ΤΟΜΟΣ

*Ἡ αὐτοκριτικὴ
Ἡ ἐσωτερικὴ στροφὴ*

ΑΘΗΝΑΙ 1983

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

A. N. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ

Η ΠΙΣΤΙΣ ΩΣ ΒΙΩΜΑ

**Δ'
ΤΟΜΟΣ**

**Η ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗ
Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΤΡΟΦΗ**

ΑΘΗΝΑΙ 1983

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»
Γραφεία Λυκαβητοῦ 11 – Ἀθήναι
World Copyright 1983

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αυτόκριτική, έσωτερική στροφή... Νὰ ὄροι μὲ τοὺς ὁποίους ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δὲν φαίνεται νὰ ἔχη πολλές σχέσεις. Καὶ πῶς, ἀλήθεια, νὰ ἔχη; Ἡ ὄλη ἐξέλιξις τοῦ πολιτισμοῦ ἔστρεψε τὰ ἐνδιαφέροντά του πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. Καὶ τὸ ἄγχος καὶ ἡ ἔντασις τῆς τεχνοκρατουμένης ζωῆς του δὲν τὸν ἀφίνουν νὰ ἀναπνεύσῃ πνευματικά, νὰ ἐνδιαφερθῇ γιὰ τὴν ἐσωτερική του ζωὴ καὶ τὴν ἀνάπτυξί της. Πρᾶγμα πού, βέβαια, τὸν ἐμποδίζει νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν ἀξία τῶν πνευματικῶν παραγόντων, πού προάγουν τὴν ἀνάπτυξιν αὐτή. Ὅμως, ἐκεῖνος πού θέλει νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀσφυκτικὸ κλοιό, νὰ δημιουργήσῃ μέσα στὴν ἀποπνικτικὴ ξηρασία τοῦ αἰῶνος μας πηγὲς «ὑδατος ζῶντος», δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀξία πού ἔχουν αὐτὲς οἱ βασικὲς συνιστώσες τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου. Πνευματικὴ ζωὴ χωρὶς αὐτοέλεγχον εἶναι καράβι χωρὶς πλοίαρχον καὶ τιμονιέρην. Καὶ, φυσικά, προωρισμένο γιὰ τὸ ναυάγιο.

Ὅμως, ποιά εἶναι ἡ θέσις τῆς ἐσωτερικῆς στροφῆς στὴ πνευματικὴ μας ζωὴ; Εἶναι κάτι πού μιὰ γιὰ πάντα μᾶς προσανατολίζει πρὸς τὸ αἰώνιον καὶ τὶς ἀξίες του, ἢ εἶναι ἐπίσης καὶ μιὰ κίνησις λιγώτερο ἐντυπωσιακὴ, ἀλλὰ ὄχι γι' αὐτὸ καὶ λιγώτερο σημαντικὴ, πού πρέπει κάθε τόσο νὰ ἐπαναλαμβάνεται καὶ διαρκῶς νὰ διορθῶνῃ τὸν πνευματικὸν μας προσανατολισμό; Πῶς πρέπει νὰ γίνεται ἡ αὐτοκριτικὴ, γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινὰ δημιουργικὴ, νὰ προλειάνῃ τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ στροφή καὶ ὕστερα νὰ τὴν ἀξιοποιῇ, ἐλέγχοντας πάντοτε ἂν ἡ πνευματικὴ μας πορεία ἀκολουθεῖ τὴν ὀρθὴ γραμμὴ; Ποιά τὰ ἐμπόδια πού μᾶς ἀποτρέπουν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπιβεβλημένη αὐτοκριτικὴ; Καὶ πῶς πρέπει αὐτὴ νὰ ἀσκῆται μέσα στὸ πλαίσιο πού ἐπιβάλλει ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, ὥστε νὰ ἀποφεύγωνται τὰ δραματικὰ παρεπόμενα πού ἕως τώρα κατεταλαιπώρησαν τὸ χριστιανικὸ πλήρωμα; Αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ἀπησχόλησαν τὸν Ἄλεξ. Τσιριντάνη μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἐρεῦνης πού, ὅπως εἶχαμε ἤδη τὴν εὐκαιρίαν νὰ ποῦμε στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Α' τόμου, δὲν ἦταν μόνο θεωρητικὴ ἐπεξεργασία, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ βίωμα ἐνὸς πνευματικοῦ ἀγωνιστοῦ, **[σελ. 6]** πού ἔγραφε αὐτὰ πού ζοῦσε καὶ ζοῦσε αὐτὰ πού ἔγραφε. Καὶ ἀπὸ τὰ κατάλοιπα αὐτῆς τῆς ἐρεῦνης βγῆκε καὶ ὁ παρῶν Δ' τόμος τῆς σειρᾶς ἢ «Πίστις ὡς βίωμα», ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ ὁποίου ξεπηδᾷ μιὰ σύγχρονη καὶ εὐρεῖα ἀντίληψις τῆς αὐτοελεγχομένης πνευματικῆς ζωῆς, σφραγισμένη μὲ τὴν σφραγίδα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς προσωπικότητος τοῦ Α. Τσιριντάνη, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξόχων διανοητικῶν του χαρισμάτων.

Ποιά ὅμως εἶναι τὰ στοιχεῖα πού συγκροτοῦν αὐτὴ τὴν σύγχρονη ἀντίληψις τοῦ ρόλου τοῦ αὐτοελέγχου στὴν ἐσωτερικὴν μας ζωὴ; Ἀδύνατον, βέβαια, νὰ τὰ ἐμφανίσουμε ὅλα. Ἐκλεκτικὰ παρουσιάζουμε μερικὰ γιὰ τὸν ἀναγνώστη, πού ἴσως γιὰ πρώτη φορὰ ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἄλεξ. Τσιριντάνη. Καὶ ἀρχίζουμε

ἀπὸ τὴν εἰλικρίνεια, ποὺ ἔχει σὰν συνέπεια τὴν πάταξι τῆς ταπεινολογίας. Κατάλοιπο μιᾶς παρεξηγημένης ἀντιλήψεως τῆς χριστιανικῆς ταπεινώσεως, ἡ ταπεινολογία αὐτὴ ἐγένετο τὰ αὐτιά μας μὲ τοὺς θρήνους γιὰ τὸ ἀμάρτημα. Θρήνους ποὺ ὁ Ἄ. Τ. χαρακτηρίζει ὡς ὑποκριτικούς καὶ ἀναφερομένους σὲ ἀμαρτήματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φανταστικά. Καὶ ἀπόδειξις εἶναι ὅτι αὐτὸς ποὺ θρηνεῖ γι' αὐτὰ γίνεται ἔξω φρενῶν, ἂν τοῦ ὑποδείξης ἓνα συγκεκριμένο λάθος του, ἔστω καὶ μικρό. Τέτοια νοοτροπία δὲν εἶναι περίεργο ὅτι ὁδηγεῖ σὲ καταστάσεις ποὺ δὲν χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ στοιχεῖο τῆς ἰσορροπίας. Καὶ ἡ θεραπεία της, ποὺ ἐντελῶς πρωτότυπα μᾶς δείχνει ὁ σοφὸς διδάσκαλος, εἶναι μία: ἡ ἀγάπη. Ἀντὶ, μᾶς λέει, νὰ θρηνοῦμε γιὰ τὰ σφάλματά μας, ἄς τὰ θυμώμαστε μόνο στὴν κατάλληλη στιγμή. Ὅταν, δηλαδή, βλέπουμε τὸν πλησίον μας νὰ πέφτη καὶ αὐτὸς, καὶ εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ τὸν κατακρίνουμε.

Ὅμως αὐτὴ ἡ εἰλικρίνεια στὸν αὐτοέλεγχο, λέει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς, δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται μόνο στὰ ἄτομα. Πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται στὴν αὐτοκριτικὴ ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ κάνουν οἱ χριστιανοί, σὰν φορεῖς τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας μέσα στὸν σύγχρονο κόσμος. Προσπάθεια ἀποφυγῆς τῆς αὐτοκριτικῆς αὐτῆς γιὰ λόγους σκοπιμότητος εἶναι ὄχι μόνον μάταιη, ἀφοῦ ἡ ἀπόκρυψις τῆς ἀλήθειας δὲν ὑπηρετήσε ποτὲ καμμία σκοπιμότητα, ἀλλὰ καὶ ἀφελής. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ ἡ σημερινὴ κοινωνία ἔχει ἤδη διατυπώσει τὸ κατηγορητήριό της. Τὸ ζήτημα ἐπομένως εἶναι πῶς τὸ κατηγορητήριον αὐτὸ θὰ τὸ ἀντιμετωπίσουμε μὲ ἀντικειμενικότητα καὶ καλὴ πίστι, ὥστε νὰ τὸ μετατρέψουμε σὲ **[σελ. 7]** δημιουργικὴ αὐτοκριτικὴ. Καὶ ἐδῶ πάλι ὁ Ἄλ. Τσιριντάνης γίνεται σοφὸς ὁδηγὸς μας, ὅπως θὰ δῆ καὶ μόνος του ὁ ἀναγνώστης.

Ἐρχεται, ὕστερα, τὸ θετικὸ περιεχόμενο ποὺ δίνει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς στὸν αὐτοέλεγχο τῆς ἐσωτερικῆς μας ζωῆς, τονίζοντας ὅτι κύριος στόχος τῆς αὐτοκριτικῆς μας δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνο τὰ σφάλματα καὶ οἱ πράξεις ποὺ ἀποδοκιμάζει ἡ συνείδησις, ἀλλὰ τὰ ἐγκλήματα παραλείψεως, δηλαδή αὐτὰ ποὺ συνήθως τὰ ξεχνοῦμε ἢ δὲν τὰ προσέχουμε, εἴτε ἀπὸ ἀμέλεια, εἴτε ἀπὸ μιὰ βαθμιαία καὶ γι' αὐτὸ πιὸ ὑπουλη καὶ δύσκολα ἀνιχνεύσιμη ἀπώλεια τοῦ κεντρικοῦ νοήματος τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι ἡ ἀγάπη. Γιὰτὶ ἡ ἀγάπη δὲν ἀρκεῖται μόνο στὴν ἴσως ἄψογη ἀλλὰ ψυχρὴ συμπεριφορὰ μας, ἀλλὰ ζητᾶει πράξεις θετικές, δημιουργικές.

Ἔτσι ἡ αὐτοκριτικὴ ποὺ περιορίζεται μόνο στὰ σφάλματα, στὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, ἀποξενώνεται σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἀγάπης, καὶ γι' αὐτὸ γίνεται στὸ τέλος στεῖρα, μὲ τὰ προαναφερθέντα δυσάρεστα ἐπακόλουθα. Ἀντιθέτως, ἡ αὐτοκριτικὴ ποὺ στόχο ἔχει καὶ τὶς θετικὰ παραλείψεις μας πάντοτε βρίσκεται σὲ ἐπαφὴ καὶ τονώνει τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἀγάπης, ποὺ γίνεται τὸ κριτήριον ὅλων τῶν σκέψεων, πράξεων καὶ διαθέσεων μας, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ αὐτοκριτικὴ, ἀντὶ νὰ μᾶς παραλύη, νὰ μᾶς τονώνη, νὰ μᾶς κἀνη δημιουργικούς καὶ νὰ μᾶς εἰσάγη στὴν περιοχὴ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς χαρᾶς.

Ὅμως τὸ σπουδαιότερο ποὺ συναντοῦμε στὶς σελίδες τοῦ παρόντος τόμου εἶναι τὸ γνήσιο εὐαγγελικὸ πνεῦμα ποὺ τὶς διαπνέει. Μέσα στὴν φιλόδηρη

ἀτμόσφαιρα πού δημιουργεῖ τὸ πνεῦμα αὐτό, ὁ αὐτοέλεγχος παίρνει μιὰ ἰδιαίτουσα βαρύτητα, γίνεται σανίδα σωτηρίας. Γιατὶ ἡ εἰλικρινὴς καὶ τιμίαι ὁμολογία στὴν ὁποία μᾶς ὁδηγεῖ μπορεῖ μόνη της, χωρὶς τίποτε ἄλλο, νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ διορθώσῃ καὶ τὶς δυσκολώτερες καταστάσεις, ἀκόμη καὶ τὶς σοβαρώτερες ἠθικὲς πτώσεις. Βέβαια, τὸ καλύτερο εἶναι νὰ ἀποφεύγωνται παρόμοιες καταστάσεις. Μία πτώσις δημιουργεῖ πάντοτε προβλήματα, ἔχει συνέπειες πού ἴσως δὲν διορθώνονται, καὶ πάντα τραυματίζει, τοποθετώντας τὸν ἀγωνιζόμενο ἄνθρωπο σὲ δυσμενῆ θέση, προκειμένου νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα. Ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα συμβῇ τὸ ἀπευκταῖο, ἡ λύση ὑπάρχει. Εἶναι ἡ εἰλικρινὴς αὐτοκριτικὴ καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ σφάλματος. «Γιατὶ στὰ πνευματικά», λέει ὁ σοφὸς δάσκαλος, «ἀφ’ ὅτου ὁμολογήσῃς ἓνα [σελ. 8] σφάλμα ἢ μιὰ ἀδυναμία, ἡ ἀδυναμία ἔχει κιόλας ὑπερνικηθῆ». Καὶ στὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως, «ἓνα μόνον ἀμάρτημα ὑπάρχει, νὰ μὴν ἀναγνωρίζῃς τὸ ἀμάρτημα».

Ἔτσι δὲν ἐνισχύεται ἀπλῶς ὁ ἄνθρωπος πού μὲ καλὴ πίστι καὶ εἰλικρίνεια ἀγωνίζεται τὸν «ἀγῶνα τὸν καλόν». Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι γίνεται κυριολεκτικὰ ἀήττητος, ἀφοῦ ἡ παραπάνω φιλόανθρωπη τοποθέτησις τὸν προστατεύει ἀπὸ τὸν μόνον θανάσιμο κίνδυνο πού τὸν ἀπειλεῖ, τὸν κίνδυνο τῆς ἀπογοητεύσεως, πού μπορεῖ νὰ ἐξελιχθῆ σὲ ἀπόγνωσι καὶ νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγῶνα.

Ὅμως ὁ Ἄλεξ. Τσιριντάνης προχωρεῖ καὶ πάρα πέρα. Δὲν ἔχουν μόνον σημασία, ἄς ποῦμε, ναυαγοσωστικὴ ἢ αὐτοκριτικὴ καὶ ἡ ὁμολογία. Οὔτε, πολὺ περισσότερο, ἀποτελοῦν κάτι τὸ μειωτικὸ ἢ τὸ ἐξευτελιστικὸ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, ὅπως συχνὰ μᾶς τὶς ἐμφανίζει τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, πνεῦμα αὐτοεπαίνου καὶ αὐτοπροβολῆς, πού τελικὰ κορυφώνεται στὸ ψέμα τῆς προπαγάνδας. Ὁ αὐτοέλεγχος, μᾶς λέει ὁ σοφὸς καθηγητὴς, εἶναι κάτι τὸ μεγαλειώδες. Καὶ ἐκεῖνος πού ἀναγνωρίζει τὸ λάθος του κἀνῃ μιὰ πρᾶξι ἠγετική. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀσώτου εἶναι πρᾶξις ἠθικοῦ μεγαλείου. Καὶ μὲ τὴν ὁμολογία του ὁ ἄδικος τελώνης δὲν σώζεται ἀπλῶς, ἀλλὰ γίνεται πιὸ δίκαιος ἀπὸ τὸν κατὰ τὰ ἄλλα δίκαιο Φαρισαῖο, πού τὸν κατεβάξει ἢ ὑπερηφάνειά του.

Καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ ἐπανάστασις πού ἔφερε ὁ Χριστιανισμὸς καὶ πού ξεχάστηκε τόσο εὔκολα τόσοι αἰῶνες καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς χριστιανούς. Ἄν δὲν τὴν ξαναθυμηθοῦμε, ἂν δὲν τὴν ξαναζωντανέψουμε, παραιτούμενοι ἀπὸ τὴ σύγχρονη νοοτροπία τῆς αὐτοπροβολῆς καὶ τῆς ὑπεροψίας, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ ἔρθῃ ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησι τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, καὶ νὰ πραγματοποιηθῆ ἔτσι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεσι γιὰ τὴν ὑπερνίκησι τῆς μεγάλης κρίσεως τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. Καὶ τότε εἰς μάτην θὰ κοπιᾶζον οἱ διάφοροι εἰσηγηταὶ συστημάτων, πού χωρὶς αὐτὴ τὴν προϋπόθεσι θὰ μείνουν γιὰ πάντα οὐτοπίες.

Παραδίδοντας, λοιπόν, στὸ ἐλληνικὸ κοινὸ τὸν παρόντα Δ’ τόμο, εὐχόμεστε ὀλόψυχα νὰ συντελέσῃ στὴ προαγωγή τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου καὶ στὴν ἀλλαγὴ νοοτροπίας πού τόσο ἀνάγκη ἔχουν οἱ καιροὶ μας.

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗ

1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗΣ*

A

Τò σημερινό μας θέμα θα περιστραφῆ γύρω στὴ χριστιανικὴ αὐτοκριτικὴ. Εἶναι μεγάλη ἡ χαρὰ πὺ προξενεῖ ἡ ἐλευθερία μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀσκῆσῃ τὴν αὐτοκριτικὴ αὐτῆ. Ἡ αὐτοκριτικὴ αὐτῆ εἶναι «νίκης παιάν». Γιατὶ ἀπὸ τὴν στιγμὴ πὺ ἀρχίζει ἡ αὐτοκριτικὴ, ἀπὸ τὴν ἴδια στιγμὴ, φιμώνεται ἡ ἄρνηση. Εἶναι δὲ ἐνδιαφέρον ὅτι ἡ ταπείνωση πὺ ἡ αὐτοκριτικὴ προϋποθέτει ἀποτελεῖ περιουσία χριστιανικὴ, τὴν ὁποίαν ἔδειξε ἤδη ἀρκετὰ ἡ δυτικὴ χριστιανοσύνη. Ἐνα κύμα αὐτοκριτικῆς ὑπάρχει ἤδη καὶ στὶς τάξεις τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ στὶς τάξεις αὐτῆς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, κατάπληξη δὲ προξενεῖ τὸ νὰ διαβάσῃ κανεὶς, φέρ' εἰπεῖν, ἄρθρα καθολικῶν θεολόγων πὺ ἐπαινοῦν τὸν Λούθηρο! Γιατὶ, λένε, ἔτσι πὺ καταντήσαμε, χρειαζόταν ἕνας Λούθηρος, γιὰ νὰ μᾶς καθάρῃ. Καὶ ἔτσι θὰ πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ αὐτοκριτικὴ αὐτῆ ἀποτελεῖ μίαν ἐπιτυχίαν πὺ συνετέλεσε πάρα πολὺ στὴ νέα ἀνθησις τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ δυτικὴ Εὐρώπη. Ἀπὸ ὀρθόδοξον δὲ ἄποψιν θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα ἐπίτευγμα πὺ συνδέεται πρὸς τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν καὶ νοοτροπίαν, πὺ βάση τῆς ἔχει τὴν ταπείνωση. Ἐὰν ἕνα κόσμημα ἔχει ἡ Ὄρθοδοξία, τὸ κόσμημα αὐτὸ εἶναι ἡ ταπείνωση. Καὶ ἂν ὑπάρχει ἕνα ἔμβλημα, αὐτὸ εἶναι τὸ «*ἡμάρτομεν καὶ ἠνομήσαμεν καὶ ἠδικήσαμεν ἐνώπιόν σου*» καὶ ἡ σαφὴς διάκρισις ἀνάμεσα στὶς αἰώνιες ἀλήθειες καὶ σὲ μᾶς, πὺ εἴμαστε τὰ «*ὄστράκινα σκεύη*», πολὺ «*ὄστράκινα σκεύη*», πὺ φέρουν τὶς ἀλήθειες αὐτὲς καὶ διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄλλος βλέπει τὶς ἀλήθειες [σελ. 12] αὐτὲς. Ἄς ἐπιτραπῆ, λοιπόν, σήμερον νὰ ἀπασχοληθοῦμε μὲ τὴν θεωρητικὴν θεμελίωσιν αὐτῆς τῆς αὐτοκριτικῆς.

* Ἡ εἰσήγησις αὐτῆ ἐγένετο τὴν 26-5-1957.

Ἡ θεωρητικὴ αὐτὴ θεμελίωση θὰ χρειασθῆ νὰ ἀνατρέξῃ στοὺς πολιτιστικούς ἰσολογισμούς, στοὺς ἰσολογισμούς τῶν διαφόρων παραγόντων τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅπως καὶ ἄλλοτε ἔχομε εἰπῆ, μπροστὰ στὸ σημερινὸ κατάντημα τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἔπρεπε νὰ πάρωμε μίαν θέσιν ἀπέναντι στις διάφορες κατευθύνσεις πού εἶναι σχετικὲς μὲ τὴν πορεία του, ἀποκρούοντες σχήματα a priori, ὅπως ἐκεῖνο πού ἰσχυρίζεται ὅτι, τάχα, ὅπως κάθε πολιτισμὸς, ἔτσι καὶ ὁ σημερινὸς εἶναι μοιραῖα καταδικασμένος σὲ ἐξαφάνιση, ἢ ἀντίθετα ὅτι εἶναι μοιραῖα προορισμένος νὰ λάμπῃ. Ὅπως εἶπαμε, μοιραῖα πράγματα δὲν ὑπάρχουν, καὶ οἱ τύχες τῶν πολιτισμῶν γράφονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπομένως, ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ὅμως, πρὶν πάρουμε αὐτὴ τὴν ὑπεύθυνη θέσιν, πρέπει νὰ δοῦμε τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἔφερε τὸν πολιτισμὸ στὸ σημερινὸ κατάντημα. Καὶ αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε a priori, μὲ ἀπλοὺς συλλογισμούς, ἀλλὰ a posteriori, ἐμπειρικά, μὲ μίαν ἔρευνα τοῦ πῶς ἔγινε καὶ πῶς διαμορφώθηκε ὁ πολιτισμὸς μας αὐτός, δηλαδή μὲ μίαν ἔρευνα τῶν παραγόντων πού τὸν διεμόρφωσαν. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ἐκαλέσαμε κατὰ κάποιον τρόπο τοὺς διαφόρους παράγοντες πού συνθέτουν αὐτὸν τὸν δυτικὸ πολιτισμὸ, δηλαδή τὴν ἐπιστήμη, τὴν φιλοσοφία, τὴν οἰκονομία, τὴν δημοκρατία καὶ ἄλλους ἀκόμη –γιατὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν παραγόντων τοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι κλειστός, δὲν ὑπάρχει δηλαδή numerus clausus τῶν παραγόντων αὐτῶν– νὰ καταθέσουν τοὺς ἰσολογισμούς τους. Καὶ ἀφοῦ τοὺς κατέθεσαν ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον, ἐρχόμαστε τώρα νὰ τοὺς ἐξετάσωμε ἕναν-ἕναν καὶ νὰ δοῦμε τί βγαίνει ἀπὸ αὐτούς. Γιατὶ μὴν ξεχνᾶμε ὅτι τοὺς πήραμε, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ βροῦμε τί βγαίνει ἀπὸ τοὺς ἰσολογισμούς αὐτοὺς σὰν συμπέρασμα γιὰ τὴν διάγνωση τῆς νόσου τοῦ πολιτισμοῦ μας. Τί ἔκαμαν, δηλαδή, αὐτοὶ οἱ παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε νὰ μποροῦμε ἢ νὰ μὴ μποροῦμε νὰ ἐξηγήσωμε τὴν σημερινὴ κατάσταση τοῦ πολιτισμοῦ καί, ἐπομένως, καὶ τὴν περαιτέρω πορεία του.

[σελ. 13] Ἡ ἔρευνα τῶν παραγόντων αὐτῶν, ἢ ἔρευνα τῶν ἰσολογισμῶν αὐτῶν μᾶς ὀδηγεῖ περίπου στὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

Ἄν πάρωμε ἕναν-ἕναν τοὺς ἰσολογισμούς αὐτούς, θὰ δοῦμε ὅτι δὲν εἶναι ἰσολογισμοὶ ἀποτυχίας. Περίεργο! Δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἀπέτυχε. Εἶπαμε ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ὁ scientisme, ὁ ἐπιστημονισμὸς, ἡ τυφλὴ πίστη στὴν ἐπιστήμη, ἢ οἴηση κλπ. Ὅτι ὅμως ἡ ἐπιστήμη ἀπέτυχε ὡς παράγων τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πῆ κανεὶς καὶ νὰ τὸ πιστεῦῃ ὅταν θὰ τὸ λέῃ. Καὶ νομίζω ὅτι κανεὶς μας δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πῆ αὐτὸ καὶ νὰ τὸ πιστεῦῃ ὅταν τὸ λέῃ, γιατί κανεὶς ἀπὸ μᾶς δὲν ὑπάρχει πού αὐτὴ τὴ στιγμή νὰ μὴν κάνει ἄφθονη χρῆση τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Καὶ φυσικά, τὴν ὥρα πού κάνει χρῆση τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης, ἀναγνωρίζει συγχρόνως τὴν πρόοδο αὐτῆ. Ἡ ἰδέα, λοιπόν, νὰ φορτώσωμε στὴν ἐπιστήμη τὸ σημερινὸ κατάντημα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐπιστήμη φταίει γι' αὐτὸ εἶναι ἰδέα ἀντιχριστιανικὴ, πού πρέπει νὰ ἀπορριφθῆ.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὴν φιλοσοφία. Τὸ ἴδιο γιὰ τὴν τέχνη. Τὸ ἴδιο γιὰ τὴν δημοκρατία, γιὰ τὴν οἰκονομία, τὸ ἴδιο γιὰ ὅλους τοὺς ἐπὶ μέρους παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅμως κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἰσολογισμοὺς αὐτοὺς δὲν μᾶς δείχνει μία ἀποτυχία, ἓνα χάσμα πού νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ καὶ νὰ μᾶς πῆ «νά, αὐτὸ φταίει». Καὶ ὅμως, ἡ σημερινή κρίση τοῦ πολιτισμοῦ ὑπάρχει χειροπιαστή μπροστά μας. Καὶ κινδυνεύομε νὰ βρεθοῦμε στὸ ἴδιο σκοτάδι ὅπως ὁ Φάουστ στὸ ὁμώνυμο δράμα τοῦ Γκαίτε καὶ νὰ μὴ μποροῦμε νὰ προχωρήσωμε καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχο αὐτῶν τῶν ἰσολογισμῶν.

Ἔτσι, ἀφοῦ ἐρευνήσαμε ἓναν-ἓναν τοὺς παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ τί ἔκαναν, καταλήγομε στὰ ἐξῆς: Ὅτι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχομε σὰν γεγονός τὴν σημερινή κρίση τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἐνῶ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, οὔτε a priori μὲ ἓνα σχῆμα, οὔτε a posteriori ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἔρευνα αὐτή, δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε τί εἶναι ἐκεῖνο πού προκάλεσε τὴν σημερινή κρίση. Καὶ τὸ κακὸ εἶναι ὅτι, ἅμα δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε τί εἶναι ἐκεῖνο πού προκάλεσε τὴν κρίση, δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε καὶ τὸ τί πρέπει νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ ὑπερνικηθῇ ἡ κρίση αὐτή. Ὁ ἀντικειμενικὸς ἐρευνητής, πού θέλει νὰ βλέπῃ τὴν ἀλήθεια καὶ μόνο τὴν ἀλήθεια, δοκιμάζει μία στιγμὴ δυσκολίες, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἀγωνίες. Αὐτὸ εἶναι, ἄλλως τε, τὸ προνόμιο γιὰ κάθε εἰλικρινῆ ἐρευνητή. Εἰλικρινῆς ἐρευνητής **[σελ. 14]** εἶναι ἐκεῖνος πού περνάει στιγμὲς δύσκολες. Ἡ ὑπερνίκηση τῶν δυσκόλων στιγμῶν ἀποτελεῖ τὴν προσφορὰ πού θὰ κάνῃ κατόπιν ὁ ἐρευνητής σὲ ὅλους ἐκείνους πού θὰ τὸν ἀκούσουν, γιὰτὶ ἓνα μήνυμα πού θὰ γίνῃ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑπερνίκηση δυσχερειῶν ἔχει δύναμη πού δὲν τὴν ἔχει τὸ μήνυμα πού δὲν ἐγνώρισε τὴν πάλη καὶ τὴν νίκη.

Ἐπαναλαμβάνω λέγοντας ποῦ εὐρίσκεται ἡ δυσκολία μας. Γεγονὸς εἶναι ἡ κρίση τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἡ ἐξήγηση τῆς κρίσεως αὐτῆς ἀπησχόλησε τὸν Σπένγκλερ καὶ ἄλλους, μὲ τὶς θεωρίες περὶ μοιραίου τῆς κρίσεως αὐτῆς, τὶς ὁποῖες, ὅπως καὶ κάθε μοιραῖο, ἀπερρίψαμε. Ἔμεινε ὁ δρόμος τῆς «κατ' ἐπαγωγὴν» ἔρευνας τῶν διαφόρων πολιτιστικῶν παραγόντων, γιὰ νὰ δοῦμε μήπως βροῦμε μέσα σ' αὐτοὺς τὸ αἷτιο καὶ ἄρα καὶ τὸ «δέον», τί δηλαδὴ πρέπει νὰ γίνῃ. Ἐπήραμε μερικοὺς ἰσολογισμοὺς, τοὺς ἐψάξαμε, ἀλλὰ δὲν βρήκαμε σὲ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖνο τὸ χάσμα πού θὰ μᾶς δώσῃ νὰ καταλάβωμε τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἔφερε τὴν σημερινή κρίση. Καὶ καταντᾷ ἔτσι νὰ φθάσωμε στὸ σημεῖο πού καὶ σήμερα ἀκόμη φθάνει πότε-πότε ὁ γιατρός, ὅταν τὸν ἐρωτοῦν «τί ἔχει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος», καὶ ἀπαντᾷ: «Δὲν ξέρω. Ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ πῆ τί ἔχει»!

Γ

Ἦ μήπως δὲν εἶναι ἔτσι; Θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ φρονῶ ὅτι δὲν εἶναι ἔτσι. Καὶ τὸ φρονῶ αὐτό, ὅχι γιὰτὶ μᾶς συμφέρει νὰ τὸ φρονοῦμε, ἀλλὰ γιὰτὶ πράγματι μποροῦμε νὰ βροῦμε τὸ αἷτιο πού ἔφερε τὴν σημερινή κρίση τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ τὴν δική μου γνώμη, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ αἷτιο αὐτό, πρέπει νὰ κάνωμε τοῦτο: Ἀρκετὰ παρουσιάσθηκε ἡ γνωστὴ πιά καὶ «κοινὸν τόπον» ἀποτελοῦσα διάκριση μεταξὺ

πνευματικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, culture καὶ civilization. Ἄλλὰ νομίζω ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴ τὴν διάκριση, πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ μία ἄλλη διάκριση, ποὺ θὰ μᾶς βοηθήσῃ, γιατί σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, ξέρετε, οἱ καλὲς διακρίσεις βοηθοῦν τὴν λύση. Εἶναι τὸ γνωστὸ μεσαιωνικὸ δόγμα: «Qui bene distinguit bene docet», δηλαδή, «ὅποιος ξέρει καλὰ νὰ διακρίνη, αὐτὸς ξέρει καὶ καλὰ νὰ διδάσκῃ». Πρέπει λοιπὸν καὶ ἐμεῖς νὰ κάνωμε μία διάκριση. Καὶ ἡ διάκριση αὐτὴ θὰ ἀφορᾷ [σελ. 15] στὶς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν σκέπτομαι ἀπὸ τὰ νομικὰ καὶ τὴν ἔχω πάρει ἀπὸ τὸ Ἐμπορικὸ Δίκαιο, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ Ναυτικὸ καὶ τὸ Ἀσφαλιστικὸ. Εἶναι ἡ ἰδέα τῆς διακρίσεως μεταξὺ μερικῆς καὶ κοινῆς ἀβαρίας, εἰδικοῦ καὶ γενικοῦ πταιίσματος κλπ. Θὰ μπορούσαμε λοιπὸν νὰ ποῦμε τὸ ἐξῆς: «Ὅτι ἀπὸ τὶς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπάρχουν ἀξίες ποὺ ἔχουν μερικὴ ἀποστολή, ἢ, ἂν θέλετε, εἰδικὴ ἀποστολή, εἰδικὸ ἔργο. Ἐπιτελοῦν τὸ ἔργο αὐτό; Εἶναι ἐν τάξει. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μία ἀξία ποὺ ἔργο τῆς εἶναι ἡ ὁλότης, ἡ σύνθεση, ἡ ἐνότης, τὸ γενικό. Εἶναι ἡ ἀξία τῆς ὁλοκληρώσεως. Θὰ ἔλεγα ὅτι ὑπάρχουν ἀξίες ποὺ ἀποτελοῦν μόνο οἰκοδομικὸ ὑλικό, ὅπως ὁ Α λίθος, ὁ Β λίθος, ὁ Γ λίθος, ὁ Δ λίθος, καὶ ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη ἀξία, ποὺ ἔργο τῆς εἶναι νὰ πάρῃ αὐτοὺς τοὺς λίθους καὶ νὰ τοὺς κἀνῃ οἰκοδόμημα. Καὶ φαίνεται ὅτι συμβαίνει τὸ ἐξῆς: Οἱ ἐπὶ μέρους ἀξίες προσφέρονται σὲ μᾶς, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀξιωματικά. Ἐπὶ παραδείγματι, δὲν χωρεῖ ἀπόδειξη –ἀλλὰ καὶ δὲν χρειάζεται ἀπόδειξη, γιατί δὲν ἀμφισβητεῖται «ἐλλόγως»– ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ ἀξία. Εἶναι σὲ ὅλους φανερό ὅτι τὸ ἀληθές, ἡ ἔρευνα τοῦ ἀληθοῦς, ἡ ἐπιστήμη, ἄρα, ἀποτελεῖ ἀξία. Ὑπάρχει ἐπίσης ὡς ἀξία ἡ οἰκονομία. Ἐὰν δὲν εἶναι κανεὶς ἀκριβῶς «ἐρημίτης τῆς Θηβαΐδος», θὰ ἀναγνωρίσῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὅτι ἡ οἰκονομία ἀποτελεῖ ἀξία. Τὰ ἀγαθὰ ποὺ βοηθοῦν γιὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς ἀποτελοῦν μία ἀξία. Μπορεῖ τὴν ἀξία αὐτὴ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ ἔτσι ἢ ἔτσι, νὰ τὴν κατατάξῃ ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντως ἀποτελεῖ ἀξία κ.ο.κ.

Ἐνῶ, λοιπὸν, αὐτὲς οἱ ἀξίες ἔρχονται ὡς κάτι τὸ αὐταπόδεικτο καὶ λαμβάνουν μέρος στοὺς διαφόρους τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐνῶ, γιὰ νὰ τὶς ἐρευνήσωμε, τίποτε ἄλλο δὲν χρειάζεται παρὰ ὑγιῆς, ἀδιάφθορος κοινὸς νοῦς καὶ παρατήρησις, ἀντίθετα ἡ ἀξία ποὺ ἔργο τῆς ἔχει τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν «εἰς εἶδος καὶ κάλλος» διαμόρφωσίν τούς, αὐτὴ ἡ ἀξία δὲν προσφέρεται ἀξιωματικά, οὔτε μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῆ μαθηματικὰ καὶ κατὰ τρόπο ἀναμφισβήτητο ποια ἀξία πρέπει νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργο τοῦτο τῆς συνθέσεως. Ἡ ἀξία αὐτὴ προσφέρεται κατὰ κάποιον ἄλλον τρόπο. Προσφέρεται διὰ τῆς πίστεως. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὑπάρχουν πάρα πολλές ἀμφισβητήσεις ὡς πρὸς τὸ ποια εἶναι ἡ ἀξία ποὺ ἀποτελεῖ αὐτὸν τὸν συνεκτικὸν δεσμό, τὴν συνδετικὴν ὕλην, τὴν οἰκοδομοῦσα δύναμιν τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἀνέφερα ἤδη τὴν σχολὴν τοῦ [σελ. 16] scientisme, ποὺ ἐκυριάρχησε στὸν 19ον αἰῶνα, τοῦ ἐπιστημονισμοῦ. Ὅποιος διαβάσῃ τὴν Ἀγωγήν τοῦ Σπένσερ, θὰ δῆ νὰ ὑποστηρίζεται ἐκεῖ ὅτι ὁ παράγων αὐτὸς εἶναι ἡ ἐπιστήμη. Ἄλλος μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν θεωρίαν τοῦ homo oeconomicus, ὅτι εἶναι ἡ οἰκονομία. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴσθε ὀπαδὸς τοῦ ιστορικοῦ ὕλισμοῦ, γιὰ νὰ τὸ πῆτε αὐτό. Λένε πολλοί, χωρὶς νὰ ἔχουν ἴσως καὶ ἰδέαν ἀπὸ ἱστορικὸν ὕλισμόν –καί, ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, δὲν ξέρω

μήπως τὸ λένε καὶ οἱ περισσότεροι— ὅτι ἡ οἰκονομία εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀξία κ.ο.κ. Ἐπομένως, ἐδῶ θὰ μιλήσῃ στὸν καθέναν ἢ πίστη του, ἢ κοσμοθεωρία του. Καὶ πρωταρχικὸ ἔργο τῆς κοσμοθεωρίας, ὅταν ἔρχεται στὴν θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι νὰ πῆ ποιὰ εἶναι ἡ ἀξία ἐκείνη πού εἶναι ἡ πρωταρχικὴ ἀξία, πού θεμελιώνει καὶ ὀλοκληρώνει ὅλες τὶς ἄλλες. Χωρὶς αὐτήν, οἱ ἄλλες ἀξίες, ὅσο καὶ ἂν δημιουργοῦν, ματαιοπονοῦν, ὅταν δὲν βλάπτουν. Καὶ τοῦτο, ὄχι γιατί φταῖνε οἱ ἴδιες. Ἀλλὰ ἐπειδὴ λείπει ἡ ἀξιοποίηση, οἱ ἀξίες αὐτὲς ἐκφυλίζονται σὲ ἀπαξίες. Ἀντίθετα, ὅταν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ πρωταρχικὴ ἀξία, οἱ ἄλλες ἀξίες καὶ τὰ ἐπιτεύγματά τους οἰκοδομοῦνται καὶ συντίθενται σὲ ἓνα οἰκοδόμημα. Ποιὰ, λοιπόν, εἶναι αὐτὴ ἡ ἀξία;

Κυρίες καὶ Κύριοι, στὴν μέχρι τώρα ἔρευνά μας μιλούσαμε ἀπλῶς σὰν ἄνθρωποι βασανισμένοι, πού ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν κακουχία τῶν καιρῶν καὶ ἀπὸ τὴν κρίση τοῦ πολιτισμοῦ. Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ μιλήσωμε καὶ μὲ βάση τὴν πίστη πού ἔχομε. Μὴ μοῦ πῆ κανεὶς σας ὅτι ἐγὼ δὲν χρειάζομαι πίστη. Γιατὶ ἐκεῖνος πού θὰ τὸ πῆ αὐτὸ ἐμπαίζει τὸν ἑαυτό του, ὅπως πρῶτος τὸ ἔκανε ὁ Thomas Huxley, ὅταν διετύπωσε τὸν ὄρο «ἀγνωστικισμός». Ὁ ὄρος αὐτὸς εἶναι ὄρος ὑποκριτικὸς, γιατί, ὅταν ὁ Huxley διετύπωνε τὸν ὄρο «ἀγνωστικισμός» («agnosticism»), ἐννοοῦσε μὲν ὅτι ἀγνοεῖ, ἀλλὰ δὲν ἔλεγε τὴν ἀλήθεια. Ἦταν ἀπλῶς μία μορφή ἀρνήσεως. Γιατὶ τὸ νὰ μοῦ πῆς ὅτι δὲν χρειάζεται ἡ πίστη εἶναι καὶ αὐτὸ πίστη. Διότι μοῦ λὲς τότε ὅτι πιστεύω ὅτι δὲν μοῦ χρειάζεται ἡ πίστη. Καὶ ἡ ἄρνηση ἀκόμη εἶναι μία πίστη. Καὶ τὸ «πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν» εἶναι μία πίστη, ἀλλὰ καὶ τὸ «δὲν πιστεύω εἰς κανένα Θεό» εἶναι καὶ αὐτὸ μία πίστη. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἡ μία εἶναι πίστη πού ἐμφανίζεται ἐντιμα καὶ καθαρὰ καὶ λέει ὅτι εἶμαι μία πίστη, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἔρχεται μὲ τρόπο κρυμμένο, ἐμφανίζεται σὰν γνώση πού δὲν ἔχει, τάχα, ἀνάγκη ἀπὸ τὴν πίστη, καὶ πού ὅμως, **[σελ. 17]** νὰ πού ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ πίστη.

Ἐὰν καὶ πάνω σ' αὐτὸ συμφωνοῦμε, τότε μένει πλέον νὰ ποῦμε ἐμεῖς τί πιστεύομε ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἀξία αὐτὴ τὴν θεμελιωτική. Προσοχὴ ὅμως, προτοῦ νὰ προχωρήσωμε. Γιατὶ πρόκειται νὰ κάνωμε κᾶτι τὸ πολὺ ἐπικίνδυνο. Μὴ σπεύσωμε νὰ κάνωμε τέτοια ὁμολογία πίστεως, γιατί τὸ πρᾶγμα εἶναι «δίκικοπο μαχαῖρι». Τὴν ὥρα πού θὰ ποῦμε ὅτι πιστεύομε σ' αὐτὴν τὴν ἀξία, τὴν ἴδια στιγμή «*ipso facto*» δακτυλοδεικτοῦμε τὴν ἀξία αὐτὴ καὶ λέμε: νὰ ὁ φταίχτης, νὰ ὁ ἔνοχος! Γιατὶ ἡ ἀξία αὐτὴ εἶναι κατὰ τὴν πίστη μας ἡ ἀξία πού ἀποτελεῖ καὶ συνθέτει τὶς ἐπὶ μέρους ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὴ, ἄρα, φέρει καὶ τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἡ ἀξία αὐτὴ εἶναι ἀξία ἠγετική. Ἄρα ἡ ἀξία αὐτὴ εἶναι ἀξία ὑπεύθυνη.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, λοιπόν, ἔχομε σὰν δεδομένο τὴν κρίση τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐψάξαμε στοὺς ἐπὶ μέρους ἰσολογισμοὺς καὶ δὲν βρήκαμε σὲ κανένα ἀπὸ αὐτοὺς τέτοιο χάσμα, πού νὰ ἐξηγῆ τὴν κρίση αὐτὴ. Ἐπομένως, ἡ ἐξήγηση τῆς κρίσεως θὰ βρῖσκεται στὴν ἠγετίδα ἀξία, πού, ἐπειδὴ εἶναι ἠγετίς, εἶναι ἀκριβῶς καὶ ἐκείνη πού φέρει τὶς εὐθύνες.

Και τώρα, άφοϋ τὰ εἶπαμε αὐτά, θὰ πᾶμε πίσω στήν «γκαρνταρόμπα» ὅπου εἶχαμε ἀφήσει τήν χριστιανική μας ιδιότητα, θὰ τήν ξαναφορέσωμε καὶ θὰ ξαναγυρίσωμε σάν χριστιανοὶ πιά. Τώρα, λοιπόν, θὰ θυμηθῶ ὅτι μιῶ σέ χριστιανούς. Ὅτι εἶπαμε ἕως τώρα μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε ὅπουδήποτε. Τώρα ὅμως σέ ἐσᾶς τοὺς χριστιανούς λέω τὰ ἐξῆς: Σάν χριστιανὸς δέχομαι, βέβαια, ὅτι στὸν πολιτισμὸ ὑπάρχουν οἱ ἀξίες ἀληθές, οἰκονομικό, δίκαιο κλπ. κλπ., ἀλλὰ λέω ἐπίσης ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ ἀξία ποὺ λέγεται ἅγιο. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ δέχομαι τὴν ἀξία ἅγιο, τὴν δέχομαι ὡς ἀξία ἡγετική. Σ' αὐτὸ κανεὶς δὲν διαφωνεῖ. Ἡ δὲν θὰ δεχθῆς καθόλου τὴν ἀξία ἅγιο, ἢ, ἂν τὴν δεχθῆς, θὰ τὴν δεχθῆς σάν ἡγετική ἀξία. Καὶ γιὰ τὸν χριστιανό, ἡ ἀξία ἅγιο ταυτίζεται μὲ τὴν ἀξία ποὺ λέγεται χριστιανική πίστη, ὅταν ἡ πίστη αὐτὴ ἐφαρμόζεται στήν πράξη καὶ ἐκδηλώνεται σάν βίωμα μέσα στὸν πολιτισμὸ. Ἐὰν σ' αὐτὸ συμφωνοῦμε, τότε ἡ συνέπεια ἔρχεται μὲ τρόπο ποὺ εἶναι ἄτεγκτος **[σελ. 18]** καὶ ἀλύγιστος. Γιατὶ τότε, πλέον, νὰ ὁ ἰσολογισμὸς ποὺ θὰ μᾶς ἐξηγήσει τὴν κρίση τοῦ πολιτισμοῦ μας: ὁ ἰσολογισμὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θὰ μοῦ πῆτε: Καὶ τοῦ ἀντιχριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως. Βέβαια! Καὶ τῆς πάλης μεταξύ πίστεως καὶ πολέμου κατὰ τῆς πίστεως. Ἀλλὰ ἡ ἄρνηση, ἐπειδὴ εἶναι ἄρνηση, ἐμφανίσθηκε πάντοτε ὡς ὁ «πλὴν» Χριστιανισμὸς. Ὅποιοδήποτε θετικό του ἐπίχρισμα εἶναι πρόδηλα τεχνητό, καὶ δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ σταθῆ. Ἡ πραγματικότητα εἶναι ὅτι, ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς λέγει Α, ἡ ἄρνηση θὰ πῆ πλὴν Α. Γι' αὐτὸ θὰ μείνωμε στήν ἔρευνα τοῦ ἰσολογισμοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι γιὰ τὸν χριστιανὸ εἶναι εὐλόγο ὅτι, τὴν ὥρα ποὺ ἀναγνωρίζομε τὸν Χριστιανισμὸ σάν ἡγέτη, τὴν ἴδια στιγμή τὸν βάζομε στὸ ἐδώλιο τοῦ κατηγορουμένου καὶ τοῦ λέμε: –«Κύριε ἡγέτη, τί ἔκανες, γιὰ νὰ ὀδηγήσης τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν πολιτισμὸ σὲ ἄνθηση καὶ ἀκμή;» Καὶ, βέβαια, τὸ ἐρώτημα δὲν ἐκτοπίζεται μὲ τὴν ἀπολογητική τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Γιατὶ, ὅσο περισσότερο ἀποδεικνύεται ἀληθινή ἡ χριστιανική διδασκαλία, τόσο βαρύτερη εἶναι ἡ θέση τοῦ κατηγορουμένου. Γιατὶ θὰ τοῦ ποῦν τότε, ἀφοῦ τέτοιο θησαυρὸ ἀλήθειας εἶχες μπροστά σου, τί ἔκανες; Ἄλλωστε, προσοχὴ ποιὸς εἶναι ὁ κατηγορούμενος. Κατηγορούμενος δὲν εἶναι ἡ χριστιανική ἀλήθεια. Εἶναι νοητὸ ὅτι θὰ ὑπάρξη ποτὲ ἐδώλιο κατηγορουμένου στὸ ὁποῖο νὰ καθήση ἡ Ἀλήθεια; –Κάποτε ἡ Ἀλήθεια ἐμφανίσθηκε σάν κατηγορούμενος, ἀλλὰ δὲν τῆς δόθηκε νὰ καθήση. Ὅρθια ἐστέκετο μὲ Ἀκάνθινο Στέφανο!– Ἐδώλιο, λοιπόν, τέτοιο δὲ ὑπάρχει. Ἐκεῖνος ποὺ θὰ κάτση στὸ ἐδώλιο εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐνσωματώνουν, ποὺ ἐμφανίζουν στήν κοινωνία τὴν ἀλήθεια αὐτή, ἐμεῖς, οἱ ἐκάστοτε «ἐμεῖς» χριστιανοί. Ἐμεῖς εἴμαστε οἱ ὑπόδικοι, καὶ θὰ μᾶς ποῦν: «Ἐχετε, κύριοι, αὐτὴ τὴν ἀλήθεια. Τί ἐκάνατε;» Ἡ κατηγορία εἶναι κατὰ τοῦτο βαρύτερη γιὰ μᾶς, γιατί οἱ περασμένες γενεές, τοῦ 19ου αἰῶνος, θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν πρὸς στιγμήν: Τί νὰ κάνωμε; Ἡ φωνὴ μας εἶναι «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Σάμπως μᾶς ἀκούει καὶ κανεὶς; Πρόφαση, βέβαια, καὶ αὐτή, ποὺ μετατοπίζει ἀπλῶς τὸ ἐρώτημα: Γιατὶ τότε τὸ ἐρώτημα γίνεται: Καὶ πῶς ἔγινε, ὥστε ἡ ἀνθρωπότης, ἐνῶ ἄλλοτε ἄκουγε, στράφηκε κατόπιν πρὸς τὴν ἄρνηση; Μήπως φταῖτε σεῖς ποὺ

στράφηκε πρὸς τὴν ἄρνηση; Μήπως, ἄρα γε, δέν... πλανᾶται καὶ τόσο πολὺ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, ὅταν **[σελ. 19]** λέη «Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι»; Ἀλλὰ τὸ ἀφήνω αὐτό. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τί ἐκάναμε; Ποῦ εἶναι ἡ ἐμφάνισή μας;

Ε

Κύριοι, προτοῦ νὰ προχωρήσω, θὰ συνοψίσω: Εἶδαμε τὴν κρίση τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἀπεκλείσαμε τὸ μοιραῖο. Εἶδαμε τοὺς ἰσολογισμούς. Ἀπὸ τοὺς ἰσολογισμούς εἶδαμε ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχη κάποια –θὰ ἔλεγα τὴν λέξη, ἐὰν δὲν ἦταν ὄρος τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας– «ὑπεραξία», μὲ ἄλλη πλέον ἐδῶ ἔννοια, τὴν ἀξία ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες, τὴν ἡγετική ἀξία. Καὶ αὐτὴ τὴν ἀξία τὴν εἶδαμε νὰ ἐκπροσωπῆται ἀπὸ μᾶς. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ τὴν δεχόμαστε ὡς τὴν ἡγετική ἀξία, τὴν θεωροῦμε ὡς τὴν ὑπεύθυνη ἀξία, καὶ ἄρα ὑπεύθυνους καὶ ἐκείνους ποὺ τὴν προβάλλουν στὴν κοινωνία, ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ κοινωνία μαθαίνει τὴν ἀξία αὐτή, τοὺς ἐκάστοτε «ἐμᾶς», ἐμᾶς ὅλους. Ὅλα αὐτὰ τὰ καθίσματα ποὺ κάθεσθε, μαζὶ καὶ μὲ αὐτὸ τοῦ ὁμιλοῦντος, ἢ μᾶλλον ἀρχίζοντας ἀπ' αὐτό, γίνονται ἐδώλια κατηγορουμένου, καὶ ἀκοῦμε νὰ μᾶς λένε: τί ἐκάνατε κύριοι; Ἐκάνατε ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνη, ὥστε ἡ κρίση αὐτὴ νὰ μὴν ὑπάρχη; Καὶ μάλιστα μετὰ τὸν δεῦτερο παγκόσμιο πόλεμο, ἐκάματε ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνη, ὥστε ἡ στροφή ποὺ μέσα στὴν ἀπόγνωσή του ἔκανε ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀξιοποιηθῆ; Ἔγινε τὸ μεγάλο βῆμα, τὸ ἀντίστοιχο πρὸς τὴν μεγάλη στροφή;

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι δυνατὲς πολλὲς ἀπαντήσεις. Πρῶτη ἀπάντηση εἶναι: Βεβαίως, ἐκάναμε. Καὶ νὰ σᾶς πῶ, ἐὰν σεῖς ὡς κατηγορούμενοι μὲ διωρίζατε πληρεξούσιο δικηγόρο καὶ ἐὰν δὲν εἶχα κώλυμα ἐκ τοῦ νόμου νὰ εἶμαι πληρεξούσιος δικηγόρος σὲ τέτοια δίκη ποινική, ὁμολογῶ ὅτι δὲν θὰ μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ ὑπερασπισθῶ οὔτε σᾶς, οὔτε τὸν ἑαυτό μου. Γιατὶ θὰ εὔρισκα ὅτι τοῦτο ἐκάναμε, τὸ ἄλλο ἐκάναμε, καὶ ἀναλαμβάνω ἀπὸ τώρα νὰ μιλάω, παραθέτοντας τὸ τί ἔγινε –δὲν ἐννοῶ μόνο τὴν Ἑλλάδα, γιατί αὐτὰ ποὺ λέω ἔχουν παγκόσμια ἰσχὺ καὶ ἀναφέρονται στὸ παγκόσμιο χριστιανικὸ κλίμα– μέχρι αὔριο τὸ πρῶτ', γιὰ νὰ πείσω μὲ αὐτά... κανένα! Καὶ θυμᾶμαι τοὺς στίχους τοῦ Βερίτη: «ἦταν φῶτα, χίλια φῶτα, μὰ δὲν ἦτανε τὸ φῶς!» Ἐκάναμε **[σελ. 20]** πολλὰ, χίλια πράγματα, ἀλλὰ δὲν ἐκάναμε ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ κάνωμε. Ὅπωςδήποτε, προτοῦ νὰ ἐπανέλθω σ' αὐτό, θὰ προχωρήσω πάρα πέρα. Ὑπάρχει μιὰ ἄλλη δυνατότης. Νὰ ποῦμε κάτι ποὺ τὸ λένε καὶ ἐξέχοντες ἐκπρόσωποι τῆς Προτεσταντικῆς Θεολογίας: Τί νὰ κάνωμε; Μὰ δὲν ἔπρεπε νὰ κάνωμε τίποτε! Αὐτό, ἄλλως τε, μοῦ τὸ εἶπαν σὲ κριτικὴ μιᾶς ἐργασίας μου ποὺ εἶχα δημοσιεύσει. Ἀπὸ ἔγκυρη, δηλαδή, προτεσταντικὴ θεολογικὴ πλευρὰ μοῦ ἀντέταξαν τοῦτο: «Ξεκινᾶτε ἀπὸ ἓνα «πρῶτον ψεῦδος». Τὸ «πρῶτον ψεῦδος» εἶναι ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἔργο τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι νὰ κάνη πολιτισμό. Λάθος! Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἔχει κληθῆ νὰ κάνη πολιτισμό, ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει κληθῆ νὰ φέρη τὴν σωτηρία. Τὴν ἐν τῷ Αἵματι τοῦ

Χριστοῦ σωτηρία. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἔχει κληθῆ νὰ συνθέσῃ αὐτὲς τὶς ἀξίες ποὺ εἶπατε, τὸ δίκαιο, τὸ ἀληθές, τὸ ὠραῖο κλπ., ἀλλὰ νὰ ὀδηγήσῃ στὸν Οὐρανό». Σὰς ἔχω ἀναφέρει καὶ ἄλλοτε, (*) θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ τὸ ἐπαναλάβω καὶ πάλι τί ἀπήντησα: Ἀπήντησα ὅτι αὐτὸ μοῦ θυμίζει μὲ ἀνάστροφη φορὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Σωκράτης στὴν Ἀπολογία του καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ Ἐπίκτητος στὸ Ἐγχειρίδιό του. Ὅταν ὁ Σωκράτης κατηγορήθηκε μὲ τὴν γραφὴ ἐκείνη τὴν γνωστὴ ἀπὸ τὸν Ἄνυτο καὶ τὸν Μέλητο «ἀδικεῖ Σωκράτης κλπ.» ποὺ ξέρετε ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος, στὴν ἀπολογία του εἶπε τὰ ἑξῆς: Δὲν φοβᾶμαι τίποτε. «Ἐμὲ δέ, ὧ ἄνδρες δικασταί, Ἄνυτος καὶ Μέλητος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὐ». Αὐτὸ τὸ πῆραν κατόπιν οἱ χριστιανοὶ ἀπολογηταὶ καὶ τὸ ἔλεγαν στοὺς διῶκτες τους: «μπορεῖτε νὰ μᾶς σκοτώσετε, δὲν μπορεῖτε ὅμως νὰ μᾶς βλάψετε». Καὶ τώρα ἐμεῖς θὰ τὸ ἀντιστρέψωμε καὶ θὰ ποῦμε: «ὧ σημερινὲ ταλαιπωρημένε, βασανισμένε ἄνθρωπε. Ἔρχεσαι καὶ ζητᾶς ἀπὸ μᾶς βοήθεια. «Sorry». Μποροῦμε νὰ σὲ σώσωμε, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ σὲ βοηθήσωμε!» Ἀλλὰ τότε θὰ μᾶς ἀπαντήσῃ: «Ἄφοῦ νὰ μὲ βοηθήσετε δὲν μπορεῖτε, ποῦ τὸ ξέρω ὅτι θὰ μπορεῖτε νὰ μὲ σώσετε; Καὶ ἂν στὴν γῆ ἀποτυγχάνετε, ποῦ τὸ ξέρω ὅτι μὲ ὀδηγήτε στὸν Οὐρανό; Ἡ μήπως ὁ Οὐρανὸς εἶναι ὁ «κάλαθος τῶν ἀχρήστων» τῆς γῆς καὶ ὅ,τι ἀποτυχημένο εἶναι στὴν γῆ, πηγαίνει στὸν Οὐρανό; Στὸν Οὐρανὸ **[σελ. 21]** ὀδηγεῖ ἡ θυσία τοῦ γήινου, ὄχι ἡ ἀποτυχία τοῦ γήινου. Καὶ ὅποιος δὲν καταλαβαίνει τὴν διαφορὰ ποὺ χωρίζει τὴν θυσία ἀπὸ τὴν ἀποτυχία, δὲν κατάλαβε τίποτε. Γιατὶ ἡ θυσία εἶναι τὸ «ἄκρον ἄωτον» τῆς ἐπιτυχίας. Ἡ θυσία ἀποτελεῖ θρίαμβο! Ἄλλο ἢ θυσία ὅμως, καὶ ἄλλο ἢ ἀποτυχία. Ἄλλο ὁ σταυρὸς καὶ ἄλλο ὁ μαρασμὸς». Δὲν ξεφεύγομε, λοιπόν. Τὸ ἅγιο δὲν μπορεῖ νὰ λιποτακτῆ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀξίες, ἡ ζύμη δὲν μπορεῖ νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὸ φύραμα, τὸ ἀλάτι δὲν μπορεῖ νὰ φεύγῃ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ ὑποστῆ τὴν ἐπιρροή του. Ἄλλως, «εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰμὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων».

Καὶ μένει μία τρίτη ἀπάντηση: Ἡ ἀπάντηση «Ναί, ἔχετε δίκη. Δὲν τὰ καταφέραμε καλά». Γιὰ νὰ δοῦμε ὅμως, μποροῦμε νὰ τὴν δώσωμε αὐτὴ τὴν ἀπάντηση; Μήπως, ἄρα γε, ἂν τὸ ποῦμε ἔτσι, βλάπτομε τὸν Χριστιανισμό μας; Μήπως αὐτὸ ἀποτελεῖ μία ἔμμεση ὁμολογία ποὺ στρέφεται ἐναντίον τῆς πίστεώς μας;

Κυρίες καὶ Κύριοι, δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ καταλάβω αὐτὴ τὴν βλασφημία, ποὺ συνίσταται στὸ ἑξῆς: Πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἀλάθης, γιατί, ἂν παραδεχθῶ ὅτι κάνω λάθος, τότε αὐτὸ ξεσπάει στὸν Χριστό! Δὲν κατάλαβα, δηλαδή, γιατί, ἐὰν ἀναγνωρίσω τὴν ἀμαρτωλότητά μου, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἐν τάξει. Πρῶτα-πρῶτα, γιατί θὰ τὸ πῶ αὐτό; Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια; Εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ὑπάρχουν ἑκατοντάδες χριστιανικῶν αἱρέσεων, ἀλλὰ καμμία ἀπὸ αὐτὲς δὲν ἔφθασε σὲ τέτοια μωρία, ὥστε νὰ πῆ κάτι τέτοιο! Δὲν λέω τίποτε γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία, γιὰ τὴν ὁποία ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀμαρτωλότητος εἶναι βασικὸ θεμέλιο, ἀλλὰ οὔτε κἂν γιὰ οἰαδήποτε ἀπὸ τὶς

* Βλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, τόμος Α', σελ. 188. (σ. ἐ.).

αιρέσεις. Και για να το ποῦμε και λιγάκι δικηγορικά: Εἶναι ἄρα γε και σκόπιμο; Εἶναι, λοιπόν, τόση πολλή ἢ κατανάλωση τοῦ «κουτόχορτου» στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, ὥστε να τὸ «χάψη», ἂν τὸ πῶ αὐτό; Και τί σκιαμαχία θὰ εἶναι αὐτὴ να ἐπιμένω και να λέω ὅτι, ὄχι, εἴμαστε ἐντάξει; Τί νόημα ἔχει αὐτό;

«Οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον». Τὸ λέει και ὁ Ἐκκλησιαστής, τὸ ἔλεγε και ἡ ἀρχαία φιλοσοφία. Αὐτὸ εἶναι ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο πόλους, ὁ ἀντίθετος εἶναι «τὰ πάντα ρεῖ» τοῦ Ἡρακλείτου. Και αὐτὸ τὸ πρόβλημα ποὺ λέω τώρα δὲν εἶναι νέο. Ἐμφανίσθηκε στὰ χρόνια τῶν προφητῶν. Ὁ Κύριος ἤλεγξε τοὺς Ἰουδαίους: «Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν και **[σελ. 22]** ἀπέκτειναν...». Και γιατί τοὺς σκότωσαν; Γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Γιατί οἱ προφῆτες ἔρχονταν κάθε τόσο και ἔλεγαν: «Δὲν πᾶμε καλά. Εἴμαστε, βέβαια, ὁ περιούσιος λαός, εἴμαστε βέβαια ἐτοῦτο κί' ἐκεῖνο, ὁ βίος μας ὅμως δὲν εἶναι ἀντίστοιχος. Και πρέπει να ἐπιστρέψωμε, πρέπει να φροντίσωμε να βελτιώσωμε τὸν ἑαυτό μας. Γιατί ἀλλιώτικα και οἱ θυσίες μας εἶναι βδέλυγμα κλπ.». Αὐτὰ ἔλεγαν οἱ προφῆτες. Ἐπειτα ἔρχονταν οἱ ἄλλοι και ἔλεγαν: «Τί 'ν' αὐτὰ ποὺ λένε; Αὐτοὶ εἶναι ἠττοπαθεῖς. Ὅλα πᾶνε καλά». Οἱ προφῆτες, βέβαια, μὲ αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν, ἐπήγαιναν συνήθως «κακὴν κακῶς», ἐφονεύοντο, τὸν ἴδιο τὸν Ἱερεμία τὸν ἔρριξαν σὲ ἕναν λάκκο, μιὰ ἀπαίσια φυλακὴ ποὺ ἀποτελεῖ αἴσχος για τὸν πολιτισμό, μιὰ φυλακὴ ποὺ τὸν μὲν Ἱερεμία τὸν χωροῦσε, τὴν καταστροφὴ ὅμως δὲν τὴν ἀπέτρεπε! Και ἡ καταστροφὴ προχωροῦσε. Και ὁ πολιτισμὸς μας βρίσκεται στὸ ἐξῆς κρίσιμο σημεῖο: Αὐτὸν τὸν προφητικὸ λόγο ἄλλη μιὰ φορὰ θὰ τὸν ἀπορρίψωμε; Ἡ παράδοσή μας, Κυρίες και Κύριοι, εἶναι παράδοση ταπεινώσεως και αὐτοκριτικῆς. Και μὴ φοβηθῆ κανεὶς ὅτι αὐτὴ ἢ αὐτοκριτικὴ φέρνει ἠττοπάθεια. Ὅχι! Νομίζομε ὅτι φέρνει. Στὴν πραγματικότητα φέρνει χαρά! Για κοιτᾶτε. Σταθῆτε ἕνα λεπτό και δῆτε: Πάρτε ἕναν μέσο ἄνθρωπο και πέστε του: «Ἐλα δῶ, κύριε: Τί ἔχεις να πῆς, ὄχι ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας, γιατί αὐτὸ εἶναι θέμα τῆς «Ἀπολογητικῆς», ἀλλὰ ἐναντίον τοῦ σημερινοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως ἐμφανίζεται στὴν ζωὴ τῶν χριστιανῶν; Θὰ σοῦ πῆ αὐτό, ἐκεῖνο, ἐκεῖνο. Μάλιστα. – Τελειώσατε; – Ναί. Τελείωσα. – Δὲν ἔχετε ἄλλο να πῆτε; – Ὅχι. – Τί κρῖμα! Ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι θὰ εἶχατε κί' ἄλλα να πῆτε. Ἐγὼ ἔχω να προσθέσω κί' ἄλλα. Ἀλλὰ τί σημαίνει αὐτό; Γιατί ἔχε ὑπ' ὄψιν σου ὅτι αὐτὰ ποὺ μοῦ λὲς εἶναι ἤδη μέλημα δικό μου, γιατί αὐτὴ εἶν' ἡ δουλειά μου, αὐτὰ να χτυπήσω. Σὲ ἐρωτῶ τώρα: Ἐξω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πνευματικὸ ἐργαστήριο, ποῦ γίνεται τέτοιο ἔργο, για να πολεμηθοῦν αὐτὰ τὰ μειονεκτήματα; Ἐάν, λοιπόν, αὐτὸ εἶναι κακὸ –και εἶναι και ἐκεῖνα τὰ κακὰ ποὺ δὲν θυμήθηκες να πῆς ἐσύ, ἀλλὰ θὰ σοῦ τὰ πῶ ἐγὼ, γιατί ἐγὼ θὰ σοῦ προσθέσω και ἄλλα, ποὺ δὲν τὰ εἶπες– τότε ἔλα και σὺ μαζί μου, για να ἀγωνισθοῦμε μαζί και να βελτιώσωμε μαζί, για να δοῦμε ἔτσι ἕνα καλύτερο αὔριο». Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, τί λέτε; Ἀφωπλίσθηκε ἢ δὲν ἀφωπλίσθηκε; Ἐγὼ, τούλάχιστον, ἔχω πειραματικὴ ἀπόδειξη ὅτι, ὅπου ὑπάρχει τέτοια ὁμολογία, **[σελ. 23]** ἐκεῖ ὑπάρχει πνεῦμα Θεοῦ. Και ὅποιος δὲν συγκινηθεῖ ἀπὸ τὴν ὁμολογία αὐτή, αὐτὸν ἀφήστε τον. Αὐτὸς δὲν εἶναι πλέον για να ἀκούση γι' αὐτά.

Ἐπομένως, ὁ μόνος τρόπος, για να ἀντιμετωπισθῆ ἡ σημερινὴ κρίση, εἶναι ἡ σημερινὴ χριστιανικὴ ἠγεσία να βελτιωθῆ. Και ὁ μόνος τρόπος να βελτιωθῆ ἡ

χριστιανική ήγεσία είναι να αναγνωρίσει ότι έχει ανάγκη βελτιώσεως. Η ιδέα ότι τ'άχα είμαστε τόσο πολύ καλά, ώστε δεν χρειαζόμαστε βελτίωση, ή ιδέα ότι δεν είναι δουλειά μας να βελτιωθούμε, ή προτεσταντική αυτή θεολογική άποψη, είναι ιδέες στις οποίες ούτε οι ίδιοι πιστεύουμε στο βάθος, ούτε κανένα μπορούμε να πείσουμε με τη βοήθειά τους. Και θα μου επιτραπῆ να πῶ ότι είναι και εφάμαρτες ιδέες: Η μία ὀρθόδοξη και πολιτισμένη ἀπάντηση είναι ἐκείνη τῶν «τριῶν παιδῶν»: «ὅτι ἡμάρτομεν καὶ ἠνομήσαμεν ἀποστῆναι ἀπὸ σοῦ, ... οὐδὲ συνετηρήσαμεν, οὐδὲ ἐποίησαμεν καθὼς ἐνετείλω ἡμῖν ἵνα εὖ ἡμῖν γένηται». Κάθε τόσο ὁ ὕμνος αὐτὸς τῶν «τριῶν παιδῶν» ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀνακυκλώνεται, καὶ ἡ ἀνακύκλωση αὐτὴ γράφει τὴν ἱστορία!

Ἐὰν δεχθοῦμε αὐτὴ τὴ γραμμὴ, τότε ἡ χριστιανικὴ ἀξία καθαρίζεται, «καθαίρεται»: «Καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ». Καὶ τότε οἱ διάφορες ἐπὶ μέρος ἀξίες καθαρίζονται αὐτομάτως. Ὅ,τι καλὸ ἔχει ἡ ἐπιστήμη βρίσκει τὴν ἠγέτιδα ἀξία ποὺ τὸ ἀξιοποιεῖ καὶ γίνεται πολιτισμός. Μὲ αὐτὴ τὴν ἄνθηση τοῦ Χριστιανισμοῦ γίνεται πολιτισμός ἢ ἐπιστήμη, γίνεται πολιτισμός ἢ τέχνη, γίνεται πολιτισμός ἢ οἰκονομία, γίνεται πολιτισμός τὸ δίκαιο. Γιατί, ἐὰν δεχθοῦμε αὐτὴ τὴ διάκριση μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρος ἀξιῶν καὶ τῆς καθολικῆς ἀξίας, τότε χωρὶς τὴν καθολικὴ ἀξία οἱ ἐπὶ μέρος ἀξίες εἶναι μεμονωμένες. Εἶναι ὅπως οἱ λίθοι ποὺ εἶναι μὲν πολὺ καλοὶ καὶ ὠραῖα κομμένοι, ἀλλὰ δὲν εἶναι οἰκοδομημένοι. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀξία, ὅλες οἱ ἐπὶ μέρος ἀξίες συντίθενται σὲ οἰκοδόμημα, μὲ τὴν προϋπόθεση, βέβαια, ὅτι ἡ ἀξία αὐτὴ εἶναι ἰσχυρὴ, ὄχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐφαρμογῆς, γιατί τὸν πολιτισμὸ τὸν ἀποτελεῖ ἡ ἐφαρμογὴ.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, θὰ προχωρήσωμε στὸ ἔργο νὰ βροῦμε τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ. Στὸν ἰσολογισμό τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναφέρθηκε τὸ παθητικὸ ποὺ ὁ Χριστιανισμὸς [σελ. 24] ἔχει στὴν ἱστορία. Μένει τώρα νὰ δοῦμε τίς αἰτιάσεις, τίς κατηγορίες ποὺ διατυπώνει ὁ μέσος ἄνθρωπος, ὁ καλόπιστος μέσος ἄνθρωπος, ἐναντίον τῆς Χριστιανικῆς ἡγεσίας, καὶ νὰ τίς ἐξετάσωμε μία πρὸς μία. Ὅπου δὲν εἶναι σωστό, νὰ ποῦμε ὅτι δὲν πεισθήκαμε ὅτι εἶναι σωστό. Κάθε τι ποὺ λέγεται, δὲν σημαίνει ὅτι θὰ τὸ ἀποδεχόμεστε ὅτι εἶναι σωστό. Ὅπου ὅμως εἶναι σωστό, εἶναι σωστό. Καὶ μὴ φοβηθοῦμε ὅτι, ἂν ποῦμε ὅτι εἶναι σωστό, βλάπτουμε τὴν ἀλήθεια. Ἰσα-ἴσα, κάνομε κάτι παρόμοιο μὲ ἐκεῖνο ποὺ κάνομε σὲ μία εἰκόνα, ὅταν τῆς καθαρίζομε τὴν θαμπάδα, γιὰ νὰ φαίνεται ἡ λάμψη τῆς μεγαλύτερη. Ἡ σκόνη καὶ ἡ καπνιά δὲν εἶναι ὑλικό. Καὶ ὅπως ἡ δουλειά μας εἶναι νὰ τὴν καθαρίζωμε ἀπὸ τὴν σκόνη καὶ τὴν καπνιά, γιὰ νὰ φανῆ ἡ λάμψη τῆς εἰκόνας μεγαλύτερη, ἔτσι καὶ μὲ αὐτὸ τὸ καθάρισμα ποὺ εἶπαμε θὰ φανῆ ἡ λάμψη τῆς ἀλήθειας μεγαλύτερη.

Σὰς διασκεδάζω ἓνα φόβο: Μὴ νομίσετε ὅτι τώρα θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐξέταση τῶν ἐπὶ μέρος αὐτῶν αἰτιάσεων (*). Ἐτελείωσα. Μὲ τὴν παρήγορη αὐτὴ ἀγγελία θὰ συνδέσω μόνον τοῦτο ὡς κατακλειδα. Ὅσα εἶχα τὴν τιμὴ νὰ φέρω

* Βλ. κατωτ. σελ. 26 ἐπ.

ένωπιόν σας σήμερα, τὰ εἶπα ὡς μία θεωρητική συμβολή σέ ἕνα ἔργο πού πρέπει νά τὸ κάνουμε ὅλοι μας. Γιατί στὸ τέλος-τέλος, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀνάγκη τῆς θεωρητικῆς συμβολῆς, φοβᾶμαι ὅτι θὰ ἐρχόταν ἕνας πνευματικός ἄνθρωπος τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ, ἀπλός, ἀφελής, ἀγράμματος ἴσως, σοφὸς ὅμως, καὶ θὰ μᾶς ἔλεγε –μᾶλλον, γιὰ νὰ διαχωρίσωμε τίς εὐθύνες– θὰ μοῦ ἔλεγε:

«Τί τοὺς κουράζεις τοὺς ἀνθρώπους τόσην ὥρα ἐδῶ; Γιατί, προκειμένου νὰ πᾶς ἀπὸ τὸ Σύνταγμα στὴν Ὁμόνοια, πηγαίνεις πρῶτα στοὺς Ἀμπελοκήπους, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀμπελοκήπους πᾶς στὴν Φιλοθέη, ἀπὸ τὴν Φιλοθέη πᾶς κάπου ἄλλοῦ, γιὰ νὰ φθάσης τελικὰ στὴν Ὁμόνοια, ἐνῶ μπορεῖς νὰ πᾶς κατ' εὐθεΐαν καὶ ἀμέσως; Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπλούστατο: Ὁ χριστιανὸς ὠφελεῖται ἢ δὲν ὠφελεῖται ἀπὸ τὴν αὐτοκριτική; Κάνε τὸ πείραμα στὴν ζωὴ σου, φρόντισε νὰ ἔχης μία ἡμέρα συγκεκριμένης αὐτοκριτικῆς, καὶ θὰ δῆς πόσο αὐτὸ σὲ κάνει ἀληθινὰ ταπεινὸ καὶ σὲ κάνει ἀληθινὰ χαρούμενο, κόβει τὴν ταπεινοσχημία καὶ τρέφει τὴν ἀληθινὴ **[σελ. 25]** ταπείνωση, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν αὐτοεπίγνωση. Θεραπεύει τὴν ψυχὴ, σὲ κάνει ἀκόμη καὶ ἄνθρωπο κοινωνικό, γιατί, ὅταν βλέπεις τὰ δικά σου σφάλματα, κατανοεῖς καὶ τῶν ἄλλων τίς ἀδυναμίες, σὲ κάνει μὲ δύο λέξεις περισσότερο ἄνθρωπο. Ἀφοῦ, λοιπόν, εἶναι αὕτὴ ἡ πεῖρα σου ἡ ἀνθρωπίνη, τί τὰ ἤθελες ὅλα τὰ ἄλλα;»

Σ' αὕτὴ τὴν ἐρώτηση, φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ εἶχα τί νὰ ἀπαντήσω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπαμε, ὄχι τόσο γιατί τὰ χρειαζόμαστε γιὰ τὸν ἑαυτό μας, ὅσο γιατί τὰ χρειαζόμαστε γιὰ τὸ Μήνυμά μας. Καὶ τὸ Μήνυμά μας χρειαζόταν αὕτὴ τὴ θεωρητικὴ θεμελίωση, μιᾶς ἀλήθειας τῆς ὁποίας θεμέλιος εἶναι Αὐτὸς ὁ Χριστὸς καὶ ἡ πεῖρα ὁποιασδήποτε στιγμῆς μας πού θὰ τὴν ζήσωμε μαζί Του!

2

ΑΝΑΓΚΗ ΕΞΥΓΙΑΝΣΕΩΣ*

Α

Αυτά που πρόκειται να πῶ ἀπόψε συνδέονται μὲ ἐκεῖνα που εἶπα στοῦ Συνέδριου τῆς Χάγης(**), ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἔχασε τὸ «λεωφορεῖο».

– Ἐχάσαμε τὸ λεωφορεῖο! Ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος ἦταν μία εὐκαιρία γιὰ τὸν Χριστιανισμό. Τραγικὴ μὲν εὐκαιρία, ἀλλ’ ὅμως εὐκαιρία. Ἡ ἐπιστήμη πλέον δὲν ἀντιδροῦσε κατὰ τῆς Πίστεως. Τὰ διάφορα κοινωνικὰ συστήματα «ἐκτάδην ἔκειντον». Ὁ δὲ ἀγωνιῶν ἄνθρωπος δὲν εἶχε τὴν οἴηση που εἶχε παλαιότερα. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ἡ εὐκαιρία ἦταν μοναδικὴ γιὰ τὸν Χριστιανισμό. Καὶ τί ἔγινε; Ἴσως κάτι ἔγινε, ἀλλ’ ἡ εὐκαιρία αὐτὴ χάθηκε ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό, ἀπὸ τὴν χριστιανοσύνη τῆς γενεᾶς τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, πού, ἔτσι, ἀπέτυχε στοῦ προσκλητήριου τῶν καιρῶν. Καὶ ποιοὶ φταῖνε γι’ αὐτό; Ἐμεῖς φταῖμε, οἱ χριστιανοί!

Αὐτὰ περίπου εἶπα στοῦ Συνέδριου τῆς Χάγης, καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι μὲ κατέπληξε τὸ γεγονός ὅτι οἱ σύεδροι μὲ ἐχειροκρότησαν, γιὰ αὐτὸ ἐσήμαινε ὅτι δέχθηκαν τὴν αὐτοκριτικὴ αὐτῆ. Καὶ τὸ θέμα εἶναι ἂν θὰ μὲ «χειροκροτήσετε» καὶ σεῖς, δηλαδὴ ἂν θὰ δεχθῆτε τὴν αὐτοκριτικὴ καὶ ἂν θὰ ἀποκτήσετε ὄρεξη γιὰ μεγαλύτερη ἐργασία.

Γιατί ὅμως αὐτὴ ἡ ἀποτυχία; Γιατί αὐτὴ ἡ πτώχευση καί, ἴσως, ἡ χρεωκοπία; Ἐὰν ἀνακαλύψωμε τὴν αἰτία, ἐὰν κάνωμε τὴν διάγνωση, θὰ ἔχωμε καὶ τὴν δυνατότητα τῆς θεραπείας. Καὶ τὴν [σελ. 27] διάγνωση τὴν δίνουν οἱ κατηγορίες ἐναντίον μας ὡς χριστιανῶν. Τὶς κατηγορίες ὅτι «ἐχάσαμε τὸ λεωφορεῖον» τὶς λέμε ἐμεῖς, ἀλλὰ τὶς λένε καὶ οἱ ἄλλοι.

Β

Εἰδικώτερα, μᾶς κατηγοροῦν τὰ ἐξῆς:

* Ἡ εἰσήγηση αὐτὴ ἔγινε τὴν 30.12.1952 (σ.έ.).

** Πρόκειται περὶ συνεδρίου ὠργανωθέντος ὑπὸ τῆς International Christian Leadership τὸ ἔτος 1952 (σ.έ.).

Πρῶτον, μᾶς κατηγοροῦν ὅτι εἴμαστε ἀκοινωνῆτοι καὶ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν ἔχομε κανονίσει τὴν θέση μας ἀπέναντι στὴν κοινωνία. Ἄλλοτε μὲν τὴν ἀντιμετωπίζομε μὲ φόβο καὶ ἄλλοτε μὲ περιφρόνηση. Ζοῦμε καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς κοινωνίας. Ἄλλοτε τὴν ἀγνοοῦμε καὶ ἄλλοτε καταφεύγομε σ' αὐτή. Εἴμαστε οἱ περίφοβοι περιφρονηταὶ τῆς κοινωνίας. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν εἴμαστε «ἄλας» τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ εἴμαστε στὸ περιθώριο τῆς κοινωνίας.

Δευτέρα κατηγορία εἶναι ὅτι εἴμαστε τυπολάτρες, ὄχι πλέον μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχομε τύπους –αὐτὸ πλέον τὸ καταλάβαμε, ὅτι ὁ τύπος ἔχει τὴ σημασία του στὴ ζωή– ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦμε τὸν τύπο ὡς ὄργανο, ἀλλὰ προσπαθοῦμε μὲ τὸν τύπο νὰ συγκαλύψωμε τὴν πνευματικὴ μας γυμνότητα. Ὅτι εἴμεθα μόνο λόγια, καὶ «ἄνηθον καὶ ἡδύοσμον καὶ κύμινον» καὶ πολλοὶ σταυροί, καὶ ὅλα αὐτὰ θυμίζουν τὴν εἰκόνα τοῦ ὁδοιπόρου Ἐκείνου ὁ Ὅποιος ἐπέινασε «καὶ ἰδὼν συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲν εὔρεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα μόνον». Πολλὰ φύλλα καὶ κανένα σῦκο! Πρόδηλο εἶναι ὅτι μὲ τὴν ἀσυνέπεια αὐτῆ ὁ ἐγκεντρισμὸς δὲν ὑφίσταται τὴν παραμικρὴ μείωση. Καὶ φθάνει κανεὶς – λέγει ἡ κατηγορία– νὰ ἐρωτήσῃ μήπως ὁ Μὰξ Νορντάου εἶχε δίκιο, ὅταν ἔλεγε περὶ τῆς θρησκείας ὅτι εἶναι «κατὰ συνθήκην ψεῦδος», ὄχι μὲ τὴν ἀντικειμενικὴ ἔννοια, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑποκειμενικὴ, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὰ κατάφερε, ὥστε, ἐνῶ ἔχει τὴν ἀλήθεια, νὰ τὴν ζῆ σὰν ἓνα κατὰ συνθήκην ψεῦδος.

Τρίτη κατηγορία εἶναι ὅτι δὲν εἴμαστε ἀγωνισταί, εἴτε γιὰτι εἴμαστε δειλοί, εἴτε γιὰτι εἴμαστε νωθοὶ καὶ ὀκνηροί. Μὲ δειλία πού ἀποτελεῖ ἐπανάληψη τοῦ φόβου ἐκείνου πού ἔδειξε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπέναντι στὴν «παιδίσκη». Ἡ πιστὴ γυναῖκα ἔχει δειλία ἀπέναντι στὸν ἄνδρα, γιὰτι ὁ ἄνδρας εἶναι ἰσχυρότερος. **[σελ. 28]** Καὶ ὁ πιστὸς ἄνδρας ἔχει δειλία πρὸς τὴν γυναῖκα του, γιὰτι καὶ ἡ γυναῖκα μὲ κάποια ἔννοια εἶναι ἰσχυρότερη κλπ. Μὲ ὀκνηρία πού συνδέεται μὲ ἓναν ἀτομικισμό, σὰν νὰ σταυρώθηκε ὁ Χριστός, γιὰ νὰ μὴ κουραζώμαστε ἐμεῖς. Καὶ ἡ νωθότης μας κάνει τὸν Χριστιανισμό μας ἓναν ὠραῖο ἐξασφαλιστικὸ τύπο. Ἐξασφαλίζομε καὶ τὴν μέλλουσα ζωή, ἀλλὰ καὶ τὴν παροῦσα ζωή. Μὲ «ἀσφάλιστρο» τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη ὁμολογία, ἀποκτοῦμε τὴν βεβαιότητα ὅτι τὸ ἐγὼ μας, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ ἐγὼ τῶν ἄλλων, δὲν θὰ παλεύει στὴ ζωή. Ἐξαγοράζομε, λοιπόν, τὸ μεγάλο πρόβλημα πού λέγεται πάλη τῆς ζωῆς, διαβάζοντες κάθε μέρα ὠρισμένα χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἢ κάνοντας ὠρισμένη νηστεία σὲ ὠρισμένες ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος. Ὁ Χριστιανισμὸς μας γίνεται ἔτσι ἓνα εἶδος ἀσφάλισεως τοῦ ἐγκεντρισμοῦ μας, μὲ ἀσφάλιστρο ὠρισμένους τύπους, καὶ ἔχομε μία ἱκανοποίηση τοῦ ἐγὼ, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὰ μεγάλα προβλήματα.

Ἡ κατηγορία προχωρεῖ καὶ εἰς τὸ ὅτι ὑπάρχει στὸν θρησκευτικὸ ἄνθρωπο ἓνα ὀλοκληρωμένο παθολογικὸ φαινόμενο, ἓνα σύμπλεγμα κατωτερότητος τυπικῆς μορφῆς, πού εἶναι παγκόσμιον φαινόμενο. Τὸ σύμπλεγμα αὐτὸ κατωτερότητος – λέγει ἡ κατηγορία– κάνει ὥστε νὰ μὴ ἐκτιμᾷ ὁ πιστὸς οὔτε τὴν πίστη του, οὔτε ὅτι συνδέεται μὲ τὴν πίστη αὐτή. Τόσο δὲν ἐκτιμοῦμε τὸν Σταυρό, ὥστε καὶ ἀδαμαντοκόλλητο ὅταν μᾶς τὸν δίνουν, καὶ τότε τὸν ντρεπόμαστε. Τὸ πλέγμα αὐτὸ τῆς μειονεκτικότητος ὑπάρχει, ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ

πολλούς «σοφούς κατὰ σάρκα» καὶ δυνατοὺς καὶ εὐγενεῖς. Καὶ τὸ πλέγμα μας αὐτὸ τὸ μεταφέρομε καὶ στοὺς ἀδελφούς μας. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του κατώτερο τῶν ἄλλων, καὶ τόσο, ὥστε δὲν ἐκτιμᾷ οὔτε τὴν λάμψη πού τοῦ προσφέρει ὁ Χριστιανισμός.

Τέταρτη κατηγορία εἶναι ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ὅπως ἐμφανίζεται μέσα στὴν κοινωνία, δὲν εἶναι σοβαρὴ ὑπόθεση. Καὶ θεωρεῖται ὅτι, ἀπ' τὴ στιγμή πού ὁ ἄνθρωπος καταπιαστῆ μὲ τὰ «θεωτικά» –ὅπως τὸ λένε–, κάτι τοῦ λείπει. Ὅτι οἱ θρησκευτικοὶ εἶναι «φτηνοὶ στὸ λάδι κι' ἀκριβοὶ στὸ ξύδι». Δέχονται ραπίσματα τοῦ κόσμου χωρὶς διαμαρτυρία, καὶ ἐκεῖ πού νομίζεις ὅτι τὸ κάνουν ἀπὸ ἀγιότητα, βλέπεις ἔπειτα μία εὐθιξία ἀπίστευτη, καὶ μάλιστα σὲ πράγματα μηδαμινά, πού σὲ κάνει νὰ ὑποθέσης ὅτι **[σελ. 29]** στρέφουν καὶ τὴν ἄλλη παρειά, ὅχι γιατί εἶναι πιστοί, ἀλλὰ γιατί εἶναι δειλοὶ καὶ ἐπικαλοῦνται τὸν σχετικὸ λόγο τοῦ Κυρίου γιὰ συγκάλυψη τῆς δειλίας τους. Γιατί, ἂν εἶχαν πραγματικὴ πίστη σ' αὐτά, θὰ ἱεραρχοῦσαν καὶ τὴν εὐθιξία τους.

Ὅτι ἐπίσης οἱ χριστιανοὶ εἶναι μωροί. Ὅπωςδήποτε ἐδῶ θὰ μοῦ ἀντιταχθῆ τὸ τοῦ Ἀποστ. Παύλου «*ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν*». Ἀλλὰ ὅμως δὲν εἶναι αὐτό. Ἡ κατηγορία δὲν γίνεται, γιατί ἐκεῖνοι πού κατηγοροῦν θεωροῦν τὴν χριστιανικὴ διδασκαλία ὡς μωρία. Εἴκοσι αἰώνων χρονικὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, μὲ τόση παγκόσμια πεῖρα, ἔκανε ὥστε λίγοι νὰ εἶναι τόσο μωροί, ὥστε νὰ ποῦν ὅτι καὶ τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι μωρία. Ἀλλὰ ἡ κατηγορία ἀναφέρεται στὴ μωρία τῶν πιστῶν, πού, ἐνῶ βλέπουν πόση λάμψη ἔχει ἡ Εὐαγγελικὴ διδασκαλία ἀπὸ τὴν ἱστορία εἴκοσι αἰώνων, μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὴν ζοῦν καὶ τὴν παρουσιάζουν δείχνουν ὅτι δὲν εἶναι σοβαροὶ καὶ ἰσορροπημένοι ἄνθρωποι.

Καὶ μιὰ ἀκόμη, ἕκτη καὶ χειρότερη κατηγορία, πού πρῶτος ὁ Μπύχνερ τὴν εἶπε: Ὅτι, δηλαδή, ἡ θρησκεία δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἠθική, ἀλλὰ γιὰ τὴν τυπικὴ ικανοποίηση τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, αὐτὸς πού σκέπτεται θρησκευτικὰ πῶς θὰ ικανοποιήσῃ τὸν Θεό, δὲν σκέπτεται τὰ ζητήματα τῆς ἐντιμότητος. Ἡ amoralité (δηλαδή, ὅχι ἡ ἀνηθικότης, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψις ἠθικοῦ κριτηρίου) τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος εἶναι κάτι πού εἶναι φοβερὸ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, γιατί ἐμποδίζει τὴν Χάρη, ἐκεῖ πού ἡ ἀνθρωπότης εἶναι ἔτοιμη νὰ πιστέψῃ ὅτι ἡ Χάρη ἀποτελεῖ τὴν μόνη ἐλπίδα.

Καὶ αὐτὲς οἱ κατηγορίες εἶναι ἐκεῖνες πού κρατοῦν μεγάλη μᾶζα σημερινῶν ἀνθρώπων μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό.

Γ

Σ' αὐτὲς τὶς κατηγορίες ἔχομε ἐπιλογή ἀπὸ τρεῖς δυνατότητες, γιὰ νὰ ἀπαντήσωμε.

Ἡ μία δυνατότης εἶναι νὰ τὶς ἀγνοήσωμε τελείως. Δυνατότης πού γίνεται μὲ πολλὴ ἐπιτυχία ἀπὸ τή... στρουθοκάμηλο. Χάρις στὴ «σοφὴ» αὐτὴ τακτικὴ τοῦ ζώου αὐτοῦ, κατορθώνουν οἱ κυνηγοὶ καὶ τὸ συλλαμβάνουν.

Δεύτερη δυνατότης είναι η έξης: Στις κατηγορίες αυτές [σελ. 30] υπάρχει άναμφιβόλως πολλή ψευτιά. Νά άρπαχθοῦμε, λοιπόν, από τὸ ψεύτικο μέρος, καὶ νά τις άποκρούσωμε ὅλες. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τακτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου σέ... βελτιωμένη έκδοση! Γιατί, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κατήγορος εἶπε ὑπερβολές ἢ καὶ ψέματα, δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅτι δὲν θὰ άναγνωρίσης τὴν ἀλήθεια ὅπου ὑπάρχει, ἐκτὸς ἂν ἔχης συγκεκριμένα στοιχεῖα ὅτι εἶναι ὅλα ψέματα.

Τρίτη δυνατότης εἶναι νά άπαντήσωμε μὲ μιὰ ἐρώτηση: Μά, εἶναι, ἄρά γε, κατηγορούμενος ὁ Χριστιανισμός, ἢ μήπως εἶναι κατήγορος; Εἶναι αὐτὲς οἱ κατηγορίες κατηγορίες κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἢ κατὰ ἐκείνων πού ψευδόμενοι λένε ὅτι εἶναι χριστιανοί; Ἔτσι θὰ μπορούσε νά εἰπῆ κανεὶς ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἀκούγονται τὰ κηρύγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ, γι' αὐτὸ ὑπάρχουν οἱ κατηγορίες. Εἶναι, λοιπόν, κατηγορίες κατὰ τοῦ ψευδοχριστιανισμοῦ. Καί, στὸ τέλος-τέλος, τὸ ὅτι ὑπάρχουν κάλπικες λίρες σημαίνει ὅτι οἱ ἀληθινὲς ἔχουν ἀξία.

Ἄλλ' ὅμως ὄχι! Εἶναι κατηγορούμενος ὁ Χριστιανισμός –καὶ ὄχι εἰσαγγελεύς–, γιατί ἡ ἀνθρωπότης δὲν θέλει τόσο βιβλία, ὅσο θέλει βιώματα. Δὲν θέλει τόσο κηρύγματα, ὅσο θέλει ἀνθρώπους. Τὶς βλέπει, ἄλλως τε, κανεὶς μέσα στὴν Ἁγία Γραφή τις κατηγορίες αὐτὲς, στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, στοὺς Προφῆτες. Μόνον ἓνα θὰ ἀναφέρω: «*Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι!*» Ὅχι, λοιπόν. Οἱ κατηγορίες πού εἶδαμε δὲν ἦταν ἀγόρευση τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς εἰσαγγελέως. Ἄλλὰ κατηγορούμενος εἶναι ὁ Χριστιανισμός ὡς κοινωνικὴ ἐμφάνιση, γιατί δὲν ἀποτελεῖ ἀπάντηση στὸ γιατί ὑπάρχουν οἱ κατηγορίες αὐτὲς τὸ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἀκούει τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα. Γιατί ἡ ἀνθρωπότης θέλει καὶ ἡγετικὸ παράδειγμα, δὲν θέλει μόνον λόγια καὶ βιβλία. Θέλει πρὸ πάντων ἀνθρώπους. Στὸ «λεωφορεῖο» πού ἐχάσαμε, δὲν ἐπρόκειτο νά μποῦν βιβλία. Οἱ χριστιανοὶ ἔπρεπε νά μποῦν στὸ «λεωφορεῖο» αὐτό, οἱ χριστιανοὶ πού θὰ ἐνεψύχωναν τὰ βιβλία. Οἱ χριστιανοί, τῶν ὁποίων δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ καλοπιστία, ἀλλὰ ἡ συνέπεια: Καὶ ἡ ἀνθρωπότης δὲν βλέπει τὴν συνέπεια αὐτή. Ποῦ, εἶναι, τέλος πάντων, οἱ καρποὶ ἔπειτα ἀπὸ τόσα κηρύγματα; Ποῦ εἶναι οἱ ἀνθρωποὶ οἱ καθοδηγηταί, πού θὰ ἐμφανίσουν τὰ βιβλία ὡς πραγματικότητα; Ποῦ εἶναι οἱ ἀνθρωποὶ, ὄχι, βέβαια, οἱ ἀναμάρτητοι, ἀλλ' οἱ [σελ. 31] ἀνθρωποὶ πού εἶναι συνεπεῖς ἀγωνισταί; Γιατί ὁ Χριστιανισμός εἶναι ζωή.

Ὁ Χριστιανισμός ἀντιμετώπισε τοὺς Καίσαρες, τοὺς πολιτικούς, τοὺς αἰρετικούς καὶ ἐνίκησε. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ τόσες νίκες... Ὁ Οὐέλλς σὲ ἓνα βιβλίο του περιέγραψε τὸν πόλεμο τῶν κατοίκων τοῦ Ἄρεως ἐναντίον τῶν κατοίκων τῆς Γῆς. Καὶ ἐκεῖ λέει ὅτι οἱ Ἄρειοι ἦταν ἄτρωτοι ἀπὸ τὰ γήινα ὅπλα, τὶς σφαῖρες, τὰ κανόνια, κλπ. Καὶ ἐνῶ ἐπερίμεναν ὅλοι ὅτι πλέον οἱ Ἄρειοι θὰ καταλάβουν τὴν γῆ, ξαφνικὰ ἐκάμφθησαν, γιατί ὁ ὀργανισμός τους δὲν μπόρεσε νά ἀντισταθῆ στὰ μικρόβια τῆς γῆς! Ἔτσι καὶ ὁ Χριστιανισμός μας ἐμφανίζεται μικροβιοβριθής, καὶ κινδυνεύει νά καμφθῆ ἐκεῖ πού δὲν κατῶρθωσαν νά τὸν κάμψουν οἱ Καίσαρες καὶ οἱ σοφοὶ καὶ οἱ διώξεις. Κινδυνεύει ἀπὸ τί; Κινδυνεύει νά καμφθῆ ἀπὸ τὰ «μικρόβια» πού εἶναι μέσα στὸν ὀργανισμό του.

Υποψιάζομαι, τώρα, ότι κάποιος θα σκέπτεται: Μά, είναι κατάλληλα αυτά που λές σε μία συγκέντρωση που την αποτελούν πρόσωπα που πρόσφατα έγνωσαν τον Χριστιανισμό; Και όμως, θα ήθελα να σάς μακαρίσω, γιατί η πρώτη επαφή σας με τον Χριστιανισμό είναι μία άνησυχία. Και η ειρήνη του Χριστού έρχεται στους άνησυχους ανθρώπους. Όπως βλέπετε, «παίζω με άνοιχτά χαρτιά». Ο Χριστιανισμός είναι αλήθεια, και η απόδειξη είναι το ότι μπορούμε και τα λέμε αυτά άνοιχτά και ελεύθερα, με την βεβαιότητα ότι θα προκύψει ωφέλεια. Και το συμπέρασμά μας είναι τουτό: Ότι εκείνο που οι καιροί μας χρειάζονται είναι οι άνθρωποι. Άκούστε με: Έκει στην πρώτη Μορφωτική Όμάδα που είχαμε ιδρύσει ως νέοι στον Πειραιά, στην όδο Ζωσιμαδών, και έπειτα στη Χριστιανική Οργάνωση Νέων (Χ.Ο.Ν.), είχαμε να κάνουμε μία χριστιανική εργασία, την απολογητική. Τότε είχαμε το απολογητικό όνειρο. Η απολογητική όμως αυτή έτελείωσε το έργο της, γιατί σήμερα δεν μās κατηγορούν για την απολογητική μας. Σήμερα μās κάνουν κριτική, όχι γιατί δεν συμβαδίζουμε με την έπιστήμη, αλλά γιατί πολύ άσχολούμεθα με την έπιστήμη.

Και έρχομαστε, τέλος, στον χριστιανικό πολιτισμό. Άλλα ό χριστιανικός πολιτισμός είναι καρπός. Θέλομε όμως προηγουμένως άνθρωπους. Έχουμε, δηλαδή, ανάγκη χριστιανών που να είναι άρτιοι άνθρωποι. Πρέπει, λοιπόν, οι χριστιανοί να είναι άνθρωποι ζωντανοί. Να φροντίσουν να γίνουν υποδείγματα [σελ. 32] μορφών. Να είναι φάροι, καμπάνες που να σημαίνουν συνεχώς το προσκλητήριο. Χριστιανούς καθοδηγητάς ζητεί ή ανθρωπότης. Η έκ του Ούρανοϋ φωνή και ή έκ της Γής βοή ένώνονται στο αίτημα του ανθρώπου που είναι καταρτισμένος σε άρτια μορφή.

Δ

Τέτοιοι, λοιπόν, άνθρωποι πρέπει να γίνουν. Άλλά, ποιοί θα γίνουν; Έμεϊς; Όχι βέβαια. Οί άλλοι να γίνουν, οί... άρρωστοι. Έμεϊς είμαστε υγιείς, που δεν έχομε ανάγκη ίατροϋ και έξυγιάνσεως και λουτροϋ... Άλλά μάλλον ως παραφρονοϋντες θα τό λέγαμε αυτό! Τό συμπέρασμα είναι ότι, αν δεν έθελοπαραφρονοϋμε, θα αναγνωρίσωμε ότι έμεϊς πρέπει να πλυθοϋμε, να έτοιμασθοϋμε, να κάνωμε μικροβιοκτονία, για να μπορέση ό Χριστιανισμός μας να «πάρη έπάνω του». Να έξυγιάνωμε τον Χριστιανισμό μας ως ζωή μας, όχι ως αλήθεια μεταφυσική. Γιατί, τί τά θέλετε, πολύ μεγάλη είναι, βέβαια, ή δύναμη του ήλεκτρικοϋ ρεύματος. Άλλ' όταν ό γλόμπος δεν είναι έντάξει, δεν έχομε φώς. Έμεϊς είμαστε οί «γλόμποι», και πρέπει οί «γλόμποι» να έξυγιανθοϋν. Αυτό είναι τό σύνθημα που πρέπει να έχωμε μπροστά μας και που πρέπει να παρακολουθή τή ζωή μας: Να έξυγιάνωμε τον Χριστιανισμό μας, με την υποκειμενική έννοια του όρου. Μία «μικροβιοκτονία» χρειάζεται, ώστε ό Χριστιανισμός μας να πάρη έπάνω του. Και είναι δυνατόν να γίνη αυτό, άλλ' όχι με μία κουβέντα. Είναι ζήτημα μάχης. Είναι, μάλλον, ζήτημα σειράς μαχών. Καί:

Πρώτη μάχη είναι ή μάχη τής όμολογίας. Πρέπει νά όμολογήσωμε ότι έχομε. ανάγκη καθαρμού, ότι είμαστε άρρωστοι. Η μάχη όμως αύτή είναι δύσκολη. Γιατί σ' αύτή τή μάχη τής όμολογίας ό χριστιανός έχει πολλούς έχθρούς. Θα αναφέρω έδω πέντε από αυτούς:

Πρώτος έχθρός τής όμολογίας είναι ή χριστιανική μας φιλοτιμία. Πώς νά όμολογήσωμε ότι μετά τόσα και τόσα έχομε ανάγκη καθαρμού;

Δεύτερος έχθρός είναι ό έγωϊσμός μας, ό όποϊός είναι πολύ ίσχυρότερο κίνητρο από ό,τι νομίζομε. Τό νά όμολογοϋμε ίσως είναι εύκολο. Άλλά τό νά όμολογοϋμε στα σοβαρά είναι δύσκολη υπόθεση.

[σελ. 33] Τρίτος έχθρός είναι ένας φόβος ότι, τάχα, αν αναγνωρίσωμε ότι είμαστε άρρωστοι, θα μάς φέρουν στό... Μπούχενβαλντ! Ένω, άπλούστατα, θα μάς φέρουν στό γιατρό. Και είναι καλλίτερα, φυσικά, νά παραδέχωμαι ότι είμαι άρρωστος, για νά είμαι κοντά στό γιατρό.

Τέταρτος έχθρός για τήν όμολογία είναι ή... όμολογία! Τί νά όμολογήσω, άφοϋ τά έχω όμολογήσει πολλές φορές με τίς γενικώτατες αύτοκατηγορίες μου; «Εγώ είμαι ό χειρότερος άμαρτωλός, ό έσχατος πάντων κλπ.». Άλλ' όταν πής στον ίδιο ότι καλός μέν είσαι, αλλά έκανες αύτό τό συγκεκριμένο λάθος, σοϋ λέει: "Όχι, έγώ ποτέ! Άλλά τότε, όλες αύτές οί γενικές αύτοκατηγορίες είναι «καμουφλάζ» τοϋ ότι δέν έχομε όμολογήσει τίποτε. Θα μοϋ πήτε ότι μιá τέτοια στάση είναι έξευτελιστική." Έτσι έγινε. Γιατί όποιος από τά ούράνια φεύγει δέν πέφτει στη γη, αλλά στον έξευτελισμό. Και έξευτελισμός είναι τό κατάντημα τοϋ έγωϊσμοϋ.

Πέμπτος έχθρός τής όμολογίας είναι ότι ή όμολογία είναι μιá τέχνη που δέν τήν ξέρομε.

Δεύτερη μάχη είναι ή μάχη τής μελέτης και τής διαφωτίσεως. Έχθρός τής μάχης αύτης είναι ή ιδέα τής παντογνωσίας μας, τό ότι, δηλαδή, τά ξέρομε όλα. Άλλά δέν φθάνει μόνον ή καλή προαίρεση, χρειάζεται σπουδή και μελέτη και εργασία. Πέραν όμως από τήν ώφελιμότητα τής μελέτης, πολύτιμο είναι και τό έρέθισμα προς τήν μελέτη. Οί χριστιανοί πρέπει νά είναι μαθηταί. Και ή μαθητεία κερδίζεται με μάχη.

Τρίτη μάχη είναι ό έξαγιασμός τής κοινωνικότητός μας. Πρέπει, δηλαδή, νά μάθωμε τήν στάση μας μέσα στην κοινωνία, και στην διεφθαρμένη άκόμη κοινωνία, ή όποία μπορεϊ πολύ νά μάς ώφελήσει. Άλλά άς μη τό πάρωμε επάνω μας. Η αντίθεση μεταξύ κοινωνίας και Χριστιανισμοϋ νοεϊται ως αντίθεση μεταξύ τής διεφθαρμένης κοινωνίας και τοϋ πραγματικοϋ Χριστιανισμοϋ. Έμεϊς όμως μετέχομε τών άσθενειών τής κοινωνίας, και μάλιστα ως άνθρωποι που «γινώσκομεν», και άρα είμαστε, όπως λέει ό Κύριος, «άξιοι πολλοϋ δαρμοϋ», εναντι εκείνων που δέν γνωρίζουν, και είναι για τοϋτο άξιοι περισσοτέρας συμπαθείας. Η κοινωνία διδάσκει. Μπορεϊ νά είναι διεφθαρμένη, αλλά είναι άμείλικτη στη κατηγορία της κατά τής διαφθοράς. "Όταν μάς βγάζουν **[σελ. 34]** «σκάρτους» οί άνθρωποι τής κοινωνίας, πόσο περισσότερο «σκάρτους» πρέπει νά βγάζωμε έμεϊς τους έαυτούς μας, άφοϋ έχομε άνώτερα κριτήρια; Και άφοϋ δέν άντέχομε στη κριτική αύτή τής κοινωνίας, πώς θα άντέξωμε στην κριτική που

γίνεται από ύψηλότερη σκοπιά; "Όποιος χριστιανός παραμελεί τὰ καθήκοντά του τὰ καθημερινά, γιατί εἶναι τάχα ἀπορροφημένος μετὰ τὰ ἀνώτερα καὶ πνευματικά, ὅποιος παραμελεί τὴν στοιχειώδη ἐντιμότητα στὶς σχέσεις του μετὰ τοὺς συνανθρώπους του, μοιάζει μετὰ τὸν φιλόλογο ἐκεῖνο ποὺ ἀσχολεῖται μετὰ τὸ νὰ ἐρευνᾷ τὶς δημηγορίες τοῦ Περικλέους, ἐνῶ δὲν ξέρει στοιχειώδη γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφία. Πρῶτα, λοιπόν, ἡ στοιχειώδης εὐθύτης καὶ ἡ στοιχειώδης ἐντιμότης στὴ ζωὴ, καὶ μετὰ τὰ ἄλλα.

Τέταρτη μάχη εἶναι ἡ μάχη τῆς κατοχυρώσεως. Νὰ κατοχυρώσωμε τὴν κριτικὴ μας, ὥστε νὰ μὴν τὴν κάνωμε ἀνισόρροπη. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φθάσωμε στὸν γιατρό, γιὰ νὰ δοῦμε ὅτι ἔχομε ἀνάγκη γιατροῦ. Οὔτε χρειάζεται νὰ καταφύγωμε σὲ περίφοβα πράγματα, οὔτε νὰ ταπεινολογοῦμε, οὔτε νὰ κοινολογοῦμε τὰ σφάλματά μας. Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ Μυστηριακὴ κάθαρση, καὶ ἄλλο εἶναι ἡ διασάλπιση ἢ ἀνισόρροπη. Ἄς ἀρχίσωμε ἀπὸ τὴν πρώτη. Ἡ ἰσορροπία στὴν αὐτοκριτικὴ εἶναι μία μάχη. Καὶ ἡ αὐτοκριτικὴ πρέπει νὰ γίνεται ὄχι μετὰ φόβο, ἀλλὰ μετὰ χαρὰ. Χρειάζεται ἡ ταπείνωση ἐκείνη ποὺ θεωρεῖ ὡς αὐτονόητο τὸ ὅτι θὰ βροῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀκάθαρτο. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν κάνει χριστιανικὴ αὐτοκριτικὴ μοιάζει μετὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ τοῦ λέτε νὰ πάη νὰ πλυθῆ τὸ πρωῖ ποὺ θὰ ξυπνήσῃ, καὶ ρωτᾷ γιατί. Πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀκάθαρτο, χωρὶς νὰ διερωτώμεθα γι' αὐτό, ὅπως δὲν διερωτώμεθα κάθε πρωῖ ἂν εἴμαστε ἀκάθαρτοι καὶ ἂν πρέπει νὰ πλυθοῦμε. Νὰ παραδεχώμαστε τὸν ἑαυτὸ μας ἀκάθαρτο καὶ νὰ λουσθοῦμε γι' αὐτό. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπε ὅτι θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του τὸν ἀμαρτωλότερο τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὅταν τὸ ἔλεγε αὐτό, τὸ ἔλεγε χωρὶς νὰ ὑποκρίνεται. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη ἐμεῖς νὰ φθάσωμε στὰ Ἱμαλάια, στὸ Ἐβερεστ αὐτῆς τῆς ταπεινώσεως. Ἄρκεῖ γιὰ μᾶς καί... ὁ Λυκαβηττός! Ἄς ἀναγνωρίσωμε ὅτι «πολλὰ πταίομε ἅπαντες» καὶ ὅτι, ὅπως ὁ διπλανός μου εἶναι ἀμαρτωλός, εἶμαι καὶ ἐγὼ ἀμαρτωλός. Καὶ ὅταν συλλαμβάνωμε τὸν ἑαυτὸν μας νὰ πταίῃ σὲ κάτι, τότε νὰ χαίρωμε, γιατί, ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ τὸ διαπιστώσαμε, μπορούμε νὰ **[σελ. 35]** ἀρχίσωμε τὴν θεραπεία, ὅπως χαίρει καὶ ὁ ἀσθενής, ὅταν διαπιστώσῃ ὅτι ἐγίνε ἡ διάγνωσις τῆς ἀσθενείας του.

Καὶ ἓνα ἄλλο ἀκόμη πρέπει νὰ χρησιμοποιήσωμε: Τὴν ἐνθάρρυνση τῆς κριτικῆς. Νὰ ἐνθαρρύνωμε, δηλαδή, τὸ περιβάλλον μας νὰ μᾶς κάνῃ κριτικὴ. Ὅποιος δὲν ἐνθαρρύνει τὴν κριτικὴ ποὺ τοῦ κάνουν εἶναι ἀνόητος. Γιατί, πρῶτον, εἶναι ἀσυνεπής ἀπέναντι τῆς πίστεώς του. Καί, δεύτερον, γιατί μπορεῖτε μὲν νὰ ἐμποδίσετε τὸν ἄλλο νὰ σᾶς λήῃ τὴν κριτικὴ του, ἀλλὰ δὲν μπορεῖτε νὰ τὸν ἐμποδίσετε νὰ τὴν σκέπτεται. Ἐχοντες αὐτὰ ὑπ' ὄψιν, καὶ τὴν κοινωνία ὡς κριτὴ θὰ τὴν πάρωμε. Κατευθύνσεις ἀπὸ τὴν κοινωνία δὲν θὰ πάρωμε. Κριτικὴ ὅμως θὰ πάρωμε. Καὶ ἡ κακόπιστη ἀκόμη κριτικὴ κάτι θὰ μᾶς δώσῃ. Σὲ μία συλλογὴ γραμματοσήμων, πιθανὸν ὅλα τὰ γραμματόσημα νὰ εἶναι ἄχρηστα, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα. Καὶ ὅμως, τὴν ἀγοράζομε τὴν συλλογὴ αὐτή, γιατί θέλωμε νὰ πάρωμε ἐκεῖνο τὸ ἓνα.

Θὰ τὰ ὁμολογήσωμε, λοιπόν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, θὰ ἀνακαινισθοῦμε καὶ θὰ ἐξυγιάνωμε τὸν Χριστιανισμό μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ σύνθημά μας. Οὔτε ἀπολογητικὴ, οὔτε χριστιανικὸς πολιτισμὸς γίνεται χωρὶς τὴν ἐξυγίανση.

Καὶ τώρα ἀκούω τὴν ἀντίρρηση: Ὅλα αὐτὰ ποὺ λὲς ἔχουν λεχθῆ καὶ ὅλα συνοψίζονται σὲ μία γνωστὴ λέξη. Στὴ λέξη μετάνοια. Μήπως ὅμως ἐγὼ ἰσχυρίζομαι ὅτι λέω νέα πράγματα; Ἐδῶ ὅμως εἶναι τὸ τραγικό, ὅτι χανόμεστε σὰ πολὺ γνωστὰ πράγματα. Καὶ τὸ νέο εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τους. Στοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ διῶκτες ἔβλεπαν τὴν δύναμη τοῦ Χριστιανισμοῦ, χωρὶς νὰ ξέρουν τὸ περιεχόμενό του. Σήμερα συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Ἡ κοινωνία ξέρει τὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ δὲν βλέπει τὴν δύναμη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ ἡ δύναμη ἐμφανίζεται, δὲν διαβάζεται.

Ἐκεῖνο μόνο ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ γίνεται ἡ μετάνοια μὲ ἰσορροπία καὶ μὲ ταπείνωση. Καὶ νὰ χαίρωμε, ὅταν βρίσκωμε ἓνα ἐλάττωμά μας, καὶ μάλιστα νὰ λέμε στὸν ἑαυτό μας: «Καὶ ποῦ εἶσαι ἀκόμη»!

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ὑπομονὴ νὰ μὲ ἀκούσετε, ἀλλὰ ἔχω νὰ πῶ μία ὀλιγοπιστία μου: Πόσοι, ἄρα γε, θὰ σκεφθοῦν ἐνσυνείδητα ὅτι αὐτὰ εἶναι «κοινὸς τόπος»; Σᾶς ἱκετεύω νὰ διώξετε τὴν σκέψη αὐτή.

[σελ. 36] Ὡς πληρεξούσιος τῶν νεκρῶν τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων, στὸ ὄνομα τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος ποὺ παραπαίει, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἐτοιμασία νὰ διδαχθῆ κάτι πάρα πάνω ἀπὸ λόγια, ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ νὰ ἐνσωματώνουν αὐτοὺς τοὺς λόγους, στὸ ὄνομα τῶν γενεῶν ποὺ θὰ ἔρθουν, στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, τοῦ Ὁποίου ἡ Σταυρικὴ Θυσία κινδυνεύει νὰ μείνῃ ἀνενέργητη ἐξ αἰτίας μας, ἄς φιλοτιμηθοῦμε νὰ ἐξυγιάνωμε τὸν Χριστιανισμό μας μὲ τὴν ὁμολογία.

3

Ο ΑΥΤΟΕΛΕΓΧΟΣ

Α

Θα σᾶς ἐκθέσω μερικές σκέψεις που ἔκαμα πάνω στο θέμα που λέγεται ἀναγνώριση τοῦ ἰδικοῦ μας σφάλματος.

Πολλές φορές μοῦ ἐτέθη ἓνα θεολογικό ζήτημα, τί θα γινόταν, ἐάν ὁ Ἀδάμ, ἀντὶ νὰ ἀποδώσει τὴν εὐθύνη τῆς πράξεώς του σὲ ἄλλον, ἔσπευδε νὰ ἀναγνωρίσει τὸ πταῖσμα του. Καὶ τί μὲν θα γινόταν ὁμολογῶ ὅτι δὲν ξέρω. Ἐκεῖνο που ξέρω εἶναι, ὅτι στὴν περαιτέρω ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος πολλά γίνονται κακὰ ἀπὸ τὴν ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναγνωρίσει ποῦ φταίει. Θα πάρω ἓνα παράδειγμα ἀπὸ μία ἐπιστολή που... «λύει» τὸ θέμα «κρίσις» που ὑπάρχει στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν χριστιανική διαφώτιση τῆς νεολαίας, μὲ τὸ νὰ λέει ὅτι ὑπάρχει στὴν γενεά μας τώρα μία τάση εὐμαρείας, καλοζωΐας κλπ. Προσέξτε τί λέει αὐτό. Αὐτὸ λέει τὰ ἐξῆς: Ὅτι ἡ τάση αὐτὴ τῆς εὐμαρείας εἶναι τόσο ἀποφασιστική, ὥστε δὲ μπορεῖ νὰ γίνη τίποτε. Ἐπομένως, γιὰ νὰ μὴ δεχθοῦμε ὅτι φταῖμε, φθάνομε σὲ ἓνα «κισμέτ» ἀρνητικό, ὅτι, ἀπλούστατα, εἶναι τόσο πολὺ πιὰ ἀλλαγμένα τὰ ἦθη, ὥστε ὅποιαδήποτε προσπάθεια εἶναι καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία. Καὶ ἐπομένως, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε ὅτι *«ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ»*. Γιατί ἐάν δὲν τὸ ποῦμε αὐτό, τότε θα ποῦμε ἐκεῖνο που λέγαμε γιὰ τὴν ἀστυνομία: «Οἱ κλέφτες εἶναι κλέφτες. Ἀλλὰ ἐσύ, ἀστυνομία, τί κάνεις;». Τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ εἶναι αὐτὸ που εἶναι. Ἀλλὰ ἐσύ τί κάνεις, γιὰ νὰ τὸ ἀντιμετωπίσης; Αὐτὸ τὸ ἔφερα ὡς παράδειγμα, ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι γενικώτερο. Νομίζω ὅτι ὁ ἄνθρωπος που ἀναζητεῖ τὴν ἐνοχὴ στὸν ἑαυτό του εἶναι ὁ ἀντίθετος τοῦ ἀνθρώπου που ἀναζητεῖ τὴν αἰτία ἐνὸς κακοῦ ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ του. Θα μοῦ ἐπιτραπῇ ἀπὸ τὴν Ψυχιατρική νὰ δανεισθῶ τὴν διάκριση που κάνει μεταξὺ ἐνδοστρεφοῦς καὶ ἐξωστρεφοῦς τύπου. Θα ἔλεγα, λοιπόν, ὅτι καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς εὐθύνης ὑπάρχει ὁ [σελ. 38] ἐνδοστρεφῆς καὶ ὁ ἐξωστρεφῆς ἄνθρωπος.

Ἦς ἀρχίσω ἀπὸ τὸν ἐξωστρεφῆ: Ὁ ἐξωστρεφῆς, ὅταν βλέπει ἓνα κακὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ἀρνεῖται καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἀντιθέτως τὰ πάντα πᾶνε «εὖ καὶ καλῶς». Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἐκεῖνος που θέλει νὰ ὑποστηρίξει μία τέτοια ἄποψη δὲν μένει χωρὶς ἐπιχειρήματα. Κάτι καλὸ θα βρῇ ὅτι γίνεται ἐδῶ καὶ κάτι καλὸ θα γίνεται ἐκεῖ, που νὰ μπορεῖ νὰ τὸ ἐπικαλεσθῇ. Ὅταν ὁμως δεχθῇ ὅτι,

πάντως, γίνεται κάτι κακό, θα βρῆ τότε –ὅπως κάνουν καὶ τὰ μικρὰ παιδιά– ὅτι ὁ τάδε φταίει, ἐκεῖνο φταίει, τὸ ἄλλο φταίει, καὶ μόνον ἐγὼ δὲν φταίω! Ἐννοεῖται ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις», γιατί ἡ ἀπάντηση εἶναι: Ὡραῖα, ἄς ὑποθέσωμε ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἔτσι: Ἐσὺ τί ἔκανες μπροστὰ σὲ ὅλα αὐτὰ; Ἐσὺ ἔκανες τὸ καθῆκον σου; Ἄλλο πράγμα, βέβαια, εἶναι ἐὰν τὸ ἐρεύνησες καὶ αὐτό, καὶ ἡ συνείδησή σου σοῦ λέει ὅτι ἔκανες ὅ,τι μπορούσες νὰ κάνης – γιατί καὶ αὐτὸ συμβαίνει. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν τὸ ἐρευνᾷ κἂν τὸ θέμα αὐτό, δὲν ἐλέγχει κἂν τὸν ἑαυτό του. Δὲν ἀθώνει τὸν ἑαυτό του ἔπειτα ἀπὸ ἔλεγχο. Ἀλλὰ τὸν ἑαυτό του τὸν θεωρεῖ ἀνώτερο ἐλέγχου. Ἡ, μᾶλλον, κατώτερο ἐλέγχου. Γιατί ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ὁ κατώτερος ἄνθρωπος. Εἶναι ὁ ὄχλος. Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐκλεκτός, ὁ ἡγετικὸς ἄνθρωπος, εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶναι ἀπὸ ἀποψη εὐθύνης ἐνδοστρεφής, κοιτάει, δηλαδή, νὰ βρῆ στὸν ἑαυτό του τὸ πταῖσμα, γιατί θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἡγέτη, γιατί θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του μεγάλο. Ὁ μεγάλος ἄνθρωπος θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ὑπεύθυνο, καὶ λέει: Καλὰ ἔγινε αὐτό, ἀλλὰ ἐγὼ, πάλι, πῶς ἄφησα νὰ γίνη;

Ξαναγυρίζομε στὸ παράδειγμα τῆς ἀστυνομίας: «Καλά, οἱ κλέφτες κλέβουν, ἀλλὰ ἐγὼ τί ἔκανα; Ἐλαβα τὰ μέτρα μου;». Δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅτι φταῖνε οἱ κλέφτες. Οὔτε σὲ ἓνα πόλεμο μπορῶ νὰ πῶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ φταῖνε. Γιατί τὸ ἐρώτημα εἶναι ἐὰν ἐγὼ πολέμησα τοὺς ἐχθρούς. Οὔτε μπορεῖ ὁ γιατρὸς νὰ πῆ ὅτι ἡ ἀρρώστεια φταίει. Γιατί τὸ ἐρώτημα εἶναι ἐὰν ἔγινε ὅ,τι μπορούσε νὰ γίνη ἐναντίον τῆς ἀρρώστειας. Φρονῶ, λοιπόν, ὅτι εἶναι δεῖγμα μεγαλείου ἢ ἐνδοστρέφεια αὐτή. Θὰ πῶ ὅτι εἶναι δεῖγμα ἐγωισμοῦ μὲ τὴν καλὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, γιατί ὑπάρχει καὶ ἡ καλὴ ἔννοια τοῦ ὄρου «ἐγωισμός», ποὺ ἀναφέρεται στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐπωμίζεται τὶς εὐθύνες καὶ λέει «ἐγὼ φταίω». Αὐτό, βέβαια, τὸ [σελ. 39] «ἐγὼ φταίω» δὲν σημαίνει ὅτι οἱ ἄλλοι δὲν φταῖνε. Γιὰ νὰ γυρίσω στὸ παράδειγμα τῆς ἀστυνομίας: Ἐὰν ἡ ἀστυνομία πῆ ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι δὲν ἐλάβαμε ἐγκαίρως τὰ μέτρα μας, καὶ μᾶς ξέφυγε ὁ κλέφτης, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν φταῖνε οἱ κλέφτες. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι ὁ ἀνώτερος ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μὲ τὸ δικό του πταῖσμα, χωρὶς τὸ ὅποιο οἱ ἄλλοι παράγοντες ἢ δὲν θὰ ἔφερναν τὴν ζημία, ἢ θὰ τὴν ἔφερναν σὲ μικρότερη κλίμακα.

Φρονῶ, λοιπόν, ὅτι αὐτὸς ὁ αὐτοέλεγχος εἶναι δεῖγμα μεγαλείου. Τὸ βλέπω αὐτὸ ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ ὑπερασπίζονται οἱ καλοὶ δικηγόροι τοὺς πελάτες τους, μέχρι τοῦ τρόπου ποὺ ἀναγνωρίζουν οἱ πελάτες τὰ λάθη τους, μέχρι τοῦ τρόπου ὅπου ὁ Τσῶρτσιλ ἔλεγε ὅτι ἐκάναμε λάθη, καὶ ὁ Γκαϊμπελς, ἀκόμη, γιὰ λόγους ρητορικούς, εἶπε ὅτι ἔκανε λάθη. Καὶ γενικώτερα ὁ αὐτοέλεγχος εἶναι ἓνα δεῖγμα ἀνθρώπου ποὺ ἔχει καὶ μιὰ –ἂν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ πῶ αὐτὸ– καλὴ οἴηση. Αἰσθάνεται, δηλαδή, ὅτι ἔχει τόσο πλούσιο ἐνεργητικὸ, ὅτι εἶναι τόσα πολλὰ τὰ κεφάλαιά του, ὥστε δὲν πάει νὰ τσιγκουνευτῆ, ὅπως προκειμένου γιὰ μιὰ μεγάλη Τράπεζα, δὲν ταιριάζει νὰ ταλαιπωρῆ γιὰ μικρὰ καὶ ἀμφίβολα πράγματα οὔτε τοὺς ἀντιδίκους τῆς. Γι' αὐτὸ διεξάγει δίκη, μόνο ὅπου εἶναι βέβαιη ὅτι ἔχει δίκιο. Λοιπόν, ὁ αὐτοέλεγχος εἶναι δεῖγμα καὶ ψυχικοῦ πλοῦτου καὶ ἀνώσεως. Εἶναι περιττό, βέβαια, νὰ τονίσω τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς τακτικῆς, γιατί στὸ τέλος-τέλος κάθε λάθος μας εἶναι ἓνας ἐχθρὸς μας. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀναγνωρίζει ἓνα λάθος νικᾷ ἓναν ἐχθρό. Γιατί ἐκεῖνος ποὺ ἀναγνωρίζει ἓνα λάθος

του, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, δὲν θὰ τὸ ἐπαναλάβῃ. Καὶ ἂν τὸ ἐπαναλάβῃ, θὰ τὸ ἐπαναλάβῃ μὲ μικρότερη ταχύτητα. Καὶ ἔτσι προχωρεῖ.

Αὐτὸ πού λέω γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ λάθους τὸ λέω ἀναφερόμενος στὴν ἀναγνώριση πού κάνω μέσα μου, στὸν ἑαυτό μου. Ὅτι ὅμως πρέπει καὶ δημόσια πλέον νὰ τὸ ὁμολογήσω, γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινῆς καὶ ρεαλιστής, θὰ ἀναγνωρίσω ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι πάντοτε δυνατό. Ὁμολογουμένως, αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση ἀπέναντι τοῦ ἄλλου ἐξαρτᾶται πολὺ καὶ ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τοῦ ἄλλου. Ἐχω ἀναφέρει ἐπανειλημμένως τὴν περίπτωση τοῦ Καθηγητοῦ Frank, ὁ ὁποῖος στὴν 17ῃ ἔκδοση τῆς *Ἑρμηνείας τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος* λέγει ἐκεῖ ἐπὶ λέξει γιὰ ἓνα λάθος πού εἶχε κάμει: «Ἡ ἀντίθετη γνώμη εἶναι ἐσφαλμένη. Τὴ γνώμη αὐτὴ [σελ. 40] ὑπεστήριζα σὺς μέχρι τοῦδε 16 ἐκδόσεις. Γιὰ τὸ ἐσφαλμένο τῆς γνώμης αὐτῆς μὲ κατέστησε προσεκτικὸ παρατήρηση φοιτητοῦ στοῦ Φροντιστήριου». Καὶ ὁ μὲν Καθηγητὴς Frank μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ αὐτό. Ἀλλὰ ἔχω καὶ τὸ ἀντίθετο παράδειγμα τοῦ Καθηγητοῦ Κρασσᾶ, πού ὠμολόγησε ὅτι κάπου ὁ Πολυγένης ἔχει δίκιο, καὶ εἶδα τότε τὴν φοβερὴ θριαμβολογία τοῦ Πολυγένη ἀπέναντί του, πού ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶναι ἐνθαρρυντικὴ, γιὰ νὰ λησμονῆς ὅτι ἄλλοῦ εἶναι δυνατὰ μερικὰ πράγματα καὶ ἄλλοῦ δὲν εἶναι. Αὐτὸ δὲν σημαίνει, βέβαια, ὅτι καὶ ἡ τάση δὲν πρέπει νὰ εἶναι πρὸς τὴν καλόπιστη ἀντιμετώπιση. Ὅφειλω ὅμως νὰ ἀναγνωρίσω ὅτι, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψιν τὴν σημερινὴ κατάσταση τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ δημόσια ἀναγνώριση ἀπέναντι τοῦ ἄλλου ὑπόκειται σὲ μερικὸς κανόνες συνέσεως. Ἀλλὰ καὶ νὰ τονίσω ὅτι, πάντως, μέσα μου πρέπει νὰ πῶ: «ἐδῶ ἔκανα λάθος». Πρὸ παντὸς δὲ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι γι' αὐτὸ τὸ ὀλίστημα ἐγὼ φταίω. Ὅχι, βέβαια, ὅτι κατ' ἀνάγκην μόνον ἐγὼ φταίω. Ἀλλὰ, πάντως, ἐκεῖνο πού μέ ἐνδιαφέρει ἐμένα εἶναι ὅτι ἐγὼ φταίω σὲ τοῦτο. Ἐὰν ἐγὼ δὲν εἶχα αὐτὸ τὸ πταῖσμα, τότε τὰ πταίσματα τῶν ἄλλων θὰ ἦταν ἀνενεργά, μὲ λιγώτερη ζημία.

Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, ἔχει ἀνάγκη τῆς αὐτεξετάσεως. Καὶ ἡ αὐτεξέταση, ὡς περισσότερο δύσκολη, ἔχει καὶ μεγαλύτερη ἀξία. Ἀνοίγει δὲ καὶ τὴν πόρτα τῆς προσευχῆς, γιὰτὴν ἡ αὐτεξέταση, ὡς ἀνάταση, εἶναι καὶ προσευχή. Ἐνῶ ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι πάντοτε αὐτεξέταση.

B

Τὸ δεύτερο πού ἔχω νὰ πῶ, καὶ τελευταῖο, εἶναι τοῦτο: Ὅτι ἴσως θὰ πῆ ἓνας ὅτι αὐτὴ ἡ προθυμία νὰ βλέπω ὅτι σφάλλομαι, ὅτι ἐγὼ φταίω, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σ' ἐκεῖνο πού λέγεται «ἡ περιδεὴς συνείδησις». Ἀλλὰ νομίζω ὅτι αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν. Γιατὴ ἐκεῖνος πού ἔχει περιδεῆ συνείδηση δὲν ἀναγνωρίζει τέτοια σφάλματα. Ἡ περιδεὴς συνείδηση εἶναι μᾶλλον μία παθολογικὴ κατάσταση, πού ἀποτελεῖ τὸ ἀντίθετο τῆς ἀναγνωρίσεως, καὶ διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση ὅσο διαφέρει ἡ φυγὴ ἀπὸ τὴ μάχη. Ἐκεῖνος πού ἀναγνωρίζει τὴν δική του ὑπαιτιότητα εἶναι ὁ μαχητὴς πού μάχεται. Καὶ μία ἔκφανση τῆς μάχης αὐτῆς [σελ. 41] ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἀναγνώριση τῆς ὑπαιτιότητος. Ἡ περιδεὴς ὅμως συνείδηση εἶναι

μία μορφή φυγής. Καί, ἐπὶ τέλους, καὶ ἐὰν ὑποθέσωμε ὅτι ὑπάρχει ἓνας τέτοιος κίνδυνος, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀλήθεια. Ἐπομένως, σὲ κείνον ποὺ θὰ μὲ ρωτήσῃ ἂν βλάπτει ἢ αὐτεξέταση, θὰ τοῦ ἀπαντοῦσα ὅτι κάθε φάρμακο μπορεῖ καὶ νὰ βλάψῃ, γιατί ὅλα τὰ φάρμακα ἔχουν καὶ τὶς παρενέργειές τους. Ὑπάρχουν δύο δυνατές πλάνες: Ἡ πρώτη πλάνη εἶναι νὰ μὴ λάβῃς ὑπ' ὄψιν σου τὶς παρενέργειες. Ἡ δεύτερη πλάνη εἶναι νὰ τρομοκρατῆσαι ἀπὸ τὶς παρενέργειες. Οὔτε ὅμως τὸ ἓνα, οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι σωστό. Ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ λάβῃς ὑπ' ὄψιν σου καὶ τὶς παρενέργειες καὶ νὰ προφυλαχθῆς ἀπὸ αὐτές. Ἡ αὐτεξέταση βλάπτει, ὅταν εἶναι ἀνισόρροπη, καὶ μάλιστα ὅταν κυριαρχῇ ἢ λεπτολογία ποὺ εἶναι δεῖγμα ἀνισορροπίας, γιατί μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀφήνονται κατὰ μέρος τὰ «χονδρά» καὶ τὰ «βαρύτερα τοῦ νόμου». Εἶναι μάλιστα δυνατόν ἢ λεπτολόγος αὐτὴ αὐτεξέταση νὰ ὀδηγήσῃ καὶ στὴν περιδεῆ συνείδηση, νὰ βλάψῃ τὸν ὕπνο κλπ. Σ' αὐτό, βέβαια, συντελεῖ μία περὶ Θεοῦ ἀντίληψη ποὺ τὸν δέχεται ὡς ἐχθρὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶναι ἢ «Διαλεκτικὴ Θεολογία» τοῦ Κάρλ Μπάρτ, ποὺ παρουσιάζει τὸν Θεὸ θυμωμένο μαζί μας, ὥστε καταντᾷ στὸ τέλος νὰ παρουσιάζεται ὁ Θεὸς ὡς ἓνα κρᾶμα ἡλιθιότητος καὶ κακίας!

Αὐτά, λοιπόν, δείχνουν ὅτι τὸ φάρμακο ποὺ λέγεται «αὐτεξέταση» πρέπει νὰ παίρνεται μὲ προσοχή. Καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐὰν αὐτὰ εἶναι τὰ κακὰ τῆς αὐτεξετάσεως, ἃς σκεφθοῦμε πόσο περισσότερα εἶναι τὰ κακὰ ἀπὸ τὴν ἔλλειψή της!

Ἡ αὐτεξέταση μᾶς ὀδηγεῖ, βέβαια, καὶ στὴν συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος. Γιατί ἢ αὐτεξέταση θὰ μᾶς δείξῃ ὅτι, πάντως, ὑπολειπόμεθα τοῦ ὀρθοῦ, καὶ μάλιστα:

Πρῶτον, ἐὰν ἢ αὐτεξέταση μᾶς δείξῃ ὅτι ἐκάναμε κάτι κακό, ἀλλὰ ἐπανορθώσιμο, πρέπει τότε νὰ τὸ ἐπανορθώσωμε.

Δεύτερον, ἢ συναίσθηση αὐτὴ τῆς ἀμαρτωλότητος εἶναι καὶ «εἰσιτήριο» γιὰ τὴν προσευχή. Χωρὶς συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος, ἔχεις «εἰσιτήριο» μόνο γιὰ τὴ... βαπτολογία.

Τρίτον: Ἡ συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος βοηθεῖ ἀκόμη νὰ κρίνης καὶ τοὺς ἄλλους μὲ ἐπιείκεια. Ἄρα ἀποτελεῖ καὶ «εἰσιτήριο» γιὰ τὴν ἀγάπη.

[σελ. 42] Ἡ αὐτεξέταση εἶναι, λοιπόν, πράξη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ἐκεῖνος ποὺ κάνει αὐτεξέταση ζῆ ζωὴ ἐσωτερικὴ. Καὶ ὅταν ἢ αὐτεξέταση εἶναι εἰλικρινὴς καὶ ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένα παραπτώματα καὶ ὄχι σὲ γενικὲς ὁμολογίες ποὺ δὲν ὁμολογοῦν τίποτε –γιατί ἢ ἀοριστολόγος κριτικὴ εἶναι ἓνας τρόπος νὰ ξεφύγωμε τὴν κριτικὴ–, τότε, πρῶτον, ὀδηγεῖ στὴ συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος, καὶ εἶναι, δεύτερον, τὸ καλύτερο φάρμακο κατὰ τῶν διαφόρων κόμπλεξ ποὺ ὑπάρχουν μέσα μας. Τέλος, μᾶς δίνει «εἰσιτήριο» γιὰ τὴν προσευχή καὶ μᾶς κάνει ἀνθρωπινώτερους, γιατί μᾶς δίνει συγχρόνως «εἰσιτήριο» καὶ γιὰ τὴν ἀγάπη. Καὶ ὅπως εἶπε σοφὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «*Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἢ ἀγάπη*». Ἐμεῖς θὰ θεωρούσαμε τὴν πίστη ὡς τὸ μεγαλύτερο. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο θεωρεῖ τὴν ἀγάπη.

Θέλω, λοιπόν, να υπογραμμίσω τι θεϊό δῶρο είναι ὁ ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ὁ μαχητής, ὁ δημιουργός, ὁ ἐργάτης τοῦ καλοῦ, πού εἶναι ἔτοιμος, ὄχι βεβιασμένα, ἀλλὰ ὅπως ἡ συνείδησή του τὸν πληροφοροῦν, νὰ ἀνακρίνη τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀναγνωρίσει, τούλάχιστον ἐνώπιον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι «ἐδῶ ἦταν δικό μου πταῖσμα, ὅτι σ' αὐτὸ ἔφταιξα ἐγώ». Καὶ γιὰ νὰ τὸ πῆ αὐτό, πρέπει κάθε πού βλέπει μία κατάσταση κακή, εἴτε συμπεριφορὰ ἄλλου, εἴτε ἀποτυχία κλπ., νὰ πῆ «εἶναι βέβαιο ὅτι καὶ ἐγώ δὲν ἔφταιξα; Καλά, ἔφταιξαν οἱ ἄλλοι: ἐγώ, εἶναι βέβαιο ὅτι δὲν ἔφταιξα;». Ἄν, βέβαια, ἡ συνείδησή του τοῦ πῆ ὅτι δὲν ἔφταιξε, νὰ μπορῆ νὰ πῆ τότε ὅτι ἀνέκρινα τὸν ἑαυτό μου, δὲν ξέρω ἂν εἶμαι τυφλός, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶδα νὰ ἔφταιξα πουθενά. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι σπάνια περίπτωση. Ὅπου, ἀντιθέτως, ἔχει δῆ ὅτι ἔχει φταίξει, νὰ ἀναγνωρίσει τὴν δική του ὑπαιτιότητα, ὁπότε ἔχει καὶ πιὸ πολὺ δύναμη, γιὰ νὰ «χτυπήσει» τὴν ὑπαιτιότητα τῶν ἄλλων.

Ἄλλως τε, στὸ τέλος, αὐτοκριτικὴ σημαίνει νὰ μὴν εἶμαστε θεληματικὰ τυφλοί, ὅταν πρόκειται νὰ δοῦμε τὸν ἑαυτό μας. Ἀρκεῖ, δηλαδή, νὰ παρατηροῦμε τὸν ἑαυτό μας μὲ μάτια ἀνοιχτὰ καὶ νὰ μὴ τὸν συγχωροῦμε τόσο εὐκόλα. Παραφέρθηκα, λ.χ., καὶ ἔκανα κάτι κακό. Νὰ σκεφθῶ: Ἄν τῷκανε αὐτὸ ἄλλος σέ μένα, τί θὰ γινόταν; Θὰ τὸ δεχόμουν; Ὁχι. Ὅποτε νὰ πῶ: Ἀμαρτάνω κί' ἐγώ, ἄς ἀμαρτήσω κί' ὁ ἄλλος.

[σελ. 43] Μεγάλο δὲ βοήθημα γιὰ τὴν αὐτοκριτικὴ εἶναι νὰ ἔχης ἕναν ἄνθρωπο πού νὰ σοῦ μιλήσει μὲ παρρησία καὶ νὰ σοῦ κάνη καὶ κριτικὴ, κριτικὴ οἰκοδομῆς πλέον. Νὰ ἔχης, δηλαδή, ἕναν ἄνθρωπο πού νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃς νὰ σοῦ λέη ὅτι αὐτὸ πού ἔκανες ἦταν καλό, καὶ τὸ ἄλλο δὲν ἦταν καλό. Θὰ φέρω ἐδῶ ἕνα παράδειγμα. Ὁ μεγάλος πολιτικός, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, εἶχε ἕναν Κλέαρχο Μαρκαντωνάκη, ἰδιαίτερο γραμματέα, ὁ ὁποῖος ἔβαλε ὅλη του τὴ ζωὴ, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει, καὶ τοῦ ἔκανε κριτικὴ πού ἦταν ὠφελιμωτάτη. Κάποτε ὅμως ὁ Βενιζέλος τσακώθηκε μαζί του καὶ τὸν ἀπέλυσε. Καὶ θυμᾶμαι ὅτι ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου μοῦ εἶπε: «Νὰ ξέρης, παιδί μου, ὅτι, ἀπὸ τότε πού ὁ Βενιζέλος ἔδιωξε τὸν Μαρκαντωνάκη, ἄρχισε νὰ πέφτη». Καὶ πράγματι. Ἀπὸ τότε πού ἔδιωξε τὸν Μαρκαντωνάκη, πού μποροῦσε νὰ τοῦ πῆ κάτι μὲ ἀνιδιοτέλεια, ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἦταν λιγώτερο Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Δεῖγμα, ἄλλως τε, σοφίας κατὰ τὴν Ἁγ. Γραφή εἶναι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἐλέγχου. Ὁ σοφὸς ἄνθρωπος θὰ βρῆ κάτι νὰ ὠφελῆθῃ, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν ἐχθρικό ἐλεγχό. Πόσω μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἀδελφικό. Τὴν κριτικὴ, βέβαια, δὲν θὰ τὴν δεχθῶ ἐξάπαντος, ἀλλὰ ἐξάπαντος θὰ τὴν συζητήσω, ὥστε καὶ ὁ ἄλλος νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι δὲν δυσσαρεστήθηκα ἀπὸ τὸν ἐλεγχό πού μοῦ ἔκανε.

Γ

«Ἐλεγγε σοφὸν καὶ ἀγαπήσει σε», λένε οἱ Παροιμίαις. Ἡ δὲ πεῖρα λέει τοῦτο: Ἕνας πνευματικὸς ἐργάτης ἢ ἕνα ἔργο πνευματικὸ ἀρχίζει νὰ «βγάζη ἄσπρα

μαλλιά», τὴν στιγμή πού θὰ ἀρχίση νὰ δυσκολεύεται νὰ δέχεται κριτική. Ὅταν δῆτε ὅτι ἀρχίζει ἢ κάποια δυσφορία γιὰ τὴν κριτική, ἀπὸ ἐκείνη τὴν στιγμή ἀρχίζει τὸ γέραςμα, πού στὴν περίπτωση αὐτή, πάντως, «οὐκ ἔρχεται μόνον». Ἐνῶ, ἀντίθετα, ὅσο ἡ κριτική γίνεται δεκτὴ μὲ χαρά, καὶ ἡ ἔλλειψη κριτικῆς προκαλεῖ δυσφορία, καὶ μάλιστα γίνεται αἰσθητὴ σὰν ὀρφάνια, τόσο ἡ νεότητα ἀκμάζει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ληξιαρχικὲς πράξεις!

Γιὰ νὰ ὑπάρχη ὁμως κριτική, πρέπει νὰ ὑπάρχη πίστη. Ἀλλὰ ὅταν ὑπάρχη ἡ κριτική, ὑπάρχει ἡ πίστη, καὶ ὅταν ὑπάρχη πίστη, ἡ [σελ. 44] κριτική δὲν ὀδηγεῖ σὲ μειονεκτικότητα, ἀλλὰ ὀδηγεῖ σὲ δύναμη. Γιατί τὸ λέω αὐτό; Θὰ σᾶς πῶ γιατί. Ἡ κριτική, καὶ μάλιστα ἡ κριτική πού ἀκοῦμε ἀπὸ ἄλλους, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίζει νὰ βλέπουμε τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀποστολῆς μας. Καὶ προσοχὴ μήπως ἡ πολλὴ ἐγγύτητα στοῦ μεγαλεῖο αὐτοῦ τῆς ἀποστολῆς μας μᾶς τυφλώνει, ὥστε νὰ μὴν τὸ ἀντιλαμβανώμαστε. Ὅπως ὁποῖος ὑπηρετεῖ στοῦ σερβίρισμα ἐνὸς τραπεζιοῦ δὲν ἀπολαμβάνει τὴν λαμπρότητά του. Καὶ ἄς προσέξουμε μὴ τὸ πάθουμε ὅπως οἱ σύγχρονοι τοῦ Κυρίου: «*Τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος, ... οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτόν*»! Θὰ μοῦ πῆτε: Τολμᾶς νὰ ὑπενθυμίσῃς τὸν Κύριο; Τολμῶ, γιατί σὸ ὄνομα Αὐτοῦ καὶ μὲ τὴν πίστη σ' Αὐτὸν ἔγινε αὐτὴ ἡ ἐργασία. Γιατί κάθε φορὰ πού ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσωμε κάτι, τὸ συζητούσαμε, καὶ ἀφοῦ εἶχαμε πεισθεῖ ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιτύχη, τὸ ἐπιχειρούσαμε. Καὶ ἡ ἐπιτυχία ἦταν «*ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν*»! Ὅλα ὅσα λέω ἐδῶ, ὁποῖος θέλει νὰ τὰ ἀμφισβητήσει ἄς μοῦ πῆ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀμφισβητῶ, καὶ ἀναλαμβάνω τὸ «βάρος τῆς ἀποδείξεως».

Λοιπόν, ἄς προσέξουμε, γιατί καλὴ εἶναι ἡ κριτική, γιὰ ποιὸ λόγο, λ.χ., τὰ καθίσματα δὲν εἶναι τοποθετημένα ἔτσι καὶ γιατί τὸ παράθυρο νὰ μὴν εἶναι ἔτσι καὶ γιατί τὸ φῶς νὰ εἶναι ἔτσι. Ὅταν, βέβαια, γίνεται μὲ τὴν ἔννοια νὰ τὰ βελτιώσωμε, τότε εἶναι δημιουργία. Ὅταν ὁμως γίνεται ἡ κριτική, χωρὶς συγχρόνως νὰ λήη καὶ πῶς θὰ γίνῃ ἡ βελτίωση, τότε ἡ κριτικὴ αὐτὴ εἶναι «παρωπίδες» πού μᾶς τυφλώνουν, ὥστε νὰ μὴ βλέπουμε τὸ ὕψος τῆς δημιουργίας. Σιγὰ-σιγὰ δὲ μᾶς κλείνουν τὰ μάτια καὶ μᾶς κάνουν αὐτὸ πού καὶ ἄλλοτε ἀνέφερα, νὰ παύσωμε νὰ εἴμαστε «*ἡλιοειδεῖς*», ὅπως ἔλεγε ὁ Πλωτῖνος ἐκεῖνος: «*οὐδὲ γὰρ ἂν εἶδε πώποτ' τὸν ἥλιον ὀφθαλμός, ἡλιοειδὴς μὴ γενόμενος*». Καὶ τότε ἡ πνευματικὴ ἐργασία θὰ εἶναι ἀνίκανη νὰ μᾶς φωτίσῃ, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους πού ἔκαναν, ὥστε καὶ ὁ Θεάνθρωπος νὰ μὴ μπορῇ νὰ κάμῃ θαύματα στὴ Ναζαρέτ: «*διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν*»!

Ἄλλο, λοιπόν, κριτικὴ καὶ ἄλλο περιδεὴς συνείδηση. Κριτικὴ, ἀλλὰ καὶ δύναμη. Τὸ λέω αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν στάση μας ἀπέναντι τρίτων. Ὅταν ἔρθῃ ἓνας καὶ σᾶς πῆ, γιατί στὴν αἴθουσα αὐτὴ οἱ καρέκλες δὲν εἶναι καλὰ βαλμένες, θὰ τοῦ πῆτε: «*Αὐτὸ βρῆκες νὰ προσέξῃς ἐδῶ; Δὲν σὲ ἀπησχόλησε τί θὰ γίνῃ μὲ τὴν Ἑλλάδα; Δὲν σὲ ἀπησχόλησε ἡ κοσμοθεωρία αὐτῆ; Ἐὰν διαφωνῆς μὲ τὴν [σελ. 45] κοσμοθεωρία αὐτῆ, τότε τί δουλειὰ ἔχουν οἱ καρέκλες; Ἐὰν πάλι συμφωνῆς, ἔλα τότε νὰ μαθητεύσῃς, ἔλα νὰ δῆς καὶ τίς δυσκολίες τῆς δουλειᾶς, ὅποτε νὰ πῆς: μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ ἔρχωμαι καὶ νὰ τακτοποιῶ τίς καρέκλες κάθε βράδυ;*».

Καὶ κάτι ἄλλο: "Ἐχομε ἀνάγκη ἀπό... μία βάρκα. Καθένας μας, ὅλοι, οἱ κυρίες καὶ οἱ κύριοι ποὺ εἶναι ἐδῶ, ἄς πᾶμε νὰ μποῦμε τώρα σ' ἓνα λεωφορεῖο καὶ νὰ πᾶμε στὸ Φάληρο νὰ δοῦμε μία βάρκα. Τὸ ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε καὶ «οὐ παύσομαι λέγων». Πῶς κινεῖται ἡ βάρκα; Μὲ δύο κουπιά. Ποὺ σημαίνει ὅτι θὰ ἀγωνιζόμαστε, βέβαια, γιὰ τὴν βελτίωσή μας, ἀλλὰ θὰ ἔχωμε καὶ ὑπομονή. Τὸ ἓνα «κουπί» εἶναι ὁ ἀγώνας, τὸ ἄλλο «κουπί» εἶναι ἡ ὑπομονή. Ἀγώνας χωρὶς ὑπομονή εἶναι ὁ ἀγώνας τοῦ ἀντιπάλου. Ἐὰν ὁ ἀντίπαλος ἤθελε κάτι νὰ κάνη ἐδῶ, θὰ ἔστελνε κάποιον μὲ τὴν ἐντολή: «Ἀπὸ τὴ βάρκα τους, βγάλτε τὸ ἓνα κουπί, ποὺ λέγεται ὑπομονή, τὸ ἄλλο κουπί, ποὺ λέγεται ἀγώνας, ἀφήστε το, μὴ τὸ πειράξετε». Ἀλλὰ, βέβαια, καὶ ὑπομονὴ χωρὶς ἀγῶνα εἶναι μοιρολατρία.

Χρειάζεται, λοιπόν, ἀγωνιστικὴ ὑπομονή. Ἔργαζόμαστε, ἀλλὰ ξέρομε ὅτι εἴμαστε ἀκόμη πάρα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν σκοπὸ. Ἡ ἐργασία αὐτὴ προχωρεῖ μὲ κατεύθυνση πρὸς τὸν Πολικὸ ἀστέρα. Ἀλλὰ δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ στὸν Πολικὸ ἀστέρα. Βαδίζομε πρὸς αὐτὴ τὴν τελειότητα. Τὴν ὑπομονὴ μας θὰ τὴν ἀντλήσωμε ἀπὸ δύο ἐπιγνώσεις ποὺ ἀποτελοῦν τὸν ρεαλισμὸ μας. Ὁ ρεαλισμὸς μας εἶναι ὅτι, γιὰ νὰ ἐργασθῆς ἐδῶ, θὰ πῆς πρῶτα ὅτι ἔχω ἀπελπισθῆ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Πρῶτα θὰ ἀπελπισθοῦμε τελείως, καὶ ἔπειτα θὰ ἀγωνισθοῦμε. Ἔτσι εἶναι. Θὰ καταλάβωμε ὅτι μπαίνομε σὲ νοσοκομεῖο. Ἡ Ἑλλάς τῆς γενεᾶς μας εἶναι ὅλη ἓνα σανατόριο. Ὅλοι ἄρρωστοι εἴμαστε, καὶ ἄς τὸ πάρωμε αὐτὸ ἀπόφαση. Χριστιανικά, αὐτὸ λέγεται «ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους». Ὅταν, λοιπόν, τὸ ἔχομε αὐτὸ ὑπ' ὄψιν, θὰ ξέρωμε ὅτι ἀρχίζομε ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ φθάσωμε στὸν Οὐρανό. Τεραστίας ὀλκῆς ὑπόθεση! Μέσα σὲ τέτοιας ὀλκῆς ὑπόθεση, καταλαβαίνετε τὰ ἐγχειρήματά μας τί εἶναι. Μικρά, ἐλάχιστα εἶναι. Τότε; Ἔ, μὰ αὐτὸ εἶναι μέγιστο, τὸ νὰ ξέρης ὅτι εἶναι ἐλάχιστο καὶ νὰ τὸ ἐντάσσης στὴ πορεία τοῦ μεγίστου καὶ τοῦ αἰωνίου!

4

ΣΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΕΓΩΚΕΝΤΡΙΣΜΟΥ*

Α

Ἦθελα σήμερα, με ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ β' κεφαλαίου τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου, νὰ ἀπασχοληθοῦμε με τὸ θέμα τῆς ἀνακαινίσεως τῶν «καινῶν ἀσκῶν». Ἔχω μία ἀπορία καὶ μία ἐρώτηση. Ἡ ἀπορία εἶναι ἡ ἐξῆς: Στὸ στίχο 22 λέει «οἶνον νέον εἰς ἀσκούς καινοὺς βλητέον». Τὸ λέει αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἀλλὰ εἶναι «καινὸς ἀσκός» τὸ Εὐαγγέλιο; Τὸ Εὐαγγέλιο ἔχει ἡλικία δύο χιλιάδων ἐτῶν. Δύο χιλιάδες χρόνια εἶναι δύο χιλιάδες χρόνια! Νὰ σκεφθῆτε ὅτι τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου, σὲ διάστημα πολὺ λιγώτερο ἀπὸ τὸ μισὸ τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος, ἐθεωροῦντο ἤδη παμπάλαια γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες. Γιὰ τὸν πολιτισμὸ μας, δύο χιλιάδες χρόνια εἶναι πολὺ μεγάλη ὑπόθεση. Ἐπομένως, δύο χιλιάδες χρόνια ἡλικία εἶναι ἀρκετὴ, γιὰ νὰ μὴ ὁμιλῆ περὶ «καινῶν ἀσκῶν» ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἡλικία αὐτὴ στὴ ράχη του, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς εἶναι τὸ Εὐαγγέλιο. Τὸ θέμα, λοιπόν, εἶναι: Τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι καινὸν καί, ἐπομένως, μπορούμε νὰ ἐμπιστευθοῦμε καὶ ἐμεῖς τὴ ζωὴ μας σὲ μία τόσο παλιὰ διδασκαλία; Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία τῆς ὑποθέσεως. Γιατί, ἂν πάλι θέλετε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι «νέος οἶνος» τὸ Εὐαγγέλιο, γιατί εἶναι νέος οἶνος; Δηλαδή, τί τὸ νέο ἔχει; Μπορεῖ νὰ ἦταν νέος γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Κάθε τι τὸ ἀρτιγέννητο εἶναι νέο. Ἀλλὰ σήμερα εἶναι νέο; Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπορία.

Λοιπόν, κύριοι, θὰ παρακαλέσω νὰ μὲ πιστεύσετε ὅτι θὰ σᾶς μιλήσω εἰλικρινά: Τὴν θεωρῶ γελοία αὐτὴ τὴν ἀπορία, μολονότι πάνω σ' αὐτὴ ἔχουν γραφῆ βιβλιοθήκες, γιὰ νὰ ποῦν ὅτι εἶναι ἀπρηχαιωμένη ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου. Τὸ Εὐαγγέλιο, [σελ. 47] ὅμως, δὲν εἶναι ἀπρηχαιωμένο, γιατί τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι αἰώνιο. Καὶ τὸ αἰώνιο εἶναι πάντοτε νέο. Ὅποιος ἀμφιβάλλει γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει παρὰ νὰ τὸ πάρῃ στὴ ζωὴ του, ὅποτε θὰ ἰδῆ ὅτι εἶναι κάτι τὸ νέο, ἐντελῶς νέο. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρέπει στὴν ζωὴ μας νὰ τὸ πάρουμε ὡς ὁδηγὸ, καὶ θὰ δοῦμε τότε ὅτι ἀνακαινιζόμεστε καί, ὅσο ἀνακαινιζόμεστε, τόσο καὶ πιὸ καινούργιοι θὰ γινώμαστε με τὴ βοήθεια αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Ἔχει μία δύναμη ποὺ θὰ τὴν παραβάλλω με μία γήινη δύναμη. Δὲν εἶναι βέβαια τὸ ἴδιο, ἀλλὰ θὰ χρησιμοποίησω τὴν εἰκόνα αὐτὴ, ἐπειδὴ βοηθεῖ, γιὰ νὰ καταλάβωμε τὸ θέμα. Ἔχομε τὰ κλασσικὰ ἔργα. Ἐνα ἀρχαῖο κλασσικὸ βιβλίον βλέπετε ὅτι δὲν εἶναι ἀρχαῖο,

* Πρβλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς θίωμα, Β' τόμος, σελ. 150 ἐπ. (σ.ἐ.).

μέ την έννοια ότι είναι παλαιό. Άλλά όμως βλέπεις συγχρόνως ότι και τὸ κλασσικό βιβλίο ἀκόμη εἶναι βιβλίο παλαιό, πού ὅμως ἔχει καλὸ γῆρας. Τὸ Εὐαγγέλιο ὅμως εἶναι αἰώνιο. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι αἰώνιο, γι' αὐτὸ τὸ λόγο μπορεῖ καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς μας.

B

Ἐρχόμαστε τώρα στὸν ἀνακαινισμό. Ἡ ἐρώτησή μου εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐμεῖς τί εἴμαστε, καινοί, ἢ παλαιοί; Μιλᾶμε τώρα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ὄχι ἀπὸ ἐνδιαφέρον ἐγωϊστικό, ἀλλὰ ἐπειδὴ στὸν ἑαυτὸ μας πρῶτα-πρῶτα μπορούμε νὰ ἐπιδράσωμε. Καὶ ὁ καλύτερος τρόπος, γιὰ νὰ ἐπιδράσωμε στοὺς ἄλλους, εἶναι νὰ ἐπιδράσωμε στὸν ἑαυτὸ μας, νὰ ἀνακαινίσωμε τὸν ἑαυτὸ μας.

Λοιπόν, τί εἴμαστε ἐμεῖς, καινοί ἢ παλαιοί; Μήπως εἴμαστε παλαιοὶ ἄσκοί, στοὺς ὁποίους ἔρχεται ὁ αἰωνίως νέος οἶνος τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας; Ἐὰν ναί, τότε ἰσχύει τὸ «εἰ δὲ μὴ ῥήσσει ὁ οἶνος ὁ νέος τοὺς ἀσκούς καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται καὶ οἱ ἄσκοὶ ἀπολοῦνται»! Λέει, δηλαδή, ὁ Χριστὸς ὅτι, ἐὰν βάλετε οἶνον νέον σὲ ἀσκούς παλαιούς, «οἱ ἄσκοὶ ἀπολοῦνται». Δηλαδή, γιὰ τοὺς παλαιούς ἀσκούς θὰ ἦταν καλύτερα νὰ μὴ ἔρθουν σὲ ἐπαφή μὲ τὸν νέο οἶνο. Ἐὰν ποῦμε ὅτι ὁ οἶνος ὁ νέος ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀνακαινίζη τοὺς παλαιούς ἀσκούς, τότε τί νόημα ἔχει αὐτὸ πού λέει ὁ Κύριος; Ἐγὼ βλέπω ὅτι λέει ἄλλο πρᾶγμα, ὅταν λέη ὅτι «οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκούς παλαιούς». Καὶ δὲν βλέπω νὰ ὑπάρχει κἂν περίπτωση ἀνακαινισμοῦ, γιὰ τὸν ἀπλούστατο **[σελ. 48]** λόγο ὅτι ἀποκλείει τελείως τὸ γέμισμα τῶν παλαιῶν ἀσκῶν. «Εἰ δὲ μὴ, ῥήσσει ὁ οἶνος ὁ νέος τοὺς ἀσκούς, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται καὶ οἱ ἄσκοὶ ἀπολοῦνται».

Άλλά πρέπει νὰ ξέρωμε ὅτι ἡ ἀπομόνωση τῶν χωρίων εἶναι πάντοτε μία σοφιστεία. Θὰ εἶναι, λοιπόν, σοφιστικό νὰ ποῦμε ὅτι, ἅμα εἴμαστε παλαιοὶ ἄσκοί, σώνει καὶ καλὰ τότε θὰ «ῥήσσει ὁ οἶνος».

Ἴσως ὅμως βοηθήσει τὴν ἔρευνά μας τὸ νὰ ἔρθωμε σὲ ἄλλη ἐρώτηση. Ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας περίπτωση ἀνθρώπου πού νὰ εἶναι «παλαιὸς ἀσκός», καὶ ἡ ἐπαφή του μὲ τὴν εὐαγγελικὴ διδασκαλία δὲν ὠφέλησε, ἀλλὰ μᾶλλον ἔβλαψε; Νομίζω ὅτι πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔβλαψε ἡ ἐπαφή μὲ τὴν εὐαγγελικὴ διδασκαλία, ἐπειδὴ ἦσαν «παλαιοὶ ἄσκοί». Ἐὰν εἶναι ἔτσι, ἔχομε τώρα δύο ἀλήθειες, πού εἶναι ἀντίθετες μεταξύ τους. Ἀπ' τὴν μιὰ μεριά βλέπω ὅτι ὑπάρχουν παλαιοὶ ἄσκοὶ ὅπου ἐφαρμόζεται αὐτὸ πού λέει ὁ Κύριος κατὰ γράμμα. Μπαίνει, δηλαδή ὁ νέος «οἶνος», ὁ αἰώνιος «οἶνος» –ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἡλικία δύο χιλιάδων ἐτῶν· ἐμεῖς τοῦ βάζουμε δύο χιλιάδες χρόνια ἡλικία, μὲ τὰ μέτρα τὰ ἀνθρώπινα· ἀλλὰ εἶναι ἡ ἀπήχηση, ἡ φωνὴ τῆς αἰωνιότητος– στὸν «παλαιὸ ἀσκό», καὶ γκρεμίζονται ὅλα. Γιατί, ὅταν ἡ ἐπαφή μὲ τὸν νέο οἶνο δὲν γίνεται ὅπως πρέπει, τότε θὰ ἦταν καλύτερο νὰ μὴν ὑπῆρχε καθόλου ἡ ἐπαφή αὐτή.

Άπὸ τὸ ἓνα μέρος, λοιπόν, ἔχομε αὐτό, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι, ἐπειδὴ εἴμαστε «παλαιοὶ ἄσκοί»,

πρέπει να απελπισθοῦμε. Γιατί τότε τί νόημα ἔχει αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Κύριος, ὅτι «οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν»;

Γ

Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ τώρα, γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὁποῖον ὠδηγηθήκαμε, νὰ ὑπενθυμίσω καὶ μερικὰ ἄλλα, ποὺ ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε, γιὰ τὸ πῶς ἀντιλαμβάνομαι τὴν Παραβολὴ τοῦ σπορέως(*). Εἰς ὅλους μας ἔρχεται ὁ σπόρος, καὶ βρίσκει καὶ γῆ [σελ. 49] «πετρώδη», βρίσκει καὶ «γῆν καλὴν», ἀλλὰ βρίσκει ἐνίοτε καὶ «ἀκάνθα». Ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν. Ἐάν, λοιπόν, αὐτὰ εἶναι ἔτσι, τότε θὰ φθάσωμε στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε οὔτε ὅτι εἴμαστε νέοι ἀσκοί, ἀλλὰ οὔτε ὅτι εἴμαστε καὶ παλαιοί. Τὸ ὀρθότερο εἶναι νὰ ποῦμε ὅτι εἴμαστε καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Εἴμαστε, δηλαδή, ἄνθρωποι ποὺ εἴμαστε μὲν παλαιοί, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχομε πολλὰ παλαιὰ μέσα μας, ἀλλὰ πού, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἔχομε ὅλοι μίαν κλίση πρὸς τὴν ἀνακαίνιση. Καὶ αὐτὰ ποὺ εἶπε ὁ Κύριος γιὰ τοὺς παλαιούς ἀσκούς δὲν τὰ εἶπε, γιὰ νὰ μᾶς ἀπελπίση, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς καλέση στὴν ἀνακαίνιση. Θὰ τολμήσω νὰ προσθέσω κᾶτι σ' αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Κύριος. Σ' αὐτὰ ποὺ εἶπε, ὅτι ἦλθα νὰ καλέσω τοὺς ἁμαρτωλοὺς σὲ μετάνοια καὶ τοὺς ἀσθενεῖς σὲ θεραπεία, θὰ μπορούσα νὰ Τοῦ πῶ καὶ τὸ ἐξῆς: «Ραββί, μὲ συγχωρεῖς, ἀλλά, ἀφοῦ ἦρθες νὰ καλέσης τοὺς ἁμαρτωλοὺς σὲ μετάνοια, ἦρθες συγχρόνως, γιὰ νὰ καλέσης καὶ τοὺς παλαιούς ἀσκούς σὲ ἀνακαίνιση». Ὅποτε θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι, ἐὰν δὲν ἀνακαινισθοῦν οἱ παλαιοὶ ἀσκοί, καὶ ἐπιμένουν στὴν παλαιότητα, τότε πλέον ἰσχύει αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Κύριος περὶ παλαιῶν ἀσκῶν. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐπιμένουν στὴν παλαιότητα, εἶναι δυνατόν καὶ αὐτοὶ νὰ ἀνακαινισθοῦν, ὅποτε ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸν «νέον οἶνον» θὰ εἶναι ζωοποιός. Ὁ Κύριος, δηλαδή, μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπε περὶ τῶν παλαιῶν ἀσκῶν, δὲν ἀπαγγέλλει καταδίκη κατὰ ἀνθρώπων. Γιατί δὲν ἦρθε, γιὰ νὰ κρίνη τὸν κόσμον. Ἀλλὰ διατυπώνει προσκλητήριον γιὰ ἀνακαίνιση. Δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ ζῆ καὶ ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀνακαίνιση. Καὶ δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ ζῆ καὶ ποὺ δὲν εἶναι δεκτικὸς ἀνακαινίσεως. Ἐπομένως, τὸ θέμα εἶναι ὅτι αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Κύριος ἀποτελοῦν ἓνα προσκλητήριον γιὰ ἀνακαίνιση.

Δ

Καὶ τώρα θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἔρθω στὸ θέμα τί διαφέρει τὸ παλαιὸ ἀπὸ τὸ νέο. Ἐνα θέμα ποὺ μὲ ἔχει ἀπασχολήσει πολλὰ χρόνια. Τί εἶναι τὸ παλαιό; Ποιὸς ἄνθρωπος εἶναι τοῦ παλαιοῦ πνεύματος, «παλαιὸς ἀσκός»;

* Βλ. Κατωτέρω, σελ. 182.

Νομίζω ότι τὸ κριτήριό εἶναι κατὰ πόσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι [σελ. 50] κλεισμένος μέσα στό «ἐγώ» του, ἢ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸ «ἐγώ» του. Παλαιὸς ἀσκὸς εἶναι ὁ ἐγκεντρικὸς ἄνθρωπος. Ὅλα τὰ κλείνει μέσα στό ἐγώ του. Νέος ἀσκὸς –γιὰ νὰ σᾶς ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα νέου ἀσκοῦ πού εἶναι ultra νέος ἀσκὸς– εἶναι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἀπὸ παιδί πολὺ τὸν ἀγαπῶ καὶ πολὺ θαυμάζω τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, καὶ ἔχομε καὶ τὸ ὠραῖο βιβλίό τοῦ J. Holzner γιὰ τὸν Ἀπ. Παῦλο. Παρ’ ὄλον τοῦτο, νομίζω ὅτι, ἐὰν μοῦ ἐπιτρέπη ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος νὰ προσθέσω κάτι στὰ ἐγκώμιά του γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, εἰς τὸ «*Τί ποτέ ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ ὄση τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ εὐγένεια, καὶ ὄσης ἐστὶ δεκτικὸν ἀρετῆς τούτι τὸ ζῶον, ἔδειξε πάντων ἀνθρώπων μάλιστα ὁ Παῦλος*» στὴ Β΄ ὁμιλία του πρὸς τὸν Παῦλο, λοιπόν, ἂν μοῦ τὸ ἐπιτρέπη, θὰ ἔλεγα καὶ τὸ ἐξῆς: «καὶ τί θὰ πῆ νέος ἀσκὸς ἔδειξε πάντων ἀνθρώπων μάλιστα ὁ Παῦλος!» Ἐὰν αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, κοιτᾶτε ποῖο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου. Τὸ κατ’ ἐξοχὴν χωρίο του εἶναι «θὰ ἤθελα ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀνάθεμα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν μου...»! Εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού πονάει, καὶ οὔτε κἂν τὴν αἰώνιο σωτηρία τὴν θέλει γιὰ τὸν ἑαυτό του. Τὴ σωτηρία του τὴν βλέπει «*εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι*», ὄχι γιὰ τὴν εὐτυχία του, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀγάπη νὰ εἶναι μὲ τὸν Κύριο. Καὶ ἂν μπορούσε θὰ ἔλεγε: τὰ θυσιάζω ὅλα αὐτά, γιὰ νὰ πᾶνε οἱ ἄλλοι Ἑβραῖοι στὸν Χριστό, καὶ ἐγὼ ἄς εἶμαι ἀνάθεμα! Αὐτὸς εἶναι νέος ἀσκὸς. Ὁ παλαιὸς ἀσκὸς εἶναι τὸ «ἐγώ», εἶναι ὁ ἐγκεντρικὸς ἀσκὸς. Τὸν βλέπετε στοὺς Φαρισαίους. Ἔρχεται ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης καὶ τοὺς λέει: «*Ἡμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον. Οἱ δὲ εἶπον: Τί πρὸς ἡμᾶς; Σὺ ὄψει*». Δηλαδή, τί μᾶς νοιάζει ἐμᾶς; Τὸ ἐγὼ μας τί θίγεται ἐκ τοῦ ὅτι τοῦ λόγου σου ἀμάρτησες ἢ δὲν ἀμάρτησες; Αὐτὸς εἶναι ὁ παλαιὸς ἀσκὸς. Ὁ παλαιὸς ἀσκὸς ἐρμηνεύει τὸ πᾶν ἐγκεντρικῶς. Τὶς δέκα ἐντολὲς ἐγκεντρικῶς καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη ἐγκεντρικῶς καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐγκεντρικῶς καὶ ὅ,τι θέλεις ἐγκεντρικῶς. Ὅταν θὰ σᾶς ἀκούσουν, θὰ ποῦν, ἂ, τί ὠραῖα πού τὰ εἶπε, καὶ ἔπειτα τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι, ὅπως ὅταν ἓνα καράβι πού σχίζει τὸ νερό, ἀφίνει στὴ θάλασσα λίγο ἀφρό, καὶ σὲ ἓνα λεπτὸ κατόπιν δὲν ξέρεις ἐὰν πέρασε καράβι ἀπὸ ἐκεῖ. Τὸ χαρακτηριστικὸ, λοιπόν, εἶναι ὁ ἐγκεντρισμὸς. Τὸν παλαιὸ ἀσκὸ τὸν βλέπεις ὅτι καὶ στὸν ἠθικὸ νόμο εἶναι ἐγκεντρικὸς. Ὁ [σελ. 51] Εὐσέβιος Ματθόπουλος (*) ἔχει ἐκείνη τὴ ὠραία διάκριση μεταξὺ θυμοῦ καὶ ἀγανακτήσεως. Θυμὸς εἶναι τὸ ἐγώ. Ἀγανάκτηση εἶναι, ὅταν δὲν θίγεται τὸ ἐγώ. Καὶ βλέπεις τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἐπιρρεπεῖς στὸ θυμὸ καὶ πρᾶοι σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀγανάκτηση. Καὶ ἄς ἐπαναλάβω ἐν τέλει ἐκεῖνο πού εἶπα σὲ ἓνα χριστιανικὸ κύκλο στὴ Χάγη: Ὁ Χριστιανισμὸς κατήντησε νὰ εἶναι ἓνα ἀσφαλιστήριό τοῦ ἐγωισμοῦ μας, ἐναντι ἀσφαλιστροῦ πού συνίσταται γιὰ τοὺς προτεστάντες νὰ διαβάξουν τὴν Ἁγία Γραφή γιὰ δὲ τοὺς Καθολικοὺς νὰ προτιμοῦν τὴν Παρασκευὴ τὸ ψάρι, ἀντὶ γιὰ τὸ κρέας κλπ. Μὲ τὸ ἀσφάλιστρο αὐτό, ἔχει κανεὶς τὸν... Δημιουργὸ τοῦ Παντός ὑπηρέτη του, ὑπηρέτη τοῦ ἐγωισμοῦ του! Ἀπὸ τῆς νοικοκυρᾶς, πού ὁ Θεὸς ὑποχρεοῦται νὰ τῆς βρῇ τὴν βελόνα πού ἔχασε, μέχρι τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ νὰ

* Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ ἰδρυτοῦ τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «Ζωή» (σ. ἐ.).

σκοτωθοῦν οἱ ἄλλοι στὸν πόλεμο, ἀλλὰ νὰ μὴ σκοτωθῆ τὸ δικό μου παιδί, μέχρι τῆς ἐξασφάλισεως τῆς ἀνοσίας, μέχρι τῆς ἐξασφάλισεως καὶ τῆς αἰωνιότητος!

Θὰ τελειώσω μὲ τὸ ἐξῆς: Ἐὰν θέλετε νὰ βρῆτε ἀρκετοὺς νέους ἀσκούς – μολονότι ὅσο πᾶνε χάνονται καὶ αὐτοί–, θὰ τοὺς δῆτε στοὺς ἰδεολόγους κομμουνιστές! Οἱ κομμουνισταὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ νέοι ἀσκοί! Γιατὶ δὲν ἔχουν «ἐγώ» καὶ θυσιάζονται, μολονότι δὲν πιστεύουν στὴν αἰωνιότητα. Καταλαβαίνετε τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς τους; Δὲν τὸ κάνουν, δηλαδή, γιατί πιστεύουν στὴν αἰωνιότητα, ἀλλὰ γιατί πιστεύουν στὴν ἐπιταγὴ τῆς συνειδήσεώς τους(**).

Ε

Ἔτσι, σχετικὰ μὲ τὸν ἐγωισμό, θὰ διακρίνωμε τρία στάδια. Τὸ πρῶτο εἶναι ὁ ἐγκεντριζομὸς τοῦ ἀνθρώπου ποὺ γι' αὐτὸν τὸ «ἐγώ» εἶναι τὸ πᾶν ἢ τὸ κέντρο τοῦ παντός. Καὶ στὸν Οὐρανὸ ἀκόμη ὅταν ἀτενίζει ὁ ἄνθρωπος αὐτός, τὸν βλέπει σὰν ὑπηρετὴ τοῦ «ἐγώ» του. Φροντίζει πῶς θὰ δωροδοκῆσει μὲ διάφορες [σελ. 52] τυπικὲς προσφορὰς τὸν Οὐρανό, γιὰ νὰ τὸν ἔχει ὑπηρετὴ τῶν συμφερόντων του, εἴτε πρόκειται γιὰ νόμιμα συμφέροντα, εἴτε πρόκειται γιὰ σχέδια ἐγκληματικὰ καὶ ἱκανοποίηση τῆς ἐμπαθείας του. Καὶ αὐτὴ ἡ σχέση μὲ τὸν Θεὸ εἶναι σχέση κερδοσκοπική. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἐγκεντριζομὸς ποὺ εἶδαμε παραπάνω δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ ἓνα ἄλλο «ἐγώ» –μ' ὅλο ποὺ στὶς ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις πολὺ τοῦ μοιάζει–, μὲ τὸ χωρὶς ἰδιοτέλεια «ἐγώ» ποὺ ἔχει ὁ ἄνθρωπος ποὺ νομίζει, ἴσως ἀπὸ πλάνη, ἀπὸ λόξα, ἀπὸ τρέλλα ἐπὶ τέλους, πῶς αὐτὸς μόνο ξέρει, αὐτὸς μόνο εἶναι ἱκανὸς γιὰ ἓνα ἔργο, γιὰ ἓνα σκοπὸ, καὶ οἱ ἄλλοι πρέπει νὰ τὸν ἀκοῦνε τυφλά, γιατί ἀλλιῶς «πᾶνε χαμένοι». Τέτοιος εἶναι ὁ pater familias τοῦ πατριαρχικοῦ τύπου, ποὺ θέλει ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του νὰ συμμορφώνωνται χωρὶς δισταγμὸ πρὸς τὰ προστάγματά του, γιατί νομίζει (ἀδιάφορο ἂν ἔχει δίκη ἢ ὄχι) πῶς αὐτὸ γίνεται γιὰ τὸ καλὸ τους, ἐνῶ ὁ ἴδιος τὸ δικό του ἀτομικὸ καλὸ δὲν τὸ σκέπτεται, παρὰ μόνο γιὰ νὰ τὸ θυσιάσει. «Αὐταρχικότητα» θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσωμε τὸν «ἐγωισμό» αὐτόν. Δὲν τοῦ ἀξίζει, βέβαια, ἔπαινος· κάθε ἄλλο! Δὲν εἶναι ὅμως ἡ λατρεία τοῦ «ἐγώ», ὁ ἐγκεντριζομὸς ὅπως τὸν εἶδαμε παραπάνω.

Ἐγωισμός, ἔπειτα, εἶναι τὸ νὰ θέλῃ κανεὶς τὸ καλὸ τοῦ ἑαυτοῦ του. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτή, βέβαια, ὁ ἐγωισμὸς εἶναι θεμιτὸς ὡς ἓνα σημεῖο. Ἀλλὰ ὁ ἐγωιστὴς βλέπει τὸ πᾶν μὲ τὸ πρῖσμα τοῦ ἑαυτοῦ του, πῶς δηλαδή θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν ἑαυτό του. Ὁ ἐγωισμὸς, λοιπόν, εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ γιὰ κανέναν ἄλλο δὲν ἐνδιαφέρεται, παρὰ μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἐξάπαντος ἐπιδιώκει μὲ ἀθέμιτα μέσα τὴν προστασία τοῦ ἑαυτοῦ του. Μπορεῖ, δηλαδή, ὁ ἐγωισμὸς αὐτὸς νὰ ἱκανοποιῆται καὶ μὲ θεμιτὰ μέσα. Δὲν χαίρει ὅμως ὁ ἐγωιστὴς, παρὰ μόνο γιὰ ὅτι ἀφορᾷ τὸν ἑαυτό του. Ὑπόδειγμα τέτοιου ἐγωιστοῦ εἶναι ὁ businessman τοῦ ὑλισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνος, ὁ ὁποῖος μάλιστα

** Βλ. ἐκτενέστερα: *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, τόμος Β', σελ. 56 ἐπ. καὶ τόμος Α', σελ. 144 καὶ 164 ἐπ. (σ.ἐ.).

Ίσως νὰ μὴ παραβαίνει καὶ κανένα νόμο (ἐκτός, βέβαια, ἐὰν αὐτὸς ὁ ἐγωισμὸς εἶναι ἤδη παράνομος ἢ, τοῦλάχιστον, ἀνήθικος).

Καί, τρίτον, εἶναι ἡ ἐγωπάθεια. Ἡ ἐγωπάθεια εἶναι τὸ πάθος τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ βλέπει μὲ κακία κάθε καλὸ ποὺ γίνεται καὶ ποὺ δὲν τὸν ὠφελεῖ αὐτὸν προσωπικά, ἢ, ἂν ὠφελοῦνται ἄλλοι, ποὺ δὲν τὸ κάνει ὁ **[σελ. 53]** ἴδιος. Ἡ ἐγωπάθεια εἶναι ἀντίστοιχη μὲ τὸν φθόνον. Θὰ ἔλεγα, ἡ ἐγωπάθεια εἶναι ὁ φθόνος μετασηματισμένος σὲ ἐνεργητικότητα. Εἶναι ὁ ἀνθρώπος ποὺ κάθε καλὸ ποὺ ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του θέλει νὰ τὸ χτυπήσῃ. Ἡ ἐγωπάθεια εἶναι ἀνιδιοτελής μὲ τὴν κακὴ ἔννοια, ὅπως ὁ ἐγωκεντρισμὸς εἶναι ἰδιοτελής μὲ τὴν καλὴ ἔννοια. Δηλαδή, χτυπᾷ τὸ καλὸ, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν πρόκειται νὰ κερδήσῃ τίποτε ἀπ’ αὐτὴ τὴν τακτική. Ὁ ἐγωκεντρικὸς δὲν χτυπᾷ κανένα. Ὁ ἐγωιστὴς εἶναι ἀμείλικτος στὸν ἀνταγωνισμὸ του: «τὸ μεγάλο ψάρι τρώει τὸ μικρό». Ὁ ἐγωπαθὴς, ὅ,τι κάνει, δὲν τὸ κάνει κἂν χάριν ἀνταγωνισμοῦ. Τὸ κάνει, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ εἶναι «κάρφος», ἐφ’ ὅσον τὸ καλὸ αὐτὸ δὲν γίνεται γι’ αὐτόν. Καὶ κάνει τὸ κακὸ χάριν τοῦ κακοῦ.

Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι τὸ ἔθνος μας εἶχε κατὰ καιροὺς πολλοὺς ἐγωπαθεῖς, ἰδίως σὲ θέσεις ἡγετικές. Καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους εἶναι ἱστορία τῆς ἐγωπαθείας. Ἡ ἀπάντηση ἄλλως τε στὴν θεωρία τοῦ Φαλλμεράυερ εἶναι ἡ ἀναλλοίωτη καὶ ἀνεξίτηλη ἐγωπάθεια ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐθνικὴ μας ἱστορία (*).

Z

Στὴν πορεία μας, λοιπόν, τὴν Χριστιανική, ὅση μᾶς δώσῃ ὁ Θεός, θὰ ξεκινᾶμε, καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό μας καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸ νὰ θυσιάσωμε τὸ ἐγὼ μας, ποὺ ἀποτελεῖ ἄλλη διατύπωση τοῦ νὰ ἄρωμε τὸν σταυρὸ μας: «*Καὶ ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναται εἶναί μου μαθητής*». Αὐτὸ τὸ ρητὸ μπορεῖ νὰ διατυπωθῇ καὶ διαφορετικά. Ὅποιος ἔρχεται μὲ τὸ «ἐγὼ» του καὶ τὸν ἐγωκεντρισμὸ μου, «*οὐ δύναται εἶναί μου μαθητής*».

Καὶ νομίζω ὅτι μπορούμε νὰ κλείσωμε μὲ τὴν διαπίστωση ὅτι παλαιὸς ἀσκὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι κλεισμένος στό «ἐγὼ» του. Αὐτὸς καὶ κηρύγματα μπορεῖ νὰ ἀκούῃ καὶ κηρύγματα μπορεῖ νὰ λέῃ, ἀλλὰ δὲν τὸν ὠφελοῦν σὲ τίποτε. Νέος ἀσκὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀναγνωρίζει τὶς ὑπεράνω τοῦ ἀνθρώπου ἀξίες καί, τοῦλάχιστον **[σελ. 54]** κατὰ τὴν προαίρεση καὶ ἀγωνιστικῶς –διότι δὲν ἔχει σημασία τί ἔχει ἐπιτύχει, ἀλλὰ τί προσπαθεῖ–, θυσιάζει τὸ «ἐγὼ» του. Αὐτὸς εἶναι «*νέος ἀσκός*», καὶ ὁ «*νέος οἶνος*» εἶναι στὴ διάθεσή του.

Αὐτὰ σὲ γενικὲς γραμμές. Ὅσο γιὰ τὴν δική μας συγκεκριμένη περίπτωση, θὰ πῶ ὅτι ὅλοι εἴμαστε παλαιοὶ ἀσκοί, καὶ ὅλοι καλούμεθα νὰ γίνωμε νέοι. Μὲ ἄλλη διατύπωση, ὅλοι ἔχομε τὸν ἐγωισμὸ μας καὶ ὅλοι καλούμεθα νὰ τὸν θυσιάσωμε,

* Βλ. καὶ Α. Ν. Τσιριντάνη, *Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες*, σελ. 41 ἐπ. (σ.ἐ.).

γιατί πάνω στα έρείπια τοῦ ἔγλωισμοῦ μας θὰ στηριχθῆ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

5

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΚΡΙΣΕΩΣ

Α

Πρέπει, κατ' αρχήν, να ξεκαθαρίσωμε ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ κατάκριση, καὶ ἄλλο ἡ κρίση, πού δὲν εἶναι λογικὸ νὰ πῶ ὅτι δὲν θὰ γίνη. Βλέπω, λ.χ., ἕνα ἀρχιτεκτόνημα πού μοῦ δημιουργεῖ... τρόμο! Καὶ σκέπτομαι τούς... δυστυχεῖς ἐκείνους πού θὰ κατοικήσουν μέσα. Αὐτὸ ἀντίκειται στοῦ θέλημα τοῦ Κυρίου; Ἡ συνείδησή μου μοῦ λέει ὄχι.

Ἔπειτα, εἶναι ἡ ἀρμοδιότης. Ἀνήκω στοὺς ἀνθρώπους πού ἔχουν κάνει περισσότερη κρίση ἀνθρώπων ἀπὸ ὅλους σας. Ἔχω κρίνει στοῦ Πανεπιστήμιου στὶς ἐξετάσεις 15.000 φοιτητὰς ἀπὸ τρεῖς φορές τὸν κάθε ἕνα, δηλαδή 45.000 φορές, καὶ δὲν ξέρω πόσες χιλιάδες ἔχω ἀπορρίψει. Δὲν μοῦ εἶπε ὅμως ποτὲ ἡ συνείδησή μου ὅτι ἔκανα καὶ κατάκριση. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐκτὸς τῶν ἐξετάσεων, ἔχω κάνει πάρα πολλές φορές κρίση ὑποψηφίων διδασκόντων, ὑφηγητῶν, καθηγητῶν, σὰ πειθαρχικὰ συμβούλια, στοῦ ἀνώτατο πειθαρχικὸ συμβούλιο. Μοῦ ἔτυχε νὰ κρίνω ἀνωτάτους δημοσίους ὑπαλλήλους. Ἔχω ὅμως τὴν συνείδησή μου, πού μαρτυρεῖ ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ὡς ψυχὲς μοῦ ἦταν σεβαστές. Ὅτι ἐκτελοῦσα ἕνα καθῆκον, καθῆκον πολλές φορές δυσάρεστο. Ἐλυπούμην, διότι ἦμουν ὑποχρεωμένος καὶ νὰ ἀπορρίψω, δὲν εἶχα ὅμως τὸ δικαίωμα, ἐπειδὴ ἔλυπούμην, νὰ μὴν τοὺς ἀπορρίψω. Καὶ ἔτσι, γιὰ νὰ ἐκπληρώσω ὑποχρέωση, ἔκανα κρίση. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ τοῦ ἄλλου μοῦ ἦταν ἱερή. Καὶ ἡ πείρα μου εἶναι ὅτι κανεὶς ἀπὸ αὐτούς, ἢ σχεδὸν κανεὶς, δὲν ἐπικράθηκε ἀπὸ τὴν κρίση μου.

Ὁ Κύριος, βέβαια, εἶπε «μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». Ἡ Θεολογία ὅμως δὲν τὸ ἐμελέτησε τὸ ρητὸ αὐτό, γιὰ νὰ ἀντιληφθῆ τὸ ἀληθινὸ του νόημα. Μὲ τὴν αὐστηρὴ λογική, τὸ χωρίο αὐτὸ καταλήγει σὲ ἄτοπο. Γιατὶ πῶς μπορεῖ νὰ μὴ κρίνωμε τὸν ἄλλον, ἐὰν ἔκανε κάτι σωστὸ ἢ ὄχι. Καὶ ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέει [σελ. 56] «μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί», ἐὰν δὲν κρίνω, πῶς θὰ πῶ ὅτι ὁ τάδε εἶναι «κύων», καὶ δὲν πρέπει νὰ τοῦ δώσω τὸ ἅγιο. Ἔτσι, μὲ τὴν ἀφελότητα, ὀδηγούμεθα στοῦ ὅτι κάτι ἄλλο πρέπει ἐδῶ νὰ ἐννοῆ ὁ Κύριος. Καὶ ἐννοεῖ νὰ μὴ ἐξουθενώμε τὴν προσωπικότητα τοῦ ἄλλου. Ἐπομένως, τὸ «μὴ κρίνετε» σημαίνει μὴ ἐξουθενώνετε ψυχὲς. Γιατὶ θὰ κρίνω, βέβαια, ἐὰν ὁ ἄλλος ἔκανε κάτι σωστὸ ἢ ὄχι, καὶ ἂν μάλιστα ἔχω καὶ ἀρμοδιότητα, θὰ σκεφθῶ καὶ θὰ ἐπηρεασθῶ ἀπὸ αὐτό, προκειμένου νὰ

ἀποφασίσω ἐὰν καὶ κατὰ πόσον θὰ τὸν χρησιμοποιήσω σὲ ὠρισμένη ἐργασία. Αὐτό, ὅμως, δὲν εἶναι ἐξουθένωση. Καὶ ἐὰν ἕνας κάνη κάτι κακό, τὴν κακὴ πράξη του μπορῶ νὰ τὴν κατακρίνω, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ του δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὴν κατακρίνω. Βέβαια, καμμιά φορὰ κατακρίνομε καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό.

Θὰ ἀναφέρω τώρα καὶ ἕνα ἄλλο χωρίο τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «*Υμεῖς δέ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες*». Μὴ κουρασθῆτε, δηλαδή, νὰ κάμετε τὸ καλό. «*Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῆ· καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἠγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δώη ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ*». Ὅταν ἐκπληρώνω μία ὑποχρέωση καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ἀγαπῶ, τότε ἔχω κάτι ποὺ δὲν βλάπτει τὴν εἰρήνην μου, καὶ μοῦ δίνει ὁ Θεὸς τὴν εἰρήνην «*διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ*». Τὴν εἰρήνην δὲ καὶ μὲ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ποὺ κατακρίνω. Πόσες φορὲς μοῦ ἔτυχε νὰ μὲ εὐχαριστήσῃ ἕνας θερμότατα, γιατί τοῦ ἀπέρριψα τὴν διατριβή του γιὰ διδασκαλία. Ἀλλὰ ἔβλεπε ὅτι τοῦ ἔκανα πρῶτα μία ἀνάλυση καὶ τοῦ εἶπα, ξέρετε πόσο λυποῦμαι, δὲν μπορῶ ὅμως νὰ δεχθῶ τὴν διατριβή σας γιὰ αὐτὸν καὶ γιὰ κεῖνο τὸ λόγο, καὶ θὰ τὴν ἀπορρίψω. Ἀλλὰ μπορεῖτε νὰ κάνετε μία ἄλλη, καὶ τοῦ ὑπεδείκνυα τὸν τρόπο. Καὶ ἔτσι δὲν αἰσθάνθηκα καμμία βλάβη στὴν εἰρήνην μου. Εἶναι, δηλαδή, ἐκεῖνο ποὺ λέει ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος: «*ama ut fac quod vis*», «Ἀγάπα καὶ κάνε ὅ,τι θέλεις». Ἐάν, δηλαδή, ἡ συνείδησή μου μοῦ λέει ὅτι κάτι ποὺ λέω τὸ λέω ἀπὸ ἀγάπη, βεβαίως νὰ τὸ κάνω. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἡ κρίση ποὺ ἀπαγορεύει ὁ Κύριος, ἀλλὰ εἶναι μία βοήθεια ποὺ χρειαζόμαστε.

Τὸ πρῶτον, λοιπόν, εἶναι, ὅτι μὲ τὸν ὄρο κατάκριση δὲν **[σελ. 57]** ἐννοοῦμε τὴν κρίση ἐκείνου ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος ἀπὸ ἀρμοδιότητα νὰ κρίνη. Παράδειγμα γι' αὐτὸ εἶναι ὁ δικαστής. Τί κάνει ὁ δικαστής ὁ καλός; Ἐκδίδει τὴν ἀπόφαση, καὶ δὲν τὸν ἀπασχολεῖ πλέον τὸ θέμα ψυχικά. Ἀρκεῖται νὰ κάνη μόνο τὸ καθῆκον του. Ὅλοι μας εἴμαστε, κάτω ἀπὸ ὠρισμένες συνθῆκες, δικαστές.

Βεβαίως, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ξέρη ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι κάτι τὸ «*δυσσῆρατον*», εἶναι δηλαδή πολὺ δύσκολο πρᾶγμα νὰ βρῆς τὴν ἀλήθεια. Καὶ εἶναι δεῖγμα σώφρονος ἀνθρώπου τὸ νὰ μὴ σπεύδη κανεὶς νὰ πιστεῦῃ ὅτιδῆποτε. Ὁ χριστιανὸς ὅμως θὰ κάνη καὶ κάτι πάρα πάνω. Δηλαδή, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἀρμοδιότητα ποὺ θὰ τὴν ἀσκήσῃ ὅπως ἀνέφερα παραπάνω, θὰ ξέρη ὅτι τὴν κατάκριση θὰ τὴν κάνη, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του ὅτι ξοδεύει εἰρήνην. Μὴ κάνης κατάκριση, ἐὰν δὲν ἔχης ἀρμοδιότητα. Καὶ ἅμα ἔχης ἀρμοδιότητα, τὴν κατάκριση θὰ τὴν κάνης μὲ πολὺ μεγάλη στενοχώρια, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς. Ἐννοεῖται ὅτι ἕνας τέτοιος χειρισμὸς πρέπει νὰ γίνῃ μὲ κάθε τιμὴ καὶ σεβασμὸ πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ κρινομένου.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὸ ἄλλο: Νὰ μάθωμε καὶ νὰ ἀμφιβάλλωμε. Καὶ ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι: «*Μηδένα ἀνήκουστον δικάζειν*». Μὴν ἀφήνης, δηλαδή, κανέναν ἀναπολόγητο, πρὶν δικάσης. Ἐπίσης ἔλεγαν «*audiatur et altera pars*». Νὰ ἀκούσωμε, δηλαδή, καὶ τὸν ἄλλο. Ἀλλὰ ἡ χριστιανικὴ ἀπαγόρευση

τῆς κατακρίσεως ἰσχύει καὶ ἐκεῖ πού ἔχω ἐξακριβώσει ὅτι ὑπάρχει πράγματι κακό. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρέπει νὰ ἐξακριβώσω πρῶτα ἐὰν κάτι εἶναι ἀλήθεια. Δεύτερον, νὰ ἐξετάσω μήπως ὑπάρχουν καὶ ἐλαφρυντικά.

B

Ἐπὶ ὑπάρχουν πολλές διαβαθμίσεις κριτικῆς. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ νοερὰ κριτικὴ, αὐτὴ δηλαδή πού κάνω μέσα μου. Εἶναι, λοιπόν, καὶ αὐτὴ κατάκριση; Βεβαιότατα εἶναι. Μά, αὐτὴ εἶναι κατάκριση, αὐτὴ πού κάνω μέσα μου, χωρὶς νὰ πῶ τίποτε. Ἐάν, βέβαια, ὄχι μόνο κατακρίνω μέσα μου, ἀλλὰ καὶ πετάξω «ρετσινιά» καὶ σὲ ἄλλη ὀμήγυρη, ὥστε νὰ πέση μία ψυχὴ στὴν ἐκτίμηση τῶν ἄλλων, τότε εἶναι πολὺ χειρότερο τὸ ἐγκλημα. Ἐπίσης, τὸ ἴδιο ἰσχύει, καὶ ἐὰν ἡ κριτικὴ αὐτὴ εἶναι θέμα καὶ προσωπικοῦ μου παραπόνου. **[σελ. 58]** Βέβαια, ἄλλο εἶναι, ἂν μιλῶ καὶ ἡ συνείδησή μου μοῦ λέει ὅτι δὲν ἔχω πάνω σ' αὐτὸ τίποτε νὰ πῶ ὡς παράπονο, καὶ ἄλλο, ἂν βρῆκα τὴν εὐκαιρία νὰ ξεσπάσω γιὰ ἓνα παράπονό μου, ἔστω καὶ δίκαιο. Εἶναι τὸ θέμα πού λέγεται ἀναπόληση δικαίου παραπόνου. Καὶ τὸ εἶπαμε «δίκαιο» ὑποθετικά, γιατί δὲν ξέρομε, κατ' ἀρχὴν, ἂν εἶναι δίκαιο τὸ παράπονο. Λέμε, βέβαια, ἐμεῖς ὅτι εἶναι δίκαιο παράπονο. Ἀλλὰ καὶ καλόπιστα ἂν κρίνωμε, μὲ ὅλη τὴν καλὴ πίστη πού διαθέτομε, καὶ πάλι δὲν κρίνομε μὲ ἀντικειμενικότητα. Γιατί, ὅταν τὸ θέμα ἀναφέρεται σὲ μᾶς, πρέπει νὰ ἔχωμε καὶ κάποια δυσπιστία στὴ δίκαιη κρίση μας. Ἀλλὰ ἂς ὑποθέσωμε ὅτι εἶναι δίκαιο τὸ παράπονο. Λοιπόν, πάω τὸ βράδυ νὰ κοιμηθῶ καὶ θυμᾶμαι αὐτὸ τὸ παράπονο, ὅτι ὁ τάδε μοῦ φέρθηκε ἄσχημα, τὸ ἀναπολῶ, ὁ λεπτοδείκτης προχωρεῖ ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ὁ ὕπνος δὲν ἔρχεται. Καὶ περνᾶω ἔτσι μία νύκτα λευκὴ, γιατί τὸ ἓνα φέρνει τὸ ἄλλο, καὶ τὸ ἄλλο φέρνει τὸ ἄλλο. Θὰ ρωτήσω: Τί ἔπαθε ὁ ἄλλος ἐκ τοῦ ὅτι ἐγὼ ξαναθυμήθηκα τὰ παράπονά μου; Ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο ζημιώθηκε; Ἐγὼ ὁ ἴδιος. Καὶ αὐτό, γιατί ἐξαρτᾶμε τὴν δική μας εἰρήνη ἀπὸ τὴν κακὴ διαγωγή τοῦ ἄλλου.

Βέβαια, τὸ νὰ ἐξηγηθῶ μὲ τὸ πρόσωπο μὲ τὸ ὁποῖον ἔχω τὸ παράπονο εἶναι μία ἀρίστη μέθοδος. Ἀλλὰ, δυστυχῶς, δὲν εἶναι πάντοτε δυνατὴ. Ἐὰν εἶχε κανεὶς στὴ ζωὴ του τὴν τύχη, ὅταν εἶχε ἓνα παράπονο, νὰ εἶχε παράλληλα καὶ τὴν δυνατότητα συνεξηγήσεως, τότε εἶναι προνομιούχος, καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ γι' αὐτὸ τὸν Θεό. Ἀλλὰ συνήθως δὲν συμβαίνει αὐτό. Γιατί βλέπεις ὅτι, ὅταν πᾶς νὰ πῆς κάτι στὸν ἄλλο, θυμώνει χειρότερα. Ἐὰν ὁμως συγχωρήσῃ καὶ τὸ ξεχάσῃ, τί ἔπαθες; Βέβαια, ὅταν λέμε νὰ τὸ ξεχάσῃ, δὲν ἐννοοῦμε νὰ τοῦ δώσῃ νέα εὐκαιρία νὰ τὸ ξανακάνῃ. Ἀντιθέτως, θὰ λάβῃς καὶ τὰ μέτρα σου καὶ θὰ προφυλαχθῆς, ὥστε κατὰ τὸ δυνατόν νὰ μὴ ἐπαναληφθῆ. Ἀλλὰ τὸ παράπονο δὲν ἀποτελεῖ προφύλαξη. Ἀντιθέτως, δημιουργεῖ μῖσος. Καὶ τὸ μῖσος τυφλώνει. Ἔχετε ἀκούσει πού λένε ὅτι ἡ «ἀγάπη τυφλώνει». Λοιπόν, ἡ ἀγάπη δὲν τυφλώνει. Ἐκεῖνο πού τυφλώνει εἶναι τὸ μῖσος.

Καὶ στὴν περίπτωση πού ἔχω δίκιο στὸ παράπονό μου; Ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐὰν τὸ δίκιο σου σὲ ἐμποδίζει στὶς σχέσεις σου μὲ τὸν Θεὸ

καὶ τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς σου, πρέπει νὰ θυσιάσης αὐτὸ τὸ δίκιο σου. Ἐὰν δὲν τὸ θυσιάσης, [σελ. 59] θὰ καταστήσης στὸ τέλος νὰ θυσιάσης τὴν ζωὴν σου, γιὰ νὰ μὴ θυσιάσης τὸ δίκιο σου. Γιατὶ ὅποιος δὲν θυσιάζει τὸ δίκιο του θυσιάζει τὴν ζωὴν του. Ἄς μὴ μᾶς κυβερνᾷ συνεχῶς τὸ παράπονο γιὰ τὸ δίκιο μας. Γιατὶ τότε πλέον καταστᾶ νὰ εἶναι καταραμένο δίκιο. Θὰ θυσιάζης, λοιπόν, καὶ τὸ δίκιο σου, γιὰ νὰ βρῆς τὴν εἰρήνην καὶ μέσα σου καὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Πρέπει, ἄλλως τε, καὶ ἡ λήθη νὰ ἔχει τὰ δικαιώματά της στὴ ζωὴν μας. Γιατὶ, ὅποιος δὲν μπορεῖ καὶ νὰ ξεχάσῃ δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ.

Γ

Ναί, θὰ πῆτε ἴσως, ἀλλὰ μιὰ κουβέντα εἶν' αὐτὴ, νὰ μὴ ἔρχονται στὸ νοῦν μας κρίσεις. Εἶναι στὸ χέρι μας ὅμως νὰ μὴ τὸ κάνωμε; Ἀλλὰ ἡ ἐρώτηση αὐτὴ τὴν ἀπάντησή της ἔχει στὴ βάση τῆς ὅλης θεωρίας μας, τὴν ἀγωνιστικὴν. Ἐὰν δεχθῆς ὅτι ἡ σκέψη αὐτὴ τῆς κατακρίσεως εἶναι ἀπόβλητη, θὰ μπορῆς νὰ πῆς τότε ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὴν θέλησίν μου. Καὶ ἔτσι θὰ μπορῆς πῆς στὸν Θεό: Θεέ μου, δὲν τὸ ἤθελα νὰ κατακρίνω. Ἄρκεϊ, δηλαδή, νὰ ἔχωμε τὴν συνείδηση ὅτι τὸ ἀπεδοκιμάσαμε. Καὶ ἂν παρ' ὅλα αὐτὰ ἔρχεται ἡ σκέψη αὐτὴ τῆς κατακρίσεως, τότε πλέον εἶναι μία πάλη μὲ τὸν ἑαυτὸν μας ποὺ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς. Εἶναι τὸ slogan ποὺ ἔχομε πῆ: *rugno ergo sum*. Ἀγωνίζομαι, ἄρα ὑπάρχω. Ἀλλὰ νὰ ἔχῃς τὴν συνείδησίν σου νὰ μαρτυρῆς ὅτι ἀγωνίζεσαι, γιὰ νὰ μὴν κατακρίνης, ἔστω καὶ ἂν ἠτᾶσαι. Ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ζητεῖ τὴν νίκη, γιὰτὶ ἡ νίκη εἶναι δική Του δουλειὰ νὰ μᾶς τὴν δώσῃ. Ὁ Θεὸς μᾶς ζητεῖ τὸν ἀγῶνα. Καί, ὅπως ἔχομε πῆ, ἄς ἠτᾶσαι, ἄμαχος νὰ μὴν εἶσαι. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν λήθη γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παραπάνω. Γιατὶ στὸ ἐρώτημα πῶς μπορῶ νὰ ξεχάσω, ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι δὲν λέω ὅτι μπορεῖς νὰ ξεχάσης, ἀλλὰ μπορεῖς νὰ τὸ ἐπιποθήσης. Νὰ λές, δηλαδή, ἀγωνιστικὰ ὅτι δὲν τὸ θέλεις νὰ θυμᾶσαι τὰ παράπονά σου. Καὶ ἅμα προσπαθεῖς νὰ διώχνης αὐτὲς τὶς κακὲς ἀναμνήσεις, στὸ τέλος κερδισμένος θὰ εἶσαι.

Καὶ μιὰ ἀκόμη διευκρίνισις. Ὅταν λέμε νὰ ἀποφεύγωμε τὶς κρίσεις, δὲν ἐννοοῦμε μόνον τὶς ἄδικες κρίσεις, γιὰτὶ αὐτὸ πλέον εἶναι καθῆκον στοιχειώδους δικαιοσύνης. Καὶ ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ κάνῃ κάτι πάρα πάνω ἀπὸ αὐτό. Ὅπως λέει ὁ Κύριος, ἐὰν [σελ. 90] ἀγαπᾶτε μόνον ἐκείνους ποὺ σᾶς ἀγαποῦν, ποῖα εἶναι «*ὕμῖν ἡ χάρις*», γιὰτὶ καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ «*τὸ αὐτὸ ποιοῦσι*». Λοιπόν, δὲν ἐννοοῦμε νὰ ἀποφεύγωμε μόνον τὶς ἄδικες κρίσεις, γιὰτὶ αὐτὸ ἰδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ λέμε ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶμαστε συκοφάντες –καὶ ἐνθυμοῦμαι ἐδῶ τὸ χωρίο ἐκ τῶν Ψαλμῶν: «*καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον*» (Ψαλμὸς μθ', 20)– Ἀλλὰ νὰ ἀποφεύγωμε ἀκόμη καὶ τὶς δίκαιες κρίσεις. Γιατὶ ὁ κρίνων ἀδικεῖ. Ποιὸν ἀδικεῖ; Τὸν ἑαυτὸν του.

Λέγεται ἐπίσης ὅτι συμβαίνει, ἐνῶν προσπαθῶ νὰ μὴν κρίνω τὸν ἄλλον, ὁ ἄλλος νὰ κρίνῃ ἐμένα. Ὅποτε καὶ ἐγὼ τὸν κρίνω. Αὐτό, πάλι, μοῦ θυμίζει τὸ ἐξῆς: Ὅτι, ἐπειδὴ ἐκεῖνος βλάπτει τὴν υἰότητα του, θὰ τὴν βλάψω καὶ ἐγώ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ

Ένας καπνίζει ήρωίνη, από αντίδραση θα καπνίσω και εγώ ήρωίνη; Έπειδή καταστρέφεται αυτός, θα καταστραφῶ και εγώ; Άλλα αυτό πλέον είναι άδικία απέναντι στον εαυτό μου. Έξ άλλου, Έκεῖνος που εἶπε τό «μή κρίνετε» εἶναι ὄχι ὁ τάδε φιλόσοφος, αλλά εἶναι ὁ Χριστός. Καὶ ὅταν λέη Αὐτός κάτι, ὅποιος ἀναλάβη νὰ διαφωνήση μαζί Του ἀναλαμβάνει μεγάλη εὐθύνη. Ὅταν, δηλαδή, πῆς στον Χριστό, ὅτι «Σή, Χριστέ μου, εἶπες μὲν αὐτό, αλλά εγὼ λέω ἄλλο», αὐτό μπορεῖς μὲν νὰ τό πῆς, αλλά ἀναμέτρησε συγχρόνως καὶ τίς εὐθύνες που ἀναλαμβάνεις.

Δ

Ἐπειτα, ἄς ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας, γιὰ ὅποιον κρίνει αὐτό που λέει ὁ Κύριος, ὅτι «πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ μὴ τηρῶν αὐτούς» κτίζει τό σπίτι του ἐπάνω στήν ἄμμο. Λοιπόν, τί λέτε; Μήπως τό νόημα τοῦ Κυρίου εἶναι ὅτι τίς συνέπειες αὐτές θα ἔχη «πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ μὴ τηρῶν αὐτούς», αλλά... ἐξαιρῶ τίς κατακρίσεις, γιὰτί αὐτές δὲν πειράζει, καὶ ἂν τίς παραβαίνετε; Ὅχι! Λοιπόν, ὅποιος ἀκούει τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους εἶπε ὁ Κύριος γιὰ τὴν κατάκριση καὶ δὲν τοὺς τηρεῖ –μὲ τὴν ἀγωνιστική, βέβαια, ἔννοια– αὐτός κτίζει ἐπάνω στήν ἄμμο. Δὲν θέλεις νὰ τό πιστέψης; Καλά, μὴ τό πιστέψης. Άλλά θα ἔρθη ἡ «βροχή», θα ἔρθη ἡ «θύελλα», καὶ τότε τὰ ξαναλέμε πάλι. Γιὰτί ὅποιος θέλει νὰ κάνη **[σελ. 61]** κατάκριση, πρέπει νὰ καταλάβη τό ἐξῆς: Ὅτι ἡ κριτική γίνεται μὲ δαπάνη τῆς εἰρήνης τῆς ψυχῆς μας καί, ἐπομένως, καὶ τῆς υἰείας μας καί –τό φοβερώτερο– μὲ δαπάνη τῆς εἰρήνης μας μὲ τὸν Θεό. Ἐὰν ἐπ' αὐτοῦ διαφωνοῦμε, μὲ συγχωρεῖτε, αλλά εγὼ δὲν μπορῶ νὰ ἀπαρνηθῶ τὴν πεῖρα μου. Τόσα χρόνια ζωῆς που ἔχω, ἡ πεῖρα μου εἶναι αὐτή: Κάθε κριτική, ὅσονδήποτε δικαία καὶ ἂν εἶναι, γίνεται μὲ δαπάνη τῆς εἰρήνης μου. Καὶ ὅταν λέω «μὲ δαπάνη τῆς εἰρήνης μου», ἔννοῶ μὲ δαπάνη τῆς υἰείας μου καί, ἄρα, μὲ δαπάνη τῆς ζωῆς μου. Ἡ κριτική μὲ τὴν ἔννοια τῆς κατακρίσεως εἶναι χτικιό, εἶναι μία μορφή βραδείας αὐτοκτονίας. Καὶ σὲ ὅποιον δὲν ἀρέσει αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ αὐτοκτονία, πρέπει νὰ κόψη τὴν κατάκριση. Γιὰτί συμβαίνει τό ἐξῆς: Ἀνακυκλώνομε τίς σκέψεις τῆς κριτικῆς μέσα μας καὶ πάλι τίς ἀνακυκλώνομε, καὶ ἔτσι κόβεται ἡ εἰρήνη μας καὶ ἔπειτα ἀρρωσταίνομε, ἢ, ἂν εἴμαστε ἄρρωστοι ἀπὸ τίποτε ἄλλο, ἐμποδίζεται ἡ βελτίωση τῆς υἰείας μας. Αὐτό εἶναι τόσο βέβαιο, ὅσο εἶναι ὅτι ἕνα καὶ ἕνα κάνουν δύο. Τὸ ἔχω δῆ στή ζωῆ μου καὶ σᾶς τό λέω: Ὅσοδήποτε δίκαιο καὶ ἂν ἔχετε στήν κριτική που κάνετε, θα δαπανήσετε εἰρήνη, γιὰ νὰ κάνετε κριτική. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἀγανάκτηση. Πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ διακρίνωμε τὸν θυμὸ ἀπὸ τὴν ἀγανάκτηση. Τὴν διάκριση αὐτὴ τὴν ἔχει διατυπώσει πρῶτος ὁ ἀείμνηστος Εὐσέβιος Μαθθόπουλος σὲ ἕνα ὠραῖο του βιβλίου μὲ τίτλο Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Λοιπόν, ὁ θυμὸς συνδέεται μὲ τό ἐγώ. Ἡ ἀγανάκτηση δὲν ἔχει σχέση μὲ τό ἐγώ. Καὶ ἐκεῖνο που εἶναι ἀποκρουστικὸ εἶναι τό φαινόμενο τοῦ ἀνθρώπου που χαλάει μὲν τὸν κόσμον καὶ θυμώνει γιὰ κάτι ἀσήμαντο ἴσως, αλλά που τὸν θίγει αὐτὸν προσωπικά, κατόπιν ὅμως, ὅταν τοῦ μιλάς γιὰ μεγάλες ἀδικίες, που αὐτὸν

προσωπικά δὲν τὸν ἀφοροῦν, ἐκεῖ εἶναι ψυχραίμος καὶ συγχωρητικός, γιατί, ἀπλούστατα, δὲν θίγεται ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγανάκτηση, ὅσο δίκαιη καὶ ἂν εἶναι, γίνεται μὲ δαπάνη τῆς εἰρήνης. Ἄς ξέρωμε ὅτι, κάθε φορά πού κατακρίνομε, θυμώνομε κλπ., μοιάζομε μὲ ἓνα αὐτοκίνητο πού καίει βενζίνη, γιὰ νὰ κινηθῆ. Γιατὶ τὸ αὐτοκίνητο, ἂν δὲν κάψει βενζίνη, δὲν μπορεῖ νὰ κινηθῆ. Καὶ ἡ κατάκριση δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξη, χωρὶς νὰ «κάψει», δηλαδή νὰ καταναλώσῃ, τὴν εἰρήνη μας. Αὐτό, βέβαια, εἶναι ἄλλο, καὶ τὸ νὰ ἐνεργήσω ἀρμόδια εἶναι ἄλλο. Ἐὰν εἶμαι, λ.χ., ἐπιθεωρητῆς Νομαρχίας καὶ ἀντιληφθῶ μία ἀληθινὴ παράβαση τοῦ [σελ. 62] Νομάρχου, ἔχω καθῆκον νὰ λάβω μέτρα.

Ε

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα στὰ βοηθήματα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κατακρίσεως, θὰ ἔλεγα ὅτι ἡ αὐτοκριτικὴ εἶναι μία βοήθεια κατὰ τῆς κατακρίσεως. Πράγματι, ὅσο περισσότερη αὐτοκριτικὴ γίνεται, τόσο λιγώτερη διάθεση γιὰ τὴν κατάκριση ὑπάρχει. Γιατὶ ἔτσι βλέπω τὰ δικά μου «φορτία», καί, ἐπομένως, γίνομαι «*πρᾶος καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων*». Καὶ τότε εἶναι εὐκολώτερο νὰ μὴ κρίνω τὸν ἄλλον, ὅταν διαπιστώνω ὅτι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος «*περίκειμαι ἀσθένειαν*». Καὶ ὅπως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέει στὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴ του: «*Χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν*». Ἐνα βοήθημα εἶναι νὰ σκεφθῆς: Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ τάδε μοῦ κακοφέρθηκε. Μήπως ὅμως καὶ ἐγὼ δὲν ἐκακοφέρθηκα, ὄχι ἴσως σ' αὐτόν, ἀλλὰ σὲ ἄλλον, καὶ μάλιστα στὸ Θεό; Ἐνα μεγάλο βοήθημα, λοιπόν, εἶναι ἡ αὐτοκριτικὴ. Ἐὰν ἔχω αὐτοκριτικὴ, τότε ξέρω ὅτι, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς μοῦ Χαρίζει, πρέπει νὰ χαρίσω καὶ ἐγὼ. Καὶ εἶναι μεγάλη δόξα, νὰ συγχωρῆς. Γιατὶ ὅπως λέει κάπου στὶς Παροιμίες: «*Καὶ εἶναι δόξα Αὐτοῦ νὰ παραβλέπῃ τὴν παράβασιν*». Ἀλλὰ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἂς ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ὁποῖος κατακρίνει παραβαίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ θέλημα καὶ ἐντολὴ Θεοῦ εἶναι τὸ «*μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε*». «*Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει*». Ἐπομένως, αὐτὸς πού κρίνει, μὲ τὴν κριτικὴ παραβαίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐκτὸς ἐάν, ἐπαναλαμβάνω, τὴν ἀποδοκιμάζει. Καί, ὅπως εἶπαμε, ἄλλο πρᾶγμα εἶναι, ὅταν ἐκφέρῃ μίαν ἀπόφαση γιὰ ἓνα θέμα. Ὁ τάδε, λ.χ., μὲ ἐξηπάτησε, καὶ τώρα πλέον δὲν τὸν ἐμπιστεύομαι. Τίποτε ἄλλο ὅμως νὰ μὴ πῶ παραπέρα: Γιατὶ μία λέξη παραπέρα ἂν πῶ, εἶναι ἀμαρτία. Λοιπόν, ὁποῖος κάνει τέτοια κατάκριση παραβαίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὅποια ἄλλη ἀγωνιστικὴ ἐργασία Χριστιανικὴ καὶ ἂν κάνῃ, ἂς ξέρῃ ὅτι οἰκοδομεῖ πάνω στὴν ἄμμο, γιατί «*ὅστις γὰρ ὄλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἐνί, γέγονε πάντων ἐνοχος*». Καὶ κάτι ἀκόμη: Μεγάλος ὁδηγὸς στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἡ διάκριση μεταξύ «ἐγώ» καὶ «ὑπὲρ ἐγώ». Ὅταν, δηλαδή, καταλαβαίνω [σελ. 63] ὅτι ἡ κριτικὴ γίνεται ὄχι κατὰ τῆς ψυχῆς, λ.χ., ἐνὸς συγκεκριμένου πολιτικοῦ, ἀλλὰ γιὰ μιὰ πολιτικὴ γραμμὴ, γιατί ἡ κριτικὴ αὐτὴ μοῦ χρειάζεται γιὰ τὴν πορεία μου. Ὅταν ὅμως ὑπάρχει τὸ «ἐγώ» στὴ μέση, ὅσο καὶ νὰ ἔχω δίκιο, πέφτω στὸ ἀμάρτημα τῆς κατακρίσεως, καὶ τὸ

πληρώνω αυτό με ότι χάνω την ειρήνη της ψυχής μου, την υγεία μου και την ειρήνη με τον Θεό.

Το ίδιο ισχύει και όταν βλέπω να με σκανδαλίζει ή κακή συμπεριφορά ατόμων που έχουν εκκλησιαστικά αξιώματα. Και τότε ή καλή πίστη και το Άγιον Πνεῦμα θα με βοηθούν να καταλάβω πότε ή κρίση που κάνω αποτελεί μία γνώμη που σχηματίζω, γιατί είμαι υποχρεωμένος να λέω την αλήθεια –και φυσικά, αν έχω στοιχεία και μπορώ, να θέσω και φραγμό στην κακή τους συμπεριφορά–, και πότε είναι κατάκριση στρεφόμενη έναντίον ώρισμένης ψυχής. Γιατί και αυτοί δεν παύουν να είναι ψυχές, και ως ψυχές πρέπει να μου είναι σεβαστές. Και ή συνείδησή μου θα μου πη πότε με την κριτική αυτή βγάζω συμπεράσματα που άφοροῦν στην πορεία της χριστιανοσύνης, και πότε βάλλω έναντίον μιᾶς ψυχής, όσο δίκηο και αν έχω που το κάνω. Το κριτήριο, επομένως, είναι ή ψυχή. Όταν δηλαδή, με την κρίση λόγω αρμοδιότητας ή από κοινή πείρα δεν πάω να χτυπήσω την ψυχή του ἄλλου, ἀλλὰ πάω, ἀπλούστατα, να ἐκφέρω μία κρίση ἐπὶ ἐνὸς ἀντικειμένου. Δεν χτυπάω τότε την ψυχή, ἀλλὰ ἐπιτελῶ λειτουργία, εἴτε δημόσια, εἴτε και ἀπρόσωπη, τῆ λειτουργία τοῦ κριτικοῦ ἀνθρώπου.

Z

Ὁ Κύριος εἶπε ἐπίσης και τό «*μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε*». Θυμᾶμαι που για πρώτη φορά εἶδα τό ρητό αυτό σε μία εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στο Ἐφετεῖο Ἀθηνῶν, ὅπου ὁ Χριστός κρατᾶ τό Εὐαγγέλιο ἀνοιγμένο, και εἶναι ἐπάνω γραμμένο τό ρητό αυτό. Ἡ αλήθεια εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ρέπει στο να κρίνη κατ' ὄψιν, διότι εἶναι εὐκόλο. Μία μορφή κατ' ὄψιν κρίσεως εἶναι οἱ εὐγενεῖς τρόποι ἢ οἱ κακοὶ τρόποι. Δεν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ καλοὶ ἢ οἱ κακοὶ τρόποι ἐπηρεάζουν τὴν κρίση μας. Ἀλλὰ μεγάλο λάθος εἶναι τό να παρασυρθῆς ἀπὸ τοὺς τρόπους αὐτοὺς και να ξεχάσης τὴν οὐσία. Πόσοι εὐγενέστατοι δεν **[σελ. 64]** ἔχουν οὐσία, ἀλλὰ ἔχουν βάθος κακό, και πόσοι ἄνθρωποι που τοὺς λείπει ή ώραία μορφή τῶν τρόπων ἔχουν οὐσία και βάθος καταπληκτικό. Ἡ ζωή με ἔχει διδάξει στο θέμα αυτό πάρα πολλά. Ὅ,τι δε λέω για τοὺς ἀνθρώπους τό λέω και για τὰ θέματα: «*μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν*». Ἐμεῖς οἱ νομικοὶ ἀπὸ τό ρητό αυτό βγάζομε πολλά. Γιατί τό ρητό αυτό δεν βοηθεῖ μόνον ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ «ἰσολογισμοῦ» για τὴν δίκαιη κρίση ἐνὸς ἀνθρώπου και μιᾶς ψυχής, ἀλλὰ βοηθεῖ και για τὴν κρίση συστημάτων και τὴν κρίση πολιτισμῶν. Γι' αυτό πρέπει να μάθωμε να μπαίνωμε στο βάθος. Θέλει, βέβαια, αυτό ἄσκηση. Ἀλλὰ ή ἀρχή εἶναι να μπαίνωμε στο βάθος και τῆς ἀνθρωπίνης ψυχής και τῶν ἀνθρωπίνων ζητημάτων. Δεν μπορούμε να μη σχηματίζωμε κρίση, γιατί ή κρίση μᾶς χρειάζεται πολύ. Ἀλλὰ προσοχή, πρέπει να εἶναι κρίση βάθους. Γιατί αν εἶναι κρίση ὄψεως, πολλά πλοῖα ἔχουν ναυαγήσει, γιατί κατ' ὄψιν νόμιζαν ὅτι ἔμειναν στα βαθειὰ νερά, ἐνῶ εἶχαν μπῆ στα ἀβαθῆ νερά, και ἐπειδὴ δεν ἔβλεπαν τὴν ἔλλειψη τοῦ βάθους, ἔπεσαν σε ὕφαλο και ἐναυάγησαν. Προσοχή, γιατί ή ζωή εἶναι γεμάτη ὑφάλους. Ἄς μάθωμε να κυτᾶμε

τὸ βάθος. Γιατὶ τὸ νὰ μάθῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνῃ κατ' ὄψιν, ἀλλὰ νὰ ἐμβαθύνῃ, θὰ τὸν ὀδηγήσῃ σὲ ἀσφαλῆ πορεία.

Καὶ θὰ συνοψίσω τὰ παραπάνω μὲ ἓνα σύνθημα: Ὅσο λιγώτερη κριτικὴ κάνομε, τόσο περισσότερὴ εἰρήνη καὶ ὠφέλεια στὴν ψυχὴ μας ἔχομε. Ἡ κριτικὴ, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι δίκαιη, γίνεται πάντοτε μὲ δαπάνη τῆς εἰρήνης μας.

Η

Ἀπὸ τὴν πρὸς Φιλιπησίους Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀπ. Παύλου, κεφ. δ', μαθαίνομε ὅτι στοὺς Φιλίππους ὑπηρετοῦσαν τὸ Εὐαγγέλιο δύο γυναῖκες, ποὺ εἶχαν ὀνόματα ἢ μία Εὐωδία καὶ ἢ ἄλλη Συντύχη. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶχαν μία συγγένεια καὶ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τοῦ Εὐαγγελίου στοὺς Φιλίππους. Ἀλλὰ εἶχαν τὸ μειονέκτημα ὅτι δὲν συμφωνοῦσαν. Καὶ ὅμως, ὁ Ἀπ. Παῦλος γράφει γι' αὐτές: «ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς», καὶ τῆς Εὐωδίας καὶ τῆς Συντύχης, μολονότι εἶχαν τὸ ἥττημα τῆς ἀσυμφωνίας. Γιατί; Γιατὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἢ ἔννοια τοῦ ἰσολογισμοῦ. Ἄν δοῦμε τὸν ἰσολογισμό μιᾶς Τραπέζης, θὰ διαπιστώσωμε ὅτι ἔχει τὸ παθητικὸ, **[σελ. 65]** ἀλλὰ ἔχει καὶ τὸ ἐνεργητικὸ. Γι' αὐτὸ ὁ Ἀπ. Παῦλος, ἐνῶ μαλλώνει καὶ τὶς δύο, ποὺ δὲν συμφωνοῦν, λέει συγχρόνως καὶ γιὰ τὶς δύο «ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς», γιὰτὶ ἀκριβῶς ὑπάρχει ὁ ἰσολογισμός.

Ἄς ἔχωμε, λοιπόν, ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἰσολογισμός». Ἔχει καὶ παθητικὸ, ἔχει καὶ ἐνεργητικὸ. Βέβαια, ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι ποὺ, ἐνῶ ἔχουν παθητικὸ, δὲν ἔχουν καθόλου ἐνεργητικὸ. Αὐτοὶ πλέον εἶναι οἱ «σκάρτοι». Ἀλλὰ ὅταν κρίνωμε ἓναν ἄνθρωπό μας, θὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας αὐτὰ τὰ δύο: Πρῶτον, ὅτι τὸν ἄνθρωπό σου δὲν πρέπει νὰ τὸν συγκρίνῃς μὲ τὸ τέλειο, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Καὶ τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μεμονωμένο κονδύλιο, ἀλλὰ ἰσολογισμός. Καὶ ὅταν βλέπεις ὅτι κάνει τώρα κάτι ποὺ κατατάσσεται στὸ παθητικὸ του, νὰ θυμᾶσαι ὅτι ὑπάρχει καὶ τὸ ἐνεργητικὸ.

6

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΩΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗ

Α

Μεγάλο πλήθος άκολουθοῦσε τὸν Κύριο ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ὅπως ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος στὸ γ' κεφ. Στίχ. 7, καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι, τί ὠφέλησε αὐτὸ τὸ πλήθος; Γιατὶ βλέπομε ὅτι ἔπειτα ὅλοι αὐτοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν. Καὶ δὲν τὸν ἐγκατέλειψαν μόνον, ἀλλὰ μήπως καὶ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς φώναξαν τὸ «ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν»; Δὲν ξέρω. Αὐτὸ ποὺ λέει τὸ Εὐαγγέλιο, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι «κατέπεισαν» τοὺς ὄχλους, γιὰ νὰ ζητήσουν νὰ ἀπολυθῆ ὁ Βαραββᾶς ὁ ληστὴς καὶ ὄχι ὁ Χριστός, γεννᾷ τὴν ἀπορία: Γιατὶ νὰ τοὺς «καταπέισουν» οἱ Φαρισαῖοι; Τί «κοκκαλάκι τῆς νυχτερίδας» εἶχαν οἱ Φαρισαῖοι, γιὰ νὰ πείσουν τοὺς ὄχλους νὰ ζητήσουν τὴν σταύρωση τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἀφήσουν ἐλεύθερο τὸν ληστὴ τὸν Βαραββᾶ, ποὺ ἦταν, ἐπὶ τέλους, καὶ προσωπικὸς τους κίνδυνος; Καὶ ἐνῶ οἱ ὄχλοι αὐτοὶ ἄκουσαν τοὺς Φαρισαίους καὶ ἄφησαν ἐλεύθερο τὸν Βαραββᾶ, ὁ Κύριος δὲν εἶχε ἕναν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ πῆ: «Βρὲ παιδιὰ, ἐπὶ τέλους εἶδαμε ἀπὸ Αὐτὸν αὐτὰ τὰ θαύματα»!

Ἐνθυμοῦμαι ἕνα ὑπέροχο ποίημα τοῦ κατὰ τὴ γνώμη μου μεγάλου ποιητοῦ Πολέμη, ποὺ ἀναφέρεται στὸν τυφλὸ ποὺ γιαιτρεύτηκε. Ἐκεῖ, λοιπόν, λέει ὅτι, ὅταν εἶδε καὶ πῆγαν νὰ σταυρώσουν ἕνα, πηγαίνει καὶ αὐτὸς νὰ δῆ: «Νὰ πάω νὰ ἰδῶ, κί' ἦλθαν στὸ νοῦ μου πάλι τὰ χρόνια ποὺ ἤμουνα τυφλός. Τυφλός! Ἐσεῖς οἱ ἄλλοι δὲν ξέρετε τί θὰ πῆ τὰ μάτια νὰ μὴν ἔχετε». Πάει, λοιπόν, νὰ ἰδῆ, καὶ τί βλέπει; Σταυρωμένον Αὐτὸν ποὺ τοῦδωσε τὸ φῶς! «Πῶς; Σὺ ποὺ μοῦδωσες τὸ φῶς ἐσένα πλᾶνο λένε; Καὶ μοῦδωσες τὰ μάτια μου νὰ σὲ θωροῦν, νὰ κλαῖνε; Τί νὰ τὸ κάνω ἐγὼ τὸ φῶς τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ κάλλη; Πᾶρε τὸ φῶς ποὺ μοῦδωσες καὶ τύφλωσέ με πάλι!». Εἶναι πραγματικὰ θαυμάσιο ποίημα αὐτό! Καὶ εἶναι θαυμάσιο, γιὰτὶ πραγματικὰ δείχνει τὸν ἄνθρωπο [σελ. 67] ποὺ λέει: Στὸ κάτω τῆς γραφῆς, δὲν ξέρω τί εἶναι αὐτός, ἀλλὰ ἐμένα μοῦ ἔκανε καλὸ. Ἐπέρασε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν γῆ καὶ καλὸ μᾶς ἔκανε. Εἶδαμε κί' ἐμεῖς Θεοῦ πρόσωπο. Γιατὶ ξέρετε πῶς ἐφέροντο οἱ Ρωμαῖοι τότε στοὺς Ἰουδαίους; Οἱ Γερμανοὶ ἐδῶ στὴν Κατοχὴ ἦταν... «ἅγιοι» μπροστὰ στοὺς τότε Ρωμαίους!

Λοιπόν, ἀγαπητοὶ μου, θὰ ἀγαποῦμε τὸν κόσμον, ἀλλὰ δὲν θὰ ἀρέσωμε στὸν κόσμον καὶ δὲν θὰ ἐξαρτῶμε τὴν εἰρήνην μας ἀπὸ τὸν κόσμον. Κι ἂν δοῦμε τὸν κόσμον

νά ἔρχεται μαζί μας, θὰ χαίρωμε γι' αὐτούς, καὶ ὄχι γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔρχονται μαζί μας. Ἐμεῖς ἓνα κριτήριον θὰ ἔχωμε, νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια.

B

Ἦθελα ἐπίσης καὶ ἓνα ἄλλο νὰ πῶ. Πιστεύετε ἐσεῖς ὅτι οἱ Φαρισαῖοι αὐτὰ ὅλα τὰ ἔκαναν ἀπὸ ἓνα φανατισμὸ γιὰ τὴν τήρηση τοῦ Σαββάτου; Δηλαδή, σοβαρῶς πιστεύετε ὅτι ἐνδιεφέροντο μήπως δὲν ἐτηρεῖτο ὁ νόμος; Λοιπὸν, ἐγὼ δὲν πιστεύω οὔτε αὐτό. Γιατί, βέβαια, ὑπῆρξαν καὶ Φαρισαῖοι ποὺ ἔπαιξαν πολὺ καλὸ ρόλο, ὅπως ὁ Γαμαλιήλ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι. Οἱ μεγάλοι Φαρισαῖοι, οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ «Τορά», δὲν ἦταν φανατικοί. Ἦταν φιλόανθρωποι. Καὶ καιρὸς εἶναι νὰ τὸ ποῦμε κι' αὐτό: Μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν καὶ μεταξὺ τῶν Ἑβραίων νομοδιδασκάλων καὶ ἄνθρωποι ποὺ ἦταν φιλόανθρωποι. Αὐτοὶ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ τηροῦσαν πράγματι τὸ Σάββατο. Ἐτοῦτοι ἐδῶ ὅμως οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἦταν οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὸ Σάββατο ποτὲ δὲν τὸ παρεβίαζαν... δημόσια, «ἵνα μὴ σκανδαλίσωσιν»! Τί ἔκαναν τώρα κατ' ἰδίαν, ὁ Θεὸς κι' ἡ ψυχὴ τους! «Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσι». Ἦταν, ἀπλούστατα, ὑπόθεση φθόνου. Οἱ Φαρισαῖοι ἐφθόνησαν τὸν «ἀγράμματον» αὐτὸν Γαλιλαῖο ποὺ ἦρθε νὰ βγάλη «σκάρτους» ὅλους αὐτούς, ποὺ ἄσπρισαν τὰ μαλλιά τους στὴ μελέτη τῶν χιλίων τόσων πραγμάτων, ὄχι ἐκείνων τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, ἀλλὰ τῆς Παραδόσεως, τοῦ «Τορά» κλπ. Λοιπὸν, ἦταν ὁ φθόνος.

Θαυμάζομε, βέβαια, βλέποντας τὴν πώρωση τῶν ἀνθρώπων ποὺ δὲν συγκινήθηκαν ἀπὸ τὸ θαῦμα τῆς θεραπείας ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος στὸν ἄνθρωπο ποὺ εἶχε τὴν «*χεῖραν ξηράν*», ἀλλὰ ἠθελαν νὰ βροῦν ἀφορμὴ νὰ τὸν κατηγορήσουν. Καὶ ὅμως, αὐτοὶ **[σελ. 68]** ἔχουν «ἀθωωθῆ», γιατί αὐτοὶ ἀνετράφησαν στὸν μωσαϊκὸ νόμο, ποὺ αὐτὰ ἔλεγε. Ἐμεῖς ὅμως ἔχομε πίσω μας 1900 χρόνια. Καὶ σκέπτεται κανεὶς: Καθόλου, λοιπὸν, δὲν ἐπέδρασε ἡ διδασκαλία αὐτὴ τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ φθάνουν στὸ σημεῖο σὲ ἡμέρες λιμοῦ νὰ μὴ δίνουν λίγο τυρὶ στὸν πεινασμένο ἀχθοφόρο, γιατί ἦταν Τετάρτη; Καὶ εἶναι νὰ ἀπορῆ κανεὶς πῶς καὶ ἅγιοι ἀκόμη ἄνθρωποι δὲν ἐπηρεάσθηκαν ἀπὸ τὴν διδασκαλία αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ!

Θὰ ἠμποροῦσα, ἐξ' ἄλλου, εὐκόλα νὰ κάνω τὸν συνήγορο τῶν τότε Φαρισαίων. Γιατί ὁ Χριστὸς ἐμφανίσθηκε ὡς ἓνας ἐπαναστάτης, ποὺ καταλύει τὸ Σάββατο καὶ ἄλλες τυπικὲς διατάξεις, τὶς ὁποῖες ὅμως ὠριζε σαφῶς ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος. Ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος ὠριζε ὅτι πρέπει νὰ θανατώνεται ἐκεῖνος ποὺ καταλύει τὸ Σάββατο. Ἐπειτα, στὴ περίπτωση, λ.χ., ποὺ ἀναφέρεται στὴν περικοπὴ τοῦ β' κεφ. τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου, οἱ Φαρισαῖοι εἶχαν δίκιο, ὅταν τοῦ λένε, ποιὸς εἶσαι σὺ ποὺ νομίζεις ὅτι ἔχεις τὴν ἐξουσία νὰ συγχωρῆς ἁμαρτίες, γιατί αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀρμοδιότητα μόνο τοῦ Θεοῦ.

Τὸ δίκιο τους ὅμως παύει, ὅταν βλέπουν Ἐκεῖνον ποὺ λέει μιὰ τέτοια κουβέντα νὰ δίνει μία προσταγή, καὶ νὰ θεραπεύεται ὁ παραλυτικὸς, νὰ σηκώνεται καὶ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ πάρῃ στὸν ὦμο του καὶ τὸ κρεβάτι του ἀκόμη. Καὶ ἀντὶ τὸ

θαῦμα αὐτὸ νὰ τοὺς κάνη νὰ δοξάσουν ὅπως καὶ ὁ ἀπλὸς λαὸς τὸν Θεό, τοὺς δημιουργεῖ φθόνο.

Καὶ στὸ 19 κεφάλαιο τῶν *Πράξεων* βλέπομε ἐπίσης ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι «ἐπλήσθησαν ζήλου» ἔναντι τοῦ Παύλου, δηλαδή, τὸν ἐφθόνησαν.

Ὁμολογῶ ὅτι δὲν πρόσεξα στὴ ζωὴ μου τὸν φθόνο, καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ κύριο σφάλμα τῆς ζωῆς μου. Ὁ φθόνος καταργεῖ καὶ τὴ λογικὴ. Γιατὶ οἱ Ἑβραῖοι τί συμφέρον εἶχαν νὰ διώξουν τὸν Παῦλο; Οἱ Ἑβραῖοι ἦταν τότε μειονότης, καὶ οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μιλοῦσαν γι' αὐτοὺς περιφρονητικά. Ἦρθαν, λοιπόν, δύο συμπατριῶτες τους ποὺ μίλησαν στὴ Συναγωγὴ. Καὶ νὰ μὴ δοξάσουν τὸν Θεό, ποὺ ἡ μειονότης των εἶχε ἔτσι καὶ δύο ἀνθρώπους δικούς τους;

Νὰ προσέξωμε τὸν φθόνο, γιατί μᾶς σκοτώνει. Νὰ προσέξωμε καὶ τὸν φθόνο τῶν ἄλλων. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ὁ φθόνος, δὲν θὰ ὑπῆρχε ἡ Σταύρωση τοῦ Κυρίου.

[σελ. 69] Ἐπομένως, ὅπου συναντοῦμε τὸν φθόνο καὶ τὸ μῖσος, ἄς ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας τὸ τοῦ Κυρίου «εἰ ἐμέ ἐδίωξαν καὶ ἡμᾶς διώξουσι» καὶ τὸ «ἐμίσησάν με δωρεάν». Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ! Ἀφοῦ τὸν Κύριο τὸν ἐμίσησαν, πάει τώρα ἐμεῖς νὰ εἶμαστε «στὴν πρώτη θέση στὸ τραῖνο», καὶ ὁ Κύριος στὴν τρίτη; Ἐγὼ προτιμῶ μὲ τὸν Κύριο καὶ στὴν τρίτη θέση!

Γ

Καὶ τελειώνω, ἀναφερόμενος εἰς τὸ θέμα τῆς πωρώσεως: «*Συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν*». Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι πρέπει νὰ φροντίσωμε νὰ εἶμαστε ἐτοιμασμένοι γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς πωρώσεως. Τί εἶναι ὅμως πώρωση; Ἄν μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ δώσω ἕναν ὀρισμὸ, πώρωση εἶναι ἡ ψυχικὴ τύφλωση, ποὺ δὲν τὴν λαμβάνομε ὑπ' ὄψιν καὶ γινόμαστε μωροί. Θὰ ἐπαναλάβω ἕνα παράδειγμα ποὺ τὸ ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε: Ἐχω μπροστά μου ἕναν τυφλό. Τοῦ δείχνω, λοιπόν, μίαν εἰκόνα ωραία καὶ νομίζω ὅτι θὰ χαρῆ. Καὶ αὐτὸς δὲν χαίρει. Γιατί; Γιατί, φυσικά, εἶναι τυφλός. Λέω ὅμως μέσα μου. Ναί, ἀλλὰ ἐτούτη ἐδῶ ὅμως τὴν νέα ἔξοχη ζωγραφιὰ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τὴν θαυμάση. Ἀλλὰ πῶς νὰ τὴν θαυμάση, ἀφοῦ εἶναι τυφλός; Δὲν κατάλαβες, λοιπόν, τί θὰ πῆ τυφλός; Καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ ζήτημα: Γιατὶ τὸ τί θὰ πῆ τυφλός σωματικὰ τὸ καταλαβαίνομε. Τὴν ψυχικὴ ὅμως τύφλωση δὲν τὴν καταλαβαίνομε, καὶ νομίζομε ὅτι, ἂν δοῦνε αὐτὸ τὸ καλὸ, τότε μὲ αὐτὸ θὰ συγκινηθοῦν. Ἀλλὰ δὲν θὰ συγκινηθοῦν μὲ τίποτε! Γιατὶ θὰ δῆς ὅτι κάτι θὰ βροῦνε καὶ κάτι θὰ ποῦνε ἔναντίον του. Ἰδίως δὲ χαρακτηριστικὸ τῆς πωρώσεως εἶναι τὸ ὅτι, τὴν ὥρα ποὺ γίνεται ἕνα θαῦμα, ὅπως αὐτὸ ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος, αὐτοῦ ὁ νοῦς πηγαίνει στὸ ὅτι εἶναι Σάββατο. Τὴν ὥρα ποὺ θὰ πῆς ἐσὺ ὅτι θὰ πᾶς νὰ μιλήσης καὶ θὰ πῆς κάτι σπουδαῖο, αὐτὸς θὰ βρῆ νὰ πῆ ὅτι ἐπέρασε ἡ ὥρα, γιατί, ἀντὶ νὰ κρατήση 45 λεπτὰ ἢ ὀμιλία, ἐκράτησε 47 λεπτὰ! Ἡ θὰ προσέξουν ὅτι ὁ ὀμιλητὴς ἔκανε χειρονομίες, ἢ ὅτι δὲν ἔκανε χειρονομίες, γιατί γι' αὐτοὺς καὶ τὸ νὰ χειρονομήσῃ εἶναι κακό, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ χειρονομήσῃ εἶναι δηλωτικὸ ἀψύχου ἀνθρώπου! Καὶ ὅλο καὶ κᾶτι θὰ βρῖσκη κάθε φορά, γιὰ νὰ πνίξη τὴν οὐσία καὶ νὰ

μπορέση αυτό που είπες να τὸ βγάλῃ σκάρτο. Ἐὰν πάλι τοῦ κάνετε μία εὐγενική χειρονομία ὡς **[σελ. 70]** ἐκδήλωση καὶ δεῖγμα μεγαλοφροσύνης, αὐτὸς θὰ σκεφθῇ: Εἰς τί, ἄρα γε, ἀποβλέπει μὲ αὐτό;

Ἄλλὰ ἐκτὸς αὐτῆς τῆς πωρώσεως, εἶναι καὶ ἡ ἄλλη πώρωση. Ποιὰ πώρωση ἐννοῶ; Τὴν δική μας πώρωση. Καὶ ἐμεῖς εἴμαστε πωρωμένοι ἄνθρωποι: Τὸ «*homo sum: humani nihil a me alienum puto*» εἶναι ἓνα δόγμα τῆς ζωῆς μου. Δηλαδή, «εἶμαι ἄνθρωπος, καὶ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο δὲν νομίζω ὅτι μοῦ εἶναι ξένο», ἐπομένως οὔτε ἡ πώρωση. Λοιπόν, εἴμαστε καὶ ἐμεῖς πωρωμένοι. Βέβαια, δὲν ἔχομε τὴν ἀκρότητα ἐκείνης τῆς πωρώσεως, γιατί θὰ εἴμαστε ἀνελικρινεῖς –καὶ θὰ ἦταν τότε ψευδολογία ἢ ὁμολογία μας– νὰ λέγαμε ὅτι ἔχομε ἐκείνη τὴν πώρωση. Καί, βέβαια, γιὰ κανένα ἀπὸ μᾶς δὲν δέχομαι –καὶ ἂν τὸ ἔλεγε, δὲν θὰ τὸ πίστευα– ὅτι, ἂν ἦταν παρὼν ὅταν ἐγένετο αὐτὸ τὸ θαῦμα, αὐτὸς δὲν θὰ συνεκινεῖτο. Καὶ ἔχω μὲν ἄλλοτε πῆ ὅτι, ὅταν ὁ ἀρχισυνάγωγος εἶπε ὅτι ἔξι μέρες ὑπάρχουν πού μπορεῖτε νὰ ἔρχεσθε νὰ θεραπεύεσθε καὶ ὄχι τὴν ἡμέρα τοῦ Σάββατου, ἐμεῖς νομίζω ὅτι θὰ δίναμε δίκη στὸν ἀρχισυνάγωγο. Αὐτὴ ὅμως ἡ τύφλωσή τους μπροστὰ στὸ θαῦμα εἶναι κάτι τὸ πολὺ χειρότερο. Λοιπόν, δὲν πιστεύω ὅτι ἔχομε αὐτὴ τὴν ἀκραία πώρωση. Ἔχομε ὅμως ἄλλη πώρωση. Δὲν ἔχομε τύφλωση πρὸ τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια δὲν μπαίνει πάντοτε μέσα μας μὲ εὐχέρεια. Δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχη τέτοια νόσος ὀφθαλμική, ἀλλὰ θὰ ἔλεγα ὅτι μοιάζει μὲ μία «διαλείπουσα» τύφλωση, ἢ «διαλείπουσα» ὄραση. Ἄλλα, δηλαδή, πράγματα τὰ βλέπομε πολὺ καθαρὰ καὶ ἀναγνωρίζομε τὸ καλὸ, ἀλλὰ σὲ μερικὰ ἔχομε καὶ ἐμεῖς πώρωση. Αὐτὸ δὲ ἔχει ὡς συνέπεια ὅτι δὲν παρουσιάζομε βελτίωση, δὲν ἀλλάζομε. Ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς τὸ διαπιστώνει στὸν ἄλλον. Γιατί, «*ἀνθρώπων ἕκαστος δύο πήρας φέρει, τὴν μὲν ἔμπροσθεν τὴν δ' ὀπισθεν· γέμει δὲ κακῶν ἑκατέρα. Ἄλλ' ἡ μὲν ἔμπροσθεν (τῶν) ἀλλοτρίων (γέμει κακῶν), ἡ δ' ὀπισθεν τῶν (κακῶν) αὐτοῦ τοῦ φέροντος*». Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι «*τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν κακὰ οὐχ ὀρῶσι, τὰ δὲ ἀλλότρια πάνυ ἀκριβῶς θεῶνται*». Ἔτσι εἶναι, καὶ αὐτό, βέβαια, ἰσχύει καὶ γιὰ μᾶς. Μοῦ φαίνεται, δηλαδή, πῶς ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο ἔχομε πώρωση εἶναι στὸ θέμα αὐτοκριτική. Δὲν κάνομε αὐτοκριτική. Δὲν ἔχομε κερδίσει τὴν μάχη τῆς αὐτοκριτικῆς. Καὶ ἓνας ἐχθρὸς τῆς αὐτοκριτικῆς εἶναι ἡ δῆθεν αὐτοκριτική.

Θὰ ἤθελα πολὺ νὰ συγχαρῶ τὸν διάβολο, γιατί ἔχει πολὺ **[σελ. 71]** ἔξυπνο τρόπο, γιὰ νὰ χειρίζεται τὰ θέματα αὐτά. Ὁ Πασκάλ εἶπε ὅτι ἡ μεγαλύτερη ἀπάτη πού ἔκανε ὁ διάβολος εἶναι νὰ μᾶς πείση ὅτι δὲν ὑπάρχει. Νομίζω ὅτι αὐτὸ εἶναι μᾶλλον ὁμορφὴ κουβέντα, παρὰ ἀλήθεια. Νομίζω ὅτι ἡ μεγαλύτερη ἀπάτη πού μᾶς ἔκανε ὁ διάβολος εἶναι ὅτι μᾶς ἔκοψε τὴν αὐτοκριτική. Καὶ ξέρετε πῶς μᾶς τὴν ἔκοψε; Καὶ διὰ τῆς... πολλῆς αὐτοκριτικῆς. Δηλαδή, μὲ ἐκείνη τὴν αὐτοελεεινολογία, πού στὸ τέλος μᾶς κουράζει καὶ ψυχικά. Καὶ τί γίνεται τότε; Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο μᾶς ξεφεύγουν τὰ ἀληθινὰ μας λάθη. Καὶ αὐτὰ τὰ καθ' ὑπαγόρευσιν ὅτι «*οὐκ ἔστιν εἶδος ἀμαρτίας τὸ ὁποῖον δὲν διέπραξα*» καὶ τοῦτο κί' ἐκεῖνο, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνοησίες, γιατί στὸ τέλος μᾶς ξεφεύγει ἡ ἀληθινὴ αὐτοκριτική.

Νομίζω, λοιπόν, ὅτι ἐμεῖς δὲν ἔχομε τὴν πώρωση τοῦ νὰ μὴν ἀναγνωρίζωμε τὸ καλό, ἂν καὶ αὐτὸ ἐνίοτε ἐμφανίζεται. Καμμιά φορά, δηλαδή, χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε, χωρὶς νὰ ἔχωμε ἐπίγνωση τοῦ πράγματος, βρίσκομε... ὁμορφο καὶ τὸ νὰ μὴν ἀναγνωρίσωμε τὸ καλό! Βέβαια, δὲν πιστεύω τόσο πολὺ ὅτι γίνεται αὐτό. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ πιστεύω εἶναι ὅτι μᾶς ξεφεύγει ἡ αὐτοκριτική.

Γι' αὐτό, κλείνοντας, θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ἀπὸ τὴν πώρωση νὰ φθάσω στὴν αὐτοκριτική. Ἀλλὰ καὶ πολὺ φυσικά, γιατί νομίζω ὅτι, ἀφοῦ πρέπει νὰ καταλήξωμε σὲ θέματα ποὺ ἔχουν πρακτικὲς συνέπειες γιὰ μᾶς, πρέπει νὰ κοιτάξωμε καὶ ἐμεῖς τὴν ἰδική μας πώρωση, ποὺ δὲν εἶναι, βέβαια, ἀκραία, εἶναι ἐλαφρὰ πώρωση, ἀλλὰ, πάντως, εἶναι καὶ αὐτὴ πώρωση. Καὶ ἐκδηλώνεται, νομίζω, ὄχι ἀποκλειστικά, ἀλλὰ κατὰ πρῶτο λόγο στὴν ἔλλειψη εἰλικρινοῦς καὶ γνησίας αὐτοκριτικῆς.

7

Η ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ

Α

Ἡ περισυλλογή ὑπῆρξε κάποτε γιὰ μένα ἀφορμὴ πειρασμοῦ. Θυμᾶμαι ὅτι μία μέρα, πού περπατοῦσα στὴν παραλία ἀπὸ τὸ «Ἀκταῖον» πρὸς τὶς «Τζιτζιφιές», μοῦ ἦρθε τότε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ πειρασμός: «Καὶ τὶ νόημα ἔχουν ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα; Ὅλο περισυλλογὴ κάνεις, καὶ ὅλο στὸ ἴδιο σημεῖο βρίσκεσαι». Ἀνόητη, βέβαια, σκέψη! Γιατὶ ἂς ὑποθέσωμε ὅτι, παρ' ὅλη τὴν περισυλλογὴ, βρίσκομαι ὅλο στὸ ἴδιο σημεῖο. Μικρὸ εἶναι τὸ κέρδος; Εἶναι πολλὰ πράγματα πού τὴν ἀξία τους τὴν καταλαβαίνεις, ἅμα ζήσης σὰν νὰ μὴν ὑπάρχουν. Λοιπόν, γιὰ τὴν ἀξία τῆς περισυλλογῆς δὲν συζητῶ, γιατί εἶναι θέμα ἐμπειρίας. Θὰ σᾶς προσφέρω μόνο μερικὲς σκέψεις πείρας γιὰ τὸν εὐκολώτερο καὶ ἀποτελεσματικώτερο τρόπο νὰ κάνη κανεὶς περισυλλογὴ.

Κατ' ἀρχὴν ἔχω δύο σκέψεις νὰ σᾶς πῶ: Πρῶτη σκέψη εἶναι ὅτι ἡ περισυλλογὴ εἶναι ἀναγκαία. Ὅταν δὲν τὴν κάνωμε, τότε τὸ πληρώνομε. Καί, δεύτερον, ἡ περισυλλογὴ εἶναι κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ὑπερηφανευώμαστε καὶ νὰ καυχώμαστε. Γιατὶ ἡ περισυλλογὴ μᾶς ὀδηγεῖ στὸν κλασσικὸ πολιτισμό. Ὅταν κάνωμε περισυλλογὴ, ζοῦμε τὸν κλασσικὸ πολιτισμό, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ζοῦμε ἀκέραιο καὶ τὸν Χριστιανισμό. Ὁ Χριστιανισμός ἔπρεπε αὐτὸς καὶ μόνο νὰ σὲ κάνη νὰ καυχᾶσαι. Ἐὰν ὅμως αὐτὸ δὲν σὲ κάνει νὰ καυχᾶσαι, σκέψου ἐπὶ πλέον ὅτι εἶναι καὶ ὁ κλασσικὸς πολιτισμός. Γιατὶ κλασσικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού κάνει περισυλλογὴ. Σᾶς τὰ προσφέρω αὐτὰ σὰν δύο σκέψεις. Θὰ σᾶς πῶ στὴ συνέχεια πῶς σκέπτομαι πρακτικὰ τὴν περισυλλογὴ.

Β

Τῆς περισυλλογῆς τὸ minimum καὶ πρῶτο εἶναι νὰ εἶσαι μόνος. [σελ. 73] Δύο δὲν μποροῦν νὰ κάνουν περισυλλογὴ. Θὰ ἔλεγα σὰν δεύτερο ὅτι αὐτὸ ἀρκεῖ, καὶ τίποτε ἄλλο δὲν χρειάζεται.

Ἡ περισυλλογὴ εἶναι ἀρκετὴ, ἂν γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ διατεθοῦν τὸ πολὺ τρεῖς ὥρες καὶ τὸ ὀλιγώτερο μία ὥρα. Αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα πρέπει νὰ εἶσαι μόνος,

καὶ αὐτὸ ἀρκεῖ. Μὴν ἀσχοληθῆς μὲ τὸ τί κάνεις τὴν ὥρα αὐτή. Μείνε μόνος μὲ καλὴ πρόθεση περισυλλογῆς, μὲ πρόθεση πνευματικοῦ ἀνεβάσματος. Μείνε τρεῖς ὥρες μόνος καί... ὅ,τι ζημιὰ πάθης θὰ τὸ δῆς. Χρήσιμο εἶναι νὰ ἔχης μαζί σου καὶ ἓνα καλὸ βιβλίον, ἓνα καλὸ ἀνάγνωσμα. Ὅταν λέω βιβλίον, ἐννοῶ περιοδικό, χειρόγραφο, ὅ,τι διαβάζεται καὶ εἶναι συγχρόνως καὶ βοήθημα. Νὰ προσπαθῆς, βέβαια, κατ' ἀρχὴν νὰ ἐλευθερώνησαι ἀπὸ τὸ βιβλίον, ἀλλὰ μόλις δῆς ὅτι τὸ μυαλό σου φτερουγίζει πρὸς ἄλλα θέματα, ἄσχετα, πᾶρε πάλι τὸ βιβλίον καὶ διάβασε. Ἀλλὰ τὸ καλύτερο ἀπὸ ὅλα εἶναι, ὅσο τὸ δυνατόν, νὰ μὴ καταφεύγεις στὸ διάβασμα. Παρ' ὅλον τοῦτο, καὶ ἐὰν καὶ τὶς τρεῖς ὥρες διαβάξης τέτοια βοηθητικὰ ἀναγνώσματα, τότε εἶσαι ἐν τάξει στὸ θέμα τῆς περισυλλογῆς. Ἀλλὰ ἀκόμη πιὸ καλὸ εἶναι, ὅταν ὅσο τὸ δυνατόν ὀλιγώτερο καταφεύγεις στὸ διάβασμα. Μπορεῖς μάλιστα νὰ χρησιμοποιεῖς κάτι ἀκόμα καλύτερο: Σημειώσεις δικές σου ἀπὸ προηγούμενες περισυλλογές. Καί, ἀκόμη, σημειώσεις αὐτῆς τῆς περισυλλογῆς ποὺ κάνεις. Τὸ γράψιμο καὶ τὸ διάβασμά τους ἀντικαθιστοῦν τὸν διάλογο. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος εὐκολώτερα διαλέγεται, παρὰ μονολογεῖ. Φυσιολογικώτερο γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι νὰ διαλέγεται, παρὰ νὰ μονολογεῖ. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο καί, ὅταν θέλῃς ιδέες σου νὰ τὶς καλλιεργήσῃς, τὸ καλύτερο εἶναι νὰ βρῆς μία παρέα νὰ τὶς συζητήσῃς, παρὰ νὰ καθήσῃς νὰ τὶς σκεφθῆς μόνος σου. Γιὰ νὰ ἐργασθῆς τὸ μυαλό σου καλὰ, χρειάζεται ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ ἓνα φίλον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ μιλήσῃς, ἢ ἓνα χαρτί στὸ ὁποῖο θὰ γράψῃς. Ἐὰν κάνῃς μία διάλεξη, βέβαια, ἀκόμη καλύτερα. Ἡ, λοιπόν, θὰ ἀνακοινώσῃς τὶς σκέψεις σου σὲ ἓνα μεγαλύτερον κύκλον, ἢ, δεύτερον, θὰ τὶς γράψῃς σὲ ἓνα χαρτί. Γι' αὐτὸ πρέπει στὴν περισυλλογὴ καὶ νὰ διαβάσῃς σημειώσεις καὶ νὰ γράψῃς σημειώσεις.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν προσευχή, καλὸ, βέβαια, εἶναι νὰ ὑπάρχῃ ἀτμόσφαιρα προσευχῆς. Ἀλλὰ ἀτμόσφαιρα προσευχῆς ὑπάρχει, ἀπὸ μόνον τὸν λόγο ὅτι κάνεις περισυλλογὴ. Μὴν κάνεις αὐτοκριτικὴ γιὰ τὸ ὅτι δὲν κάνεις ἐκείνη τὴν ὥρα προσευχή. Πολλές [σελ. 74] φορές εἶπα ὅτι προσευχή εἶναι τὸ ἀνέβασμα τοῦ μυαλοῦ. Τὰ λόγια ποὺ λέμε δὲν τὰ λέμε, γιὰ νὰ τὰ ἀκούσῃ ὁ Θεός, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ ἀκούσωμε ἑμεῖς. Γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε ἑμεῖς, γιὰ νὰ πειθαρχήσωμε τὴν σκέψιν μας. Ἀλλὰ ὅταν οἱ σκέψεις εἶναι πειθαρχημένες καὶ ἀνεβαίνουν, τότε δὲν χρειάζεται τίποτε ἄλλο.

Γ

Ἔτσι καταλήγω στὸ ἐξῆς:

Πρῶτον, προσέξατε τὴν περισυλλογὴν. Προσέξατε τὴν ἱερότητα τοῦ ἀπογεύματος γιὰ τὴν περισυλλογὴν. Εἶναι δυνατόν, βέβαια, νὰ τύχῃ κάποιο ἐμπόδιον, καὶ νὰ μὴ μπορέσῃς νὰ τὴν κάνῃς τὸ ὠρισμένο ἀπόγευμα καὶ νὰ τὴν κάνῃς ἓνα ἄλλο. Πρέπει ὅμως νὰ συμβῆ κάποιο μεγάλο γεγονός, γιὰ νὰ μὴ μπορέσῃς νὰ τηρήσῃς τὸ ἱερό αὐτὸ ἀπόγευμα τῆς περισυλλογῆς.

Δεύτερον: Νὰ εἶσαι μόνος σου καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ βιβλία ἀντίθετα καὶ ἀπὸ σκέψεις ἐκούσιες ποὺ βλάπτουν τὴν περισυλλογὴ, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀπολύτως δικαιολογημένες.

Τρίτον: πᾶρε νὰ διαβάσης σκέψεις σου ἀπὸ προηγούμενες περισυλλογές καὶ νὰ τὶς ἐπαναλάβῃς. Ἐνενηντα ἑννέα τοῖς ἑκατὸ θὰ σοῦ ἔρθουν καινούργιες σκέψεις. Καὶ ἂν ἀκόμη μοῦ πῆς ὅτι συνέβη τὸ ἓνα τοῖς ἑκατὸ καὶ δὲν σοῦ ἦρθαν νέες σκέψεις, γιὰτὶ πιθανὸν νὰ εἶσαι ἄρρωστος ἢ κουρασμένος, τότε ἐπανάλαβε τὶς περασμένες σκέψεις. Καὶ μόνον αὐτὸ εἶναι τεράστιο κέρδος, γιὰτὶ μὲ αὐτὸ τοὺς ἔδωσες νέα δύναμη.

Στὸ ἐρώτημα ἂν βοηθῆ στὴν περισυλλογὴ ἓνας περίπατος, ἢ ἀπάντηση εἶναι ὅτι βέβαια βοηθεῖ, καὶ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ὑπῆρχε ὀλόκληρη περιπατητικὴ σχολὴ φιλοσοφικὴ στὴν Ἀθήνα. Ὁ περίπατος βοηθεῖ καὶ ὁ Κύριος ἐπερπατοῦσε καὶ ἐδίδασκε περπατῶντας. Ἐξαρτᾶται αὐτὸ πολὺ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὸν καιρὸ, ἀπὸ τὸ ἐὰν ἔχῃς ποῦ νὰ περιπατήσης, γιὰτὶ ἄλλοτε εἶναι ὁ θόρυβος, ἢ ἡ βροχή, ἢ τὸ λιοπῦρι κλπ. Ἀλλὰ, κατ' ἀρχὴν, ὁ περίπατος, ὅπου μπορεῖ νὰ γίνῃ, εἶναι θεῖο δῶρο. Τώρα, βέβαια, καλὸ εἶναι νὰ ποικίλλῃ. Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπόλυτα. Ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ πρόσωπο, ἀπὸ τὸν ὄργανισμό, ἀπὸ τὸ κέφι ἐπὶ τέλους.

8

ΑΠΑΡΧΗ ΛΙΠΟΤΑΞΙΑΣ*

Στήν Παλαιά Διαθήκη βλέπομε ὅτι μὲ θαυμαστὸ τρόπο καλεῖται ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τὸν Θεὸ στὸ ὄρος Σινᾶ, γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὸν Νόμο, καὶ ὅτι ὁ λαὸς τὸν ἐπερίμενε ἐπὶ σαράντα ἡμέρες νὰ γυρίσῃ. Θὰ τὸν περιμέναν νὰ γυρίσῃ τὸ ἕνα βράδυ, καὶ δὲν ἐγύρισε. Θὰ τὸν περιμέναν τὴν δεύτερη ἡμέρα, ἀλλὰ δὲν φάνηκε. Σαράντα φορὲς μαζεύτηκε ὁ λαὸς τὸ βράδυ καὶ περιέμενε τὸν Μωϋσῆ, καὶ στὸ τέλος ὁ λαὸς συνεφώνησε στὸ ὅτι δὲν μποροῦσαν νὰ περιμένουν ἄλλο καὶ ἀπεφάσισαν τότε τὴν ἀποστασία μὲ τὸν «*χρυσὸ μόσχον*», ποὺ ἔκαμψε ἀκόμη καὶ τὸν Ἀαρών. Καὶ ὅμως, τὴν ὥρα ποὺ ἐγίνοντο αὐτά, χέρι Θεοῦ ἔγραφε τὸν Νόμο!

Νομίζομε ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμαν μόνο οἱ Ἑβραῖοι; Καὶ ἐμεῖς τὸ κάνομε. Τώρα θὰ σκεφθῆ κανεὶς ποιὸν ἔχω ὑπ' ὄψῃ μου. Δὲν μπορῶ νὰ τὸν ἰδῶ, γιατί... δὲν ἔχω καθρέφτη. Καὶ ἐγώ, ἀλλὰ καὶ ὅλοι μας. Μὴ κοροϊδεύομε τοὺς Ἰσραηλιῖτες, γιατί ὅλοι μας ἔχομε μέσα μας τὰ λάθη τους, χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιο ὅτι ἔχομε καὶ τὶς ἀρετές τους. Ἄν ἀνήκαμε στὴν συντροφιά τῶν ἀνυπομονούντων, ἔχομε πολὺ καλὴ συντροφιά. Μᾶς τὴν δίνει ἡ περικοπὴ τοῦ Ματθαίου (**), ποὺ διαβάσαμε. Ἐφρόντισε ἡ Θεολογία νὰ μᾶς πῆ ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἔστειλε τοὺς Μαθητὰς του νὰ ρωτήσουν τὸν Κύριο ἐὰν αὐτὸς εἶναι «*ὁ ἐρχόμενος*», ὁ Σωτῆρας, δηλαδή, ποὺ περιμέναν, τάχα γιὰ νὰ τοὺς διδάξῃ. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ἀπλούστατα, ὁ Ἰωάννης, ποὺ περιέμενε τὴν λύτρωση τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴ κυριαρχία καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι «*οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων*», εἶπε μὲν τό «*Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ*», τώρα ὅμως ἀμφέβαλλε γιὰ τὸν Σωτῆρα. Περιέμενε τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τῷ μεταξύ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ποὺ περιέμενε δὲν ἦρθε. Ἐκεῖνος ποὺ εἶχε ὑποδειχθῆ ὡς [σελ. 76] βασιλεὺς ἐγύριζε στὶς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης μπῆκε στὴ φυλακὴ, ἐκεῖνος δὲν ἐκάθισε σὲ βασιλικὸ θρόνο. Καὶ ὁ Ἰωάννης στέλνει καὶ ρωτᾷ: «Σὺ εἶσαι ὁ ἐρχόμενος»; Ὁ Ἰησοῦς ἔδωσε μία ἀπάντηση ἀπὸ τὶς θεῖες ἐκεῖνες: «*πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννη ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε*». Ἐμεῖς ὅμως ἔχομε δὴ πολὺ περισσότερα θαύματα ἀπὸ ὅσα εἶδαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου. Ἐχομε τὰ θαύματα τῶν δύο χιλιάδων περίπου ἐτῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ τότε.

* Ἡ εἰσήγηση αὐτὴ ἐγίνε τὴν 15.7.1951.

** *Ματθ.* κεφ. ια', στίχ. 1-5 (σ.ἐ.).

Δέν πρέπει ὅμως νά διστάσωμε νά ὁμολογήσωμε ὅτι ὑποκείμεθα καί ἐμεῖς στόν πειρασμό αὐτό τῆς ἀμφιβολίας. Καί γι' αὐτό πρέπει νά προσέξωμε τὰ ἐξῆς:

Ἡ γενεά μας εἶναι γενεά ἀγῶνος. Οὔτε μποροῦμε ἀλλιῶς νά δοῦμε τή ζωή μας. Ἔχομε ἀγῶνες ἐθνικούς, ἀλλά καί ἀγῶνες πνευματικούς. Περιεχόμενο τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλο ἀπό ἐκεῖνο πού εἶχαν ὁ Μωϋσῆς καί ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής: Εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, μέ ὅποιαδήποτε ὀρολογία καί ἂν ἐμφανίζεται, καί πού ἐμεῖς τήν ὀνομάζομε Χριστιανικό Πολιτισμό. Ἀλλά αὐτό δέν τὸ βλέπομε νά πραγματοποιεῖται. Καί τότε μᾶς ἔρχονται ὅλες οἱ μαῦρες σκέψεις. Ὅποτε... κάνομε ἕναν «μόσχον χρυσοῦν». Σέ κανένα ἀπό μᾶς, βέβαια, δέν ἀρέσει αὐτή ἡ μοσχοποιΐα, γιατί δέν ὠφελεῖ, καί μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι δέν ἐκάναμε τέτοιο μόσχο, ἴσως καί ἀπό ἔλλειψη... ἀρκετοῦ χρυσοῦ! Μήπως ὅμως στείλαμε στόν Ἰησοῦν τὸ ἐρώτημα: «Σὺ εἶσαι ὁ ἐρχόμενος»; Ἐμεῖς βέβαια δέν τὸ ἐκάναμε. Ἀλλά τότε τόσο τὸ χειρότερο γιὰ μᾶς, πού δέν τὸ διευτώσαμε ὠμά, ὅπως εἶναι μέσα μας, ἀλλά γίνονται αὐτὰ μέσα μας ὑποβρυχίως.

Χέρι Θεοῦ ἔγραφε τὸν Νόμο, ὅταν ἐγίνοντο στοὺς Ἰουδαίους αὐτὰ πού ἐδιαβάσαμε (*). Καί ὅταν ὁ Ἰωάννης ἔστειλε τοὺς μαθητάς του μέ τὸ ἐρώτημα «*σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος;*», ἐγίνετο ἐκεῖνο τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων στήν ἀνθρώπινη ἱστορία! Ἄς προσέξωμε, λοιπόν, μήπως, ἐνῶ ἐμεῖς ὀλιγοπιστοῦμε σέ στιγμή μελαγχολίας καί ἀπαισιοδοξίας, ἐπιτελεῖται γεγονός πού θὰ ἔχη σημασία παγκόσμια, μήπως ἐμεῖς μείνωμε ἔξω ἀπὸ τὴν δημιουργία αὐτή. Καί μήπως, φεύγοντες ἀπὸ τὴν δημιουργία αὐτή, πηγαίνομε **[σελ. 77]** στό πεδίο τῆς κατάρρας, ὅπως οἱ Ἰσραηλιῖται. Ἔτσι, ἡ πνευματικὴ ἀνασυγκρότησή μας δέν μπορεῖ παρὰ νά ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ μήπως ὀμοιάζομε μέ τοὺς Ἰσραηλιῖτες ἐκείνους, μήπως, δηλαδή ὀλιγοπιστοῦμε καί χάνομε τὴν χαρὰ μας καί τὴν εἰρήνη μας.

Γι' αὐτό πρέπει νά ἀσκήσωμε τὸν ἑαυτό μας στό νά βλέπῃ καί νά ἐπαινῇ τὸ καλό, ὅπου καί ἂν γίνεταί. Αὐτὸ θὰ εἶναι, πρῶτον, πολιτισμός. Πολλοὶ θέλουν νά ποῦν, τί διαφέρει ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς. Διαφέρει κατὰ τὸ ὅτι οἱ ἄλλοι λαοὶ ξέρουν νά ἐκτιμοῦν, τὴ στιγμή πού ἐδῶ θὰ χλευάσουν κάθε καλό. Δεύτερον, εἶναι ταπείνωση. Ταπείνωση δέν σημαίνει νά κατηγορῆς τὸν ἑαυτό σου, ἀλλὰ νά ἀναγνωρίζῃς ὅτι καί οἱ ἄλλοι εἶναι κάτι, τούλάχιστον ὅ,τι καί σύ. Καί, τρίτον, εἶναι πίστη, γιατί σήμερα ἡ πίστη δέν δοκιμάζεται, οὔτε ἀπὸ τοὺς πιθηκανθρώπους, οὔτε ἀπὸ τοὺς ὑπαρξιστὰς κλπ., ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀτελεῖ ἐμφάνιση τῶν χριστιανῶν, πού ἐγὼ τὴν ὀνομάζω «πτώχευση». Καί μέσα στήν «πτώχευση» αὐτὴ περιλαμβάνεται καί τὸ ὅτι δέν ἐκτιμοῦμε τὸ καλό πού γίνεται.

Νά προσέξωμε, λοιπόν, στοὺς καιροὺς πού περνᾶμε, μήπως ἐλαττώσωμε τὴν ἀγωνιστικότητά μας καί λιποτακτήσωμε, καί ὀδηγηθοῦμε ἔτσι στόν θάνατο. Εἰδοποιῶ ὅτι αὐτὴ ἡ λιποταξία ἀρχίζει μέ τὴν ἐρώτηση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκείνων καί τοῦ Ἰωάννου. Χρειάζεται γι' αὐτὸ καθαρμός ἀπὸ τὴν ὀλιγόπιστη ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς καί μέ χαρὰ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς καί τοῦ ἀγῶνος μας.

* Ἔξοδος κεφ. κδ', στίχ. 1-2, 12-18 καί κεφ. λβ' στίχ. 1-8.

9

ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΤΟΣΟ!

Α

Ἀπὸ τὴν περικοπὴ τοῦ θ' κεφαλαίου στιχ. 19-27 τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, θὰ ὑπογραμμίσω τοὺς τελευταίους στίχους, ποὺ εἶναι παρμένοι ἀπὸ τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες. Δὲν φαντάζομαι, βέβαια, τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ἀθλητῆ. Ἀλλὰ ἦταν ἄνθρωπος μὲ ἀποστολή, καὶ ὅταν παρακολουθοῦσε τοὺς ἀθλητὰς ἔκανε θεωρία καὶ ἐσκέπτετο ὅτι ἔτσι θὰ μπορούσαν νὰ γυμνάζωνται καὶ οἱ πιστοί. Καὶ γι' αὐτὸ μᾶς καλεῖ: «πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται, ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσι, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον». Ἐνθυμεῖσθε ὅτι σὲ ἄλλη εὐκαιρία εἴχαμε πῆ πῶς μᾶς ἐδίδαξε μία κυρία, ἡ Σαμαρεῖτις ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐθεολόγησε, γιατί αὐτὴ ἐπῆγε καὶ συνεφιλίωσε τὸ Εὐαγγέλιο μὲ τοὺς Σαμαρεῖτες καὶ συνετέλεσε ὥστε ἕνας Ἰουδαῖος, ὁ Ἰησοῦς, νὰ φιλοξενηθῆ δύο ἡμέρες ἀπὸ τὸν λαὸ ποὺ δὲν ἐδέχετο νὰ δώσῃ σὲ Ἰουδαῖο οὔτε ἕνα ποτήρι νερό! Γι' αὐτὸ σήμερα θὰ μιλήσω καὶ ἐγώ, ἐνθαρρυνθεὶς ἀπὸ αὐτό, γιὰ μιὰ ἄλλη κυρία, ἡθοποιὸ ὅμως αὐτὴ τοῦ σημερινοῦ θεάτρου.

Πρὸ ἡμερῶν ἐπρόκειτο νὰ ἰδῶ μία γνωστὴ ἡθοποιὸ τοῦ θεάτρου καὶ τὸν σύζυγό της. Πηγαίνω, λοιπόν, στὸ γραφεῖο τους, καὶ μὲ ὑποδέχεται ὁ σύζυγός της. Μοῦ λέει ὅτι ἡ γυναῖκα μου αὐτὴ τῆ στιγμὴ εἶναι σὲ πρόβα. Ἀλλά, ἂν θέλετε, ἐλάτε νὰ δῆτε τὴ πρόβα γιὰ τὸ ἐπόμενο θεατρικὸ ἔργο. Πάω, λοιπόν, στὴν πρόβα, καὶ βλέπω ἐκεῖ, πάνω στὴ σκηνή, νὰ ὑπάρχουν πρόσωπα τρία. Ἡ σύζυγός του, ἕνας κύριος ποὺ δὲν ξέρω τὸ ὄνομά του καὶ ἕνας τρίτος ὡς ὑποβουλευς. Στὴν πλατεῖα ὑπῆρχαν ἐμπρὸς περὶ τὶς δέκα σειρὲς καθίσματα ἄδεια, καὶ κάπου ἐκεῖ στὴν δεκάτη σειρὰ καθόταν ἕνας κύριος ποὺ ἦταν χωμένος στὴν πολυθρόνα του καὶ ἐκάπνιζε. Ὁ σύζυγός της καὶ ἐγώ, δειλὰ-δειλὰ καὶ μὲ τὸ φόβο ὅτι [σελ. 79] διαταράσσουμε τὴν πρόβα, καθήσαμε πίσω καὶ ἀπὸ τὸν κύριο αὐτὸ δύο-τρεῖς σειρὲς. Παρακολουθοῦσαμε, λοιπόν, τὴ σκηνὴ ποὺ ἐπαίζετο. Ἀκούω τότε τὴν ἡθοποιὸ νὰ λέη: «Μὰ σοῦ εἶπα, δὲν πρέπει νὰ γίνῃ αὐτό». Φωνὴ τότε ἀπὸ τὴν πλατεῖα: Τᾶκανες θάλασσα! Δὲν εἶναι τίποτε! Σταμαῖτα, καὶ ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἀρχή!

Ἐπαναλαμβάνει ἡ ἡθοποιὸς τὴν ἴδια φράση: «Μὰ σοῦ εἶπα, δὲν πρέπει νὰ γίνῃ αὐτό». Φωνὴ ἀπὸ τὴν πλατεῖα: «Τώρα πῆγες στὸ ἄλλο ἄκρο. Βρὲ παιδάκι μου, οὔτε τὸ ἕνα ἄκρο, οὔτε τὸ ἄλλο. Νὰ τὸ πῆς πιὸ ἀπαλά, νὰ ἔτσι.» Ἄντε μπράβο, πέστο

πάλιν». – Τὸ ξαναλέει: «Μὰ σοῦ εἶπα, δὲν πρέπει νὰ γίνη αὐτό». «Ἐ, τώρα, «τρώγεται», τέλος πάντων. Γιὰ προχώρει. – Στόπ! Στόπ!, τίποτε, τίποτε. Ξανὰ πάλι».

Αὐτό, τὸ «Μὰ σοῦ εἶπα, δὲν πρέπει νὰ γίνη αὐτό» θὰ τὸ εἶπε καὶ δεκαπέντε φορές! Ἐπειτα, ἔπρεπε ἡ ἡθοποιὸς νὰ πάη στὸ ἄλλο ἄκρο τῆς σκηνῆς, γιὰ νὰ πάρη μία κιθάρα, γιατί φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ κιθάρα ἔπαιζε κάποιον ρόλο στὸ ἔργο. Ἐπρεπε, λοιπόν, νὰ πάη νὰ πάρη τὴν κιθάρα καὶ νὰ γυρίση. Καὶ τί νὰ σᾶς πῶ, ἐχάλασε ὁ κόσμος! Πότε τῆς ἔλεγε ὅτι τὰ βήματά της ἦσαν γοργά, πότε ὅτι τὰ βήματα ἦσαν ἀργά, πότε ὅτι ἄρπαξε τὴν κιθάρα ἀπότομα, πότε τῆς λέει: «μὰ τὴν πιάνεις τὴν κιθάρα σὰν νὰ φοβᾶσαι ὅτι καίει»!. Πότε λοιπόν τὸ ἕνα, πότε τὸ ἄλλο. Τέλος πάντων, ἐπῆρε τὴν κιθάρα. Προχωροῦμε ἀπ' ἐκεῖ, καὶ ἡ ὥρα περνᾶ, καὶ ἀπὸ 1 1/2, ἔγινε 2μ.μ., καὶ στὴ μισὴ αὐτὴ ὥρα ἐπανελάμβανε τὴ φράση: «Μὰ σοῦ εἶπα, δὲν πρέπει νὰ γίνη αὐτό», καὶ μία κιθάρα τὴν πῆρε ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὴν πῆγε ἐκεῖ. Καὶ ὑπεχρέωσε τὴν ἡθοποιὸ καὶ τοὺς ἄλλους ἡθοποιοὺς ἐκεῖ νὰ ἐπαναλάβουν τὴ σκηνὴ αὐτὴ δὲν ξέρω πόσες φορές. Εἰς τὸ τέλος, λοιπόν, αὐτὸς ποὺ ἦταν ὁ σκηνοθέτης τῆς λέει: «Τώρα, ἐπὶ τέλους, τὸ καταφέρατε. Τώρα εἶναι καλὸ, μ' ἀρέσει». Ὅποτε ἀκούεται φωνὴ ἀπὸ δίπλα μου, ποὺ ἦταν τοῦ συζύγου της: «Μὲ συγχωρεῖτε, διαφωνῶ, δὲν εἶναι καθόλου καλὸ. Ἐγὼ βρίσκω ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ σκηνὴ εἶναι ἀγχώδης καὶ δὲν μοῦ ἀρέσει».

Ὅπως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος –μὲ συγχωρεῖτε ποὺ τολμῶ νὰ κάνω τὴν παρομοίωση αὐτή–, ἔτσι κι ἐγὼ εἶδα τὸ περιστατικὸ αὐτό. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔβλεπε τοὺς ἀθλητάς, ὄχι γιατί ἦταν ἀθλητὴς –πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν ποτὲ στὴ ζωὴ του ἐμπῆκε σὲ στίβο–, ἀλλὰ γιατί, βλέποντάς τους, θὰ ἐσκέπτετο μὲ ζήλεια: ἄχ, νὰ **[σελ. 80]** ἔβλεπα κι ἐγὼ τοὺς πιστοὺς νὰ εἶναι ἔτσι! Ὅπως, δηλαδή, βλέπω αὐτοὺς νὰ ἀγωνίζονται γιὰ τὸν φθαρτὸ στέφανο, πόσο θὰ ἤθελα νὰ ἔβλεπα καὶ τοὺς πιστοὺς νὰ ἀγωνίζονται γιὰ τὸν οὐράνιο στέφανο!

Μὲ αὐτὴ, λοιπόν, τὴ ζήλεια παρηκολούθησα καὶ ἐγὼ τὶς πρόβες αὐτές. Προσέξτε τώρα ποιά εἶναι ἡ κατάσταση. Ὁ σκηνοθέτης δὲν εἶναι καὶ ἀπὸ τοὺς διασήμες, ἀλλὰ εἶναι ἕνας κοινὸς σκηνοθέτης. Ἡ ἡθοποιὸς περὶ τῆς ὁποίας γίνεται ὁ λόγος εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα στὸν κλάδο της. Εἶναι θιασάρχης, εἶναι, ἐπὶ τέλους, καὶ ἐργοδότης τοῦ σκηνοθέτου αὐτοῦ καὶ τὸν πληρώνει. Καὶ δέχεται τέτοιες παρατηρήσεις, τέτοιες νευρικότητες, καὶ ὅταν, ἐπὶ τέλους, εἶπε αὐτὸς ὅτι εἶναι καλὸ τὸ παίξιμο, ἀρχίζει τότε νὰ διαμαρτύρεται ὁ σύζυγός της. Καὶ ἔπειτα, στὸ γραφεῖο ποὺ ἰδωθήκαμε, λέει ἡ ἡθοποιὸς στὸν σύζυγό της: «Νομίζω πῶς ἔχεις δίκιο. Πρέπει νὰ προσέξωμε καὶ αὐτὸ τὸ θέμα. Ἐγὼ ἐπρόσεξα τὸ ρυθμὸ τῶν κινήσεων, ἀλλὰ τὸ ἀγχώδες μοῦ διέφυγε, καὶ ἔχεις δίκιο σ' αὐτό. Τὴν ἄλλη φορὰ πρέπει νὰ κοιτάξωμε καὶ αὐτὴ τὴν πλευρά».

B

Γιατί τὰ εἶπα αὐτά; Γιατί θυμᾶμαι ὅτι, ὅταν εἶχα νὰ κάνω παρατηρήσεις γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τῆς πνευματικῆς προσπαθείας, παρατηροῦσα πῶς δὲν ὠφελοῦσε

οὔτε κἄν τὸ νὰ φροντίσω ὁ τρόπος νὰ εἶναι καλὸς καὶ ἀβρὸς καὶ μειλίχιος. Σκεφθῆτε, τώρα, ἂν ἐφερόμουν ὅπως ὁ σκηνοθέτης ποὺ σᾶς ἀνέφερα, μὲ τὸν ἐκνευρισμὸ καὶ τοῦ κουρασμένου ἐπὶ τέλους ἀνθρώπου, ποῦ, ἐπειδὴ ξοδεύει τὶς δυνάμεις του γιὰ μιὰ πνευματικὴ προσπάθεια, εἶναι καὶ κουρασμένος καὶ θὰ πῆ καὶ μιὰ λέξη παραπάνω. Παρετήρησα, λοιπόν, πόση κατασχύνη μᾶς καταλαμβάνει, ὅταν παρακολουθοῦμε αὐτά. Καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἔφυγα ἀπὸ τὴν πρόβα αὐτὴ ντροπιασμένος καὶ γεμᾶτος ζήλεια.

Γιατί ὁμως ἡ διαφορὰ αὐτή; Γιατί, δηλαδή, ἡ ἠθοποιὸς αὐτὴ ἐδέχετο ὅλον αὐτὸν τὸν καταγωνισμὸ τῶν παρατηρήσεων; Καὶ ἐγώ, βέβαια, εἶδα μόνο αὐτὸ τὸ τμῆμα ἀπὸ τὶς πρόβες. Φαντάζεσθε καὶ πόσα ἄλλα θὰ εἶχαν γίνει. Γιατί, λοιπόν, νὰ ὑπάρχη αὐτὴ ἡ διαφορὰ; Γιατί εἶναι ἀνώτερος ἄνθρωπος; Δὲν νομίζω γι' αὐτό. **[σελ. 81]** Γιατί εἶναι πνευματικὸς ἄνθρωπος; Οὔτε. Δὲν ἄρνοῦμαι, βέβαια, οὔτε ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἄνθρωπος, οὔτε καὶ βαθμολογῶ τὴν πνευματικότητά της. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμε γι' αὐτό, εἴτε εἶναι πνευματικὸς ἄνθρωπος, εἴτε δὲν εἶναι πνευματικὸς ἄνθρωπος. Ἀλλὰ γιατί εἶναι ἄνθρωπος ποὺ πιστεύει σὲ κάτι καὶ ἔχει... τετρακόσια δράμια μυαλοῦ! Ἀπλούστατα, σκέπτεται τὸ ἐξῆς: Θὰ μοῦ κάνη παρατήρηση ὁ σκηνοθέτης μιὰ φορά, δύο, τρεῖς, ἀλλὰ θὰ ἀποδώσω ἔπειτα μιὰ παράσταση ποὺ θὰ εἶναι ἀρτία καὶ θὰ μὲ χειροκροτήσῃ ὅλη ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία. Καὶ γι' αὐτὸ ἀξίζει νὰ ὑποστῶ καὶ αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις.

Βλέποντας, λοιπόν, αὐτά, θυμήθηκα καὶ τὸν Ἐπίκτητο. Ὁ Ἐπίκτητος ἔχει τὴν ἴδια εἰκόνα – περιέργως! Πόσο ὠραῖο θὰ ἦταν ἀλήθεια οἱ διηγηματογράφοι νὰ εἶχαν ἓνα διήγημα ποὺ νὰ περιγράφη πῶς συναντήθηκαν –γιατί μᾶλλον πρέπει νὰ συναντήθηκαν– ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὁ Ἐπίκτητος στὴν Νικόπολη. – Ἔχει, λοιπόν, ὁ Ἐπίκτητος τὴν ἴδια εἰκόνα, ἀλλιῶτικα ὁμως καὶ πιὸ ταιριασμένη γιὰ τὴν περίσταση. Δὲν ἔχει τοὺς ἀγωνιζομένους, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ἐτοιμάζονται γιὰ τοὺς ἀγῶνες. Καὶ λέει: Ὅταν ἓνας ἐτοιμάζεται, γιὰ νὰ νικήσῃ στὰ Ὀλύμπια, δὲν παραδίδει τότε τὸν ἑαυτό του στὸν προγυμναστή; Δὲν ὑβρίζεται ἀπ' αὐτόν, δὲν μαστιγώνεται; (Γιατὶ φαίνεται ὅτι, ὅταν ἔκαναν λάθη, τοὺς ἔδερναν κι' ἀπὸ πάνω). Δὲν ὑποβάλλεται στοῦ κόσμου τὶς στερήσεις καὶ τὶς ταλαιπωρίες; Γιατὶ τὰ ὑπομένει ὅλα αὐτά; Οὔτε γιατί εἶναι ἀνώτερος ἄνθρωπος, οὔτε γιατί εἶναι πνευματικὸς ἄνθρωπος. Ἀλλὰ τὰ ὑπομένει, γιατί εἶναι φιλόδοξος ἄνθρωπος καὶ θέλει νὰ νικήσῃ. Ξέρει, λοιπόν, ὅτι μὲ αὐτόν τὸν προγυμναστή εἶναι μεγάλες οἱ πιθανότητες νὰ νικήσῃ στοὺς ἀγῶνες. Καὶ μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, ὅλα τὰ ἄλλα οὔτε κἄν τὰ προσέχει.

Ἡ ἠθοποιὸς ποὺ ἀνέφερα ὡς παράδειγμα τὰ ὑφίσταται αὐτά, γιατί ἔχει πρῶτα-πρῶτα τὸ νοῦ της καὶ στὶς ἄλλες βέβαια παραστάσεις, ἀλλὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴν πρεμιέρα. Ὑστερα στὶς κριτικὲς ποὺ θὰ δημοσιευθοῦν, καθὼς ἐπίσης στὴν ἐντύπωση ποὺ θὰ προκαλέσῃ σὲ κείνους ποὺ καταλαβαίνουν εἰδικὰ ἀπὸ θέατρο, καί, τέλος, στὸν ἀριθμὸ τῶν παραστάσεων ποὺ θὰ πάρῃ τὸ ἔργο. Ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸ ὅτι ὁ σκηνοθέτης ξέρει τὴν δουλειά του, καὶ γι' αὐτό «ἐᾷ χαίρειν», ἀφήνει, δηλαδή, κατὰ μέρος τὴν φιλοτιμία καὶ τὴν εὐθιξία καὶ τὰ ἄλλα.

[σελ. 82] Ὁ χριστιανὸς δὲν ἔχει ἀντὶ τῆς φιλοδοξίας τὴν πίστη; Δὲν φιλοτιμεῖται νὰ ἐμφανίσῃ, ὄχι πρεμιέρα, ἀλλὰ καλὴν ἀπολογία «ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ»; Δὲν φιλοτιμεῖται, ἀντὶ κριτικῶν, νὰ πῆ «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος»; Ὁχι. Ἄρα δὲν πιστεύομε, καὶ τελείωσε ἡ ὑπόθεσις!

Ἔφερα αὐτὸ τὸ παράδειγμα σὰν ἐκδήλωσι τοῦ μπουρζουάδικου πνεύματος. Ἀλλὰ τὸ μπουρζουάδικο πνεῦμα ἔχει καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις.

Δύο ἄλλα σημεῖα θὰ παρουσιάσω:

Τὸ ἓνα εἶναι τὸ ἐξῆς: Ἔχει γίνῃ μὴ πλεον νὰ λέμε ὅτι εἴμαστε κουρασμένοι. Ὅλο λέμε ὅτι κουραζόμαστε καὶ ἐπήγαμε νὰ ξεκουρασθοῦμε καὶ καμμιά φορὰ ρωτᾷ κανεὶς... ἀπὸ ποῦ νὰ ξεκουρασθῆς.

Καὶ ἓνα ἄλλο, ἐντελῶς ἄσχετο πρὸς τὸ θέμα, ἀλλὰ σχετικὸ μὲ τὸν ὅλον ἀγῶνα τὸν χριστιανικόν. Ὅταν ἦμουνα στὸ Βερολῖνο καὶ ἐσπούδαζα, ἐδιάβασα τὸν Βολταῖρο, καὶ θυμᾶμαι ὅτι ἔκανε τὸν ἐξῆς διαχωρισμό. Ἔλεγε, λοιπόν, ὅτι ὑπάρχουν στὸν ἄνθρωπο τὰ ἐνστικτα, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, πού εἶναι καὶ ἐνστικτο κυριαρχίας, ἐπικρατήσεως, ἃς τὸ ποῦμε τὸ συμφέρον, τὸ ἐγώ, ὅπως θέλετε. Λοιπόν, λέει ὁ Βολταῖρος ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού καταπατοῦν τὸ ἐνστικτο αὐτό, τὸ καταπνίγουν καὶ τὸ θυσιάζουν χάριν μιᾶς ιδέας. Δὲν ἔχει σημασία ποιά εἶναι αὐτή ἡ ιδέα, σημασία ἔχει τὸ ὅτι αὐτοὶ θυσιάζουν τὸν ἑαυτό τους, τὸ ἐγώ τους, τὸ συμφέρον τους, ὑπερνικῶντες τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως χάριν τῆς ιδέας αὐτῆς. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἥρωες. Δεύτερον, ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι πού ὑποκύπτουν στὸ ἐνστικτο αὐτό, κοιτᾶνε τὸ συμφέρον τους καὶ τὸ ἐπιδιώκουν ἴσως μὲ κάθε τρόπο, παραβαίνοντες καὶ τὸν ποινικὸ νόμο ἀκόμη, ὅπου, βέβαια, νομίζουν ὅτι μποροῦν νὰ τοῦ ξεφύγουν! Ἀπὸ ἐκείνου πού κλέβει τὸ πορτοφόλι τοῦ ἄλλου, μέχρι ἐκείνου πού ὑποσκάπτει τὴν θέση τοῦ ἄλλου, γιὰ νὰ τὴν πάρῃ αὐτὸς κλπ. Αὐτός, λέει ὁ Βολταῖρος, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Καὶ ἐκεῖνοι πού εἶναι στὴ φυλακὴ ἄνθρωποι εἶναι. Κατόπιν ἔρχεται ἡ τρίτη κατηγορία, ἐκείνη πού τὴν ἔχω ὠνομάσει ἡ ἀνιδιοτελεῆς κακία. Ἡ κακία, δηλαδή, ἐκείνου ὁ ὁποῖος κάνει τὸ κακὸ χωρὶς λόγος. Δὲν **[σελ. 83]** εἶναι ἡ κακία ἐκείνη πού κάνει ὥστε, ὅπως λέμε, «τὸ μεγάλο ψάρι τρώει τὸ μικρό». Εἶναι ἡ κακία πού συνίσταται στὸ ὅτι τὸ ἓνα ψάρι δαγκώνει τὸ ἄλλο ψάρι, ἔτσι ἀπλῶς γιὰ νὰ τὸ δαγκώσῃ, χωρὶς ἀπὸ αὐτὸ νὰ κερδίῃ τίποτε. Αὐτό, πλεον, ὁ Βολταῖρος τὸ θεωροῦσε τὸ «ἄκρον ἄωτον» τοῦ ὑπανθρώπου. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἀντίστοιχο ἐνστικτο, γιὰ νὰ ἰκανοποιηθῆ.

Εἶχα νομίσει ὅτι, πράγματι, αὐτὴ ἡ κατηγορία εἶναι ἡ κατωτέρα. Εὐρῆκα ὅμως ἔπειτα ὅτι ὑπάρχει καὶ πιὸ κάτω σκαλοπάτι ἀκόμη, τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή, ὁ ὁποῖος κάνει τὸ κακὸ ὄχι ἀνιδιοτελῶς μόνον, ἀλλὰ κάνει τὸ κακόν... μὲ αὐτοθυσία! Θυσιάζει, δηλαδή, τὸν ἑαυτό του χάριν τοῦ κακοῦ! Θυσιάζει τὸ συμφέρον του, θυσιάζει τὸν ἐγωισμό του, θυσιάζει τὸ φιλότιμό του, θυσιάζει τὰ λεφτά του, θυσιάζει τὴν σταδιοδρομία του, γιὰ νὰ κἀνῃ τὸ κακόν!

Καταλήγω, γιατί πρέπει νὰ καταλήξω. Ἦθελα νὰ σᾶς τὰ πῶ αὐτὰ καὶ ἤθελα τελειώνοντας νὰ θυμηθοῦμε πάλι τὸν Ἀπόστολο Παῦλο: Εἴμαστε ἀγωνισταί. Ἡ ζωὴ

μας εἶναι ὁ ἀγών. Καὶ ἂν ἡ ζωὴ μας εἶναι ὁ ἀγών, πρέπει σὲ ὅλα νὰ ἐγκρατευώμαστε. Νὰ ἐγκρατευώμαστε καὶ στὴν εὐθιξία, ὅταν μᾶς κάνουν κριτική, καὶ νὰ κυριαρχοῦμε καὶ στοὺς ἄλλους παράγοντες ποὺ δὲν εἶναι ἡ ἀποστολὴ μας. Ἐμεῖς ἢ ἔχομε ἀποστολὴ, ὅποτε ἔχομε ζωὴ. Ἡ δὲν ἔχομε ἀποστολὴ, ὅποτε ἔχομε θάνατο. Ἀλλὰ ὅταν λέγω ἔχομε ἀποστολὴ, ἐννοῶ νὰ ἔχωμε συναίσθηση τῆς ἀποστολῆς μας. Γιατὶ ἀποστολὴ ἔχομε. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ἔχωμε συναίσθηση τῆς ἀποστολῆς μας.

Ὁ Θεός, λοιπόν, νὰ δώσῃ νὰ ἔχωμε συναίσθηση τῆς ἀποστολῆς μας καὶ νὰ τῆς ἔχωμε τούλάχιστον τὴν ἐκτίμηση ποὺ ἡ ἠθοποιὸς ποὺ ἀνέφερα ἔχει γιὰ τὴν «πρεμιέρα» τοῦ προσεχοῦς θεατρικοῦ τῆς ἔργου. Τούλάχιστον τόσο!

10

ΟΙ ΔΥΟ ΠΟΛΟΙ

Α

Ἀπὸ τὸ ἰγ' κεφάλαιο τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἠθελα νὰ ὑπογραμμίσω τὸν στίχο 13-14: *«τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς τὸν ὄνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες· οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν»*. Ἡ ὅλη μας πορεία τώρα εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸ χωρίο αὐτό, καὶ λέμε ὅτι ἐδῶ εἶναι ἡ πόλη μας, γιατί ἐδῶ μᾶς ἔχει τάξει ὁ Θεός. Πόσες φορές εἶπα ὅτι καὶ ἡ γῆ εἶναι ἄστρο τοῦ οὐρανοῦ. Πολὺ ὅμως μ' ἔχει ἀπασχολήσει τὸ θέμα: Εἶναι ἄρα γε ἔτσι, ἢ μήπως ἔχουν κάποιο δίκιο καὶ οἱ αἰῶνες ποὺ ἠθελαν νὰ πάρουν κατὰ γράμμα τὸ *«δί' ὃ ἐξέλθατε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος,...*» καὶ τὸ *«οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν...»*, καὶ ἔλεγαν ὅτι εἴμαστε ἐδῶ ξένοι καὶ πάροικοι καὶ παρεπίδημοι; Γιατὶ ξένοι εἴμαστε. Ἄν θέλεις, μάλιστα, παίρνεις τὸ ἀεροπλάνο καὶ πᾶς στὸ Μιλᾶνο. Περπατᾶς ἐκεῖ ξένος μεταξὺ ξένων, ἄγνωστος μεταξὺ ἀγνώστων, καὶ περιμένεις πότε θὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα νὰ πάρῃς πάλι τὸ ἀεροπλάνο καὶ νὰ ξαναφύγῃς. Μήπως, λοιπόν, ἔχουν κάποιο δίκιο καὶ οἱ ἀναχωρηταί; Ἐννοῶ, φυσικὰ τοὺς ἀναχωρητὰς τῶν περασμένων αἰώνων, ποὺ ἔλεγαν ὅτι δὲν μπορούμε στὸν κόσμο αὐτὸ νὰ ζήσωμε χριστιανικὴ ζωὴ, γιατί ὁ κόσμος ἔχει τίς ἀξιώσεις του, καὶ πρέπει νὰ πᾶμε στὸ μοναστήρι, στὴν σκῆτη, στὴν ἔρημο. Καὶ ἐπειδὴ ὅλοι ἔχομε διαβάσει τὸ ἄρθρο *«Οἱ νικηταί τῆς ἐρήμου»*(^{*}), πρέπει νὰ διευκρινίσω ὅτι ἐκεῖ τὸ νόημα εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἀποστολή σου πρέπει νὰ μὴν ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ τὰ πλήθη καὶ νὰ μπορῆς καὶ μόνος σου νὰ προχωρήσῃς. Ἐνῶ ἐδῶ ὁμιλῶ γιὰ τὴν ἀτομικὴ σου ζωὴ. Καὶ λέω: **[σελ. 85]** μήπως, ἄρα γε, ἔχουν κάποιο δίκιο καὶ αὐτοὶ οἱ ἀναχωρηταί; Γιατὶ ὅποιοσδήποτε ἀνθρώπινος δεσμός, καὶ ὁ ἱερώτερος ἀκόμη, εἶναι καὶ ἐξάρτηση. Καὶ στὸν ἑαυτὸ μου τὸ λέω αὐτό. Πόση εἰρήνη, ἀλήθεια, θὰ εἶχα ἐξοικονομήσει, ἂν δὲν εἶχα στηρίξει ἐλπίδες στὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο. Μήπως, λοιπόν, τὸ καλύτερο θὰ ἦταν νὰ ἔλεγα: Ἄφησε τοὺς ἀδελφούς τώρα, καὶ νὰ κοιτάξῃς μὲ τὸν Θεὸ νὰ τάχῃς καλά. Δὲν ἔχεις ἀνάγκη κανένα. Εἶναι ἕνας σάπιος; Ἔ, τόσο τὸ χειρότερο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Θὰ λυπηθῆς γι' αὐτόν, ὅπως λυπᾶσαι, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ὁ τάδε εἶναι βαρεῖα ἄρρωστος. Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα δὲν σὲ ἐνδιαφέρει, γιατί ἡ οὐσία εἶναι νὰ ἔχωμε τίς σχέσεις μας μὲ τὸν Θεὸ αὐτοτελῶς.

* Βλ. *Συζήτησις*, τόμος Γ', σελ. 57-60 (σ.έ.).

Αυτή είναι ή «πούρα» αναχωρητική άποψη. Ο αναχωρητής κοιτάει τόν έαυτό του και τή σωτηρία τής ψυχής του, γιατί ό κόσμος κυβερνάται από τόν πονηρό. Και πηγαίνει στην σκότη του, όπου... ό πονηρός είναι θρονιασμένος πριν από τόν ίδιο! Μήπως, άλλως τε, μέσα του δέν είναι ό πονηρός; Γιατί, δηλαδή, οι άλλοι είναι άρρωστοι, και έγώ ό ίδιος δέν είμαι άρρωστος; Έτσι είναι. Έπειτα, όταν λέει ό Κύριος «έπεινασα και ούκ έδώκατέ μοι φαγεῖν, έδίψησα και ούκ έποτίσατέ με...», αυτά πώς θα τά εφαρμόση ό αναχωρητής, πού ζεῖ μόνος; Γι' αυτό και οι Πατέρες τής Έκκλησίας πάντοτε έχτύπησαν τόν αναχωρητισμό: Για στάσου, λένε, πώς θα δείξη ό αναχωρητής τήν αγάπη του, άφοῦ είναι μόνος του; Τήν άοργησία πώς θα τήν δείξη, άφοῦ δέν υπάρχει κανείς έκεί πού θα τόν σπρώξη προς τήν όργή; Τήν ταπείνωση άπέναντι στις πέτρες θα τήν δείξη; Τήν πραότητα, τήν έξυπηρετικότητα, τις άρετές όλες ποῦ θα τις δείξη; Γιατί όλες οι άρετές τοῦ χριστιανοῦ προϋποθέτουν συμβίωση, και χωρίς τήν συμβίωση και τήν κοινωνία δέν μπορούν νά υπάρξουν.

Από τó άλλο μέρος, όμως, και οι κοσμικοί, πού άγνοούν τήν αναχώρηση, δέν τά καταφέρνουν και κουράζονται, γιατί και ή έξάρτηση από άνθρωπο, όποιοιδήποτε άνθρωπο, είναι κάτι κακό. Τί λέει τó Πνεῦμα τó Άγιο; «*Επικατάρατος πᾶς ό έλπίζων επί άνθρωπον*».

Ποῦ είναι, λοιπόν, ή αλήθεια;

[σελ. 86]

B

Και έδῶ ό Κύριος μᾶς δίνει τó παράδειγμα: Τή σύνθεση αναχωρήσεως και κόσμου. Παρακαλῶ προσέξτε τοῦτο: Όταν σᾶς έρωτήσω εάν ό Κύριος ήταν αναχωρητής ή όχι, ξέρετε ότι είναι δύσκολο νά μοῦ άπαντήσετε; Γιατί δέν ήτο οὔτε τó ένα, οὔτε τó άλλο χωριστά. Ήταν σύνθεση και τῶν δύο. Ο Ίωάννης ό Πρόδρομος ήταν, βέβαια, αναχωρητής, αλλά ήταν μοναδική περίπτωση. Οι μετά Χριστόν όμως μιμηταί του απέτυχαν. Αλλά και πάλι, έκείνοι πού μετά Χριστόν άγνοούν τήν αναχώρηση άποτυγχάνουν και αυτοί, γιατί έξαρτῶνται από τούς ανθρώπους. Μόνον ως άσκητής, ό χριστιανός δέν είναι ολοκληρωμένος άνθρωπος. Αλλά και ό χριστιανός πού δέν είναι και άσκητής δέν είναι χριστιανός. Και όπως υπάρχει ανάγκη νά έχωμε σύγχρονη εύσέβεια, έτσι υπάρχει ανάγκη νά έχωμε και σύγχρονη αναχώρηση, σύγχρονη άσκηση.

Κυρίες και Κύριοι, στη ζωή και στη θεωρία βλέπω ότι σχεδόν πάντοτε, όταν στηρίζεσαι σέ ένα πόδι, πέφτεις. Και ό άνθρωπος δέν μπορεί νά στηριχθῆ σέ ένα πόδι, για νά περπατήση, τοῦ χρειάζονται και τά δύο πόδια. Γι' αυτό και στο θέμα πού μᾶς άπασχολεῖ δύο πόλοι υπάρχουν. Ο ένας πόλος είναι ό πόλος τής αὐτοτελείας και τής έλευθερίας. Και ό άλλος ό πόλος τής αγάπης, τής διακονίας και τής κοινωνικότητας. Προσέξτε: Ο άνθρωπος έχει ανάγκη τοῦ πλησίον του. Γιατί; Γιατί έχει ανάγκη τής αγάπης. Όποιος έχει αγάπη εύεργετῆ τόν έαυτό του πρώτα-πρώτα. Έπηγες σέ ένα νοσοκομείο και έπεσκέφθης έναν άρρωστο. Ποιόν ωφέλησες; Τόν άρρωστο; Και αυτόν, βέβαια, αλλά πρώτα-πρώτα ωφέλησες τόν

ἐαυτό σου. Ἐφέρθης μὲ πραότητα καὶ γλυκύτητα σὲ ἕναν ἄνθρωπο. Ποιὸν ὠφέλησες; Καὶ αὐτόν, βέβαια, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὠφέλησες τὸν ἐαυτό σου. Δὲν διακονεῖς; Τότε δὲν ἀγαπᾷς. Δὲν ἀγαπᾷς; Δὲν ἔχεις τότε σχέση μετὰ τὸ Χριστό. Τί εἶπαμε πρὸ ὀλίγου; Μπορεῖ μιὰ στιγμή ἢ πίστη σου νὰ διακοπῇ, καὶ ὅμως νὰ ἔχης σχέση μετὰ τὸν Χριστό. Ἄν διακοπῇ ἢ ἀγάπη ὅμως, τότε ἀμέσως διακόπτεις τὴν σχέση σου μετὰ τὸν Χριστό. Γιατὶ «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν». Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅμως, πρέπει νὰ ἔχης αὐτοτελεῖ σχέση μετὰ τὸν Θεό, πού ἐπιτυγχάνεται μετὰ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν αὐτεξέταση. Ἡ συνειδησή μου μοῦ λέει ὅτι ἔκανα σήμερα, **[σελ. 87]** μετὰ ὅσες δυνατότητες εἶχα, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ὁχι. Τί ἄλλο χρειάζεται; Τίποτε ἄλλο. Ἀρκεῖ αὐτὴ ἢ ἀναγνώριση. Καί, ὅπως ἔχω πῆ καὶ ἄλλες φορές, ὁ καλύτερος τρόπος, γιὰ νὰ συναισθάνεσαι τὴν ἀμαρτωλότητά σου – ἢ, ἂν θέλεις, ὁ καλύτερος τρόπος νὰ ἀντιδρᾷς στὴν ἀμαρτωλότητά σου – εἶναι νὰ εἶσαι ἐπιεικής, ὅταν βλέπης καὶ τὴν ἀμαρτωλότητα τῶν ἄλλων. Καὶ νὰ λὲς τότε ὅτι, ὅπως εἶμαι ἐγὼ ἀμαρτωλός, εἶναι καὶ ὁ ἄλλος ἀμαρτωλός. Ὅποιος κρίνει αὐστηρὰ τοὺς ἄλλους ἀμαρτωλοὺς εἶναι βέβαιο ὅτι δὲν κάνει αὐτεξέταση. Γιατὶ ὅποιος κάνει αὐτεξέταση, ἀλλὰ ἀληθινὴ αὐτεξέταση, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἐπιεικής πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἐγὼ ἀμαρτάνω ἐδῶ, ἐκεῖνος ἀμαρτάνει ἐκεῖ. Μπορεῖ ἐκεῖνος νὰ ἀμαρτάνη περισσότερο. Ἀλλά, ἄρα γε, εἶχε τὴν ἴδια πνευματικὴ τροφοδοσίαν μετὰ ἐμένα; Μήπως ἐγὼ ἔχω τραφῆ καλύτερα, ὅποτε ἀναστρέφονται τὰ πράγματα;

Ἀλλὰ δὲν ἐλύσαμε τὸ ζήτημα ἀκόμη. Γιατὶ τὸ πρόβλημα εἶναι ποῦ εἶναι ἡ πατρίς μας: ἐδῶ, ἢ πιὸ πέρα ἀπὸ ἐδῶ. Ἔχομεν «ὦδε μένουσαν πόλιν», ἢ «τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν»;

Γ

Θυμᾶσθε ἕνα χωρίο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πού λέει ὅτι εἶσθε «ἐπιστολὴ Χριστοῦ... γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων». Ἐπιτρέψτε μου ὅμως γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος πού μᾶς ἀπασχολεῖ νὰ χρησιμοποιήσω μιὰ ἄλλη εἰκόνα. Ξέρετε τί εἶμαστε ἐμεῖς; Πρεσβευταί, πρεσβευταὶ τοῦ Οὐρανοῦ στὴν Ἀθήνα. Ὁ Πρεσβευτὴς ποιά ἔχει «μένουσαν πόλιν»; Δύο ἔχει. Τὴν πόλιν ὅπου ὑπηρετεῖ καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ ὅπου ἐξαρτᾶται. Ὁ πρέσβυς, λ.χ., τῆς Ἀμερικῆς ἐδῶ ἔχει πόλιν ὅπου πρέπει νὰ ἔχη διαρκῶς τὸ μυαλό του, νὰ παρέχῃ τὴν διακονία του, τὶς ὑπηρεσίες του, νὰ διαθέτῃ τὸ χρόνο του, ἐδῶ, τὴν Ἀθήνα. Καὶ πόλιν ὅπου ἔχει τὸ καρδιοχτύπι του, τὴν ἔννοια του, τὴν ἐξάρτησή του, τὴν Οὐάσιγκτων D.C.

Προσοχὴ ὅμως, γιατί ἡ Washington D.C. θὰ τὸν κρίνῃ ἀπὸ τὸν τρόπο πού ἐργάζεται στὴν Ἀθήνα.

Ὁ «μῦθος δηλοῖ» ὅτι ἡ κοινωνία εἶναι ἡ πόλιν μας, μετὰ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχομε δύο πόλεις: Τὴν κοινωνία, μετὰ τὴν ἔννοια τῆς ὑπηρεσίας, καὶ τὸν Οὐρανό, μετὰ τὴν ἔννοια τῆς ἐξαρτήσεως. **[σελ. 88]** Ὑπηρετοῦμε στὴν κοινωνία, ἀλλὰ δὲν ἐξαρτώμεθα ἀπὸ τὴν κοινωνία. Καὶ μόνο ἐκεῖνος πού εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους

μπορεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι, αὐτὸ τὸ ἄρθρο ποὺ ἔγραψα, «Οἱ νικηταὶ τῆς ἐρήμου», μπορεῖ νὰ συμπληρωθῇ καὶ νὰ πάρῃ, ἂν θέλετε, τὴ θεολογικὴ του μορφή μὲ τὸ ἐξῆς: Μόνον ὅποιος εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μπορεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μόνον ὅποιος ὑπηρετεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ μόνον ὅποιος εὐρίσκεται σὲ ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Θεὸ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μόνον ὅποιος ὑπηρετεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἔχει ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Θεό. Ὅποιος δὲν ὑπηρετεῖ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἔχει ἐνότητα μὲ τὸν Θεό. Καὶ ὅποιος δὲν ἔχει ἐνότητα μὲ τὸν Θεὸ ἔχει ἐξάρτηση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, μόνον ὅποιος ἔχει ἀνεξαρτησία ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μπορεῖ νὰ ἀγαπήσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ, ὅταν ἀγαποῦμε τοὺς ἀνθρώπους, πρέπει νὰ τοὺς ἀγαποῦμε χωρὶς καμμιά ἰδιοτέλεια. Οὔτε πνευματικὴ ἰδιοτέλεια δὲν πρέπει νὰ ἔχωμε. Οὔτε κἂν τὴν εἰρήνη μας νὰ μὴ ζητοῦμε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Τὴν εἰρήνη μας θὰ τὴν ἔχωμε ἀπὸ τὸ «ταμιεῖον» τῆς προσευχῆς. Τὸ γονάτισμα στὸ «ταμιεῖον» τῆς προσευχῆς θὰ μοῦ δίνει τὴν εἰρήνη, καὶ ἔπειτα θὰ βγαίνω ἀπ' ἐκεῖ, γιὰ νὰ ὑπηρετήσω καὶ γιὰ νὰ θυσιασθῶ.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, πρέπει νὰ καλλιεργοῦμε πάρα πολὺ καὶ τὰ δύο. Καὶ ἐπειδὴ γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς ἀγάπης ἔχομε ἄλλοτε μιλήσει, σήμερα τὰ ἀνέφερα αὐτά, γιατί νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προσέξωμε τὴν καλλιέργεια τῆς αὐτοσυγκεντρώσεως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὀργάνωση τοῦ «ταμείου» τῆς προσευχῆς. Ὅπως λέει ὁ Κύριος, «εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερωῷ». Ἔτσι δέ, παίρνει νόημα καὶ ἡ μυστικὴ ζωὴ τῆς εὐσεβείας.

Ὁ πολιτισμὸς ποὺ ἔρχεται ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν εὐσέβεια. Ἀλλὰ ἀπὸ εὐσέβεια μὲ συγχρονισμένη χρῆση (*). Εἶναι ἡ συγχρονισμένη χρῆση τῆς εὐσεβείας, μὲ τὴν στενὴ ἔννοια τοῦ ὅρου, δηλαδὴ τῆς προσευχῆς, τοῦ ταμείου, τοῦ Μυστηρίου, τῆς [σελ. 89] Λατρείας, τῆς ἀμέσου μετὰ τοῦ Θεοῦ ψυχικῆς ἐπαφῆς. Εἶναι, ὅπως ἔχομε καὶ ἄλλοτε πῆ, ἡ «*usus modernus pietatis*», δηλαδὴ ἡ σύγχρονη χρησιμοποίηση τῆς εὐσεβείας, τῆς εὐσεβοῦς ζωῆς, τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, μὲ τὴ στενὴ ἔννοια τοῦ ὅρου.

Βρίσκω, λοιπόν, ὅτι μᾶς χρειάζονται καὶ τὰ δύο πόδια. Ὁ ἀναχωρητὴς ποὺ περιφρονεῖ τὴν κοινωνία καὶ κλείνεται στὸ ταμιεῖόν του, γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεό, εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ πάει νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ Θεὸ μὲ τὴ λιποταξία.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ πηγαίνει στὴν κοινωνία, γιὰ νὰ στηριχθῇ στὴν κοινωνία, ὁδηγεῖται στὸ ναυάγιο. Στὴν κοινωνία πηγαίνομε ὡς ἀπόστολοι, ὡς πρεσβευτές, ὡς ἐντολοδόχοι, ὡς ὑπηρέτες, γιὰ νὰ ὑπηρετήσωμε, ὄχι γιὰ νὰ πάρωμε, ὄχι γιὰ νὰ στηριχθοῦμε. Πηγαίνομε μέσα στὸν κόσμον, ὄχι γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σταυρωθοῦμε καὶ γιὰ νὰ ὑπηρετήσωμε: «*Καὶ ὅποιος ἔρχεται πρὸς ἐμέ καὶ δὲν αἶρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ οὐκ ἔστι μου ἄξιος*». Καὶ γιὰ νὰ ἔχωμε δύναμη νὰ σηκώσωμε τὸν σταυρὸ μας, πρέπει νὰ μιμούμεθα Ἐκεῖνον ὁ

* Βλ. καὶ Ἡ Πίστις ὡς βίωμα, Α' τόμος, σελ. 172 (σ.ἐ.).

Ὅποῖος ὅλη τὴν μέρα ἠργάζετο, ἀλλὰ κατόπιν περνοῦσε τὴ νύχτα μόνος στὴν προσευχὴ τοῦ Θεοῦ.

Γι' αὐτὸ σήμερα σᾶς ἀπησχόλησα –καὶ «*παρακαλῶ ἀδελφοὶ ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως*»– μὲ τὸ ρητὸ «*ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς τὸν ὀνειδισμόν αὐτοῦ φέροντες· οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν*». Καὶ πρακτικῶς, πιστεύω ὅτι καθένας ἀπὸ μᾶς ὀφείλει νὰ ὀργανώσῃ δύο πράγματα: τὴν ἐξωτερικὴν ἱεραποστολικὴν του ἐργασία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν του μὲ τὸν Θεὸ ἐπαφή. Τὸ πρῶτο γίνεται μὲ τὴν συνεργασία μὲ ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους. Τὸ δεύτερο γίνεται στό «*ταμιεῖον*», μὲ τὴν προσευχὴν, «*ἐνώπιος ἐνωπίω*», ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ νόμοι ποὺ τοὺς ἔταξε ὁ Θεὸς καί, βέβαια, ὑπάρχουν καὶ πολλὲς ἐνδιάμεσες καταστάσεις, καὶ ἡ συμπροσευχὴ εἶναι κάτι ἀναντικατάστατο, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ μόναν προσευχὴν εἶναι κάτι ἀναντικατάστατο. Τὰ μέσα τῆς Χάριτος δὲν ἀντικαθιστοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅτι δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ πιῶ νερό, γιατί θὰ φάω ψωμί, καὶ ἔτσι δὲν χρειάζομαι τὸ νερό. Οὔτε πάλι μπορῶ νὰ πῶ ὅτι δὲν χρειάζομαι ψωμί, γιατί θὰ πίνω νερό. Καὶ τὸ ψωμί χρειάζομαι καὶ τὸ νερὸ χρειάζομαι. Καὶ ἡ Ἁγία **[σελ. 90]** Γραφή χρειάζεται καὶ ἡ μελέτη χρειάζεται καὶ ἡ προσευχὴ χρειάζεται καὶ ἡ συμπροσευχὴ χρειάζεται καὶ ἡ δημοσία Λατρεία χρειάζεται καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐπαφή χρειάζεται καὶ τὸ «*ἐνώπιος ἐνωπίω*» χρειάζεται καὶ τὸ «*ταμιεῖον*» καὶ τὸ «*κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου*» εἶναι ἀπαραίτητο, ἂν θέλωμε νὰ βαδίσωμε σωστά.

11

ΚΑΤΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΦΑΝΑΤΙΣΜΟ

Πρέπει πρώτ' απ' όλα να δώσωμε έναν όρισμό, τί έννοοῦμε φανατισμό. Ἄς πάρουμε, λοιπόν, κάτι πού θα μάς βοηθήση να διακρίνωμε. Τò έρώτημα πού τίθεται άμέσως εἶναι: Ὁ φανατισμός διαφέρει άπό τήν πίστη; Βεβαίως διαφέρει. Ἐρώτημα δεύτερο. Βλέπομε φανατισμό στα Εὐαγγέλια; Ναι, καί πολὺν μάλιστα. Ὅποιος διαβάσει τὰ Εὐαγγέλια θα βρῆ καί πίστη καί φανατισμό. Σέ ποιά πλευρά όμως θα δῆ τήν πίστη; Στήν πλευρά τοῦ Κυρίου. Καί ποῦ θα δῆ τόν φανατισμό; Στούς φαρισαίους. Καί τὸ χαρακτηριστικό πού φανερώνει τόν φανατισμό τους αὐτόν εἶναι ἡ συμπεριφορά τους άπέναντι στους τελῶνες, άπέναντι στις άμαρτωλές γυναῖκες, άπέναντι στους άλλοδόξους. Ἡ πίστη εἶναι μία πεποίθηση πού μπορεῖ καί «ὄρη μεθιστάνειν». Ὁ φανατισμός εἶναι μῖσος, πού όφείλεται σέ μία μισαλλοδοξία. Οἱ φαρισαῖοι ένδιαφέρονται να «λιθοβολοῦν». Ὅπως εἶχαν πῆ τότε στόν Κύριο για τήν γυναῖκα πού συνελήφθη για μοιχεία: «...Μωϋσῆς ἡμῖν έντετεῖλατο τάς τοιαύτας λιθάζειν». Ὁ Κύριος πάλι, όταν αὐτήν τήν μοιχαλίδα γυναῖκα τήν άπελευθέρωσε άπό τους παρ' όλιγον φονεῖς της, δέν εἶχε, ἄρα γε, πίστη στήν άνάγκη τῆς άρετῆς; Εἶχε, αλλά δέν τήν έλιθοβόλησε, τήν έσωσε. Ὅστε, ὁ φανατισμός εἶναι θέμα συμπεριφορᾶς άπέναντι σέ έναν πού σκέπτεται διαφορετικά άπό μάς. Ἐνῶ ἡ πίστη εἶναι κάτι πού εἶναι μέσα μας.

Λοιπόν, ὁ φανατισμός φάνηκε, βέβαια, στους φαρισαίους, αλλά φάνηκε κατόπιν καί στήν έκκλησία, ιδίως δέ στήν Καθολική Ἐκκλησία, καί σ' αὐτόν τόν Καλβῖνο. Καί ἦταν φανατικοί, ὄχι γιατι έπίστευαν, αλλά γιατι δέν έπέτρεπαν στους άλλους να έχουν διαφορετικές πεποιθήσεις. Καί αν τους έβλεπαν να μη δέχονται τήν πίστη τους, θεωροῦσαν ύποχρέωσή τους να τους έξοντώσουν. Κλασσικό παράδειγμα εἶναι ἡ Ἱερὰ Ἐξέταση.

Ὁ πιστός, όμως, άρκεῖται μόνο στο να διαφωτίζη έκεῖνον πού διαφωνεῖ. Ἐνῶ ὁ φανατικός κοιτάει πῶς να τόν έξοντώση.

Καμμιά φορά, βέβαια, συμβαίνει καί ὁ φανατικός να μην [σελ. 92] πολυπιστεύη. Καί τότε, θέλοντας καί να συγκαλύψη τίς άμαρτίες του, προσπαθεῖ να δωροδοκήση τῆ Θεία Χάρη. Θα αναφέρω ένα παράδειγμα. Ὁ Λουδοβῖκος ὁ XIV ἦταν φανατικός, χωρίς να εἶναι πιστός. Γιατι εἶχε καί δάσκαλο για τὰ θρησκευτικά καί δάσκαλο για τήν άθειά. Καί όταν πλησίαζε στα τέλη τῆς ζωῆς του, έπειτα άπό συμβουλή τῆς Madame de Maintenon, ανέκάλεσε, ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ Ἐδικτον

τῆς Νάντης, πού παρείχε θρησκευτική ἐλευθερία στοὺς προτεστάντες, καὶ ἔκανε τοὺς διωγμοὺς τῶν προτεστάντων μὲ ἓνα τρόπο ἀπίστευτο σὲ σκληρότητα. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα: Ἐπήγαιναν τάγματα δραγόνων –γι’ αὐτὸ ἐλέγοντο Les Dragonades– καὶ ἐφιλοξενοῦντο σὲ ἓνα Πύργο, ὅπου ἡ πυργοδέσποινα ἦταν προτεστάντισσα. Καὶ τὴν διέτασαν νὰ τοὺς μεταφέρει γιὰ τὸ τζάκι τους στὰ χέρια τῆς κάρβουνα ἀναμμένα! Καὶ αὐτὰ ἐγίνοντο στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ! Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶχα δῆ μίαν εἰκόνα πού εἶχε τὸν βασιλέα Ἡλιο –ὅπως ἐλέγετο ὁ Λουδοβίκος XIV– νὰ χτυπά τὸν δράκοντα τῆς αἰρέσεως. Καὶ τὸν χτυποῦσε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο πού εἶδαμε! Κατὰ τὰ λοιπὰ, ἐξακολουθοῦσε νὰ ζῆ τὴν ζωὴ του. Καὶ μὲ αὐτὴ τὴ σκληρότητα ἐνόμιζε ὁ Λουδοβίκος –δηλαδὴ τοῦ τὸ εἶπε ἡ Madame de Maintenon– ὅτι ἐξιλεώνεται ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν κάθε ἄλλο παρὰ ὑποδειγματικὴ ζωὴ του!

Φανατισμό, λοιπόν, ἔχομε δῆ ἀπὸ ἀνθρώπους πού ἔχουν ἀμφίβολο πίστη. Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ πιστὸς ὁ φανατικός. Πιστὸς, ἀλλὰ ἀδιαφώτιστος, πού δὲν κοιτάει πῶς νὰ πείση αὐτὸν πού διαφωνεῖ, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν ἐξοντώσει. Καὶ νὰ τί διαφέρει ὁ φανατικὸς ἀπὸ τὸν πιστό: Ὁ φανατικὸς ὑβρίζει. Ὁ πιστὸς ἐργάζεται.

Θυμᾶστε ὅτι, ὅπως ἔχομε πῆ, στὸ «cogito ergo sum» τοῦ Καρτεσίου, ἐμεῖς δίνομε ἓνα ἀγωνιστικὸ ἀντίστοιχο: «rugno ergo sum». Ἀγωνίζομαι, ἄρα ὑπάρχω. Μιλήσαμε παραπάνω γιὰ τὸν φανατισμό. Ἐρωτᾶται: Μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνῃ χριστιανικὸ ἀγῶνα, ὅταν ἔχη φανατισμό; Ἀπάντηση: Ὁχι, γιὰτὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀγάπη. Καὶ ὅταν ὁ χριστιανὸς πῆ ὅτι, γιὰ νὰ κάνω χριστιανούς, ἀπαρνοῦμαι τὴν ἀγάπη, ἀπαρνεῖται τότε τὸν Χριστιανισμό.

Ὁ φανατισμὸς μᾶς βλάπτει. Καὶ τὸ νόημα, βέβαια, δὲν εἶναι νὰ «λιθοβολήσωμε» τὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ νὰ τὸν καθαρίσωμε ἀπὸ τὸν φανατισμό.

12

Η ΗΜΙΠΙΣΤΗ

Α

Όταν λέω «ήμιπιστη», τί έννοῶ; Πρῶτον θὰ πῶ τί δέν έννοῶ. Μὲ τὸν ὄρο, λοιπόν, «ήμιπιστη», δέν έννοῶ τὴν ἀμφιβολία ἐκείνου ποὺ ἀμφιβάλλει. –Βέβαια, μιῶ τώρα γιὰ τὸν συνεπῆ καὶ τίμιο ἀμφιβάλλοντα, καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἄπιστο, ποὺ τὴν ἀπιστία του τὴν ὀνομάζει ἀμφιβολία. Μιῶ γιὰ κεῖνον ποὺ πραγματικὰ ἀμφιβάλλει– Λοιπόν, δέν πρόκειται γιὰ τέτοια ἀμφιβολία. Γι' αὐτὸ καὶ δέν χρησιμοποιῶ οὔτε τὸν ὄρο ὀλιγοπιστία, ποὺ ἔχει ἡ Ἀγ. Γραφή. Γιατὶ καὶ ἡ ὀλιγοπιστία ἀναφέρεται στὴν παραδοχὴ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ παντός, ποὺ τὴν ἔχει κανεὶς πότε πλήρη καὶ πότε ὀλιγώτερη. Ὑπῆρξα, ἄλλως τε, ὁ ἀπολογητὴς τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ὀλιγοπιστίας. Ἀλλὰ τώρα, ἐκεῖνο ποὺ θέλω νὰ τονίσω εἶναι ἄλλο πρᾶγμα. Θέλω, δηλαδή, νὰ ἀναφερθῶ σ' ἐκεῖνον ποὺ, ὡς πρὸς τὴν ὄντολογικὴ πλευρὰ τῆς πίστεως, δέν ἔχει ἴχνος ἀμφιβολίας. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσωμε ὅτι λέμε πράγματα νεφελώδη, ἄς πᾶμε σὲ περασμένες γενεές, σὲ ἀνθρώπους ποὺ δέν εἶχαν ἀμφιβολία στὴ πίστη τους, ἔστω καὶ ἐὰν μοῦ πῆτε ὅτι αὐτὸ ὠφείλετο στὴν ἀγραμματοσύνη τους.

Λοιπόν, πρόκειται γιὰ ἄτομα ποὺ δέν ἔχουν ἀμφιβολίες, εἴτε πρόκειται γι' αὐτὸν τὸν τύπο τῶν παλαιῶν γενεῶν ποὺ ἀναφέραμε, εἴτε γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς σημερινῆς γενεᾶς, ποὺ, ἀφοῦ ἐδαπάνησε τὴ ζωὴ του μὲ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν πίστη, κατέληξε στὸ νὰ δεχθῆ τὴν πίστη, καὶ τὴν δέχθηκε μάλιστα πέρα γιὰ πέρα, ἐκατὸ τὰ ἐκατό, καὶ δέν ἀμφιβάλλει πιά γι' αὐτήν, καὶ γιατί, ἐπὶ τέλος βαρέθηκε καὶ νὰ ἀμφιβάλῃ. Καὶ βλέπεις τὸν ἄνθρωπο αὐτόν, ὅταν περνᾷ μία δοκιμασία στὴ ζωὴ του –ποὺ δέν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι καὶ μεγάλη, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἕνα πολὺ μικρὸ πρᾶγμα– τὸν βλέπεις, λοιπόν, νὰ χάνει τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς του, νὰ λυπεῖται, νὰ στενοχωρεῖται, νὰ «βουλιάζει» ἀπὸ ἕνα μικρὸ πρᾶγμα. Τὸν [σελ. 94] σταματᾷς καὶ τοῦ λές: Ἀμφιβάλλεις; Ὅχι, σοῦ λέει. Ἀλλὰ ἐνῶ πιστεύει, δέν βγάζει τίς συνέπειες τῆς πίστεώς του. Κλασσικὸ παράδειγμα εἶναι τὸ ἀνέκδοτο τοῦ Λουθήρου ποὺ σᾶς ἔχω ἄλλοτε διηγηθῆ (*).

Ἐκεῖνο μάλιστα ποὺ θὰ μᾶς βοηθήσῃ πολὺ νὰ καταλάβωμε τί εἶναι ἡμιπιστη εἶναι τὸ νὰ δοῦμε τί εἶναι πίστη σὲ μερικοὺς ἀνθρώπους ἀληθινὰ πιστούς. Διαβάζω

* Βλ. Ἡ πίστις ὡς βίωμα, τόμος Γ', σελ. 115 (σ.ἐ.).

ένα αγγλικό βιβλίο με τίτλο: *Ο Λαθρέμπορος του Θεού*. Έχει εκεί την ιστορία ενός Ολλανδοῦ, που ἦταν στρατιώτης στὸν πόλεμο στὴν Ἰνδονησία, τραυματίσθηκε καὶ ἀπὸ τότε ἔγινε πιστός –ἀλλὰ πιστός!– Κατόπιν ἔγινε ἱεραπόστολος καὶ ἀφιερώθηκε στὴν underground ἐκκλησία, τὴν ἐκκλησία δηλαδή μέσα στὸ Παραπέτασμα, καὶ εἶχε τὴν εἰδίκευση νὰ μεταφέρει στὸ Παραπέτασμα ἀντίτυπα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἄλλα χριστιανικὰ ἔντυπα. Ἀπὸ ὅσα περιστατικὰ τῆς ζωῆς του ἔχω ἔως τώρα διαβάσει, βλέπω ὅτι σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ὑπάρχει ἀληθινὴ πίστη: Ὅταν, δηλαδή, τοῦ συμβαίνει μία ἀναποδιὰ στὴ ζωὴ του, λέει: Θὰ προσευχηθοῦμε. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτό, τὸ θέμα τὸ ξεχνάει. Αὐτὸ θὰ πῆ πίστη! Δυσκολίες ἔπειτα, ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶχε χρήματα, ἀπὸ τὸ ὅτι ὡς τραυματίας στὸ πόδι του κατὰ τὸν πόλεμο εἶχε κάθε τόσο ζητήματα μὲ τὴν υἰεία του, μέχρι τοῦ ὅτι, ὅπως διηγεῖται, στὴ Γιουγκοσλαβία, ἐκεῖ που κοιμόταν τὴ νύχτα σὲ ἓνα ξενοδοχεῖο, στὶς 5 τὸ πρωῖ τοῦ χτυπᾶνε τὴν πόρτα καὶ μπαίνουν δύο μέσα στὸ δωμάτιο καὶ τοῦ λένε «ντύσου καὶ ἀκολουθήσε μας»!

Τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἐνὸς ἀληθινὰ πιστοῦ μᾶς βοηθεῖ πράγματι νὰ καταλάβωμε τὴ μία αὐτὴ κατηγορία τῶν ἡμιπιστῶν, δηλαδή τῶν πιστῶν ἐκείνων που δὲν βγάζουν τίς συνέπειες ἀπὸ τὴν πίστη τους.

Μία ἄλλη κατηγορία περιλαμβάνει ἐκείνους που δείχνονται ἡμίπιστοι στὸ δεοντολογικὸ μέρος. Κάνομε δηλαδή πολλά, ἐνῶ ξέρομε ὅτι αὐτὰ δὲν εὐχαριστοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο. Ἐπὶ παραδείγματι, μήπως δὲν ξέρομε ὅτι, ἐὰν συγχωρήσω ἓναν ἄνθρωπο, ἐὰν ἓνα δίκιο μου τὸ καταπιῶ, ἐὰν φερθῶ μὲ πραότητα, τότε ὄχι μόνον δὲν λυπῶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, ἀλλὰ ἀντίθετα, τὸ εὐχαριστῶ; **[σελ. 95]** Τὸ ξέρω. Καὶ ὅμως δὲν τὸ κάνω. Γιατί; Γιατί ὑπάρχει ἡ ἡμιπίστη.

B

Αὐτὴ ἡ ἡμιπίστη τί συνέπειες ἔχει; Ἐχει ὡς πρώτη συνέπεια τὸ ὅτι σκοτώνει τὴν εἰρήνη. Γι' αὐτὸ βλέπομε ὅτι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ὁ πιστός δὲν τὰ ἀναθέτει ὅλα στὸν Θεό, χάνει τὴν εἰρήνη του. Καὶ ἐνῶ εἶναι πιστός, δὲν ἔχει εἰρήνη.

Ἐπειτα, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ἔχει ἀκτινοβολία, δὲν μεταδίδει τὴν πίστη. Καὶ δὲν μεταδίδει τὴν πίστη, γιατί ἡ ζωὴ του δὲν εἶναι ζωὴ εἰρηνική. Εἶναι διαρκῶς κατσούφης, νευρικός, στενοχωρημένος, καὶ αὐτὸ ἐμποδίζει τὴν ἀκτινοβολία, γιατί τὸ πρόσωπό του δὲν ἀκτινοβολεῖ.

Παρατηρῶ δὲ ὅτι ἡ ὑπόθεση τῆς ἡμιπίστεως εἶναι πολὺ σοβαρῶτερη ἀπὸ τὴν ἀπιστία, γιατί ὁ ἡμίπιστος εἶναι σὲ πολὺ χειρότερη θέση ἀπὸ τὸν ἄπιστο. Ξαναλέω: Ὁ ἡμίπιστος εἶναι σὲ πολὺ χειρότερη θέση ἀπὸ τὸν ἄπιστο. Γιατί; Γιατί ἐδῶ ἰσχύει αὐτὸ που ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε. Ἄλλο εἶναι ὁ ἀετὸς μὲ κομμένα φτερά, καὶ ἄλλο τὸ ἔρπετό. Τὸ νὰ εἶσαι ἔρπετό εἶναι καὶ αὐτὸ μία λύση. Ἀλλὰ τὸ νὰ εἶσαι ἀετὸς μὲ κομμένα φτερά δὲν εἶναι λύση. Ὁ ἄπιστος ἔχει ἓνα δικό του τρόπο εἰρήνης. Ἐχει ἐπὶ τέλους τὸ γλέντι, ἔχει αὐτὸ που συνιστοῦσε ὁ Βολταῖρος, τὸ μεθύσι, τὴν ἀσωτεία. Ἐπειτα, ἔχει γίνεи σκληρός. Μαθαίνει νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται. Εἶναι ἐκδικητικὸς καὶ ἀποκτᾶ ἱκανοποίηση μὲ τὸ ὅτι θὰ πῆ: «θὰ τοῦ δείξω ἐγώ»! Καὶ μὲ ἐκεῖνο τό «θὰ τοῦ

δείξω» ικανοποιείται. Έχει, δηλαδή, ικανοποιήσεις κατώτερες. Ο ήμίπιστος είναι αρκετά πιστός, ώστε να μην έχει κατώτερες ικανοποιήσεις, αλλά όχι αρκετά πιστός, ώστε να έχει τις ανώτερες ικανοποιήσεις. Άρα είναι ανικανοποίητος. Άρα είναι ψυχοπαθής. Θυμάμαι το χωρίο του Άποστόλου Παύλου στην προς Κορινθίους Α΄ επιστολή, ιε΄ κεφάλαιο: «...εί εν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλπιότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμὲν». Ο ήμίπιστος είναι «ἐλεεινότερος πάντων ἀνθρώπων». Γιατί δίνει τὴ ζωὴ του θυσία, πληρώνει καὶ τὰ θυσιάζει ὅλα, ἀπὸ τὸν ἐφάμαρτο τρόπο ζωῆς μέχρι πολλές ἄλλες ικανοποιήσεις. Καὶ ἔπειτα, ἀπὸ τις θυσίες αὐτές «δὲν εἰσπράττει πεντάρα». Καταντᾷ ἔτσι νὰ εἶναι ἀνισόρροπος, ἀφοῦ **[σελ. 96]** οὔτε στὴ γῆ ἀκουμπάει, ἐπειδὴ δὲν τὴν θέλει, οὔτε καὶ στὸν Οὐρανό, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ. Ἔτσι, τὸ φαινόμενο ἐκεῖνο ποὺ μὲ ἀπασχολεῖ, ἡ ἀνισορροπία τῶν χριστιανῶν, εἶναι ἡ ἀνισορροπία τῶν ἡμιπιστῶν. Στὸ ἄρθρο τῆς *Συζητήσεως* (*) ποὺ μιλάω γιὰ τὸ φυσικὸ τρόπο ζωῆς, μιλάω γιὰ τὸν ἑξαλλο χριστιανό. Ρωτήθηκα: Καὶ πότε εἶναι ἑξαλλος ὁ χριστιανός; Καὶ ἡ ἀπάντησή μου εἶναι: Ὅταν εἶναι ἀσυνεπής, ἡμίπιστος.

Γ

Νομίζω ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀρκετά, γιὰ νὰ καταλάβωμε τί εἶναι ἡμίπιστη. Τώρα ἐρχόμαστε στὸ ἐρώτημα πῶς θὰ θεραπευθῇ τὸ κακὸ αὐτό.

Καὶ τὸ πρῶτο μέσο θεραπείας εἶναι τὸ νὰ τὸ προσέξωμε. Γιατί δὲν τὸ ἔχομε προσέξει. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ χριστιανοσύνη ἐπὶ δέκα ἐννέα αἰῶνες ἐπρόσεξε τὸ θέμα τῆς ἡμιπίστεως. Καὶ καιρὸς εἶναι πλέον νὰ τὸ προσέξῃ. Καὶ ὅταν προσέξωμε τὴν ἡμιπίστη καὶ τὴν ὁμολογήσωμε, θὰ ἔχωμε καὶ τὴν συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητός μας γι' αὐτὴ τὴν ἀσυνεπεία μας στὴν πίστη. Καὶ ἔτσι θὰ ἐπαναλαμβάνωμε καὶ τὸ «Πάτερ ἡμάρτον εἰς τὸν οὐρανόν...» μὲ τὴν ἀσυνεπεία μας, φυσικὰ χωρὶς ταπεινοσχημίες καὶ ἐφ' ὅσον τὸ πιστεύομε.

Δεύτερον, χρειάζεται νὰ τὸ κάνωμε καὶ θέμα συνομιλιῶν καὶ σκέψεων, γιατί τὸ θέμα αὐτὸ θέλει καὶ τὴν προσοχή του καὶ τὴν συζήτησή του καὶ τὴν μελέτη του. Καί, πρὸ παντός, βρίσκω ὅτι πολὺ βοηθεῖ καὶ ἐδῶ ἡ προσευχή. Ἡ προσευχή εἶναι κάτι ποὺ εἶναι καὶ οὐράνιο καὶ γήινο. Συνδέει τὸν Οὐρανὸ μὲ τὴν γῆ. Νὰ συνηθίσῃ, λοιπόν, κανεὶς νὰ λέῃ στὸν ἑαυτό του ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ θὰ τὸ ἀναθέσω στὸν Θεό. Αὐτὸ, τὸ ὅτι θὰ πῶ ὅτι θὰ τὸ ἀναθέσω στὸν Θεό, δὲν σημαίνει ὅτι ἐξάπαντος θὰ γίνῃ ὅπως θέλω ἐγὼ καὶ ὅτι κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὴν προσευχή γίνομαι παντοδύναμος, ἀλλὰ σημαίνει ὅτι, ὅτιδήποτε καὶ νὰ ἔρθῃ, ἄλλον ἄνθρωπο θὰ βρῆ, ἂν τὸν βρῆ προσευχόμενο, καὶ ἄλλον ἄνθρωπο θὰ βρῆ, ἂν τὸν βρῆ μὴ προσευχόμενο. Ἡ προσευχή μᾶς βοηθεῖ, ὥστε τὶς **[σελ. 97]** δυσκολίες τῆς ζωῆς νὰ τὶς ἀντιμετωπίζωμε μὲ τρόπο οὐράνιο. Καὶ ἂν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸ κάνωμε μέλημά μας, ἂς ἔχωμε ὑπ' ὄψιν ὅτι θέλει καὶ τὸν καιρὸ του. Ὡραῖα τὸ λέει ὁ Ἐπίκτητος, ὅτι

* Βλ. *Συζητήσεις*, τόμος ΙΔ΄, σελ. 225 ἐπ. (σ.έ.).

μιά μηλιά δέν γίνεται από τή μιὰ μέρα στήν ἄλλη. Θέλει χρόνια, γιά νά κάνη μῆλα. Λοιπόν, θά κάνης τήν προσευχή, καί θά στενοχωρηθῆς πάλι καί θά παραβῆς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καί θά λυπήσης τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο. Ναί, ἀλλὰ δέν εἶναι τὸ ἴδιο. Στενοχωριέται, βέβαια, καὶ ὁ πιὸ καλὸς χριστιανός, γιὰτὶ εἶναι ἄνθρωπος. Ἀλλὰ εἶναι καὶ πιστός. Καί, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, νὰ πενθοῦμε μὲν, ἀλλὰ καθὼς οἱ ἔχοντες ἐλπίδα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ σύνθημα τοῦ ἔτους αὐτοῦ, πού εἶναι νὰ εἶναι ἔτος Προσευχῆς, τὸ σύνθημα, λοιπόν, τοῦ ἔτους αὐτοῦ εἶναι καὶ βοήθημα γιὰ τὴν θεραπεία. Ὅχι, βέβαια, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι θά ἐξαλειφθῆ ἡ ἡμιπίστη, ἀλλὰ ὅτι σιγά-σιγά θά ἐπέρχεται μιὰ βελτίωση. Καὶ σ' αὐτὰ τὰ θέματα, ἡ βελτίωση εἶναι κάτι, ἢ μᾶλλον, εἶναι πολὺτιμη.

Γι' αὐτὸ ἄς τὸ προσέξωμε τὸ θέμα αὐτό, γιὰτὶ ἔτσι θά γίνωμε καὶ ἰσορροπημένοι ἄνθρωποι. Ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, ὁ θρησκευτικὸς –ἐννοῶ ὁ τίμιος θρησκευτικὸς–, ὅταν θυσιάζει μὲν τὴν γῆ χάριν τοῦ Οὐρανοῦ, ἀλλὰ δέν χρησιμοποιεῖ τὸν Οὐρανὸ ὡς στήριγμα, καταντᾷ νὰ γίνῃ ἀνισόρροπος, γιὰτὶ εἶναι ἀσυνεπὴς στήν πίστη, εἶναι ἡμίπιστος. Γι' αὐτὸ θά ἔλεγα ὅτι καλύτερα νὰ ἦταν ἄπιστος, παρὰ νὰ εἶναι ἡμίπιστος.

Πρέπει, λοιπόν, ἐκεῖνος πού ἔχει ἐπίγνωση τῆς ἡμιπίστεώς του νὰ ἀρχίσῃ τὴν θεραπεία μὲ τὸ νὰ ὁμολογῆ ὅτι ἔχει ἡμιπίστη καὶ ὅτι αὐτὸ φταίει γιὰ ὅλα. Καὶ ὅταν τὸ ὁμολογήσῃ καὶ ἐπικαλεσθῆ τὴν θεία βοήθεια μὲ τὴν προσευχή, νομίζω ὅτι τότε ἡ προσευχή θά εἶναι ὁδηγὸς καὶ γιὰ τὰ δύο: Καὶ γιὰ νὰ μὴ χάνῃ τὴν εἰρήνην του καὶ γιὰ νὰ μὴ λυπῆ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο.

Ὁ ἡμίπιστος εἶναι καὶ ἀνισόρροπος κατὰ τοῦτο, ὅτι δέν εἶναι παλληκάρι, δέν εἶναι ἀγωνιστής. ἔχει διδαχθῆ ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμε ἀγάπη. Καὶ ἔχει γίνῃ ἔτσι ἄνθρωπος τρυφερὸς καὶ συναισθηματικὸς. Τί γίνεται, λοιπόν; Αὐτὴ τὴν κατὰ Χριστὸν ἀγάπη, πού πρέπει νὰ ἔχει ὁ πιστός, τὴν μεταβάλλει σὲ ὑπερβολικὴ, σὲ ἄρρωστη συναισθηματικὴτητα, πότε γιὰ τὰ παιδιά του, πότε γιὰ τοῦτο, πότε γιὰ κείνο, καὶ ἔτσι αὐτὴ ἡ συναισθηματικὴ ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν ἕνα «ἐρζάτς», τὸ ὁποῖον δέν ὠφελεῖ. Γιατί, ὅπως ἔχομε καὶ ἄλλοτε πῆ, ἡ ἄρρωστη αὐτὴ συναισθηματικὴτητα ἔχει πρὸς τὴν **[σελ. 98]** ἀγάπη τὸν λόγο πού ἔχει ἡ δεισιδαιμονία πρὸς τὴν πίστη. Ὁ ἡμίπιστος, δηλαδή, δέν ἀγαπάει «ἐν δυνάμει». Ἡ χριστιανικὴ ὁμως ἀγάπη εἶναι σύνθεση δυνάμεως καὶ ἀγάπης. Ἐνῶ ὁ ἡμίπιστος ἔχει μὲν τὴν συναισθηματικὴτητα, ἀλλὰ δέν ἔχει τὴν δύναμη. Εἶναι μιὰ ἀδύναμη ἀγάπη. Καὶ βλέπεις, γιὰ νὰ ἀναφέρω ἕνα παράδειγμα, γονεῖς πού γίνονται δοῦλοι τῶν παιδιῶν τους καὶ τὰ ἀκολουθοῦν. Καὶ τὰ παιδιά πλέον δέν τοὺς ἀκολουθοῦν, γιὰτὶ δέν τοὺς αἰσθάνονται δυνατούς. Νὰ ξέρετε ὅτι εἶναι μεγάλο ἐπιχειρήμα ἡ δύναμη. Καὶ μεγάλο ἀντιεπιχειρήμα ἡ ἀδυναμία. Ἡ ἡμιπίστη ἐκφυλίζει τὴν ἀγάπη σὲ ἄρρωστη συναισθηματικὴτητα, πού εἶναι γιὰ μὲν τὸν ἀγαπῶντα μαρτύριο, γιὰ δὲ τὸν ἀγαπώμενο ἄχρηστη καὶ ἐπιβλαβής.

13

ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ

Α

Τὸ θέμα μας ἀπόψε εἶναι: Ὑμνος τῆς ἀπιστίας. Καλὰ ἀκούσατε. Εἶπα: Ὑμνος τῆς ἀπιστίας. Ὅχι ὕμνος τῆς πίστεως, ἀλλὰ τῆς ἀπιστίας. Θέλω μὲ αὐτὸ νὰ πῶ ὅτι ἡ δύναμη τῆς ἀπιστίας εἶναι μεγάλη, πολὺ μεγάλη, ἀφοῦ ἐμποδίζει νὰ ἐνεργήσῃ καὶ αὐτὴ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Μὴ βιασθῆτε νὰ «σοκαρισθῆτε», γιατί αὐτὸ ποὺ λέω τὰ Εὐαγγέλια τὸ διατυπώνουν μὲ τὸ «οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι... διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν». Δηλαδή, ἤθελε ἐκεῖ νὰ κάνῃ θαύματα, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε. Καὶ πόσες φορές ὁ Κύριος, ὅταν τὸν ρωτοῦσαν «διατί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν...», τοὺς ἀπαντοῦσε «διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν». Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔχει τόση δύναμη ἡ ἀπιστία, ἀξίζει σήμερα νὰ ἀπασχοληθοῦμε μὲ αὐτὸ τὸ θέμα.

Τὸ θέμα ἀπιστία θὰ τὸ καταλάβωμε, ἐὰν κάνωμε μιὰ διάκριση. Ὑπάρχουν τρία εἶδη ἀπιστίας, κατὰ φυσικά, πέρα ἀπ' αὐτό, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δυνατότης, γιὰ νὰ τοποθετήσωμε ἀπέναντι σ' αὐτὰ τὸν ἑαυτὸ μας. Γιατί ὅλη αὐτὴ ἡ εἰσήγησις γίνεται, ὄχι γιὰ νὰ κάνωμε μάθημα, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνωμε αὐτοκριτική. Τρεῖς μορφές, λοιπόν, ἀπιστίας ὑπάρχουν.

Πρώτη μορφή τῆς ἀπιστίας εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς πίστεως. Ἄρνησις θεωρητική, δηλαδή ἀπόρριψις τῆς πίστεως. Μὰ, ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ δὲν πιστεύουν, ὄχι γιατί δὲν ἔχουν τὴν δύναμη νὰ πιστέψουν, ἀλλὰ γιατί δὲν θέλουν νὰ πιστέψουν; Πῶς δὲν ὑπάρχουν. Παλαιῆς γενεῆς ἐνόμιζαν ὅτι δὲν ὑπάρχουν τέτοιοι ἄνθρωποι. Ἀλλά, ἔλεγαν οἱ παλιεὲς γενεῆς, οἱ παπποῦδες μας, ὅτι, ἂν ποτὲ ὑπάρξουν τέτοιοι ἄνθρωποι ἄπιστοι, αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ εἶναι ἄνθρωποι. Γιατί, ἔλεγαν, μαζί μὲ τὴν πίστη φεύγει καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐὰν φύγῃ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, φεύγει καὶ τὸ ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιὰ τὴν συμβίωσις τῶν ἀνθρώπων. [σελ. 100] Δὲν μποροῦσαν, δηλαδή, νὰ καταλάβουν πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ οἰκογένεια, συναλλαγáι, κοινωνία, πατρίς, ἀνθρωπίνη κοινωνία, χωρὶς φόβο Θεοῦ. Γιατί ἔλεγαν ὅτι, ὅταν ἓνας ἄνθρωπος ἔχει φόβο Θεοῦ, βάζει, λ.χ., τὴν ὑπογραφή του, καὶ ξέρεις ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τὴν παραβῆ. Ἐνῶ, ὅταν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ἓναν φόβο Θεοῦ πάνω στὸν ὁποῖο νὰ στηριχθῆς, τότε αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι –ἂν μποροῦν νὰ λέγωνται ἀκόμη ἄνθρωποι– θὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ «φάγωμεν καὶ πίωμεν» καὶ θὰ βαίνουν πρὸς τὴν ἀποκτίνωσις. Αὐτὰ ἔλεγαν οἱ παλαιοί.

Και όμως, παρ' όλα αυτά, ή άπιστία ήρθε. Και ο τύπος του άπιστου παρουσιάσθηκε, όχι σαν σπάνια έξαιρέση, όπως λ.χ. βλέπεις ένα χωλό κλπ., αλλά σαν φαινόμενο γενικό. Και τὰ γεγονότα τί απέδειξαν; Τò αντίθετο από αυτό που έλεγαν οί περασμένες γενεές. Απέδειξαν δηλαδή ότι και όμως ή άπιστία φέρνει πρόοδο. Δέν είναι παραβολή αυτό που λέω, αλλά έτσι είναι. Πότε ήρθε ή άπιστία στην Εύρώπη; Άς ποϋμε με τή Γαλλική Έπανάσταση, από τò 1789 και έπειτα. Ναί, αλλά από τò 1789, μαζί με τήν άπιστία ήρθε και ή έλευθερία, ή ισότης, ή αδελφότης, ή πρόοδος και ή τεχνική πρόοδος και ή οικονομική πρόοδος άκόμη. Έχω διαβάσει ένα βιβλίο για Γαλλόπαιδα που είχε τόν τίτλο: «Francinest», όπου παρουσιάζεται κάποιος στο κλείσιμο του έτους, γύρω στο 1895, περιγράφει τήν πορεία και λέει ότι τὰ πάντα προοδεύουν, τὰ πάντα βαδίζουν προς τὰ εμπρός και σε λίγο θα έχουμε τόν εικοστόν αιώνα. Έ, και τί θα είναι αυτός ο εικοστός αιώνας! Μακάριοι όσοι θα έρθουν και θα δοϋν τόν εικοστόν αιώνα! Και ήρθε ο εικοστός αιώνας, και έμάθαμε... γεωμετρία. Έμάθαμε, δηλαδή, ότι ή εύθεϊα αυτή γραμμή τής προόδου, τής άνώσεως, δέν ήταν όπως ένομιζαμε εύθεϊα, αλλά ήταν παραβολική γραμμή. Άν έχετε διαβάσει του Ιουλίου Βέρν τò *Άπό τής γής στη Σελήνη* και τò *Περί τήν Σελήνην*, θα ένθυμείσθε εκεί ότι πολυ ρόλο παίζουν οί παραβολικές γραμμές. Λοιπόν, τò ότι είναι παραβολική γραμμή σημαίνει ότι σαν να έκανε στροφή και άρχισε ή πορεία προς τὰ κάτω, γιατί αυτή ή πρόοδος ήταν κάτι τò προσωρινό. Άρχισε δηλαδή ο κατήφορος, και τò κύριο σωμα –δηλαδή ή άνθρωπότης– τò βλέπεις και κατεβαίνει, κατεβαίνει όλοταχώς στον κατήφορο. Γιατί συμβαίνει αυτό; Γιατί τò 1789, έγινε μèn τότε κάθαρση, αλλά κατόπιν έγινε άρνηση κάθε άξιας [σελ. 101] του πολιτισμού. Και απέδειχθη πόσο είχαν δίκιο, όχι πλέον οί παπποϋδες μας, αλλά οί άρχαίοι Έλληνες, που έφοβοϋντο τόν άνθρωπο που ήταν άθεος. Έθεωροϋσαν και αυτοί ότι ο άθεος άνθρωπος είναι άμφίβολο αν θα πρέπει να λέγεται καν άνθρωπος. Γιατί έπίστευαν ότι, μαζί με τò φόβο του Θεού, φεύγει και κάθε στοιχείο του πολιτισμού.

Και όμως, ή άπιστία υπάρχει, προχωρεί, και ή άπιστία γίνεται ή έπίσημη θρησκεία, πρώτα τών κρατών όπου υπάρχει ή δικτατορία του προλεταριάτου και ύστερα τών δημοκρατικών χωρών, μέχρι και τής Άμερικής, όπου ο Πρόεδρος (*), όταν έκανε μία πλάκα άναμνηστική, για να τοποθετηθή από τους άστροναϋτες πάνω στη Σελήνη, άρνήθηκε να βάλει και μία λέξη περι Θεού, για να μη θίξει τους άθείους!

Άλλά χωρίς τις άξίες τις πνευματικές –και ιδίως τήν άξία που λέγεται «άγιο»– δέν μπορεί να σταθή πολιτισμός. Έγώ με εύγνωμοσύνη άναπολώ όσα είχα ως φοιτητής διδαχθή από τήν Ιστορία τής Φιλοσοφίας, και μάλιστα από τή Σχολή τής Βάδης, ότι, όταν ή άξία «άγιο» φύγη από τήν άλυσίδα τών άξιών του πολιτισμού, τότε φεύγουν και όλες οί άλλες άξίες, όπως συμβαίνει και σε ένα κομπολόι, όταν θα φύγη μία χάνδρα. Χωρίς πίστη δέν υπάρχουν πνευματικές άξίες. Χωρίς πνευματικές άξίες δέν υπάρχει πολιτισμός. Όπου δέ ή άπιστία δέν είναι πια

* Η είσήγηση αυτή έγινε τήν 16-2-1976 (σ.έ.).

έξαιρετικό φαινόμενο, αλλά τὸ καθεστῶς ποὺ ἐπικρατεῖ, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει πλέον πολιτισμός, ἐννοῶ πνευματικός πολιτισμός, Kultur. Καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ αὐτὴ σβύνει. Εἶπα κάπου ὅτι δὲν μπορεῖ ἐπ’ ἄπειρον νὰ εἶναι ὁ μὲν τεχνικός πολιτισμός στὸ ζενίθ καὶ ὁ πνευματικός στὸ ναδίρ. Κάποτε ἢ θὰ ἀνεβῆ καὶ ὁ πνευματικός πολιτισμός στὸ ζενίθ, ἢ θὰ πέση καὶ ὁ τεχνικός στὸ ναδίρ. Καὶ αὐτὸ τὸ εἶδαμε καὶ μὲ τὸ ἐπίτευγμα νὰ πάη ὁ ἄνθρωπος στὸ φεγγάρι. Τὸ ὄνειρο τοῦ ἀνθρώπου ἦταν νὰ πάη κάποτε στὸ φεγγάρι. Καὶ ὅταν πῆγε μὲ ἐκείνη τὴν ἀναμνηστικὴ ἐπιγραφή ποὺ σᾶς ἀνέφερα προηγουμένως, ἔφθασε ὁ ἄνθρωπος νὰ συγκινεῖται πιὸ πολὺ πλέον ἀπὸ μία νίκη ποδοσφαιρικῆς ὁμάδος, παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι πάτησε τὸ πόδι του στὸ φεγγάρι. Καὶ αὐτό, γιατί δὲν εἶχε τὴν πνευματικὴ δυναμικότητα, **[σελ. 101]** γιὰ νὰ καταλάβῃ τὸ ἐπίτευγμα αὐτό, καὶ τὸ μόνο ποὺ κατάλαβε ἦταν ὅτι οἱ ἀστεροναῦται ποὺ ἐπῆγαν ἐκεῖ εἶχαν καὶ γραμματόσημα μαζί τους!

Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀπιστίας μπορεῖ νὰ πάη καλά, ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς γαλήνης. Μόλις ἡ θάλασσα ἀρχίσει καὶ κάνει κυματάκια, δὲν μπορεῖ πλέον νὰ προχωρήσῃ. Καμμιὰ δύναμη ἀντιστάσεως δὲν ὑπάρχει, καὶ εἶναι ἀκατανίκητη πλέον ἢ φορὰ πρὸς τὸν παλιμπαρβαρισμό.

Ναί, θὰ μοῦ πῆτε, ἀλλὰ τώρα ἡ ἐπιστήμη εἶναι παγκόσμιο φαινόμενο. Ἀπαντῶ: Πρῶτον, δὲν ξέρω ἂν εἶναι ἔτσι. Ὅτι, πάλι, ὑπάρχει καὶ ἡ Πίστη, ὑπάρχει. Ὅτι ὅμως δὲν δίνει τὸν τόνο, πράγματι δὲν δίνει τὸν τόνο. Ἀλλὰ αὐτό, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει. Προχθὲς ἐδιάβαζα σὲ μιὰ γερμανικὴ ἐφημερίδα ὅτι σήμερα τὸ ἕν τρίτον τῶν Γερμανῶν πιστεύει στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Τὸ διάβασα καὶ εἶπα μέσα μου: Ὡστε εἰκοσιδύο ἑκατομμύρια Γερμανῶν σήμερα πιστεύουν στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς; Ἐγὼ θὰ εἶμαι ἐνθουσιασμένος, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀλήθεια. Νὰ σᾶς πῶ, δὲν τὰ πολυπιστεύω. Ἀλλὰ, κι ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι ἔτσι, ὑπάρχει, πάντως, ἡ πίστη. Ἀλλὰ ἡ ἀπιστία βαδίζει, μόνο ὅταν ὑπάρχει γαλήνη.

Τώρα, θὰ λέτε μέσα σας: Τί μᾶς τὰ λέει αὐτά; «Στράφι» πᾶνε αὐτὲς οἱ κουβέντες, ὅταν λέγωνται σὲ μιὰ εὐκαιρία ὅπως αὐτή, στὴν ὁποία μετέχουν ἄνθρωποι ποὺ ἀπέδειξαν τὴν πίστη τους μὲ τὸ ἔργο τους. Τί σχέση ἔχουν αὐτοὶ μὲ τὴν ἀπιστία ποὺ ἀνέφερα; Ἀπάντηση: Καμμία. Εἶμαι βέβαιος ὅτι αὐτὰ δὲν ἀφοροῦν κανένα ἐκ τῶν παρόντων.

Τελειώσαμε; Μόλις τώρα ἀρχίσαμε. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ πρώτη μορφή τῆς ἀπιστίας. Γιὰ νὰ δοῦμε καὶ παρακάτω.

B

Ἐπὶ ὑπάρχει καὶ ἄλλη μορφή ἀπιστίας, ποὺ δὲν εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς Πίστεως, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἄρνηση τῶν συνεπειῶν τῆς Πίστεως. Ἡ ἄρνηση τῶν συνεπειῶν τῆς Πίστεως ποὺ γίνεται «ἐν ψυχρῶ». Ἄλλο τὸ «γλίστρημα», ἄλλο τὸ ὅτι εἶμαι ἄνθρωπος καὶ θὰ ἀμαρτάνω. Ὅμιλῶ περὶ τῆς «ἐν ψυχρῶ» ἀσυνεπείας πρὸς τὴν Πίστη.

Καὶ ἡ ἀσυνέπεια αὐτὴ ἐμφανίζεται μὲ δύο μορφές.

Νομίζω ότι οι συνέπειες της Πίστεως είναι δύο: Πρώτον, να **[σελ. 103]** υπακούω, και, δεύτερον, να εμπιστεύωμαι. Ο Θεός είναι το "Όν στο Όποιο, πρώτον, υπακούω και, δεύτερον, το εμπιστεύομαι, στηρίζομαι δηλαδή επάνω Του. Πρώτη λοιπόν συνέπεια της πίστεως είναι η υπακοή. Με την άπιστία όμως της δευτέρας αυτής μορφής, πιστεύομε μόνον, αλλά δεν παίρνομε στα σοβαρά εκείνα που θεωρητικά αποδεχόμαστε. Και θα με συγχωρήσετε, αν πω ότι εδώ πλέον δεν μιλάω με τόση σιγουριά, όπως μίλησα για την πρώτη μορφή της άπιστίας. Και θα σάς πω γιατί το λέω αυτό. Ποιά ή ποιός από σάς αρνείται ότι αυτή η Καινή Διαθήκη περιέχει τον λόγο του Θεού; Είμαι βέβαιος ότι δεν υπάρχει κανείς σας που θα το αρνηθῆ αυτό, και δεν έχω καμμιὰ ἀμβιβολία για την ειλικρίνειά σας. Ἄς πᾶμε ὅμως παρακάτω. Για διαβάστε τώρα ἀπὸ τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴ τὸ κεφάλαιον ιγ΄, ὅπου ὁμιλεῖ περὶ ἀγάπης. Καὶ γὰρ διαβάστε καὶ τὸ ε΄, στ΄, ζ΄ κεφάλαια τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ὅπου εἶναι ἡ Ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὅμιλία. Καὶ πέστε μου πόσοι ἀπὸ μᾶς τὰ πῆραν αὐτὰ εἰς τὰ σοβαρά. Ἀλλὰ νὰ τὸ ποῦν στ΄ ἀλήθεια, ὅτι τὰ πῆραν μὲ ὅλη τους τὴν καρδιά, μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη, ὅπως παίρνουν στα σοβαρά, λ.χ., μία περιουσιακὴ τους ὑπόθεση. Λέμε ὅτι πιστεύομε ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, λέμε ὅτι τὸν πιστεύομε καὶ τὸ λέμε ειλικρινά. Αὐτός, λοιπόν, ὁ Θεός λέει «μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε». Τὸ πῆραμε αὐτὸ στα σοβαρά; Ἄλλο ζήτημα, βέβαια, εἶναι, ὅταν σοῦ ξεφύγη. Θὰ πῆς τότε, ἄνθρωπος εἶμαι, ἔκανα λάθος, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάμω. Λέει ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅτι: «Ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν». Τὸ πῆραμε αὐτὸ στα σοβαρά; Ἄν ὅλοι οἱ παρόντες μοῦ ἔλεγαν ὅτι τὰ πῆραν αὐτὰ στα σοβαρά, θὰ ἦμουν εὐτυχής. Φοβοῦμαι ὅμως ὅτι αὐτὴν τὴν εὐτυχία δὲν τὴν ἔχω. Ἐπειτα, τὸ «Ἡ ἀγάπη πάντα στέγει... πάντα ὑπομένει». Καὶ ἐκεῖνο πού λέμε, δὲν ξέρω πόσες φορὲς τὴν ἡμέρα, τὸ «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς... καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν...». Ποιός ἀπὸ μᾶς τὸ λέει αὐτὸ στ΄ ἀλήθεια; Καὶ ποιός ἀπὸ μᾶς λέει ὅτι εἶμαι ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος καὶ δὲν μπορῶ νὰ παρουσιαστῶ μπροστὰ στὸ Θεὸ μὲ αὐτὲς τὶς ἁμαρτίες; Γιατί ὑπάρχει τρόπος νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ. Πῶς; Μὲ τὸ νὰ συγχωρήσω καὶ ἐγὼ τοὺς ἄλλους. Ἄμα ὅμως τοὺς κρατήσω τὶς ὀφειλές τους, κρατᾷ καὶ ὁ Θεὸς τὴ δική μου ὀφειλή. Δὲν τὰ πῆραμε ὅμως ὅλα αὐτὰ στα σοβαρά, δηλαδὴ μὲ συνέπεια. Γι' αὐτὸ, **[σελ. 104]** ὅταν διαπιστώσωμε ὅτι ἔχομε μία μνησικακία, νὰ φοβούμεθα σὰν νὰ ἔχομε καρκῖνο. Για τὸν χριστιανό, χειρότερη εἶναι ἡ μνησικακία ἀπὸ τὸν καρκῖνο. Γιατί ὁ καρκῖνος δὲν μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸ Θεό. Ἡ μνησικακία ὅμως μᾶς χωρίζει. Λέμε ἐπίσης νὰ θυσιάσωμε τὸ δίκιο μας χάριν τῆς ἐνότητος. Ἀλλὰ ποιός τὸ πῆρε αὐτὸ στα σοβαρά;

Ποιός ὅμως φταίει γι' αὐτὴν τὴν ἀσυνέπεια, πού καὶ στὴ σύναξη αὐτὴ ἐμφανίζεται; Δὲν νομίζω ὅτι φταῖτε ἐσεῖς, οὔτε οἱ πατέρες σας. Φταῖνε δέκα ἐπτὰ αἰῶνες δογματολογίας καὶ τυπολογίας, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐδαπάνησε τὴ ζωὴ του εἰς «μωρὰς ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς», χωρὶς νὰ προσπαθῆση σοβαρὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἀγάπη, πού αὐτὴ τοῦ ζήτησε ὁ Θεός. Εἶχε εὐαισθησία γιὰ τὸν «ἄνηθον» καὶ τὸν «ἡδύοσμον» καὶ ἀναισθησία γιὰ τὸν φθόνον.

Όλα όμως αυτά είναι και ο μεγαλύτερος κήρυκας της άπιστίας. Η άπιστία δεν χρειάζεται άλλους κήρυκες, όταν έχει τους άσυνεπείς χριστιανούς.

Ναί, αλλά αυτά έχουν κυρώσεις. Κάθε πού κάνομε κάτι άσυνεπές «έν ψυχρῶ», «έκδημοῦμεν ἀπό τοῦ Κυρίου». Μνησικακεῖς έν ψυχρῶ; Ναί, αλλά τότε έκδημεῖς, ἀπομακρύνεσαι ἀπό τόν Κύριο. Κατακρίνεις έν ψυχρῶ; Ναί, αλλά τότε ἀπομακρύνεσαι ἀπό τόν Κύριο. Καί ένῶ τὸ ξέρεις αὐτό, δέν ένοχλεῖσαι. Ὡστε ἀπομακρύνεσαι ἀπό τόν Κύριο, πουλᾶς τόν Κύριο ὅπως ὁ Ἰούδας. Καί ὁ Κύριος θά σοῦ πῆ ὅτι ὁ μέν Ἰούδας μέ πούλησε γιά τριάντα ἀργύρια, έσύ δέ μέ πούλησες, γιά νά έχης τὸ δικαίωμα νά μνησικακεῖς, ἢ νά κατακρίνεις, ἢ νά ἀδιαφορήσ γιά τή δυστυχία τῶν συνανθρώπων σου κλπ.

Αὐτή εἶναι ἡ περίπτωση τῆς ἀνυπακοῆς πού γίνεται «έν ψυχρῶ».

Υπάρχει ὅμως καί δεύτερη έκδήλωση, πού ἀναφέρεται στήν έμπιστοσύνη. Τὸ ξέρω ὅτι ὅλοι πιστεύομε στόν Θεό. Ἀλλά ὅταν ἀκούσωμε ὅτι υπάρχει, λ.χ., ἄμεση ἀπειλή πολέμου, πόσοι ἀπό μᾶς λέμε «Ἐχει ὁ Θεός»; Φυσικά, θά μοῦ πῆτε ὅτι εἶναι καί ζήτημα χαρακτῆρος. Ἄλλος εἶναι πιὸ ψημένος στή ζωή, ἄλλος εἶναι ἴσως έκ φύσεως δειλός καί εύσυγκίνητος. Ναί, αλλά ἐκεῖνος πού έχει έμπιστοσύνη στό Θεό, ἔστω καί μόνο κατὰ τή θέληση καί τόν πόθο, θά πῆ τότε, Θεέ μου, δῶσε μου έμπιστοσύνη. Ἐνῶ [σελ. 105] ὁ ἄλλος θά πέση στήν ἀγωνία, χωρὶς νά έχη τήν παραμικρή ὑπόνοια ὅτι ἐκείνη τή στιγμή ἀπομακρύνεται ἀπό τόν Κύριο. Ἐκεῖνος πού ἀγωνιᾶ ἀπομακρύνεται ἀπό τόν Κύριο, έκτός ἐάν ἐπιστρέψη σ' Αὐτόν μέ τήν προσευχή, μέ τὸ πένθος καί τή μετάνοια. Ἐπομένως, καί ἂν στόν κίνδυνο δέν εἴμαστε έτοιμοι νά ποῦμε «ἔχει ὁ Θεός», ἄς έχωμε τούλάχιστον τή συναίσθηση ὅτι κακῶς κάνομε πού δέν εἴμαστε σέ θέση νά τὸ ποῦμε.

Ἐπειτα εἶναι τὸ θέμα τῆς αἰωνιότητος, τῆς ἀθανασίας. Ἡ πιστεύομε στήν ἀθανασία καί δέν υπάρχει πρόβλημα γιά τή ζωή μας, ἢ δέν πιστεύομε στήν ἀθανασία, ὁπότε κάθε τι εἶναι πρόβλημα γιά μᾶς. «Εἰ έν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες έσμέν έν Χριστῶ μόνον, έλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων έσμέν». Γι' αὐτὸ προτιμῶ τήν άπιστία ἀπό τήν άσυνεπῆ πίστη. Γιατί ὁ πιστός πού εἶναι άσυνεπῆς έχει μόνο κύματα. Καί γιά νά παύσουν νά εἶναι κύματα, προῦποθέτουν πίστη. Ὅπως υπάρχουν καί ἐκεῖνοι πού δέν δέχονται νά τοὺς πεῖς τὸ παραμικρό· εἶναι ἐκεῖνοι πού εἶναι, ὅπως κοινῶς λέμε, «μῆ μοῦ ἄπτου». Καί αὐτὸ πάλι εἶναι μία μορφή άπιστίας.

Μέ ἄλλα λόγια, μία σωτηρία υπάρχει: Ἡ γυμναστική τῆς συνεπειᾶς. Λοιπόν, ἄς μεταμορφωθῆ ἡ αἴθουσα αὐτή σέ γυμναστήριο, καί ἄς ἀρχίσωμε γυμναστική τῆς συνεπειᾶς στήν πίστη.

Αὐτή εἶναι ἡ δεύτερη μορφή άπιστίας.

Γ

Ἐρχόμαστε τώρα καί στήν τρίτη καί τελευταία μορφή άπιστίας. Αὐτή εἶναι ἐκεῖνο πού εἶπε ἕνας στόν Κύριο: «Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου τῇ άπιστίᾳ». Ἐνας

ἄλλος τὸ εἶπε ὡραῖα: «Πιστεύω, ἀλλὰ δὲν ἔχω πίστη». Αὐτὸ εἶναι ὀλιγώτερο ἀντιφατικὸ ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται. Πιστεύω, ἀλλὰ πίστη δὲν ἔχω. Εἶναι ἡ ἀσυνέπεια ποὺ εἶναι ἀκουσία καὶ γιὰ τὴν ὁποία αἰσθανόμαστε τύψεις καὶ πονᾶμε, ὅπως πονᾶμε μὲ τὴν ἀρρώστεια. Εἴμαστε σὰν τὸν ἀετὸ ποὺ τοῦ κόψαν τὰ φτερά. Ἕνας ἀετὸς ποὺ τοῦ κόψαν τὰ φτερά δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει κάτω στὴ γῆ, παρηγορούμενος μὲ τὸ ὅτι, ὅπως ζοῦν τὰ ἔρπετά, θὰ ζήσω καὶ ἐγὼ χωρὶς φτερά. Γιατὶ τὸ ἔρπετό εἶναι καμωμένο γιὰ νὰ εἶναι ἔρπετό καὶ εἶναι ἐφωδιασμένο μὲ ὄργανισμὸ ἔρπετοῦ. Ὁ ἀετὸς ὅμως ποὺ τοῦ κόψαν τὰ φτερά **[σελ. 106]** δὲν εἶναι ἔρπετό. Εἶναι κάτι ποὺ ἔχει παραδοθῆ στοὺς θάνατο. Λοιπὸν, ὁ ἄπιστος τῆς τρίτης κατηγορίας καὶ στὴν ἀνυπακοή καὶ στὴν ἐμπιστοσύνη εἶναι ἄπιστος, χωρὶς νὰ τὸ θέλη. Καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ τὸ ξέρη ὅτι εἶναι, χωρὶς νὰ τὸ θέλη; Ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει αὐτὴ τὴν ἀπιστία ἀπὸ τὴν ἄλλη; Τὸ πένθος. «*Μακάριοι οἱ πενθοῦντες*». Τὸ ὅτι δηλαδή, μόλις ἀντιληφθῆ τὴν ἀπιστία, θὰ πῆ ἀμέσως, Θεέ μου, συγχώρεσέ με. Ἀλλὰ νὰ τὸ πῆ στ' ἀλήθεια. Ἐπειτα εἶναι ἡ μετάνοια, μὲ ἐπακόλουθο τὴν ἐπιείκεια. Ὁ μακαρίτης ὁ πατὴρ Εὐσέβιος Ματθόπουλος ἔλεγε πολὺ ὡραῖα: Ὅσο πιὸ αὐστηρὸς εἶσαι στὸν ἑαυτὸ σου, τόσο πιὸ ἐπιεικὴς εἶσαι γιὰ τοὺς ἄλλους. Καὶ ὅσο πιὸ ἐπιεικὴς εἶσαι γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, τόσο πιὸ αὐστηρὸς εἶσαι γιὰ τοὺς ἄλλους. Λοιπὸν, τὰ κριτήρια ὅτι πρόκειται περὶ ἀκουσίας ἀπιστίας εἶναι τὸ πένθος, ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἐπιείκεια. Τότε ἡ ἀπιστία εἶναι κάτι τὸ συμπαθές. Ὑπάρχει καὶ συμπαθὴς ἀπιστία. Γιατὶ ἡ ἀπιστία αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὀφείλεται καὶ σὲ ὀργανικὰ αἷτια –σὲ περιβάλλον ἀσθενείας, ἢ μελαγχολικό, ἢ δειλό–, τὰ ὁποῖα ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς τὰ καταλαβαίνει: «*οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας*». Ἡ πίστη ἐδῶ εἶναι θεῖο δῶρο. Δὲν ἐξαρτᾶται κἂν ἀπὸ μᾶς. Βέβαια, βλέπομε ὅτι παίρνομε καλὲς ἀποφάσεις καὶ δὲν τις τηροῦμε. Καὶ ὅμως, καλὰ κάνομε καὶ παίρνομε καλὲς ἀποφάσεις, γιὰτὶ ὅλο καὶ κάτι βγαίνει ἀπὸ κεῖνον ποὺ παίρνει καλὲς ἀποφάσεις. Καί, ὕστερα, ἡ τακτικὴ αὐτὴ φέρνει ταπείνωση ἀληθινή. Ἀποφασίζω, λ.χ., ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα νὰ τηρήσω μία ἀπόφασή μου. Νά, ὅμως, ποὺ βλέπω ὅτι δὲν τὴν τηρῶ. Ναί, ἀλλὰ τότε ἄς κρίνω ἐπιεικῶς καὶ τὸν ἄλλον, ὅταν καὶ αὐτὸς πέφτει. Γιατὶ ὅλοι πέφτομε. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς εἶναι θέμα προσευχῆς. Δὲν εἶναι στὸ χέρι σου νὰ πιστεύης, ἀλλὰ εἶναι στὸ χέρι σου νὰ προσεύχεσαι. Μὲ ἐκεῖνο τὸν ἐλάχιστο κόκκο τῆς πίστεως ποὺ διαθέτεις, μπορεῖς νὰ προσευχηθῆς. Καί, ἰδιαίτερα, ἐκείνη ἡ ὡραία προσευχὴ ποὺ ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς προσευχῆς, ὁ καλύτερος θεολόγος τῶν αἰώνων, μᾶς τὴν ἐδίδαξε, ὁ Τελώνης: «*Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῶ ἁμαρτωλῶ*»! Τί ὡραία προσευχὴ! Λέγετέ τὴν, ἀλλὰ εἰλικρινά, καὶ κάθε φορὰ ποὺ τὴν λέτε, εἶναι σὰν νὰ κάνετε εἰσπνοὲς ὀξυγόνου. Καὶ αὐτὴ τὴν προσευχὴ μὴ περιμένεις νὰ τὴν πῆς, ἀφοῦ πρῶτα ὀλοκληρώσης τὴν πίστη σου. Γιατὶ εἶναι σὰν νὰ περιμένης πρῶτα **[σελ. 107]** νὰ μάθης κολύμπι, καὶ ἔπειτα νὰ μπῆς μέσα στὴ θάλασσα. Ἴσα-ἴσα, καὶ μὲ ἓνα ἐλάχιστο κόκκο πίστεως μπορεῖ νὰ κάνης μία εἰλικρινῆ προσευχὴ. Καὶ ἡ λίγη πίστη κάτι εἶναι καὶ αὐτὴ. Ἐνῶ ἡ ἀπιστία – ἰδίως ὅταν δὲν εἶναι ἔλλειψη πίστεως, ἀλλὰ εἶναι ἐκ πεποιθήσεως ἀρνητικὴ πίστη– εἶναι καταστροφή. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶπε «*Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου τῆ ἀπιστία*» προσευχὴ ἔκανε. Καὶ νομίζω ὅτι ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν θὰ ἔρθῃ στὴ γῆ ἀπὸ τὶς

προσευχές τῶν προσευχομένων ἀπίστων, πού δὲν ἔχουν μὲν πίστη, ἀλλὰ λυποῦνται πού δὲν τὴν ἔχουν. Ἡ προσευχή αὐτὴ θὰ φέρῃ τὸ δῶρο τῆς πίστεως. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, πρῶτον μὲν, κόβει τὴν ἐνοχή. Κάνω, λ.χ., τὴν τάδε παράβαση στὸν τομέα τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ λυποῦμαι γι' αὐτό. Καὶ παρακαλῶ τὸν Θεὸ νὰ μὲ συγχωρέσῃ. Ἐ, τότε παύει πλέον ἡ ἐνοχή. Καί, δεύτερον, κόβει τὴ φόρα τοῦ κακοῦ. Ὅσο καὶ νὰ πῆτε «δὲν τηρῶ μία ἀπόφαση», ἄλλη ἀπιστία ἔχει ἐκεῖνος πού παίρνει τὴ καλὴ ἀπόφαση, καὶ ἄλλην ἐκεῖνος πού δὲν τὴν παίρνει. Θὰ φέρω ὡς παράδειγμα τὴν μνησικακία. Λοιπόν, ἄλλη μνησικακία ἔχει ἐκεῖνος πού δὲν ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ἄλλη μνησικακία ἔχει ἐκεῖνος πού λέει, Θεέ μου, θεράπευσέ με ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακό. Ὁ Ἀρχιμήδης ὁ μαθηματικὸς εἶχε πῆ τὸ γνωστὸ «δός μοι πᾶ στῶ καὶ τὰν γὰν κινήσω». Δῶσε μου, δηλαδή, τὴν δυνατότητα νὰ σταθῶ κάπου ἔξω ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ ἐγὼ ἀναλαμβάνω μὲ τὸν μοχλὸ νὰ τὴν κινήσω! Καὶ ἐδῶ, «μοχλός» εἶναι ἡ προσευχή. Καὶ ὅπου εἶναι ἀδύνατη ἡ πίστη, εἶναι πάντως μέσα στὴ δυνατότητά μας ἡ προσευχή. Ἔτσι, χάνεσαι, ὄχι γιατί δὲν κατορθώνεις τὰ ἀδύνατα, ἀλλὰ γιατί παραμελεῖς ἐκεῖνα πού εἶναι στὸ χέρι σου. Καὶ ἔτσι πραγματοποιεῖται δυστυχῶς καὶ σὲ σένα ἐκεῖνο πού διάβαζα πρὸ ἡμερῶν σὲ μία ἐφημερίδα. Ὅτι «ἀσυγκρίτως περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι ἐκεῖνοι πού πνίγονται μέσα σ' ἓνα ποτήρι νερό, ἀπὸ ἐκείνους πού πνίγονται μέσα στὸν ὠκεανό»!

Καὶ χωρὶς ἀγάπη, βέβαια, δὲν γίνεται τίποτε. Ἄς πάρωμε τὸ 19' κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς καὶ ἄς προσπαθήσωμε νὰ τὸ ἐφαρμόσωμε, τοῦλάχιστον ἀγωνιστικά. Ἄς πέφτομε, ἀλλὰ νὰ σηκωνόμαστε. Ὅπως λέω: Ἄς χάνης μάχης: μόνο νὰ μὴν εἶσαι ἄμαχος. Δὲν πειράζει, δηλαδή, πού χάνονται οἱ μάχης. Πειράζει ὅμως, ἄμα δὲν μάχεσαι.

Γι' αὐτὸ ἀπὸ σήμερα ἄς κοιτάξωμε νὰ κάνωμε ἔργο μας τὴν **[σελ. 108]** ὑπερνίκηση τῆς τρίτης μορφῆς ἀπιστίας, πού τὴν ἔχομε ὅλοι, ἀλλὰ καὶ τῆς δεύτερης μορφῆς ὅσοι τὴν ἔχομε, δηλαδή τῆς ἐν ψυχρῶ ἀδιαφορίας γιὰ τὴν ἀσυνέπειά μας.

Δ

Ἡ περικοπὴ ἀπὸ τὸ 18' κεφ. τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (στίχ. 13-τέλος) ἔχει δύο ἐπεισόδια, καὶ ἤθελα νὰ ἀπασχοληθοῦμε λίγο μὲ τὸν συνδυασμὸ τῶν δύο αὐτῶν ἐπεισοδίων. Τὸ ἓνα ἦταν τὸ θαῦμα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἄρτων. Τὸ ἄλλο ἦταν αὐτὸ πού ἀναφέρεται στὴ συνέχεια, δηλαδή ἡ τρικυμία μὲ «ἐναντίον τὸν ἄνεμον», ὁ φόβος τῶν μαθητῶν καὶ ἡ σωτηρία τους.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡ μητέρα μου δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβῃ γιατί ὁ Κύριος ἐπετίμησε τοὺς μαθητάς. Γιατὶ σὲ ἄλλη περικοπὴ τὸ λέει ἀλλιῶτικα κάπως, ὅτι δηλαδή οἱ μαθηταὶ τοῦ λένε, διδάσκαλε σῶσε μας, χαθήκαμε! Καὶ αὐτὸς τοὺς λέει: «Τί δειλοὶ ἐστὲ ὀλιγόπιστοι;». Καὶ ἡ μητέρα μου μοῦ ἔλεγε, μὰ τὶ κακὸ ἔκαμαν, καὶ τοὺς ἐπετίμησε ὁ Κύριος; Φοβήθηκαν καὶ ἐζήτησαν τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Τῆς ἀπάντησα ὅτι, ὅταν τοὺς ἐπετίμησε ὁ Κύριος, δὲν ἦταν ἐπιτίμηση κατακρίσεως. Ἦταν ἐπιτίμηση τοῦ πατέρα, τοῦ γιατροῦ, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος. Δὲν ἦταν ἡ

έννοια ὅτι ἔκαμαν κάτι κακό, ἀλλὰ ἡ ὀλιγοπιστία τους πρέπει νὰ κριθῆ κάπως αὐστηρότερα, γιατί εἶχε ἀμέσως προηγηθῆ τὸ θαῦμα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πέντε ἄρτων. Καὶ στὸ κάτω-κάτω, θὰ ἔλεγε ὁ καθένας μας ὅτι, ἐὰν συνέβαινε νὰ δῶ τὸ θαῦμα τῶν πέντε ἄρτων, ἴσως δὲν θὰ ὀλιγοπιστοῦσα, ὅταν ἔβλεπα τὴν τρικυμία ἐκείνη. Γιατὶ τὸ θαῦμα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πέντε ἄρτων τὸ βλέπω, βέβαια, καὶ ἐγὼ τώρα νὰ περιγράφεται στὴν Ἁγία Γραφή, ἀλλὰ τὸ δέχομαι μὲ τὴν πίστη. Ἐνῶ ἡ γενεὰ ἐκείνη τὰ θαύματα δὲν τὰ ἔβλεπε μὲ τὴν πίστη, ἀλλὰ τὰ ψηλαφοῦσε.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ποὺ θὰ ἠμπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι, στὸ κάτω-κάτω, δὲν εἶδαμε κανένα θαῦμα. Οὔτε ψωμιὰ μοιραστήκανε θαυματουργικὰ μπροστὰ μας, οὔτε νεκροὶ ἀναστήθηκαν, ἂν καὶ ἐγὼ παραδέχομαι ὅτι ὑπάρχουν καὶ σημερινὰ θαύματα ἀνάμεσα στὰ τόσα ποὺ ἀναφέρονται.

Βέβαια, τὸ νὰ ὀλιγοπιστῆ κανεὶς δὲν εἶναι περίεργο, ἀφοῦ ἕνας Ἀπόστολος Πέτρος ἦταν ὀλιγόπιστος. Ἀλλὰ ἡ δική μας [σελ. 109] δειλία καὶ ὀλιγοπιστία εἶναι ἀπίστευτη! Γιατὶ καλὰ, τὸ νὰ εἶσαι μέσα στὴ βάρκα καὶ νὰ εἶναι «έναντιος ὁ ἄνεμος» καὶ νὰ κινδυνεύει νὰ ἀνατραπῆ ἡ βάρκα, τότε τὸ καταλαβαίνω νὰ ὀλιγοπιστίσης. Ἀλλὰ ἐμεῖς λέμε: Ἐὰν καμμιά μέρα πάω βαρκάδα, καὶ ἐὰν ὁ ἄνεμος φυσήξῃ, καὶ ἐὰν τὰ κύματα τὴν ἀναποδογυρίσουν, τί θὰ γίνῃ τότε; Καὶ ἀρχίζομε ἀπὸ τώρα νὰ εἴμαστε τρομοκρατημένοι, γιατί δὲν ἀποκλείεται νὰ μποῦμε μιὰ μέρα στὴ βάρκα καὶ νὰ εἶναι ἀντίθετος ὁ ἄνεμος κλπ. Πράγματι, ἡ δειλία μας ἐμφανίζεται καὶ γιὰ φανταστικοὺς κινδύνους καὶ γιὰ ἀσήμαντα γεγονότα, καὶ ἔτσι στενοχωρούμεθα. Καὶ θυμᾶμαι ἄλλη μιὰ φορὰ τὸν Cronin, ποὺ ἔλεγε ὅτι «ὁ ἀθεϊσμός ἔχει πλέον πεθάνει, καὶ ζῆ μόνο μὲ τὴ μορφή τῆς στενοχώριας. Γιατὶ κανεὶς δὲν στενοχωρεῖται, ἐὰν δὲν εἶναι ἄθεος». Βέβαια, μὲ αὐτὸ δὲν ἐννοεῖ ὅτι καὶ κατὰ γράμμα εἶναι ἔτσι. Ἀλλὰ θέλει νὰ πῆ –καὶ σωστὰ τὸ λέει– ὅτι, τὴν ὥρα ποὺ στενοχωριέμαι, χάνω τὴν ἐπαφή μὲ τὴν πίστη στὸν Θεό. Καὶ ἰσχυρίζομαι ὅτι δὲν στενοχωρούμεθα, μόνο γιατί, τέλος πάντων, συμβαίνουν γεγονότα γιὰ τὰ ὁποῖα καταλαβαίνω, ἐπὶ τέλους, νὰ δικαιολογεῖται ἡ στενοχώρια. Ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε ὅτι στὴ ζωὴ μου ἔχω στενοχωρηθῆ πολλές φορές. Δὲν θυμᾶμαι ὅμως μιὰ περίπτωση ποὺ σὰν πιστὸς νὰ εἶχα δίκιο νὰ στενοχωρηθῶ. Ἡ στενοχώρια φθείρει τὴν υἰεία, ἡ στενοχώρια χαλάει τὴν πίστη, ἡ στενοχώρια μυκτηρίζει τὴν πίστη, γιατί ἐκτοπίζει τὴν εἰρήνη. Δὲν διορθώνει τίποτε, δὲν ἐμπνέει τίποτε, δὲν βοηθεῖ τίποτε, καὶ πολλές φορές ἀποδεικνύεται στὸ τέλος ὅτι εἶναι καὶ ἀδικαιολόγητη. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, βλέπεις ὅτι ἡ στενοχώρια εἶναι βήματα πρὸς τὸν τάφο, πρὸς τὸν τάφο τοῦ σώματος καὶ πρὸς τὸν τάφο τῆς ψυχῆς. Ἐὰν ὅμως ἀντιμετωπίσωμε τὸ θέμα αὐτὸ μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶπαμε, δὲν δέχομαι ὅτι κάτι ἀπὸ τὴν στενοχώρια δὲν θὰ ἐλαττώνεται. Καὶ αὐτὸ τὸ «κάτι» εἶναι μεγάλο κέρδος, ποὺ ἀξίζει τὴν προσπάθειά μας. Τὸ ἕνα εἶναι αὐτό.

Τὸ δεύτερο εἶναι τὸ ἐξῆς: Θαύματα μὲν κατὰ γράμμα δὲν ἔχομε δῆ, ἀλλὰ ἔχομε δῆ τὴν προστασία τοῦ Θεοῦ «μὲ τὸ τσουβάλι», ὅπως λέμε. Καὶ δὲν θέλω τίποτε ἄλλο νὰ ἀναφέρω, παρὰ μόνο νὰ ὑπενθυμίσω τὴν προστασία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν Κατοχὴ καὶ κατὰ τὰ Δεκεμβριανά. Καὶ θὰ μποροῦσαμε νὰ ἐπαναλάβωμε τὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου: «Οἷους διωγμοὺς ὑπήνεγκα καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος»!

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν ἑαυτό μου, θὰ ἔλεγα **[σελ. 110]** ὅτι θαύματα μὲν δὲν εἶδα, θαυμαστὰ ὅμως εἶδα. Λύτρωση ποὺ ἔγινε μὲ τρόπους θαυμαστοὺς εἶδα. Καὶ αὐτὸ νομίζω ὅτι ἰσχύει γιὰ ὅλους μας. Καθένας μας στὴ ζωὴ του θὰ ἔχη νὰ ἀναφέρῃ θαυμάσια. Τί λείπει ὅμως σ' ἐμᾶς; Ἡ ἀνάμνηση τῶν θαυμασίων αὐτῶν καὶ ἡ ἀντίστοιχη εὐγνωμοσύνη.

Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἡ «ἀλυσίδα» εἶναι αὐτή: Ἡ εὐγνωμοσύνη στὸ Θεὸ τονώνει τὴν πίστη καὶ κόβει τὴν δειλία. Δὲν λέω ὅτι τὴν κόβει τελείως, τὴν ἐλαττώνει ὅμως σημαντικά. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θυμώμαστε πόσες φορές ὁ Θεὸς μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ δύσκολες περιστάσεις. Ἔτσι, καὶ ὅταν μᾶς ἔρθῃ μία δύσκολη περίσταση, καὶ πολὺ περισσότερο ὅταν μᾶς ἔρθῃ ἡ σκέψη μήπως μᾶς ἔρθῃ μία δύσκολη περίσταση, νὰ λέμε: Ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ἐλύτρωσε ἀπὸ τὶς ἀληθινὲς δυσκολίες, θὰ μᾶς γλυτώσῃ καὶ τώρα. Ξέρετε ὅτι στὴν Κατοχὴ εἶχε σταλῆ στὸ Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο γιὰ δημοσίευση στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως ἡ πολιτικὴ ἐπιστράτευση ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀνδρῶν γιὰ τὰ τάγματα ἐργασίας, καὶ τὴν τελευταία στιγμή ἀνεστάλη; Δηλαδή, ὄχι ὑποθετικὰ πράγματα. Καὶ τότε μᾶς γλύτωσε ὁ Θεός! Ἀλλά, τί συμβαίνει: Τὰ μεγάλα τὰ ἀντιμετωπίζομε πιὸ λεβέντικα, παρὰ τὰ μικρά. Καὶ αὐτὸ εἶναι λιγώτερο παράλογο ἀπ' ὅ,τι φαίνεται. Γιατὶ στὰ μεγάλα καθένας ἐπιστρατεύει τὴν πίστη του. Σύμφωνοι, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν στέλνει μεγάλα, δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅτι πρέπει νὰ πνιγώμαστε στὰ μικρά.

Ἐκεῖνο, ἐπίσης, ποὺ ἤθελα μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ νὰ ὑπογραμμίσω εἶναι ἡ διαλεκτικὴ τῆς δοκιμασίας. Ἡ ζωὴ μας εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ ἔχη πειρασμοὺς καὶ δοκιμασίες. Ὁ Κύριος τὸ ἐβεβαίωσε αὐτό, ἀλλὰ μᾶς ἐβεβαίωσε ἐπίσης ὅτι δὲν θὰ εἴμαστε μόνοι στὴ δοκιμασία. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου μικρὸ πρᾶγμα. *«Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας».* Ὁ Χριστὸς εἶναι πάντοτε μαζὶ μὲ τοὺς μαχομένους καὶ τοὺς ἀγωνιστάς.

Καὶ ἐμεῖς εἴμαστε κεκλημένοι νὰ γίνωμε ἀγωνιστὲς τῆς νέας Ἡμέρας.

Καὶ ἐπειδὴ μιλήσαμε γιὰ τὴν διαλεκτικὴ, ἃς ἔχωμε, ἐπίσης, ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὸ *«ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται».* Γι' αὐτὸ προτιμῶ τὴν ἀσθένεια ποὺ θὰ μὲ κἀνῃ ταπεινό, παρὰ τὴν **[σελ. 111]** ὑγεία ποὺ θὰ μὲ κἀνῃ ὑπερήφανο.

Τὴν εἰκόνα, λοιπόν, τοῦ πλοίου ποὺ παλεύει μὲ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης πρέπει νὰ τὴν ἔχωμε πάντοτε ὑπ' ὄψιν μας, γιατί δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὑπάρχει καὶ θάλασσα καὶ τρικυμία καὶ ἄνεμος... ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος!

14

ΣΤΑ ΣΟΒΑΡΑ

Α

Ἐὰν ρωτούσαμε τὸν ἑαυτὸ μας: «Ἐγὼ εἶμαι χριστιανός;», ποιά θὰ ἦταν ἡ ἀπάντηση; Ἄν δίναμε τὴν ἀπάντηση ὅτι δὲν εἶμαστε χριστιανοί, δὲν θὰ λέγαμε τὴν ἀλήθεια, γιατί ἡ συνείδησή μας μαρτυρεῖ γιὰ τὴν ἀγάπη πού ἔχομε γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ θὰ μπορούσαμε καὶ ἐμεῖς νὰ ἐπαναλάβωμε στὸν Κύριο τὰ λόγια τοῦ Πέτρου: «Σὺ πάντας οἶδας· σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ Σε». Ναί, ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι: Ἔχομε πάρει στὰ σοβαρὰ τὸν Χριστιανισμό μας, δηλαδή μὲ τὴν ὑπακοή στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη στὴν προστασία Του; Ἡ μήπως μοιάζομε μὲ μπαλόνη μετέωρο πού αἰωρεῖται μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ, καὶ οὔτε πίστη ἔχομε, οὔτε ἀπιστία; Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ. Ἔχομε πραγματικὰ ὑπακοή στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμπιστοσύνη στὴν προστασία Του; Ὑπακοή δὲ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ θὰ πῆ ἀγάπη. Ἔχομε, λοιπόν, ἀγάπη στοὺς ἀδελφούς μας; Γιατί ὁ Ἄπ. Ἰάκωβος λέει ὅτι ἐκεῖνος πού δὲν ἀγαπᾷ τὸν ἀδελφὸ του πού εἶδε τὸν Θεὸ πού δὲν Τὸν εἶδε πῶς μπορεῖ νὰ Τὸν ἀγαπᾷ; Τὸ ἐρώτημα, λοιπόν, πού πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ τὸν καθένα μας εἶναι: Ἔχω ἀγάπη στοὺς ἀδελφούς μου; Μὴ σπεύσετε νὰ πῆτε ναί, γιατί θὰ σᾶς δεῖξω ἀμέσως τὸ ἰγ' κεφάλαιον τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. Τὸ ἔχομε διαβάσει ὅλοι καὶ τὸ ξέρομε. Ἄς βάλῃ, λοιπόν, καθένας κάτω τὸ κεφάλαιο αὐτό, καὶ ἄς βάλῃ καὶ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἄς πῆ: Μπορῶ νὰ εἶμαι χριστιανός, ἐὰν δὲν ἔχω ὅσα λέει τὸ κεφάλαιο αὐτό; Μπορῶ, βέβαια, ἀλλὰ μόνο ὅταν ὑπάρχει ἀντίστοιχη μετάνοια. Γιατί, μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς μετανοίας καὶ τῆς ταπεινώσεως, ἡ παράβαση ὅχι μόνον δὲν βλάπτει, ἀλλὰ –γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸν Ἱερὸ Αὐγουστῖνο τὸν Ἐπίσκοπο Ἰππῶνος– εἶναι κάτι πού μᾶς ἀνεβάζει. Μᾶς ἀνεβάζει, ἀλλὰ μὲ τὸν ὄρο τῆς μετανοίας, τῆς ταπεινώσεως καὶ [σελ. 113] τῆς ἐπιεικείας πρὸς τὸν ἄλλον. Γιατί καρπὸς τῆς μετανοίας εἶναι ἡ ἐπιεικεία πρὸς τοὺς ἄλλους. Ὅταν ξέρω τὴν ἀμαρτωλότητά μου, θὰ κρίνω μὲ ἐπιεικεία τὴν ἀμαρτωλότητα τῶν ἄλλων.

Ἄς ἐξετάσωμε ἐπίσης καὶ τὸ ἐξῆς: Ἔχομε ἀρκετὸ φόβο Θεοῦ; Θὰ φέρω ἕνα παράδειγμα. Λέει ὁ Κύριος: «Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε». Ποιὸς τὰ λέει αὐτά; Ὁ Χριστὸς τὰ λέει. Καὶ λέμε ὅτι πιστεύομε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς μας. Λοιπόν, αὐτὸς ὁ Ἀρχηγὸς λέει «μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε». Τὸ τηροῦμε; Ὁχι.

Λυπούμεθα πού δέν τὸ τηροῦμε; Ὅχι. Τὸ πρῶτο μπορεῖ νὰ μᾶς συγχωρηθῆ. Τὸ δεύτερο ὅμως δέν μᾶς συγχωρεῖται. Τὸ νὰ μὴ κρίνης εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις σου. Τὸ νὰ λυπᾶσαι ὅμως, ὅταν κρίνης, δέν εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις σου. Τὸ νὰ μετανοῆς, τὸ νὰ ταπεινώνεσαι, τὸ νὰ εἶσαι ἐπιεικῆς ἀπέναντι στοὺς ἄλλους δέν εἶναι ἀνώτερο τῶν δυνάμεών σου.

Ἔπειτα, νομίζω ὅτι χριστιανὸς εἶναι μόνο ἐκεῖνος πού ἔχη πάρη στὰ σοβαρὰ τὸν Χριστιανισμό, δηλαδή ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σὲ κάθε πράξη σὲ κάθε λόγο καὶ σὲ κάθε σκέψη λέει: Μὲ αὐτό, εὐχαριστῶ τὸν Χριστό; Μὰ θὰ μοῦ πῆς: Κί' ἂν κάνω λάθος εἰς τὸ τί εὐχαριστεῖ τὸν Χριστό; Ἄς κάνης λάθος. Ἀρκεῖ νὰ ἔχης τὴν συνείδησή σου νὰ μαρτυρῆ ὅτι τὸ ἔκανα αὐτό, ἐπειδὴ ἐνόμιζα, ἔστω καὶ ἐσφαλμένα, ὅτι αὐτὸ εὐχαριστεῖ τὸν Κύριο. Καὶ ἐὰν πάλι δέν τὸ τηροῦμε καὶ αὐτό, νὰ ἔχουμε τούλάχιστον τὴν ὑπακοή πού ἐκδηλώνεται μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ταπείνωση καὶ τὴν ἐπιεικῆ κρίση. Γιατὶ σὲ κείνον πού προσέχει τὰ ἀμαρτήματά του γίνεται ἐκεῖνο τὸ ἀληθινὰ ζηλευτὸ πού εἶπε ὁ Ἀράσπας στὸν Κῦρο τὸν βασιλέα, ὅπως ἀναφέρεται στὴν *Κύρου Παιδείαν* τοῦ Ξενοφῶντος: «*Ἀλλὰ σὺ μὲν, ὦ Κῦρε, καὶ ταῦτα ὅμοιος εἶ οἷος περ καὶ τ' ἄλλα πρᾶος τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων*». Ἐὰν ὅμως αὐτὸ δέν τὸ τηροῦμε, τότε εἴμαστε δυστυχεῖς. Γιατὶ ἐὰν εἴμαστε ἔξω ἀπὸ τὸ Χριστιανισμό, θὰ εἴχαμε τὰ ἐφόδια καὶ τὸν «ὄπλισμόν» τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστό, τὸν κατώτερο δηλαδή «ὄπλισμό». Ὅταν ὅμως εἴμαστε χριστιανοί, πρέπει νὰ ἔχουμε τὸν πνευματικὸ ὄπλισμὸ τοῦ χριστιανοῦ. Ἐὰν, ὅμως, οὔτε τὸ ἓνα εἴμαστε οὔτε τὸ ἄλλο, τότε εἴμαστε πνευματικὰ ἄοπλοι, ὅπως φοβοῦμαι ὅτι εἴμαστε καὶ τώρα.

Ἔτσι ὅμως δέν μποροῦμε νὰ ἔχουμε εἰρήνη καὶ χαρά. Πόσο, ἀλήθεια, θὰ ἤθελα οἱ χριστιανοὶ νὰ ἔχουν χαρούμενα πρόσωπα! **[σελ. 114]** Γιατὶ ὁ ἀληθινὸς χριστιανὸς εἶναι ἄνθρωπος εἰρήνης καὶ χαρᾶς. Καὶ ὁποῖος δέν ἔχει εἰρήνη καὶ χαρά, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Κύριο.

Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη στὸν Θεό. Τὸ νὰ ἀποδεχθοῦμε, δηλαδή, μὲ πίστη ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ. – Μά, μήπως θὰ γίνῃ πόλεμος; Μά, μήπως πραγματοποιηθῆ ἡ τάδε μεγάλη γενικώτερη ἀπειλή καὶ δοκιμασία; Δέν ξέρω. Ἀλλὰ ἓνα ξέρω, ὅτι ὑπάρχει ὁ ἐνενηκοστὸς ψαλμός, καὶ θὰ τὸν δοῦμε τότε νὰ ἐφαρμόζεται, ὅπως τὸν εἶδαμε καὶ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Κατοχῆς.

Τὸ «*μηδὲν μεριμνᾶτε*» τὸ ἔχομε; Αὐτὸ ὅπωςδήποτε δέν τὸ ἔχομε. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὸ νὰ μὴν ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στὸν Θεὸ εἶναι πιὸ ἀνθρώπινο καὶ πιὸ συχωρεμένο, παρὰ τὸ νὰ μὴν ἔχουμε ἀγάπη. Πάντως, πρέπει νὰ πῶ ὅτι ἡ ὑγεία μας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη πού ἔχομε στὸ Θεό. Καὶ ὅπως ἔχομε πῆ, ἡ ζωὴ μας εἶναι μία θάλασσα, ὅπου τὰ κύματα τῶν διαφόρων μεριμνῶν πέφτουν ἐπάνω μας καὶ τείνουν νὰ ἀλλάξουν τὴν πορεία μας. Δουλειά μας εἶναι νὰ ἐπαναφέρωμε τὴ ζωὴ μας στὴν ὀρθὴ γραμμὴ πορείας.

Νομίζω, λοιπόν, ὅτι ἔχομε ἀνάγκη νὰ πάρωμε στὰ σοβαρὰ τὸν Χριστιανισμό μας. Τὰ λέω αὐτὰ σήμερα, σὰν προπαρασκευὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ αὔριο.

Γι' αὐτὸ εἶπα, τὸ ἐξῆς: Ἀρκετὰ ἐξεθέσαμε τὴν πίστη, ἀρκετὰ ὑπερασπισθήκαμε τὴν πίστη, καιρὸς εἶναι νὰ ζήσωμε τὴν πίστη.

Β

Καὶ τὰ μέσα, γιὰ νὰ ζήσωμε τὴν πίστη, εἶναι δύο: Πρῶτα, ἡ ἐνότης. Εἴμαστε λίγοι. Καὶ ὅμως πολλοὶ εἴμαστε. Ἄλλὰ νὰ εἴμαστε ἓνα. Κύριοι, ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν δὲν δίνεται δωρεάν. Δίνεται μὲ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅποιος θέλει νὰ μπῆ μέσα πρέπει νὰ φέρῃ καὶ τὸν δικό του σταυρό. Γιὰ νὰ μπῆς μέσα στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ πληρώσῃς «εἰσιτήριο». Τσιγγουνεύεσαι τὸ «εἰσιτήριο»; Νὰ τὸ τσιγγουνεύεσαι, ἀλλὰ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι γιὰ σένα κλειστή.

Καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ «πληρώσωμε»; Τὸ δίκιο μας! Τὸ ἀντίτιμο γιὰ τὴν ἐνότητα εἶναι τὸ δίκιο μας. Δὲν θέλεις νὰ θυσιάσῃς τὸ δίκιο σου; Μὴν τὸ θυσιάσεις. Ἄλλὰ μὴν **[σελ. 115]** παραξενευτῆς ὅτι δὲν ἔχεις ἐνότητα. Εἶναι σὰν νὰ ἔχῃς σπόρο, καὶ δὲν θέλεις νὰ τὸν σπείρῃς. Σύμφωνοι. Ἄλλὰ μὴν περιμένεις κατόπιν νὰ δῆς τὰ στάχυα νὰ εἶναι μπροστὰ σου.

Ἔπειτα, ἔχομε τόσες πνευματικὲς εὐκαιρίες. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι πῶς οἱ εὐκαιρίες αὐτὲς θὰ μετασχηματίζονται σὲ βίωμα.

Ἔνα ἄλλο ποὺ ἔχω νὰ πῶ εἶναι ὅτι δὲν προσευχόμαστε ἀρκετά. Ἀλλά, ἀφοῦ λέμε ὅτι πιστεύομε στὴν προσευχή, γιατί δὲν τὴν χρησιμοποιοῦμε; Ἴσως γιατί δὲν ἔχομε νιώσει πόση σημασία ἔχει. Καὶ ὅμως, ἔχει μεγάλη σημασία. Ποτὲ δὲν ἔχω δῆ προσευχὴ χωρὶς καμμία ἀνταπόκριση. Πολὺ μὲ συνεκίνησαν αὐτὰ ποὺ εἶπε ἐκεῖνος ὁ πατέρας ἀπὸ τὴν Τηλεόραση, πού, ὅταν τὸν ἐρώτησαν ποῦ ἀποδίδει τὸ ὅτι οἱ ἀπαγωγεῖς τοῦ παιδιοῦ του ἄλλαξαν γνώμη καὶ τὸ ἄφησαν, εἶπε: «Στὴν προσευχή. Ὅλη τὴ νύχτα εἶχαμε ξενυχτήσει μὲ τὴν γυναῖκα μου στὴν προσευχή! Τὸ πρῶτὶ τὸ παιδί μας ἦταν δοσμένο σὲ μᾶς». Ἔνας ὀρθολογιστῆς θὰ μοῦ ἔλεγε ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔκανε δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἦρθε ὀφείλεται στὴν προσευχή. Ἀπαντῶ: Σύμφωνοι, δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη. Ἀλλὰ καὶ σύ, πές μου ἀπὸ ποιὸ ὀρθὸ λόγο βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀποκλείεται νὰ ἔγινε αὐτό; Καὶ ἡ πεῖρα μου εἶναι ὅτι, ὅσες φορὲς ἔχω κάνει προσευχή, πάντοτε μοῦ ἔχει φέρει ἀποτέλεσμα.

Μέτρο δὲ καὶ ἀπόδειξη τοῦ ἂν καὶ πόσο αὐτὰ τηροῦνται εἶναι ἡ χαρά.

Γ

Ἔπειτα, θὰ ἠθελα νὰ ὑπενθυμίσω, αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος στὸν στίχ. 10 τοῦ ἀ΄ κεφαλαίου τῆς Β΄ Ἐπιστολῆς του: «*σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι ταῦτα γὰρ ποιοῦντες, οὐ μὴ πταισητέ ποτε*». Αὐτὸ ἔχει τὸ ἐξῆς νόημα: Ἐχετε κάνει στὴ ζωὴ σας μία ἐκλογή. Διαλέξατε τὸ δρόμο τοῦ Χριστοῦ. Ἔ, φροντίστε, λοιπόν, νὰ κάνετε τὴν ἐκλογή σας αὐτὴ βεβαία. Γιατὶ τότε «*οὐ μὴ πταισητέ ποτε*». Τί θὰ πῆ αὐτό; Λοιπόν, ξέρετε πότε τὸ καταλαβαίνετε αὐτὸ

καλά; Όταν διαβάσετε τὸν Ἐπίκτητο. Ὁ Ἐπίκτητος λέγει γιὰ τὴν εὐροια ὅτι, ὅταν τὴν ἔχης, δὲν θὰ στενοχωρηθῆς ποτέ, δὲν θὰ γογγύσης ποτέ, [σελ. 116] δὲν θὰ μεμφθῆς ποτέ, οὔτε Θεὸ οὔτε ἀνθρώπους, καὶ θὰ προχωρῆς καλά. Τὰ ἴδια λέει καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος. Καὶ σκέπτομαι ὅτι ἴσως ὑπῆρξε μεταξὺ των ἀμοιβαία ἐπίδραση, γιὰτὶ ὑπάρχει χρονικὴ σύνδεση. Δὲν ἀποκλείεται, δηλαδή, ὁ Πέτρος νὰ πέρασε ἀπὸ τὴν Νικόπολι καὶ νὰ ἄκουσε τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ἐπικτήτου. Ὅπως καὶ ἀντίστροφα, δὲν ἀποκλείεται καὶ οἱ στωϊκοὶ νὰ ἄκουσαν τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Πέτρου, γιὰτὶ σὲ πολλὰ οἱ στωϊκοὶ κάτι ἤξεραν ἀπὸ ὅ,τι ἔλεγαν οἱ χριστιανοί.

Λοιπὸν, ἐὰν δέχεσθε ὅτι εἶχα δίκιο σ' αὐτὰ πού εἶπα προηγουμένως, τότε ἀναλαμβάνομε καὶ τὶς συνέπειες, καὶ ἔτσι μόνον θὰ μπορέσωμε νὰ κάνωμε βεβαία τὴν ἐκλογή μας. «*Ταῦτα γὰρ ποιοῦντες, οὐ μὴ πταισητέ ποτε*». «*Πταίω*» ἐδῶ σημαίνει σκοντάβω. Καὶ θὰ σκοντάψετε καὶ σεῖς στὴ ζωὴ σας, ἐὰν δὲν τὰ ἐφαρμόσετε.

Δ

Ἄς κοιτάξωμε, λοιπὸν, νὰ πάρωμε στὰ σοβαρὰ τὸν Χριστιανισμό μας, ὅπως εἶπαμε, πρῶτα μὲ τὴν ὑπακοή. Δηλαδή, ὅ,τι κάνομε, ὅ,τι λέμε, ὅ,τι σκεπτόμαστε, νὰ τὸ κάνωμε, γιὰτὶ φρονοῦμε ὅτι αὐτὸ εὐχαριστεῖ τὸν Θεό.

Καὶ ἂν δὲν τὰ καταφέρωμε;

Κυρίες καὶ Κύριοι, ἐὰν ὁ Θεὸς μοῦ πῆ τί προσέφερες στὴ Χριστιανικὴ θεωρία, θὰ πῶ ὅτι προσέφερα δύο πράγματα: Εἶμαι ὁ ἀπολογητὴς τῆς ἀμφιβολίας καὶ ὁ ἀπολογητὴς τῆς ἥττης. Εἶμαι ὁ ἀνθρώπος πού δίνει βοήθεια, πρῶτον, στὸν ἀμφιβάλλοντα καί, δεύτερον, στὸν ἠττημένο. Μόνον πῶς «ἠττημένον» ἐννοῶ ἐκεῖνον πού νικήθηκε, ἀφοῦ πολέμησε, καὶ ὄχι τὸν λιποτάκτη. Ἄς εἶμαστε ἠττημένοι, ἀλλὰ νὰ εἶμαστε οἱ «ἠττημένοι τοῦ Βατερλώ». Νά εἶμαστε, δηλαδή, μαχηταί.

Ἐπάρχει ὅμως ἓνα μέσο, γιὰ νὰ τὰ καταφέρωμε: Ἡ προσευχή. Τόση δύναμη, ὥστε νὰ μὴν ἐπικρίνω τὸν ἀδελφό μου, νὰ ἀγαπῶ καὶ νὰ ἔχω ἐμπιστοσύνη στὸ Θεό, δὲν τὴν ἔχω. Ἀλλὰ τόση δύναμη, ὥστε νὰ προσευχηθῶ γι' αὐτὰ τὰ θέματα, τὴν ἔχω. Λοιπὸν, ἄς ἔχωμε προσευχὴ καὶ μάλιστα μὲ πίστη: «*Αἰτεῖτω δὲ ἐν πίστει*».

Εἶναι, λοιπὸν, ἀπαραίτητη ἡ τριάδα: ὑπακοή μὲ ἀγάπη, [σελ. 117] ἐμπιστοσύνη καὶ προσευχὴ μὲ πίστη. Καὶ αὐτὰ εἶναι ὄχι θεολογία, ἀλλὰ θεοπραξία. Γιὰτὶ τὸ θέμα εἶναι, ὄχι νὰ θεολογοῦμε, ἀλλὰ νὰ θεοπρακτοῦμε. Ἀρκετὰ ἐθεολογήσαμε ἐπὶ δύο χιλιάδες χρόνια. Ἄς ἀρχίσωμε, ἐπὶ τέλους, νὰ θεοπρακτοῦμε!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΤΡΟΦΗ

15

ΑΝΑΓΚΗ ΡΙΖΙΚΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ*

A

Όταν με τή λήξη τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, τὸ 1918, ἡ Αὐστρία αἰσθάνθηκε τὴν καταστροφή τοῦ πολέμου κατὰ τὸν χειρότερο δυνατὸ τρόπο, ἐμφανίσθηκε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰγνάτιος Ζάϊπελ, μία μορφή μεγάλη, πού ἤθελα νὰ τὴν ἐμφανίσω σήμερα.

Ὁ Ζάϊπελ, καθολικὸς ἱερεὺς καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σάλτσμπουργκ, πού εἶχε μελετήσῃ τὰ χριστιανικὰ κοινωνικὰ ζητήματα, ἀνέλαβε τότε πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστρίας. Ταυτόχρονα ἦταν καὶ ἐν ἐνεργείᾳ ἱερεὺς. Καὶ εἶχε τὶς ὥρες τῆς ἀκροάσεώς του ὡς πρωθυπουργὸς καὶ τὶς ὥρες τῆς ἀκροάσεως ὡς πνευματικὸς, ὅπου δεχόταν καὶ ἐξομολογοῦσε.

Ὁ Ζάϊπελ, πού οἱ Γερμανοὶ κατόπιν τὸν ἐγκατέλειψαν καὶ προτίμησαν ἀντὶ αὐτοῦ τὸν Χίτλερ, ἐμφανίσθηκε δυνατὸς στὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν καὶ εἶπε ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν μπορεῖ νὰ καταστραφῇ, ὅτι κάτι πρέπει νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ σωθῇ ἡ Αὐστρία. Ἐγινε συζήτηση μεταξὺ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ τοῦ Ζάϊπελ, καὶ τὸ συμπέρασμα ἦταν ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ διορθωθῇ ἡ Αὐστρία, ἂν δὲν ἀλλάξῃ ριζικὰ ἢ ὅλη οἰκονομικὴ συγκρότηση καὶ ἡ νοοτροπία πού ἐπικρατεῖ σ' αὐτὴ τὴ χώρα.

Αὐτὸ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἔρευνας, αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ζάϊπελ. Ἡ ριζικὴ μεταβολὴ ἔγινε, καὶ ἡ Αὐστρία ἔφθασε τότε σὲ τέτοια οἰκονομικὴ θέση, πού θὰ εὐχόμενα καὶ στὴν Ἑλλάδα νὰ φθάσῃ. Θὰ ἤθελα, λοιπόν, αὐτὴν τὴν εἰσήγησιν νὰ τὴν ἀφιερῶσιν στὴν μορφή αὐτὴ καὶ σὰν ἓνα εἶδος μνημοσύνου εὐλαβικοῦ σὲ ἓναν ἄνδρα ἢ μνήμη τοῦ ὁποίου εἶναι ἱερὴ καὶ [σελ. 122] τὸ παράδειγμά του εἶναι καὶ γιὰ τοὺς σημερινοὺς χριστιανοὺς διδακτικὸ, γιατί μᾶς δείχνει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσωμε τὴ σημερινὴ πνευματικὴ κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅτι, δηλαδή, «οὐκ ἔσται τῶν κακῶν παῦλα», δὲν θὰ διορθωθῇ τίποτε, ἂν δὲν γίνῃ μία ριζικὴ μεταβολή. Χρειάζεται μία ριζικὴ μεταβολὴ στὴν πραγματικότητα, στὴν νοοτροπία, στὶς σκέψεις, στὸ ρυθμὸ γενικὰ τῆς

* Ἡ εἰσήγησιν αὐτὴ ἔγινε τὴν 15-1-1946 (σ.ἐ.).

άνθρωπότητος, για να μπορέσει να δῆ λυτρωμὸ ἀπὸ τὰ σημερινὰ δεινὰ. Αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸ αἶτημα, ἡ γενικὴ φόρμουλα, ἡ γενικὴ διατύπωση τῆς σκέψεως αὐτῆς, ὅτι δηλαδή ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ γίνη, για νὰ μπορέσει ἡ ἀνθρωπότης νὰ ἰδῆ πράγματι καλύτερες μέρες, δὲν εἶναι εἰδικό, ἀλλὰ εἶναι καθολικό. Δὲν εἶναι ἡ σταθεροποίηση τοῦ νομίσματος μόνο, δὲν εἶναι ἡ ἀπόδοση τῶν καταθέσεων μόνο, δὲν εἶναι ἡ λύση τῶν ἐξωτερικῶν ζητημάτων μόνο, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ γίνη εἶναι καθολικό, καὶ σ' αὐτὴν τὴν καθολικότητα περιλαμβάνονται ὅλα αὐτά. Αὐτὸ δὲ μία θεολογικὴ διατύπωση θὰ τὸ ἔλεγε, ὅτι πρέπει νὰ μετανοήσῃ ἡ ἀνθρωπότης. Εἶναι τὸ κήρυγμα τῆς μετανοίας, εἶναι τὸ κήρυγμα ποὺ ἦταν τὸ περιεχόμενο ὁλόκληρης τῆς ζωῆς, τόσο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅσο καὶ τοῦ Κυρίου ἐδῶ στὴ γῆ. Ἀλλὰ, ἐὰν θέλετε, ἀφίνω τὴν θεολογικὴ αὐτὴ διατύπωση καὶ τὸ διατυπώνω αὐτὸ ὡς στροφή. Πρέπει, λοιπόν, νὰ γίνη μία στροφή τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ συνόλου. Ὅλη ἡ ἀνθρωπότης πρέπει νὰ κάνῃ μία στροφή, για νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν καταστροφή.

Γιατὶ ἡ μετάνοια δὲν εἶναι μόνο ζήτημα ἀτόμων, εἶναι καὶ ζήτημα κοινωνιῶν. Ἡ μετάνοια δὲν ἐνδιαφέρει μόνον ἐκεῖνον ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴ θεολογικὴ τῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ ἐνδιαφέρει καὶ τὸν κοινωνιολόγο. Ἡ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα τῆς στροφῆς αὐτῆς, δηλαδή τῆς μετανοίας, εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση για μιὰ συστηματικὴ ἔρευνα τῆς κοινωνίας καὶ για νὰ μπορέσωμε νὰ δώσωμε σαφῆ καὶ συγκεκριμένα συνθήματα στὴν κοινωνία, ποὺ τὰ ἔχει ἀνάγκη. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἡ ἔννοια αὐτῆς τῆς στροφῆς, τῆς μετανοίας, ἔχει δύο πλευρές, μία ἀρνητικὴ καὶ μία θετικὴ.

Καὶ πρῶτα ἡ ἀρνητικὴ πλευρὰ τοῦ κηρύγματος τῆς στροφῆς. Βάση τῆς εἶναι νὰ θεωροῦνται τὰ ἐπὶ μέρος γεγονότα ὄχι μεμονωμένα, ἀλλὰ μὲ ἀλληλουχία, «συνειρμικά» θὰ ἔλεγα, ἂν δὲν εἶχε γίνει κατάχρηση τῆς λέξεως. Ἡ θεώρηση τῶν πραγμάτων, **[σελ. 123]** ἡ θεώρηση τῶν προβλημάτων, ἡ θεώρηση τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πόνου, τῆς ἀποτυχίας, τῆς δυστυχίας, ἡ θεώρηση ποὺ γίνεται ὄχι μεμονωμένα ἀλλὰ μὲ εἰρμό, εἶναι ἐκεῖνη ποὺ ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς ἀρνητικῆς πλευρᾶς τῆς στροφῆς. Μὲ ἀπλούστερα λόγια, αὐτὸ σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἔχετε, λ.χ., ἓνα φίλο, ποὺ σήμερα στὸ γραφεῖο δὲν ἐδούλεψε καλά, γιατί τὸν πονοῦσε τὸ κεφάλι του. Τὴν ἄλλη μέρα ἔβηχε κᾶπως περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι βήχει ἓνας ἄνθρωπος συνήθως. Τὴν τρίτη ἡμέρα κρυώνει λιγάκι, τὴν τετάρτη μέρα βλέπετε ὅτι κάτι ἄλλο συμβαίνει. Αὐτὰ τὰ συμπτώματα, ἅμα τὰ πάρετε μεμονωμένα, δὲν φαίνονται νὰ ἔχουν σπουδαιότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀντιμετωπίζονται ἓνα-ἓνα χωριστὰ μὲ πρόχειρα μέσα. Ὁ βῆχας διορθώνεται μὲ εἰδικὲς καραμέλλες καὶ μὲ ἓνα μαντήλι, για νὰ προφυλάσσονται οἱ ἄλλοι. Τὸ κρῦο διορθώνεται μὲ μία σόμπα, κ.ο.κ. Ἐνας ὅμως ποὺ εἶναι γιατρὸς τὰ βλέπει ὅλα αὐτὰ μὲ ἀλληλεξάρτηση καὶ διαπιστώνει ὅτι ὅλα αὐτὰ μαζεμένα δείχνουν μιὰ ἀρρώστεια, π.χ. τὴν φυματίωση. Δὲν ἀρκεῖται, λοιπόν, στὰ μεμονωμένα. Προχωρεῖ καὶ λέει στὸν πάσχοντα: Φίλε μου, εἶσαι ἄρρωστος. Νὰ πᾶς νὰ κοιταχθῆς, νὰ πᾶς σὲ ἐξοχή, νὰ κάμῃς ριζικὴ θεραπεία, γιατί ἀλλιῶς δὲν ξέρω ποῦ μπορεῖ νὰ καταλήξῃ αὐτὴ ἡ ὑπόθεση.

Ὅτι συμβαίνει μὲ τὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου συμβαίνει καὶ μὲ τὴ ζωὴ τῶν κοινωνιῶν. Καὶ ἂν πάρωμε τὰ γεγονότα ὅπως εἶναι μεμονωμένα, δὲν θὰ βροῦμε ποτὲ λύση.

Ὁ Χριστιανισμός, ὅμως, δὲν ἐξετάζει τὰ πράγματα μεμονωμένα, ἀλλὰ ὡς σύνολο. Καὶ λέει ὅτι μπορεῖ μὲν ὅλα τὰ μέλη νὰ μὴν εἶναι ἄρρωστα, ἀλλὰ τὸ σύνολο νὰ εἶναι ἄρρωστο. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρνητικὴ πλευρὰ τῆς στροφῆς.

Ἐρωτᾶται, τώρα, ἀπὸ ποῦ συμπεραίνομε τὴν ἀρνητικὴ αὐτὴ διαπίστωση; Ἀπὸ ποῦ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ σύνολο ἄρρωστο καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀλλάξωμε;

Δύο εἶναι οἱ πηγές ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀντλοῦμε τὰ συμπεράσματά μας, δύο εἶναι οἱ βάσεις.

Ἡ πρώτη βάση εἶναι ἡ ἱστορία. Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας ὁδηγεῖ τὸν ἐρευνητὴ στὴν διαπίστωση ὅτι τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα, ἀναλυόμενα, εἶναι φαινόμενα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς δυστυχίας, τῆς νίκης καὶ τῆς ἥττας, τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς ἀποτυχίας. Θὰ πάρωμε ὅλη τὴ γραμμὴ πού **[σελ. 124]** προχωρεῖ διὰ μέσου τῆς ἱστορίας, καὶ τότε θὰ δοῦμε ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία, στὸ σύνολό της, εἶναι ἱστορία πόνου, εἶναι ἱστορία ἀποτυχίας. Καὶ θὰ δοῦμε ὅτι ὑπάρχει «αἰτιώδης συνάφεια» μεταξὺ τῆς ἱστορίας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ὡς ἱστορίας ἀποτυχίας, καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀποστασίας ἀπὸ τίς πνευματικὲς ἀξίες. Ἀποστασία καὶ ἀποτυχία βρίσκονται σὲ αἰτιώδη σχέση. Εἶπαν, βέβαια, ὅτι ἡ δυστυχία, ἡ δυσπραγία, ἡ ἀποτυχία, ὁ πόνος, ὀφείλονται σὲ μὴ ἐπαρκῆ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ φύση. Ἄλλ' ὅπως τονίσαμε καὶ ἄλλοτε, βλέπομε ὅτι, ὅσο ὁ ἄνθρωπος γίνεται περισσότερο κύριος τῆς φύσεως, τόσο αὐξάνει καὶ ἡ δυστυχία του.

Ἐπὶ τοῦ, λοιπόν, αἰτιώδης σχέση ἀνάμεσα στὴν ἀποστασία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ στὴν ἀποτυχία ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Μὲ τὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας συνδυάζεται ἡ θεώρηση τῆς σημερινῆς πραγματικότητος. Ἡ πραγματικότης πού συναντοῦμε σήμερα μέσα στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία εἶναι πραγματικότης ἀποτυχίας. Δὲν εἶναι εὐχάριστη πραγματικότης· εἶναι πραγματικότης δυσάρεστη. Θὰ ἤθελα νὰ δῶ ἐκεῖνον πού θὰ μὲ διέψευδε, γιὰ νὰ τὸν μακαρίσω. Ἀλλά, ἂν ὑπάρχουν τέτοιοι μακαριστοὶ ἄνθρωποι, πάντως εἶναι χελιδόνια πού δὲν δηλώνουν τὴν ἀνοιξή· εἶναι ἐξαιρέσεις πού ἐπιβεβαιώνουν τὸν κανόνα. Ἐκεῖνο πού εἶναι γεγονὸς εἶναι ὅτι, πράγματι, ὁ πόνος, ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἀβεβαιότης γιὰ τὸ αὔριο εἶναι σήμερα χειρότερα ἀπὸ ἄλλοτε.

Μὲ αὐτὴ τὴν διαπίστωση ὁ Χριστιανισμός, ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία ἔρχεται σὲ ἀντίθεση πρὸς δύο συστήματα σκέψεως:

Πρὸς τὴν μοιρολατρικὴ θεώρηση τοῦ σύμπαντος ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ πρὸς τὸν ἀφελῆ ὀπτιμισμὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Μοιρολατρικὴ θεώρηση τοῦ σύμπαντος ἀποτελεῖ τὸ νὰ συμφωνοῦμε, νὰ συμμορφωνώμαστε μὲ τὸ κακό, μὲ τὴν δυστυχία. Κακὰ μὲν εἶναι τὰ πράγματα, ἀλλά, ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, ἔτσι εἶναι: «*Τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον*». Καὶ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τῶν στωϊκῶν: Ἄν δὲν ἔρχονται τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὴν

έπιθυμία σου, ἄς πηγαίνει ἢ ἐπιθυμία σου σύμφωνα μὲ τὰ πράγματα. Εἶναι ἀντίθετη, λοιπόν, ἢ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία πρὸς μία τέτοια εἰδωλολατρία. Ὅχι, δὲν θὰ συμμορφώσωμε τὴν ἐπιθυμία μας πρὸς τὰ πράγματα ποὺ εἶναι ἄρρωστα. Ἡ ἐπιθυμία μας εἶναι **[σελ. 125]** ὑγιής, καὶ τὰ πράγματα εἶναι ἄρρωστα, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δοῦμε τι θὰ γίνη.

Τὸ ἴδιο εἶναι ἀντίθετη ἢ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία πρὸς τὴν ἀφελῆ αἰσιοδοξία ποὺ λέει ὅτι ὅλα θὰ πᾶνε καλά. Αὐτὸ θυμίζει τὴν γριούλα ποὺ ἔλεγε: Φέτος θ'ἄχωμε πολλὰ σῦκα – Γιατί; – Γιατί μοῦ ἀρέσουν!

Συνήθως, βάση αὐτῆς τῆς θεωρήσεως εἶναι... τὸ ἀλκοόλ. «Δύο ποτήρια καλὸ κρασί, καὶ ὅλα τὰ βλέπει κανεὶς κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο». Καὶ συχνὰ ὁ ἀλκοολισμὸς συνδέεται μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τῆς θεωρήσεως τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ὑποκατάστατο οὔτε τοῦ «ἀλκοόλ», οὔτε τοῦ «ὀπίου». Βλέπει τὰ πράγματα καθαρὰ, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀντίθετος καὶ πρὸς τὴν αἰσιοδοξία.

Ἔτσι, λοιπόν, ἔχομε τὴν μετάνοια, ποὺ τὴν ὀνομάζομε στροφή. Καὶ εἶδαμε τὴν ἀρνητικὴ της πλευρὰ. Καιρὸς τώρα νὰ ἔρθομε καὶ στὴ θετικὴ πλευρὰ.

Ἡ θετικὴ πλευρὰ σὰν πρῶτο χαρακτηριστικὸ ἔχει ἀκριβῶς τὸ ὅτι εἶναι θετικὴ καὶ δὲν εἶναι ἀρνητικὴ. Δὲν εἶναι ἀρνητικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς, δὲν εἶναι ἄρνηση τῆς ζωῆς, δὲν εἶναι ἀντιἄρνηση – Ἐδῶ δὲν ἰσχύει τὸ ὅτι, ὅπως ἀλλοῦ εἶπαμε, ἢ ἄρνηση τῆς ἀρνήσεως εἶναι θέση – Ἐχει, λοιπόν, ἀπέναντι τῆς ζωῆς, ὄχι ἀρνητικὴ, ἀλλὰ θετικὴ στάση. Καὶ γι' αὐτὸ βρίσκεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν ἀρνητικὸ πεσσιμισμὸ, ἢ τὴν καθαρὰ ἀρνητικὴ στάση ἀπέναντι στὴ ζωὴ.

Τὸ δεῦτερο χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι θετικὸς, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχει ὠρισμένη βάση. Ἡ δὲ βάση αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικότης, καὶ μάλιστα ἡ πραγματικότης ποὺ διέπεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὸ πνεῦμα ποὺ εἶναι κί' αὐτὸ μία, ἢ κατ' ἐξοχὴν μάλιστα πραγματικότης, ποὺ καὶ αὐτὴ διέπεται ἀπὸ νόμους, γιατί καὶ τὸ πνεῦμα ἔχει νόμους δικούς του. Ἔχομε, λοιπόν, τὴν πραγματικότητα τοῦ πνεύματος. Αὐτὸ ὅμως θέλει κάποια ἐπεξήγηση:

Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὁ Χριστιανισμὸς θεμελιώνει τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς πάνω στοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὸ πνεῦμα, ξεχωρίζεται ἀπὸ τὸν ὑλισμὸ. Ἐπίσης, ἐπειδὴ, ἐνῶ βλέπει τὴν πνευματικὴ αὐτὴ πραγματικότητα, δέχεται καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, βρίσκεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν ἰδεαλισμὸ. **[σελ. 126]** Δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένο σὲ ὅλους ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἰδεοκρατία. Δὲν εἶναι ἰδανικὸ ὁ Χριστιανισμὸς. Ἐχει βέβαια, ἰδανικά, ἔχει ιδέες, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ιδέα, δὲν εἶναι ἰδανικὸ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι πραγματικότης, δηλαδὴ βάση του ἔχει τοῦτο: Ὁ πραγματικὸς κόσμος, ὁ κόσμος τῶν αἰσθήσεων, ὑπάρχει πράγματι, καὶ δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ νοῦ τοῦ δικοῦ μας, ἀλλὰ εἶναι μία πραγματικότης ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ «νοοῦν ὑποκείμενον», ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ «νοεῖται» μὲν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπ' αὐτόν. Ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, ὡς φιλοσόφημα νοουμένη, ἀποτελεῖ ἔκφραση τοῦ κριτικοῦ ρεαλισμοῦ. Εἶναι, λοιπόν, ἀντίθετη τόσο πρὸς τὸν ματεριαλισμὸ καὶ τὴν ἐμπειριοκρατία, ὅσο καὶ πρὸς τὰ μονιστικὰ ἰδεοκρατικὰ συστήματα καὶ πρὸς τὸν ἰδεοκρατικὸ μονισμὸ γενικά. Ἀναγνωρίζει τὴν πραγματικότητα τοῦ ἔξω κόσμου,

διαφέρει όμως από τον μονισμό κατά τοῦτο: ὅτι τὴν πραγματικότητα αὐτὴ τὴν δέχεται μὲ ἐπεξεργασία κριτικὴ τῶν διαφόρων ἐντυπώσεων ποὺ μᾶς παρέχουν οἱ αἰσθήσεις μας, καὶ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ἐντυπώσεις αὐτὲς συχνὰ ὑπόκεινται σὲ πλάνη.

Ὁ Χριστιανισμὸς, λοιπόν, δέχεται τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον σὰν πραγματικότητα. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι κάτι ἰδεατό. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι κάτι τὸ ἰδεατό, εἶναι κάτι τὸ πνευματικό. Τὸ ἰδεατό, ἡ ἰδέα, εἶναι κάτι ποὺ δὲν ὑπάρχει, ὅπως δὲν ὑπάρχει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα δὲν ὑπάρχει σὰν αὐτοτελὴς ὕπαρξη, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπάρχουν πρόσωπα ποὺ ἀγαποῦν τὴν πατρίδα. Αὐτὸ εἶναι κάτι τὸ ἰδεατό. Ἀλλὰ ὁ κόσμος δὲν εἶναι κάτι τὸ ἰδεατό, γιατί ὑπάρχει ἡ πραγματικότης ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ «*νοοῦν ὑποκείμενον*», ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Τέτοια ὅμως πραγματικότης δὲν εἶναι μόνο ἡ ὕλική, εἶναι καὶ ἡ πνευματική.

Τὸ τρίτο τώρα χαρακτηριστικὸ εἶναι μία δυναμικὴ ἀντιμετώπιση. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν στέκει μπροστὰ στὴ ζωὴ μὲ τὸν τρόπο ποὺ στέκει ὁ γιατρὸς στὴν καλύβα τοῦ φτωχοῦ ἀρρώστου, συμβουλεύοντάς τον... ταξίδι στὴν Ἑλβετία. Ἀλλὰ μοιάζει μὲ τὸν γιατρὸ ποὺ πλησιάζει τὸν ἄρρωστο καὶ τοῦ ὑποδεικνύει ὅλα τὰ μέσα: ἐδῶ αὐτὸ θὰ κάνης, ἐκεῖ ἐκεῖνο κ.ο.κ. Εἶναι δὲ δυναμικός, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀντιμετωπίσῃ, μὲ ἄλλα λόγια ἔχει τὴ δύναμη, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίγνωση τῆς δυνάμεως. Ὅριζι καὶ πῶς θὰ γίνῃ ἡ ὑπερνίκηση τοῦ πόνου. Γι' αὐτὸ ὁ **[σελ. 127]** Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι μόνο πρόγραμμα, ἀλλὰ εἶναι –θὰ ἔλεγα τὴ λέξη– «*συνειρμικός*», αἰτιώδης, συναφής, ἐνεργητικός.

Μὲ τὴν ἔννοια τοῦ αἰτιώδους νόμου, ποὺ μᾶς λέει ὅτι, ὅπου παράβαση, ἐκεῖ καὶ δυστυχία, φαίνεται ἡ αἰτιώδης σχέση ποὺ συνδέει τὸν ἠθικὸ νόμον μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς τηρήσεως ἢ τῆς παραβάσεώς του. Ἐπομένως, θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι αἰτιολογικὴ ἢ νομοτελικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι καὶ θετικὴ ἀντιμετώπιση καὶ ὄχι ἄρνηση τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ ἀκόμη εἶναι ἀντίληψη ὀλόκληρης τῆς πραγματικότητος, καὶ ἄρα καὶ τῆς πνευματικῆς πραγματικότητος, καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ εἶναι καὶ δύναμη, δυναμικὴ ἀντιμετώπιση τῆς πραγματικότητος, ἔχει δὲ καὶ τὴν αἰτιολογικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς –ἐκ τῶν καλῶν αἰτίων, καλὰ ἀποτελέσματα– ἐπειδὴ, μὲ ἄλλα λόγια, ἀπὸ αὐτὴ τὴ δυναμικὴ, ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι –κατὰ κανόνα αἰτιώδη– καλὰ, γι' αὐτὸ ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία εἶναι αἰσιόδοξη, εἶναι ὀπτιμιστικὴ, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι πρὸς τὰ ἐκεῖ βαδίζομε. Εἶναι μία κριτικὴ αἰσιοδοξία, θὰ ἔλεγα μία αἰσιοδοξία «*ὑπὸ αἵρεσιν*». Ὑπὸ τὴν αἵρεσιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ θελήσῃ... (*si volueris*)

Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ αἰσιοδοξία, γι' αὐτὸ ὑπάρχει καὶ ἡ χαρούμενη ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς. Ἔτσι καὶ τὸ μήνυμα τῆς στροφῆς εἶναι μήνυμα χαρᾶς, εἶναι εὐαγγέλιο, εἶναι χαρούμενο μήνυμα, εἶναι μήνυμα ἐνεργητικῆς χαρᾶς. Δὲν εἶναι δηλαδὴ αἰσιόδοξη μοιρολατρεία. Δὲν λέει, λ.χ., «*καθῆστε, τώρα θὰ ἔρθουν ταψιά νὰ φᾶμε*», ἀλλὰ λέει «*ἐλάτε, παιδιά, νὰ δουλέψωμε, γιατί τότε θὰ ἔρθουν ὅπωςδήποτε τὰ ταψιά*». Γι' αὐτὸ εἶναι χαρὰ, καὶ μάλιστα ἐνεργητικὴ χαρὰ. Εἶναι

χαρούμενη αντιμετώπιση τῆς ζωῆς, καὶ κατ' ἀνάγκην εἶναι καὶ ἐνεργητικὴ αντιμετώπιση τῆς ζωῆς. Εἶναι σὰν νὰ λέη: ὅλα θὰ πᾶνε καλά, ἐὰν ὑπάρχη ἓνα: ἡ ἐργασία. Ὁδηγεῖ δηλαδὴ σὲ δράση, σὲ δραστηριότητα. Ἀπὸ αὐτὸ βγαίνει τὸ ὅτι ἡ χριστιανικὴ αντιμετώπιση τῆς ζωῆς εἶναι δραστικὴ αντιμετώπιση. Ὁχι παθητικὴ, ἀλλὰ ἐνεργητικὴ.

B

Ἐρχόμαστε τώρα σὲ ἓνα ἄλλο σημεῖο. Σὲ ὅλη αὐτὴ τὴν ἀνάπτυξη παραλείψαμε μία λέξη, τὴ λέξη πίστη. – Καλά, βέβαια, [σελ. 128] ὅλα αὐτά. Ἀλλὰ ἡ πίστη τί νόημα ἔχει; Ποῦ μπαίνει; Αὐτὴ ἡ αντιμετώπιση τῆς ζωῆς, ποῦ βασίζεται στὴν ἔννοια τῆς νομοτελείας καὶ τῆς ἀναγκαιότητος, βρίσκεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἔννοια τῆς πίστεως. Ἐδῶ, θὰ μοῦ πῆτε, μᾶς τὰ λὲς τόσο ψηλαφητά, ὅπως λ.χ. θὰ μᾶς μιλοῦσες γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ βρασμοῦ τοῦ νεροῦ. Ποῦ εἶναι, λοιπόν, ἡ πίστη;

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἔχομε νὰ ποῦμε τὸ ἐξῆς: Ἡ πίστη εἶναι τὸ βᾶθρο πάνω στὸ ὁποῖο εἶναι θεμελιωμένα τὰ ὅσα εἶπαμε. Τὰ παρακάτω εἶναι ζήτημα ἀναγκαστικῆς συνέπειας, εἶναι ζήτημα νόμων ποῦ λειτουργοῦν, ποῦ τοὺς βλέπομε, ποῦ τοὺς αἰσθανόμαστε νὰ λειτουργοῦν. Δὲν εἶναι τὰ ὅσα εἶπαμε τὸ περιεχόμενο τῆς πίστεως, ἀλλὰ εἶναι οἱ συνέπειες τῆς ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῆς πίστεως. Καὶ οἱ συνέπειες αὐτὲς δὲν εἶναι κάτι ποῦ καλοῦμαστε νὰ τὸ πιστέψουμε, ἀλλὰ κάτι ποῦ μπορούμε νὰ τὸ ψηλαφήσωμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ προβλέψωμε. Τὸ δείχνει ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ἢ ἀπροκατάληπτη. Ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότης τοῦ 20οῦ αἰῶνος, μὲ τὴν ἀποστασία της, ὠδήγησε τὸν ἑαυτὸν της στὴ σημερινὴ καταστροφὴ καὶ δυστυχία. Αὐτὸ δὲν εἶναι πίστη. Εἶναι ψηλαφητὴ πραγματικότης. Ἡ αντιμετώπιση τῆς πραγματικότητος δὲν εἶναι πίστη. Δὲν εἶναι πίστη ὁ κριτικὸς ρεαλισμὸς, δὲν εἶναι πίστη ἡ πνευματικὴ αντιμετώπιση τῆς πραγματικότητος. Καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἀμαρτίας δὲν εἶναι πίστη. Ὅταν λέμε ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀναπηρία φέρνει καὶ τὴ σωματικὴ ἀναπηρία, αὐτὸ εἶναι ψηλαφητὴ πραγματικότης.

Ποῦ εἶναι, λοιπόν, ἡ πίστη, ἀφοῦ ὅλα αὐτά εἶναι συνέπειες τῆς πίστεως; Ἡ πίστη μπαίνει ὡς ἡ προϋπόθεση, γιὰ νὰ διαμορφωθῇ κατ' αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπο ἡ πραγματικότης. Λέμε, δηλαδὴ, ὅτι αὐτά ὅλα δὲν εἶναι περιεχόμενο τῆς πίστεως, εἶναι πράγματα βλεπόμενα. Περιεχόμενο τῆς πίστεως εἶναι τὰ μὴ βλεπόμενα, σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ ποῦ ἔδωσε ὁ Ἄπ. Παῦλος. Ὁ Χριστιανισμὸς, ὡς κοσμοθεωρία, θεμελιώνεται πάνω στὴν πίστη. Ἀλλὰ κατόπιν τὰ «βλεπόμενα», δηλαδὴ τὰ ἀποτελέσματα, μπορούν νὰ ἐλεγχθοῦν μὲ ποικίλους τρόπους.

«Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι». Πίστη εἶναι ἐκεῖνο ποῦ τοὺς κάνει νὰ τὸν λάβουν. Ὡστε, ἡ πίστη εἶναι τὸ βᾶθρο τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας. Ἀλλὰ οἱ ἐκφάνσεις της μέσα στὴ ζωὴ εἶναι ψηλαφητές. Θὰ [σελ. 129] ἔλεγα ὅτι πίστη εἶναι ἡ ἀθέατη ρίζα. Ὅταν ὑπάρχει ἡ ρίζα, ὑπάρχει καὶ τὸ δέντρο. Ἄν ἡ ρίζα κοπῇ, θὰ μαραθῇ καὶ τὸ δέντρο καὶ θὰ πέση. Ἄν πάθῃ ἡ

ρίζα κάτι, καὶ πειραματικὰ ἀκόμη μὲ ἐνέσεις θανατηφόρου ἰοῦ, τὸ δέντρο, ὁ καρπός, τὰ φύλλα, ποὺ φαίνονται ὅτι δὲν ἔχουν καμμία σχέση με τὴ ρίζα, θὰ πέσουν καὶ αὐτά. Ἄν αὐξάνη ἡ ρίζα, αὐξάνει καὶ τὸ δέντρο. Ἄν ἡ πίστη μαραθῆ, μαραίνεται καὶ ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ἐπειδὴ ἐγκαταλείφθηκε ἡ πίστη, ἐπειδὴ ἔγινε ἡ ἀποστασία, γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσε νὰ ἀναπτυχθῆ τὸ δέντρο τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ δέντρο τοῦ πολιτισμοῦ πρέπει νὰ ἔχη ρίζα τοῦ τὴν Πίστη.

Ἐπομένως, δὲν μποροῦμε νὰ λέμε ὅτι ἀκίνδυνα θὰ χτυπήσωμε τὴν Πίστη καὶ θὰ κάνωμε καλοὺς ἀνθρώπους, γιατί, ἔπειτα, τοὺς βλέπομε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, τί εἶδους ἄνθρωποι γίνονται, ὅταν χτυπηθῆ ἡ Πίστη!

16

Η ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΣΩΤΟΥ

A

Τὰ δύο μεγαλειωδέστερα κεφάλαια τῆς παγκοσμίου φιλολογίας εἶναι τὸ κέ' κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου καὶ τὸ ιε' κεφάλαιο τοῦ κατὰ Λουκᾶν. Καὶ ἐὰν ὑποθέσωμε ὅτι ἐπρόκειτο νὰ καῖ ἡ παγκόσμιος φιλολογία, ἤθελα ὅπωςδήποτε νὰ σωθοῦν οἱ σελίδες τῶν κεφαλαίων αὐτῶν.

Ὅταν κάποτε ρωτήθηκα τί νέο προσέφερε ὁ Χριστιανισμὸς σὲ ὅσα ἤδη εἶχαν προσφέρει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἀπήντησα: Ἀπλούστατα, προσέφερε τὴν Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου. Ψᾶξτε σὲ ὅλη τὴν ἀρχαία φιλολογία, τὴν ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ, καὶ πέστε μου ἂν βρῆτε ἄλλη «Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου». Τὸ πλησιέστερο πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν κείμενο εἶναι, νομίζω, τοῦ Ἐπικτήτου, ὅσα λέει δηλαδὴ γι' αὐτὸν ὁ Ἀρριανός. Ἀλλὰ ἡ ἀρχαία φιλοσοφία καὶ ὁ Ἐπίκτητος δὲν ἔχουν τί νὰ ἀπαντήσουν στὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Τί γίνεται, ὅταν ἕνας σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἐγκαταλείψει τὸ πατρικὸ σπίτι; Γιὰ τὴν ἐπιστροφή, οὔτε λέξις ὑπάρχει στὰ κείμενα αὐτά. Καὶ τὸ νέο πού προσέφερε ἡ Παραβολὴ αὐτὴ εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι γεμᾶτος καλωσύνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Γι' αὐτὴν τὴν παραβολὴν τοῦ ἀσώτου δὲν θὰ εἶχα τίποτ' ἄλλο νὰ πῶ, παρὰ μόνον ὅτι ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου εἶναι κάτι πού ἔχει τεράστια ἀξία. Ὅσο δὲ βλέπω τὴν παραβολὴν τοῦ ἀσώτου, τόσο τὴν θαυμάζω.

B

Ἀλλὰ ἤθελα νὰ ὑπογραμμίσω καὶ κάτι ἄλλο πού πρώτη φορὰ τὸ πρόσεξα. Θαυμάζω, ἀλήθεια, τὸν πατέρα ὅπως τὸν παρουσιάζει ἡ παραβολὴ, ἐπομένως τὴν νοσοτροπία τοῦ Κυρίου στὴν [σελ. 131] ἀνθρωπίνῃ Του φύσει. Ἐκεῖ πού ὁ πατέρας δείχνει τόση καλωσύνη, ὄχι πρὸς τὸν ἄσωτο, ἀλλὰ πρὸς τὸν πρεσβύτερο υἱό. Προσέξτε: ὁ πρεσβύτερος υἱὸς δὲν εἶναι μὲν ἄσωτος, ὅμως μοῦ θυμίζει τὸν τριακονταετῆ πόλεμο (*) καὶ τὶς διενέξεις μεταξὺ Προτεσταντῶν καὶ Καθολικῶν στρατιωτῶν πού πολεμοῦσαν τότε. Οἱ στρατιῶται τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ καθολικοί,

* 1618-1648 μ.Χ. (σ.έ.).

στὰ διαλείμματα τῶν μαχῶν ἔβλεπαν τοὺς προτεστάντες στρατιῶτες καὶ τοὺς ἔλεγον: «Ἐμεῖς οἱ καθολικοὶ εἴμαστε ἁμαρτωλοὶ καὶ κάνομε ὅλα τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἠμπορεῖ ἄνθρωπος νὰ κάνη. Ἔσεῖς κάνετε τὰ ἁμαρτήματα ποὺ κάνει ὁ διάβολος, δηλαδή τὴν κατάκριση, τὴν ἀσπλαχνία, τὴν ὑπερηφάνεια». Καὶ ἔτσι εἶναι. Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς παραβολῆς θὰ ἦταν κερδισμένος, ἂν ἦταν ἄσωτος. Ὁ ἄσωτος ἔπαθε κάτι τὸ ἀνθρώπινο. Νέος ἦταν, τοῦ γυάλισε ἡ ζωὴ καὶ θέλησε νὰ τὴν γλεντήσῃ. Ἔπεσε σὲ κακὲς παρέες, ἐπῆρε τὰ λεπτὰ τοῦ πατέρα του καὶ τὰ κατεσπατάλησε. Πολὺ ἄσχημα, βέβαια, ἔκανε, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ ἔκανε ἦταν ἓνα κακὸ ἀνθρώπινο. Ὁ ἀδελφός του ὅμως ὁ πρεσβύτερος, ἐνῶ εἶχε τὰ πάντα, ἐφθόνησε τὸν ἀδελφό του τὸν νεώτερο, ὅταν ἔμαθε ὅτι γύρισε πίσω, καὶ δὲν ἤθελε κἂν νὰ μπῆ μέσα στὸ σπίτι καὶ ἔκανε ἐπανάσταση, ἐπειδὴ ὁ πατέρας του, θέλοντας νὰ γιορτάσῃ τὴν ἐπάνοδό του στὴ πατρικὴ στέγη, εἶπε καὶ ἔσφαξαν γιὰ χάρη του ἓνα μόσχον, καὶ δὲν φαίνεται ὅτι τὸ σπίτι τους ἦταν καὶ φτωχόσπιτο, ὥστε νὰ εἶναι τόση ζημία ἓνας μόσχος. Αὐτός, λοιπόν, ὁ πρεσβύτερος, δὲν παρασύρθηκε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ ἐνήργησε σατανικά. Εἶναι τόση ἡ ἀσπλαχνία του ἀπέναντι στὸν ἀδελφό του ποὺ ἐπέστρεψε! Καὶ ὅμως, ὁ πατέρας του φέρεται σὰν ταπεινός, πρᾶος καὶ γλυκὺς ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸ σκληρὸ παιδί του. Μαθαίνει ὅτι ὁ γιὸς ὁ πρεσβύτερος εἶναι ἔξω καὶ δὲν θέλει νὰ μπῆ μέσα. –Καὶ νὰ σκεφθῆτε ὅτι βρισκόμαστε στὴν ἐποχὴ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας.– Δὲν στέλνει, λοιπόν, ἓναν ὑπηρέτη μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τοῦ πῆ: Νὰ ἔρθῃ ἀμέσως μέσα! Ἀλλὰ βγαίνει ὁ ἴδιος ἔξω καὶ πάει καὶ προὔπαντᾷ, ὄχι τὸν ἄσωτο πλέον, ἀλλὰ τὸν πρεσβύτερο, καὶ τοῦ λέει, παιδί μου, ἔλα μέσα. Ὁ πρεσβύτερος γιὸς του ἀπαντᾷ: – Μὰ ἐγὼ σοῦ δουλεύω τόσα χρόνια καὶ «οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον ἵνα μετὰ [σελ. 132] τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ». – Παιδάκι μου, τοῦ λέει ὁ πατέρας, ἐσὺ εἶσαι πάντοτε μαζί μου. Ὅτι ἔχω ἐγὼ, δικό σου εἶναι. Ἔ, νὰ μὴ χαροῦμε, τώρα ποὺ ἦρθε ὁ ἀδελφός σου, ποὺ ἦταν πεθαμένος καὶ ξαναζωντάνεψε;

Καὶ παρενθετικὰ θὰ πῶ ἐδῶ μία παρατήρηση ἐνισχυτικὴ τῆς γνησιότητος τῶν κειμένων: Ὁ Κύριος ἐπαναλαμβάνει ἐδῶ τὸ «πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστίν», ποὺ τὸ λέγει καὶ στὴν ἀρχιερατικὴ Του προσευχὴ. Φαίνεται ὅτι ἦταν τρόπος ἐκφράσεως ποὺ τὸν ἐσυνήθιζε ὁ Κύριος, ὅπως τὸ «ἀμήν γὰρ λέγω ὑμῖν».

Εἰς τὴν ἀπάντησή του ὁ Πατέρας ἔχει καὶ μία «καμπάνα» γιὰ τὸν πρεσβύτερο γιό. Ὅταν, δηλαδή, ὁ πρεσβύτερος τοῦ εἶπε «...ὁ υἱός σου οὗτος ὁ καταφαγών...», ὁ Πατέρας τοῦ ἀπαντᾷ μὲ τὸ «εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος...». Δηλαδή, εἶναι σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε, μὴ ξεχνᾷς ὅτι ὁ γιὸς μου αὐτός εἶναι καὶ ἀδελφός σου.

Αὐτὴ ἡ πραότης τοῦ πατέρα ἀπέναντι στὸν πρεσβύτερο, αὐτὴ μὲ αἰχμαλωτίζει. Γιατὶ ἀπὸ ἀποψη καλωσύνης, νομίζω ὅτι θὰ μποροῦσα σὰν πατέρας νὰ φερθῶ ἔτσι ἀπέναντι στὸν ἄσωτο γιό. Ἀπέναντι ὅμως τοῦ πρεσβύτερου γιοῦ, δὲν ξέρω ἂν θὰ εἶχα τόση καλωσύνη. Εἶναι μεγάλη ἡ καλωσύνη τοῦ Πατέρα ἀπέναντι στὸν πρεσβύτερο γιό. Ἔνας ἐρμηνευτὴς λαϊκός, ποὺ τὸν ἐδιάβαζε πολὺ ὁ μακαρίτης ὁ παπποῦς μου, ὁ λεγόμενος Δαμασκηνός ὁ μικρός, ἔχει τὴν ἐρμηνεία τῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου, καὶ ὅταν φθάνη στὸν πρεσβύτερο γιό, λέει: Καὶ ὄχι ὅτι ὁ

πρεσβύτερος έφέρθηκε άσχημα, «άμή έτσι τó έφερε ó Κύριος». Δηλαδή, πάει νά τó «μπαλώση». Καί όμως, αυτό τó έπεισόδιο δίνει ούσία στην παραβολή. Είμαι καί ένα άλλο πού λέει αυτός ó Δαμασκηνός, αλλά καί άλλοι έρμηνευταί, καί μοϋ έχει κάνει έντύπωση. Για κοιτάξτε τήν λογική τού άσώτου: Είπε, για στάσου, πόσοι ύπηρέτες τού πατέρα μου χορταίνουν, ένώ έγώ πεθαίνω τής πείνας. Θα πάω, λοιπόν, στον πατέρα μου θα τού πώ: Πατέρα, άκου νά σοϋ πώ: «*Ήμαρτον εις τόν ούρανόν καί ένώπιόν σου*». Βέβαια, δέν είμαι άξιος νά είμαι γιός σου. Έ, πᾶρε με σάν ύπηρετή σου. Δηλαδή, ζητάει νά τόν μισθώση για έργασία. Με αυτή τήν άπόφαση γυρίζει στο πατρικό του σπίτι. Καί όταν άκόμα βρισκόταν μακριά από τó σπίτι, ó πατέρας του τόν βλέπει. Καί λέγει εκεί ή παραβολή: «*έτι δέ αυτού μακράν απέχοντος είδεν αυτόν ó πατήρ αυτού [σελ. 133] καί έσπλαγχνίσθη καί δραμών επέπεσεν επί τόν τράχηλον αυτού καί κατεφίλησεν αυτόν*», προτού άκόμη προφθάσει νά άνοιξη τó στόμα του καί νά πῆ μία κουβέντα ó άσωτος! Είμαι πράγματι πολύ γλυκεια ή παραβολή αυτή! Ό άσωτος τώρα άρχίζει καί λέει στον πατέρα του αυτά πού είχε έτοιμάσει νά πῆ. Δέν τó πῆρε επάνω του. Έπειδή ó πατέρας του τόν κατεφίλησε, δέν είπε, έ, τώρα άς μῆν τά πώ αυτά, καί δέν σκέφθηκε νά δικαιολογηθῆ. Άλλά είπε: «*Πάτερ, ήμαρτον εις τόν ούρανόν καί ένώπιόν σου, καί ούκέτι είμι άξιος κληθῆναι υιός σου*». «*Καί δέν είπε*», λέει ó έρμηνευτής, «*ποίησόν με ως ένα τών μισθίων σου. Γιατί; Άμ' τοϋκλεισε τó στόμα ó πατέρας καί δέν τόν άφησε νά συνεχίση*». Δέν ξέρω, βέβαια, αν έγινε ακριβώς έτσι, αλλά, πάντως, αυτό πού λέει είναι ώραίο. Δηλαδή, ότι ó πατέρας του δέν τόν άφησε νά συνεχίση. Θα τού είπε: Έ, φθάνει παιδί μου. Καί άμέσως λέει στους ύπηρέτες: Βγάλτε τώρα τά ρούχα του καί ντύστε τον με καινούργια καί φέρτε καί τά μουσικά όργανα νά χαροϋμε. Ούτε μία λέξη νουθεσίας! Έμεϊς όμως στη θέση τού πατέρα θα τού λέγαμε. «*Μετανόησες στ' αλήθεια; Νά μῆ τó ξανακάνης*».

Γ

Στό θέμα τής έπιστροφῆς τού άσώτου, θα ήθελα νά προσθέσω καί τó έξῆς: Βέβαια, είναι καλό νά γίνεται ή έπιστροφή, άλλ' όχι ή έπιστροφή αυτή νά γίνεται καί με ζημία εκείνων πού ήδη είναι τέκνα τού Θεοϋ.

Ό πρεσβύτερος γιός τής παραβολῆς δέν ήταν ούτε πωρωμένος, ούτε φιλοχρήματος. Ήταν τó καθεστώς. Καί, έδω πού τά λέμε, είχε καί κάποιο δίκιο. Γιατί εάν ρωτοϋσε όποιονδήποτε φαρισαίο, ή όποιονδήποτε ιερέα τής έποχῆς του, ή άκόμη όποιονδήποτε άρχαίο φιλόσοφο, θα τόν έδικαίωναν. Έδω όμως είναι τó επαναστατικό στοιχείο πού ó Κύριος έφερε, τó Εύαγγέλιο, σαν νέα γραμμή καί νέα πορεία. Νά δοξάσωμε τόν Θεό για τó νέο αυτό μήνυμα. Νά μῆ προσπαθήσωμε νά τού δώσωμε άναδρομική ισχύ, γιατί έτσι έλαττώνομε τήν πρωτοτυπία τού Εύαγγελίου. Έμεϊς τόν πρεσβύτερο γιό τόν βλέπομε ως πωρωμένο, γιατί προηγήθησαν από μᾶς αίώνες πνευματικῆς καλλιιεργείας από τó Εύαγγέλιο. Έτσι,

καταλαβαίνω και τον πρεσβύτερο γιό. Γι' αυτό [σελ. 134] ἄς ἔχουμε και τοῦτο ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι ἡ Ἁγ. Γραφή εἶναι θεόπνευστη στή μεγάλη γραμμή.

Δ

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα στήν ἀξία τῆς ἐπιστροφῆς και τήν ταπείνωση τοῦ ἀσώτου, ἀρκεῖ νὰ σκεφθοῦμε τὸ ἐξῆς: Ὁ σημερινὸς ἄσωτος εἶναι ὁ σύγχρονος Εὐρωπαῖος – μέσα εἰς τὸν Εὐρωπαῖο περιλαμβάνω και τὸν Ἀμερικανό–, ποὺ ἐπῆρε ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό ὅλη τὴν διδασκαλία, ἀπείρους θησαυροὺς και ἔκανε τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ. Κατόπιν τὰ παράτησε ὅλα και διεσκόρπισε τὴν «οὐσίαν» αὐτοῦ, ὄχι μόνον ζῶν ἀσώτως, ἀλλὰ και κηρύττων τὴν ἀσωτία και τρώγων «κεράτια» τὸ ἕνα ἐπάνω στὸ ἄλλο. Ἀλλὰ δὲν ἄκουσα ὡς τώρα τὸν εὐρωπαῖο νὰ πῆ «Πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανόν» ἢ «ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα». Νὰ πῆ ὅτι ἐκάναμε λάθος ποὺ ἐγκαταλείψαμε τὸν Χριστιανισμό και, ἐπὶ τέλους, τί κερδίσαμε μὲ τὴν ἐγκατάλειψη αὐτή. Πότε θὰ γίνῃ ἡ ἐπιστροφή αὐτή, δὲν ξέρω. Ὁ Θεὸς νὰ τὴν δώσῃ. Ἀλλὰ αὐτὴ τῆ στιγμῆ ἔχομε μόνον τὸν ἄσωτο, ὄχι ὅμως και τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἀσώτου. Ὁ εὐρωπαῖος εἶναι ἕνας ἄσωτος, ποὺ ἐπιθυμεῖ «γεμίσει τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων», και ὅμως δὲν τοῦ ἔρχεται ἡ ἰδέα νὰ πῆ «ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου και ἐρῶ αὐτῶ κλπ.» Κάθε ἄλλο! Ἔτσι καταλαβαίνομε καλύτερα τὴν ἀξία τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀσώτου.

Ἦθελα ὅμως νὰ προσέξωμε και κάτι ἄλλο. Ἡ Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου, ὅπως ἔχομε πῆ, ἄλλως τε, γράφτηκε και γιὰ μᾶς. Γιατὶ θὰ εἶναι μεγάλο λάθος νὰ διερωτηθοῦμε ἂν εἴμαστε οἱ «ἄσωτοι» ἢ οἱ «πρεσβύτεροι». Εἴμαστε και οἱ ἄσωτοι και παίζομε και τὸ ρόλο τοῦ πρεσβυτέρου γιοῦ. Πῶς εἴμαστε ἄσωτοι; Εἴμαστε και μὲ τὰ μικρὰ ἀμαρτήματα. Καὶ ἐδῶ θὰ ὑπενθυμίσω τὸ ἀνέκδοτο ποὺ ἔχω ἀναφέρει, μὲ τίς κυρίες ποὺ ἔρριξαν τὰ μικρὰ πετραδάκια και δὲν μπορούσαν ἔπειτα νὰ τὰ βροῦν και τὸν ληστή ποὺ ἔρριξε τὸν ὄγκολίθο, ποὺ ἔπειτα τὸν ἐπανέφερε εὐκόλα στή θέση του(*).

[σελ. 135] Ὅλοι λοιπόν, εἴμαστε ἄσωτοι. Μὴν ποῦμε ὅτι ἡ Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου πρέπει νὰ ἐκπληρωθῇ ἀκριβῶς ὅπως τὴν βλέπομε στὸ Εὐαγγέλιο. Γιατὶ στή παραβολὴ αὐτὴ ὁ Κύριος κάνει κάτι παρόμοιο μὲ τίς μεγεθύνσεις ποὺ βάζουν στὰ σχολικὰ βιβλία, ὅταν λ.χ. ἕνα μικρὸ ζωῦφιο τὸ παρουσιάζουν σὲ μεγέθυνση, γιὰ νὰ τὸ μελετήσῃς. Στὴν πραγματικότητα ὅμως, ὅλοι μας εἴμαστε ἄσωτοι. Δὲν ἔχομε ἴσως τὰ ἀμαρτήματα «ὄγκολίθους», και γι' αὐτὸ δὲν ἔχομε τὴ συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος τοῦ ἀσώτου. Καὶ ὅμως, ὅλοι εἴμαστε ἄσωτοι, γιατί ἀφήνομε εὐκαιρίες και πνευματικὰ ὄπλα χωρὶς ἀξιοποίηση.

Ἡ Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου δείχνει, βέβαια, ὅτι ὁ Θεὸς προσφέρει τὴ συγγνώμη στὸν ἄνθρωπο, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἄσωτος. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ πολυξεθαρρεύωμε μὲ τὴν παραβολὴ τοῦ ἀσώτου και νὰ χάνωμε

* Βλ. και κατωτέρω, σελ. 219.

εύκαιρίες. Γιατί ή μὲν ἀγκαλιὰ τοῦ Οὐράνιου Πατέρα εἶναι πάντοτε ἀνοιχτή, ἀλλὰ οἱ εύκαιρίες δὲν ξανάρχονται. Καὶ ὁ ἄσωτος, βέβαια, ξαναγύρισε στὸν πατέρα, ἀλλὰ ἐν τῷ μεταξύ ἔχασε κάμποσα χρόνια τῆς ζωῆς του. Δηλαδή, ἡ Παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου λέει ὅτι, ἂν ἀρρωστήσης, ὑπάρχει νοσοκομεῖο. Ἀλλὰ δὲν λέει, ἀρρώσταινε, γιατί... ὑπάρχει νοσοκομεῖο!

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ αἰσθανώμαστε τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀσώτου, καὶ νὰ τὴν αἰσθανώμαστε τὴν ἐπιστροφή αὐτὴ σὰν ἀνάγκη ψυχική, βιολογική, ἰατρική, σὰν ἐπιστροφή καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸν Θεό. Γιατί χάνομε κάθε τόσο τὴν ἐπαφὴ αὐτὴ μὲ τὸν Θεό. Καὶ ἄς μὴ τὸ πάρωμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπώλεια τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸν Θεὸ πρέπει σώνει καὶ καλὰ νὰ γίνεται μὲ τρόπο πού νὰ δηλώνει ἀποστασία μὲ ἐπίγνωση. Γιατί δὲν ἀπεστάτησα μὲν ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ἔχασα τὴν ἐπαφὴ μαζί Του. Καὶ οἱ συνέπειες ἔρχονται. Ἡ ἀπώλεια τῆς ἐπαφῆς αὐτῆς γίνεται αἰσθητὴ μὲ τὴν παραμέληση τῆς προσευχῆς. Ὁ Μπίσμαρκ ἔγραψε στὸ ἡμερολόγιό του ὅτι «*σήμερα ἔκανα τὴν τελευταία μου προσευχή. Δὲν θὰ ξαναπροσευχηθῶ πιά*». Τὸ πιστεύετε ὅτι τὸν ζηλεύω; Θὰ μὲ ἐρωτήσετε γιατί τὸν ζηλεύω. Λοιπὸν, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο μᾶς διδάσκει νὰ ζηλεύωμε τὸν Μπίσμαρκ, ὅταν στὴν *Ἀποκάλυψη* λέει σὲ κεῖνον πού εἶναι χλιαρὸς ὅτι καλύτερα νὰ ἦσουν ψυχρὸς: «*ὄφελον ψυχρὸς ἢς ἢ ζεστός*». Γι' αὐτὸ ὁ ὁποιοσδήποτε ἄπιστος εἶναι πιὸ καλὰ ἀπὸ τὸν ἡμίπιστο. **[σελ. 136]** Καὶ προσέξτε κάτι: Ὁ Μπίσμαρκ μπορεῖ νὰ ἔγραψε αὐτὰ στὸ ἡμερολόγιό του, ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἦταν διαφορετικὸ. Ὅταν ἔπαθε τὸν ἐξευτελισμὸ πού ἔπαθε στὸ τέλος τῆς ζωῆς του καὶ πῆγε ταπεινωμένος καὶ ἐπεσκέφθη τὴν αὐτοκράτειρα, πού τὴν εἶχε τόσο καταδιώξει, δὲν ἔχω βέβαια ἀντίστοιχα ἀπομνημονεύματα, ἀλλὰ κάτι μοῦ λέει ὅτι πῆρε τὰ ἀπομνημονεύματά του, βρῆκε αὐτὸ πού λέει ὅτι «*ἀπὸ σήμερα δὲν θὰ ξαναπροσευχηθῶ πιά*» καὶ θὰ σκέφθηκε: Νὰ γιατί σήμερα βρίσκομαι στὴ κατάσταση αὐτή!

Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα νὰ εἶσαι τοῦλάχιστον ψυχρὸς. Πιστεύω ὅτι γιὰ τὸν χλιαρὸ ἀποτελεῖ προαγωγή τὸ νὰ γίνῃ ψυχρὸς. Γιατί ἔτσι γίνεται ἄσωτος. Καὶ ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ἄσωτοι μὲ τὴν ἔννοια τὴν φανερὴ, καὶ ἔτσι δὲν μᾶς περιμένουν τὰ *κεράτια* πού θὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴν ἐπιστροφή. Νομίζομε, λ.χ., ὅτι προσευχόμαστε, καὶ ὅμως δὲν προσευχόμαστε. Γιατί «προσεύχομαι» θὰ πῆ ἡ ζωὴ μου νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ τὴν προσευχή. Καὶ αὐτὸ εἶναι πού δὲν γίνεται.

Ε

Ἐπίσης, θὰ ἠθελα νὰ ὑπογραμμίσω καὶ κάτι ἄλλο: Νὰ συνδυάσω, δηλαδή, μὲ τὸ θέμα αὐτὸ τοῦ ἀσώτου καὶ ὅσα ἔχομε πῆ γιὰ τὴν ἡμιπίστη (*). Ἡμιπίστη εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀσυνεπὴς πίστη, καὶ ὄχι ἡ ἀμφιβολία. Εἶμαι, ὅπως ξέρετε, ὁ ἀπολογητὴς τῆς ἀμφιβολίας. Χίλιοι λόγοι σήμερα σπρώχνουν πρὸς τὴν ἀμφιβολία. Ὁ σημερινὸς πιστὸς παλεύει μὲ δυσχέρειες πού ὁ πιστὸς πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια

* Βλ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 93 ἐπ.

οὔτε τις φανταζόταν! Ἀλλὰ μιλῶ γιὰ τὴν ἡμίπιστη, ποὺ εἶναι ἡ ἀσυνεπῆς πίστη. Δηλαδή, ἡ πίστη ἐκείνη ποὺ δὲν ἔχει σὰν συνέπεια τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ Κύριος μὲ ὁδηγεῖ καὶ προνοεῖ γιὰ μένα, καὶ ἔτσι δὲν φέρνει τὴν εἰρήνη. Καὶ ὅταν δὲν ἔχω τὴν εἰρήνη, σκανδαλίζω. Ὁ δὲ ἡμίπιστος εἶναι καὶ δυστυχισμένος ἄνθρωπος.

Ἀγαπητοί μου, καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἄσωτοι. Βέβαια, κανεὶς μας δὲν σκόρπισε τὴν παρουσία του ζώντας σὰν ἐκεῖνον τὸν **[σελ. 137]** ἄσωτο. Ἰσα-ἴσα, σὲ πολλὰ εἴμαστε κί' ἐμεῖς σὰν τὸν πρεσβύτερο γιό. Μήπως ὅμως διεσκορπίσαμε τὴν υἰεῖα μας, ζώντας σὰν ἡμίπιστοι, σὰν ἄνθρωποι, δηλαδή, ποὺ δὲν ἔχουν πίστη στὸν Θεὸ καὶ στὴν Πρόνοιά Του; Γιατὶ ἂν εἶχαμε αὐτὴ τὴν συνεπῆ πίστη, ὅλες τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς θὰ τὶς ἀντιμετωπίζαμε μὲ ἄλλο τρόπο, καὶ δὲν θὰ ἐπείραζαν τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς μας καί, ἐπομένως, καὶ τὴν υἰεῖα μας. Καὶ γι' αὐτό, ἔχομε χρέος νὰ ποῦμε –ὄχι ὅμως ταπεινὸσχημα, χωρὶς νὰ τὸ πιστεύουμε– τὸ «*Πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου*», γιατί εἴμαστε ἀσυνεπεῖς στὴν πίστη, ἡμίπιστοι. Καὶ νὰ ζητήσωμε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ μᾶς δώσῃ τὴ συνέπεια στὴν πίστη καὶ τὴν εἰρήνη, γιὰ νὰ παύσωμε νὰ εἴμαστε ἄσωτοι αὐτῆς τῆς μορφῆς, σπαταλώντας ὄχι τὰ λεφτά μας σὲ ἀσωτεῖες, ἀλλὰ τὴν εἰρήνη μας σὲ ὀλιγοπιστία. Καὶ ἔτσι νὰ ἔχωμε τοῦλάχιστον τὴν συναίσθηση ὅτι ἔχομε μὲν ἀσυνεπῆ πίστη, ποὺ εἶναι νόσημα ἀποκρουστικό, ἀλλὰ παρακαλέσαμε τὸν Θεὸ καὶ ἐπιστρέψαμε, ἔστω μὲ τὴν ἰκεσία, ποὺ θὰ φέρῃ τὴν ταπείνωση, ποὺ εἶναι μιὰ παρηγοριὰ καὶ μιὰ νίκη.

Ἄς ἀπολαύσωμε, λοιπόν, καὶ ἐμεῖς τὴν παραβολὴ τοῦ ἀσώτου. Εἶναι ὠραῖο πρᾶγμα ἡ παραβολὴ αὐτή, εἶναι Εὐαγγέλιο. Αὐτὸ τὸ βιβλίον, καὶ μόνο γιατί ἔχει αὐτὴ τὴ σελίδα, ἀξίζει νὰ γίνῃ θεμέλιο τῆς ζωῆς μας: «*Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;*» Γιατὶ καὶ ὅ,τι ἄλλο καλὸ ὑπάρχει στὸν κόσμον ταιριάζει μὲ τὸ Εὐαγγέλιο, ὅπως ταιριάζει τὸ παράρημα μὲ τὸ κύριο σῶμα.

Z

Καὶ τώρα θὰ διατυπώσω τρία πνευματικὰ διδάγματα ἀπὸ τὴν παραβολὴ αὐτὴ τοῦ ἀσώτου:

Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι πράγματι, ἐὰν εἶναι κάτι τὸ μοναδικὸ ποὺ προσέφερε ὁ Χριστιανισμὸς στὸν πολιτισμὸ αὐτό, εἶναι ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου.

Τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι πνευματικὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι νούμερο, γιὰ νὰ μετρηθῇ.

Τὸ τρίτο εἶναι, νὰ κοιτάξωμε ἐκεῖνο ποὺ λέει μία εὐχὴ τῆς Ἐκκλησίας: «*τοῦ ὁρᾶν τὰ ἐμὰ παιίσματα*», δηλαδή τὴν ἀτομικὴ μετάνοια. Ἡ εἰλικρινὴς καὶ ἀπὸ τὴν καρδιὰ προερχομένη μετάνοια μᾶς κάνει πάντοτε νέους ἀνθρώπους. Ὅταν πῆ κανεὶς ἀπ' **[σελ. 138]** τὴν καρδιά του, «*Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῶ ἁμαρτωλῶ*», γίνεται ἄλλος ἄνθρωπος.

Καὶ κάτι ἄλλο: Ὅταν βλέπωμε ἕναν ποὺ ἁμαρτάνει, νὰ σκεπτόμαστε τρία πράγματα:

Πρῶτα-πρῶτα, γνωρίζω τὸν ὅλο ψυχικό του κόσμο, τὴν ἱστορία του, τὰ βάσανά του, τοὺς ἐπηρεασμούς του κλπ;

Ἔστερα, μήπως γιὰ τὴν ἀμαρτωλότητά του αὐτὴ φταίω κι' ἐγώ; Μήπως, δηλαδή, ἐὰν ἦμουν πνευματικὰ ἀνεβασμένος, θὰ συντελοῦσε αὐτὴ ἡ πνευματικὴ μου ἄνοδος, ὥστε νὰ μὴν εἶναι ὁ ἄλλος ἀμαρτωλός;

Καί, τέλος, νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι δὲν ξέρομε ἀκόμη στὸ βάθος τὸ θέμα ποὺ λέγεται ἐλευθερία τῆς βουλήσεως.

Ἄρα, νὰ συγχωρῆς καὶ νὰ ἀμύνησαι. Ἡ μνησικακία δὲν εἶναι ἄμυνα. Καὶ ἡ συγχωρητικότης δὲν ἀποκλείει τὴν ἄμυνα.

Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου εἶναι κάτι τὸ οὐράνιο. Προτοῦ λεχθῆ, δὲν ἐλέχθη κάτι παρόμοιο. Καὶ ἀπὸ τότε ποὺ ἐλέχθη, δὲν ἐλέχθη κάτι καλύτερο. Εὐλογημένη ἡ ὥρα ποὺ ἐλέχθη. Ἄς δοξάσωμε τὸν Θεὸ γιὰ τὴν ἡμέρα ποὺ ἐλέχθη καὶ ἄς τὴν ἔχωμε ὡς ἡμέρα πανηγυρισμοῦ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ξέρομε ποιὰ ἡμέρα καὶ ὥρα ἐλέχθη, ἄς τὸν δοξάσωμε σήμερα καὶ ἄς τὸν παρακαλέσωμε νὰ μᾶς ἀξιῶση νὰ γίνωμε μαθηταί, γιὰ νὰ διαβάζωμε συνεχῶς καὶ νὰ ἐμπνεώμαστε ἀκατάπαυστα ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ ἀσώτου, καὶ μάλιστα ἀπὸ τρεῖς πλευρές: Καὶ σὰν ἄσωτοι καὶ σὰν πατέρες καὶ σὰν πρεσβύτεροι υἱοί!

17

ΧΑΡΙΝ ΤΟΥ ΕΝΟΣ!

A

Χαίρω πάρα πολύ που διαβάσαμε την περικοπή από το Εύαγγέλιο του Ματθαίου (κεφ. ιη', στιχ. 1-20).

Ής προσέξωμε τί λέει έδω. Ήταν έκατό πρόβατα, χάθηκε τὸ ένα, καὶ ἔμειναν τὰ ένενήντα έννέα. Ἄλλα ὁ ποιμὴν, ὁ βοσκός, δέν εὐχαριστιέται πὸ τοῦ μείναν τὰ ένενήντα έννέα. Τὰ έγκαταλείπει καὶ πηγαίνει νὰ βρῆ τὸ ένα πὸ χάθηκε. Καὶ χαίρει πὸ πολύ, ὅταν ἐπὶ τέλους τὸ βρῆκε, αὐτὸ τὸ ένα, τὸ χαμένο, παρὰ γιὰ τὰ ένενήντα έννέα πὸ δέν ἔχασε. Πρᾶγμα πὸ φαίνεται ἀντιφατικό, ἀλλὰ εἶναι τόσο ἀνθρώπινο – θὰ ἔλεγα, τόσο ποιμαντικό, γιὰ νὰ μὴν πῶ, ποιμενικό! Ἐδῶ συναντιέται ὁ Οὐρανὸς μὲ τὴ γῆ. Γιατί αὐτὸ πια εἶναι ὑπεράνθρωπο, εἶναι θεῖο! Αὐτὴ ἡ... «περιφρόνηση τῆς ἀριθμητικῆς» λέγεται Εὐαγγέλιο. Γιατί, στὸ τέλος, Εὐαγγέλιο εἶναι αὐτὴ ἡ... περιφρόνηση τῆς ἀριθμητικῆς! Καὶ ἡ περιφρόνηση αὐτῆ τῆς ἀριθμητικῆς τί ἔχει σὰν στήριγμα; Τὸν ἄνθρωπο, τὴν ἀνθρωπίνη προσωπικότητα. Τὸν ἄνθρωπο, πὸ εἶναι ένας. Καὶ ένας ἀκόμη ἄνθρωπος εἶναι κάτι τὸ τόσο μεγάλο, ὥστε χάριν αὐτοῦ τοῦ ενός καὶ μόνο ὑπάρχει ὅλη ἡ Εὐαγγελικὴ διδασκαλία καὶ ὅλη ἡ Λύτρωση. Εἶτε φαντασθοῦμε αὐτὸν τὸν ένα σὰν ένα ποσοστὸ ἀπὸ τὰ δισεκατομμύρια κατοίκους τῆς γῆς, εἶτε τὸν φαντασθοῦμε ὡς ἕναν Νῶε σὲ μιὰ κιβωτὸ μέσα σ' ἕναν κατακλυσμὸ πὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τοὺς ἐξαφάνισε, ἡ οὐσία εἶναι ὅτι ἄνθρωπος εἶναι κάτι πὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀξία. Εἶναι ἀξία ὄχι ὡς ὠφέλιμο πρᾶγμα, ἀλλὰ ἀξία, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος. Ἐδῶ εἶναι καὶ τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ πὸ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν κομμουνισμό, ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸ, ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα συστήματα, πὸ βλέπουν στὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου τὸν χρῆσιμο ἄνθρωπο. Ὁ κομμουνιστὴς εἶναι καλὸς κομμουνιστὴς, γιατί εἶναι χρῆσιμος στὸν κομμουνισμό. Ἄν αὔριο εἶναι ἄχρηστος στὸν κομμουνισμό, **[σελ. 140]** χάνει καὶ τὴν ἀξία του. Ἐάν, βέβαια, ἐξεδαπάνησε τὴν ζωὴ του στὸ νὰ ὑπηρετῆ τὸν κομμουνισμό καὶ φθάσει εἰς «γῆρας ἔσχατον», ἔ, κάποιος ἔλεος ἴσως τοῦ δίνεται. Κατὰ τὰ λοιπὰ, δέν τοῦ εἶναι πια χρῆσιμος καθόλου, καὶ ἄρα δέν ἔχει γι' αὐτὸν ἀξία. Ἄλλα τὸ Εὐαγγέλιο ἀποβλέπει στὸν ἄνθρωπο, πὸ, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι ἀξία. Τώρα, προσέξτε: Σὲ ποιὸν ἄρα γε ἄνθρωπο ἀποβλέπει τὸ Εὐαγγέλιο; Σὲ κάθε ἄνθρωπο! Καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὴν

ἀρχαία φιλοσοφία τὴν ἑλληνική. Ἐδῶ εἶναι ὅπου, διαβάζοντας τὸ Εὐαγγέλιο, βλέπεις ὅτι ἀνεβαίνεις μιὰ σκάλα παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀρχαία φιλοσοφία. Γιατί; Βέβαια, οὔτε ἡ ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία... «ἤξερε ἀριθμητική». Καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία –καὶ ἐννοῶ κυρίως τὴν σωκρατική καὶ μετασωκρατική– εἶναι ἱκανή, καὶ τὸ καταλαβαίνει αὐτό, τὸ νὰ παρατήση, δηλαδή, ὅλους καὶ νὰ ἐνδιαφερθῆ μόνο γιὰ τὸν ἕνα. Ποιὸν ἕνα ὅμως; Τὸν «καλὸν κάγαθόν». Καὶ ὁ Σωκράτης δὲν θὰ δυσκολευόταν νὰ τὸ καταλάβῃ αὐτό. Θὰ ρωτοῦσε: Τί λέτε ἐσεῖς οἱ χριστιανοί; Ὅτι, ὅταν ἔχωμε τὰ ἑκατό, καὶ τὸ ἕνα τὸ χάσουμε, πᾶμε νὰ ψάξωμε νὰ βροῦμε αὐτὸ τὸ ἕνα. Ἐ, λοιπόν, αὐτὸ τὸ καταλαβαίνω ἀπόλυτα. Βέβαια, ὅταν ἔχω ἑκατό, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ ἕνας εἶναι «ὁ ἐπαΐων», ὁ χρηστός, ὁ δίκαιος, ὁ καλὸς κάγαθος, οἱ δὲ ἄλλοι οἱ ἐνενηντα ἑννέα εἶναι ὄχλος, βεβαιότατα θὰ ἀφήσω τοὺς ἐνενηντα ἑννέα χάριν τοῦ ἑνός. Ἀλλὰ δὲν λέει αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Ὅταν λέει ἐδῶ στὴν παραβολὴ ὅτι «ἀπωλέσθη», δὲν ἐννοεῖ ὅτι χάθηκε στὸ δρόμο ἢ ὅτι κινδυνεύει ἀπὸ τὸν λύκο ἢ ὅτι κινδυνεύει ἀπὸ ἀρρώστεια. Ὅτι ἔχεις, δηλαδή, ἕναν φίλο «καλὸν κάγαθόν ἄνδρα», ποὺ ἀρρώστησε, καὶ τὰ ἀφήνεις ὅλα, ἕως ὅτου κατορθώσης νὰ τὸν βοηθήσης νὰ ξαναβρῆ τὴν υἰεὶα του. Ὅπως, λ.χ., ἔκαναν ὠρισμένοι ἄνθρωποι ποῦ, ὅταν ὁ Πλάτων συνελήφθη καὶ πουλήθηκε σὰν δοῦλος, ἐπούλησαν τὸ πᾶν, γιὰ νὰ τὸν σώσουν. Ἡ ὅπως ὁ Κρίτων, ὅταν ἐρχόταν καὶ ἔβαζε τὴν ζωὴ του, ἂν θέλετε, ἐγγύηση, γιὰ νὰ δραπετεύσῃ ὁ Σωκράτης καὶ νὰ σωθῆ ὁ Σωκράτης. Ἀλλά, φυσικά, γιὰ νὰ σωθῆ ποιός; Ὁ Σωκράτης! «Ἐπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν». Ἐδῶ ὅμως, στὴν παραβολὴ, ὁ Κύριος λέγει ἄλλο πρᾶγμα. Ὅταν λέει νὰ ἀπολεσθῆ τὸ πρόβατο, δὲν ἐννοεῖ ἀπλῶς νὰ χαθῆ, ἀλλὰ ἐννοεῖ νὰ γίνῃ σκάρτο. Δηλαδή νὰ ἀρρωστήσῃ ψυχικά, νὰ πέσῃ ψυχικά, νὰ ἀμαρτήσῃ, νὰ γίνῃ κατώτερος, νὰ ξεφτίσῃ, νὰ ξεπέσῃ. Καὶ τότε [σελ. 141] ἔρχεται τὸ Εὐαγγέλιο καὶ λέγει ὅτι σ' αὐτόν, τὸν μὲ αὐτὴ τὴν ἐννοια «ἀπολωλότα» –ἀπ' ἐκεῖ ἄρχισε ἡ λέξι «ἀπολωλώς» νὰ σημαίνῃ ξεπεσμένος–, σ' αὐτόν, λοιπόν, ὄχι ἀπλῶς ἔρχεται ἡ θεία ἀγάπη, ἀλλὰ λέει ὅτι γι' αὐτόν τὸν παραστρατημένο θὰ παρατήσω –μὲ τρόπο μάλιστα ποῦ λογικὰ δὲν εἶναι καὶ πολὺ ἄψογος– καὶ τοὺς ἐνενηντα ἑννέα ποῦ βαδίζουν ὀρθά, γιὰ νὰ πάω νὰ βρῶ καὶ νὰ ἐπαναφέρω αὐτόν ποῦ παρεστράτησε! Ἐδῶ λοιπόν, ὅπως εἶπαμε, παραβιάζεται ἡ ἀριθμητική. Καὶ τὸ πρωτότυπο εἶναι ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ παραβιάζεται ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτωλοῦ! Ὅχι ὑπὲρ τοῦ «καλοῦ κάγαθοῦ ἀνδρός», ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου. «Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς ὅτι ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε!» Ἐ, αὐτὸ δὲν τὸ ἔχει ἡ ἑλληνικὴ Φιλοσοφία. Αὐτὸ πρέπει ν' ἀνεβῆς στὸν Οὐρανὸν, γιὰ νὰ τὸ ἀκούσης. Δηλαδή, νὰ διαβάσης τὸ Εὐαγγέλιο.

B

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἤθελα τὸ γεγονός αὐτὸ νὰ τὸ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας, νὰ τὸ ἔχωμε στὸ νοῦ μας ἀπὸ δύο ἀπόψεις: πρῶτα-πρῶτα, ὅταν αἰσθανώμαστε τὸν ἑαυτό μας ἀμαρτωλό –καὶ πρέπει συχνὰ νὰ τὸν αἰσθανώμαστε–, τότε ἀκριβῶς κατὰ

Ένα τρόπο διαλεκτικό, αν θέλετε αντιφατικό (ίσως διαλεκτική είναι ο εύφημισμός της αντιφάσεως), τότε ακριβώς να αισθανώμαστε τον έαυτό μας πιο κοντά στο Χριστό, τότε να τον αισθανώμαστε πιο χαρούμενο. Καί, δεύτερον, να το έχωμε αυτό στον νοῦ μας, όταν βλέπωμε ὅτι καί ὁ ἀδελφός μας εἶναι ἀμαρτωλός, ὅταν ἰδίως βλέπωμε ὅλους τοὺς ἄλλους «ἀμαρτωλούς» μέσα στήν κοινωνία. Μόνο γιά ἕναν νά λυπᾶσαι, ἀλλά καί ἐκεῖ χωρίς νά ἀπελπίζεσαι: Γιά τόν ὑποκριτή. Ἄλλο ὅμως ὑποκριτής, ἄλλο ἀμαρτωλός. Ὁ ἀμαρτωλός εἶναι τὸ «χαϊδεμένο παιδί» τοῦ Θεοῦ. Ὁ ὑποκριτής εἶναι ὁ ἐχθρὸς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ «ἀμαρτωλός» δὲν ἀντεῖπε στό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ ἀμαρτωλός δὲν ἐνσπείρει διχόνοιες. Ὁ ἀμαρτωλός δὲν ἐνσπείρει ζιζάνια. Ὅταν λέη «ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς καὶ ἔσπειρε ζιζάνια...», δὲν ἐννοεῖ αὐτόν, τὸν ἀμαρτωλόν. Φαρισαῖος, ὑποκριτής ἦταν αὐτὸς ποὺ ἔσπειρε τὰ ζιζάνια. Ἀλλὰ ἄλλο ἀμαρτωλός, ἄλλο ὑποκριτής. Μιλᾶω τώρα γιά τὸν ἀμαρτωλό, τὸν ἄνθρωπο, δηλαδή, ποὺ εἶναι ἀμαρτωλός, εἴτε [σελ. 142] ἀπὸ ἀδυναμία, εἴτε ἀπὸ γλίστρημα, εἴτε ἀπὸ ἔλλειψη ἀνατροφῆς, εἴτε ἀπὸ ἔλλειψη φωτός, καί γι' αὐτὸ παρεστράτησε καί ζῆ μιὰ ἐντελῶς παραστρατημένη ζωή. Αὐτὸς, λοιπόν, εἶναι ὁ προσωπικὸς φιλοξενούμενος τοῦ Χριστοῦ! Ὅταν ἐγίνοντο τὰ συνέδρια τοῦ Ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος στή Νυρεμβέργη, ὁ Χίτλερ καλοῦσε καί τὸ διπλωματικὸ σῶμα. Καί αὐτοὶ πήγαιναν μὲ wagon-lits καί κατοικοῦσαν μέσα στὰ wagon-lits, γιὰτὶ δὲν εἶχαν καί ποῦ ἄλλοῦ νά πᾶνε. Αὐτοὶ ἐθεωροῦντο ὡς προσωπικοὶ προσκεκλημένοι τοῦ Χίτλερ. Λοιπόν, οἱ προσωπικοὶ προσκεκλημένοι τοῦ Χριστοῦ εἶναι οἱ ἀμαρτωλοί. Νομίζω ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν διαιρεῖται σὲ ἀμαρτωλούς καί μὴ ἀμαρτωλούς, ἀλλὰ σὲ ἀμαρτωλούς καί ὑποκριτές. Γιὰτὶ ἀναμάρτητοι δὲν ὑπάρχουν. Λοιπόν, οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀνήκουν ὅπωςδῆποτε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς παρακάτω κατηγορίες. Ἡ σ' ἐκείνους ποὺ αἰσθάνονται τὸν ἑαυτόν τους ἀμαρτωλό, ἢ σ' ἐκείνους ποὺ αἰσθάνονται τὸν ἑαυτόν τους ὅτι ἔχουν τὸν Θεὸ «στήν τσέπη τους» καί χτυποῦν τὸ Εὐαγγέλιο. Καί αὐτοὶ εἶναι οἱ φαρισαῖοι. Χτυποῦν τὸ Εὐαγγέλιο σὲ ὄνομα τοῦ Εὐαγγελίου! Ὁ ἀμαρτωλός, ὅταν ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπιτίθεται σὲ ὄνομα τῆς κατωτερότητος ποὺ ὑπάρχει σὲ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ στήν ἐπίθεσή του αὐτὴ δὲν ἐπικαλεῖται τὸ Εὐαγγέλιο. Ἐπικαλεῖται ἴσως τὴν τσέπη του. Ἐπικαλεῖται τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἐπικαλεῖται τὸν θυμὸ του, ἐπικαλεῖται τὸ πάθος, τὴν κακὴν του ἀνατροφή, ἀλλὰ δὲν ἐπικαλεῖται τὸ Εὐαγγέλιο. Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσιώδης διαφορά. Ἐχθρὸς τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὸν φαρισαϊσμό, μὲ τὴν ὑποκρισία του ἐπικαλεῖται κομμάτια ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο γιά νά χτυπήσει τὸ γνήσιο πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Καί τώρα, ἀφοῦ ἐκάναμε αὐτὴ τὴν διάκριση, ἤθελα νά πῶ τὸ ἐξῆς: Σήμερα, ἐρχόμενος ἀπὸ ἕνα περίπατο, ἔβλεπα τὸ ὠραῖο ἡλιοβασίλεμα νά ἀντικατοπτρίζεται στὰ σύννεφα. Ἦταν ἕνα ὑπέροχο, πράγματι, θέαμα. Κι' εἶπα νά σταματήσωμε νά τὸ δοῦμε. Ἄς κάτσωμε ὅμως καί ἐδῶ, γιά νά δοῦμε αὐτὸ τὸ ὠραῖο, ὄχι «ἡλιοβασίλεμα», ἀλλὰ τὴν «ἀνατολὴ ἀνατολῶν» αὐτῆς τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Κυρίου: Ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο δὲν ξέρει ἀριθμητικὴ. Γιά τὸ Εὐαγγέλιο ὁ ἕνας ἄνθρωπος ἔχει τὸ ἴδιο βᾶρος μὲ ὅλη τὴν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα. Ἔως ἐκεῖ, ἐπαναλαμβάνω, μποροῦσε καί ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία νά τὸ καταλάβη. Ἀλλὰ τὸ πάρα πάνω τοῦ [σελ.

143] Εὐαγγελίου ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ ἕνας ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος, ὁ ἀπολωλὼς ἄνθρωπος, ὁ πεσμένος ἄνθρωπος, ὁ ἄχρηστος ἄνθρωπος, ὁ γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο ἄχρηστος – ὄχι δὲ μόνον ἄχρηστος, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς ἄνθρωπος! Αὐτὸς, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ ἴδιο βάρος μὲ τὸ κοινωνικὸ σύνολο!

Αὐτός, λοιπόν; Ἔ, ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ὁ «λόγος... ὁ τοῦ σταυροῦ» εἶναι «Ἑλλησι... μωρία». Γιατὶ τὸ Εὐαγγέλιο ἦρθε, γιὰ νὰ φέρη πράγματα ποὺ ὁ στοχασμὸς ὁ ἀνθρώπινος ὄχι μόνον δὲν τὰ κατάλαβε, ἀλλὰ καὶ ὅταν τὰ πρωτοκατάλαβη, εἶναι καὶ φυσικὸ νὰ τὰ βλέπει στὴν ἀρχὴ ὡς «μωρία». Ἄν ὅμως κατόπιν ταπεινωθῆ, τότε καταλαβαίνει πόση σοφία ὑπῆρχε μέσα σ' αὐτὴ τὴ «μωρία»!

18

Η ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΕΛΩΝΟΥ ΚΑΙ ΦΑΡΙΣΑΙΟΥ

A

Ἡ παραβολή τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, ἀγαπητοὶ φίλοι, τί νομίζετε ὅτι εἶναι, ἀπλῶς μία παραβολή; Λάθος. Εἶναι μία ἐπανάσταση! Γιατὶ ἀνατρέπει τὸ πᾶν! Τί ἦταν, παρακαλῶ, ὁ τελώνης καὶ τί ὁ φαρισαῖος; Ὁ φαρισαῖος ἦταν τὸ καμάρι τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ τί ἦταν ὁ τελώνης; Τὸ βδέλυγμα τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ λέγει μὲν ὁ Κύριος «οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι», ἀλλὰ χειρότερος ἦταν ὁ τελώνης. Σᾶς τὸ λέω αὐτό, γιατί ὁ τελώνης τότε ἦταν συνεργάτης τοῦ κατακτητή. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὁ φαρισαῖος ἦταν καμάρι, ἴνδαλμα, ὅ,τι ὠραιότερο πρᾶγμα ὑπῆρχε. Ὅσο γιὰ τὸν τελώνη, μὰ, ὅ,τι βρισιὰ καὶ ἂν τοῦ ἔλεγες, λίγο ἦταν. Γιατὶ δὲν φθάνει ὅτι ἦταν κλέφτης, ἀμαρτωλός, ἦταν καὶ συνεργάτης τῶν Ρωμαίων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὸ Ἰσραήλ ἐπερίμενε μὲ ἀγωνία πότε θὰ ἔρθῃ ἡ ἡμέρα νὰ λυτρωθῇ. Καὶ τὸ περίμενε τόσο, ὥστε, μόλις ἀνέστη ὁ Χριστός, τὸν ρωτοῦν οἱ μαθηταὶ Του, «Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;». Δηλαδή, ἐπὶ τέλους, θὰ δοῦμε λευτεριά;

Καὶ ἔρχεται αὐτὸς ὁ Ραββὶ καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνατρέπει. Μᾶς μιλάει γιὰ ἓνα φαρισαῖο καὶ ἓνα τελώνη ποὺ πᾶνε στὸ ναό. Καὶ βγάζει πιὸ πολὺ δικαιωμένο τὸν τελώνη ἀπὸ τὸν φαρισαῖο! Δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ μεγαλύτερη «βλασφημία» ἀπ' αὐτή! Αὐτὸ πλέον εἶναι ἐπανάσταση! Τὴν ἐπανάσταση αὐτὴ τὴν ἔκαναν πρῶτα οἱ προφῆτες. Οἱ προφῆτες δὲν εἶναι προφῆτες, μόνο γιατί ἔχουν προφητεύσει τὴν ἔλευση τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ γιατί προετοίμασαν αὐτὴν τὴν ἐπανάσταση. Διαβάστε τὸν προφήτη Ἡσαΐα. Τί εἶναι ὁ προφήτης Ἡσαΐας; Ἕνας ἐπαναστάτης; Τί τις θέλω, **[σελ. 145]** λέγει ὁ Κύριος, τίς θυσιές σας; Τίς σιχαίνεται ἡ ψυχὴ μου(*). Διαβάσετε τὸν Ἡσαΐα, νὰ γεμίση ἡ καρδιά σας.

Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ λάθος τῆς Χριστιανοσύνης κατόπιν; Ὅτι αὐτὴν τὴν ἐπανάσταση τὴν ξέχασε, ἴσως καὶ τὴν ἐγκατέλειψε. Καὶ διεμόρφωσε ἔτσι σιγὰ-σιγὰ

* Ἡσαΐου, κεφ. α' στίχ. 11 ἐπ.

τὸν τύπο τοῦ νεοφαραισαίου, ποὺ εἶναι, ὅπως ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε, χειρότερος καὶ ἀπ' ἐκεῖνον τὸν φαραισαῖο, γιατί ἐκεῖνος ἔτσι κί' ἄλλιῶς ἐκαυχᾶτο γιὰ πράγματα ποὺ ἔκανε. Οἱ φαραισαῖοι, ὅταν ἔλεγαν ὅτι ἐνήστευαν, ἐνήστευαν πράγματι. Ἐνῶ οἱ σημερινοὶ φαραισαῖοι καυχῶνται γιὰ νηστεία... ποὺ δὲν κάνουν! Καὶ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ φαραισαῖος, τότε, καὶ ἂν τίποτε ἄλλο καλὸ δὲν ἔκανε, ἔκανε πάντως ἀντίσταση ἐναντῖα στὸν Ρωμαῖο κατακτητὴ. Μάλιστα, οἱ φαραισαῖοι πήγαιναν ἐναντῖα στοὺς Ρωμαίους, στοὺς κατακτητὰς: «Καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν». Ἐνῶ οἱ σημερινοὶ φαραισαῖοι ἔχουν συμβιβασθῆ.

Ἀλλὰ προηγήθηκε ἄλλο ἔγκλημα τῆς χριστιανοσύνης. Ποιό; Ἡ κατάργηση τοῦ Ἁπ. Παύλου. Ἡ χριστιανοσύνη... κατήργησε τὸν Ἁπ. Παῦλο. Πῶς τὸν κατήργησε; Μά, σὰς εἶπα ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι κατάσπαρτη ἀπὸ ἐκκλησίες. Δὲν ἔχει ὅμως μία ἐκκλησία τοῦ Ἁπ. Παύλου. Καὶ μόλις τώρα τελευταῖα κτίσανε ἐκκλησίες τοῦ Ἁπ. Παύλου. Καὶ ἔτσι γίνεται κάτι ποὺ μᾶς ἔχει πάρα πολὺ βλάψει.

Γιατί ὅμως ἡ χριστιανοσύνη κατήργησε τὸν Ἀπόστολο Παῦλο; Γιατί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐσήμαινε κατάργηση τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου: «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου». Ἀλλὰ ἐμεῖς ξαναφέραμε τὸν νόμο. Τί εἶναι θρησκεία γιὰ μᾶς, παρὰ μία ἐπάνοδος στὸν μωσαϊκὸ νόμο; Ὁ Κύριος εἶπε: Τὸ Σάββατο ἔγινε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὄχι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸ Σάββατο. Ἐμεῖς λέμε: σβῦστε τὸ Σάββατο, κάνε το Κυριακή, καὶ ἔχεις πλεόν τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔγινε γιὰ τὴν Κυριακή. Ἐδιάλεξα ἐπίτηδες τὸ παράδειγμα, γιατί σ' αὐτὸ δὲν φταῖνε οἱ ὀρθόδοξοι, ἀλλὰ φταῖνε κυρίως οἱ προτεστάντες, ποὺ τὴν ἀργία τῆς Κυριακῆς, στὴν περίοδο τοῦ πουριτανισμοῦ, τὴν τηροῦσαν μὲ τέτοια αὐστηρότητα, ποὺ οὔτε οἱ Ἑβραῖοι τότε δὲν τὴν εἶχαν γιὰ τὸ δικό τους Σάββατο. **[σελ. 146]** Ἀλλά, τότε, ὅλο τὸ ζήτημα ἦταν νὰ ἀλλάξουν τὸ Σάββατο καὶ νὰ τὸ κάνουν Κυριακή, ἢ νὰ ἀλλάξουν νοοτροπία;

Καὶ γιὰ νὰ δείξω ποῦ ὁδηγεῖ αὐτό, ἔχω νὰ ἀναφέρω τὸ ἐξῆς γεγονὸς ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀνακτᾷ τὴν Κωνσταντινούπολι ἀπὸ τοὺς Φράγκους. –Δηλαδή, τὴν ἀνέκτησε κατὰ λάθος ἓνας στρατηγός του, ὁ Στρατηγόπουλος, καὶ τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι ἀνεκτήσαμε τὴν Κωνσταντινούπολη.– Πηγαίνει τότε ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, γιὰ νὰ μπῆ θριαμβευτὴς στὴν Κωνσταντινούπολη. Στέκει μπροστὰ στὴ λεγόμενη «Χρυσὴ Πύλη», ἀλλὰ δὲν μπαίνει ἀμέσως μέσα. Πέφτει στὰ γόνατα, καὶ ἓνας ἀπαγγέλλει μία εὐχή. Τὴν ἀκούει γονατιστός, καὶ λένε ἑκατὸ φορές τὸ «Κύριε ἐλέησον». Σηκώνεται ὁ βασιλεὺς, ξαναπέφτει κάτω, καὶ ἀπαγγέλλεται δευτέρα εὐχή μὲ ἑκατὸ «Κύριε ἐλέησον». Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπακολουθεῖ καὶ τρίτη εὐχή καὶ ἐνδεκάτη εὐχή, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ εὐχή, τότε μόνον μπῆκε μέσα στὴν ἐκκλησία τῶν Βλαχερνῶν. Ἐπειτα, πῆγε καὶ προσκύνησε στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀγ. Σοφίας καὶ τελευταῖα πῆγε σὸ παλάτι. Καὶ τὴν ἐπομένη τί ἔκανε; Ἐτύφλωσε ἓνα παιδάκι, τὸν Ἰωάννη Λάσκαρη, γιατί φοβόταν ὅτι, ἄμα μεγαλώσει, θὰ διεκδικήσῃ τὸ βασίλειο!

Ἐκεῖ, λοιπόν, καταλήγει κανεῖς, ὅταν δὲν ἀκολουθεῖ τὸν Χριστό. Χριστιανὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει στ' ἀλήθεια τὸν Χριστὸ ὁδηγό, καὶ ὄχι μὲ τύπους μόνον. Θὰ πῶ τώρα λίγα καὶ γιὰ τὸ τέλος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Ὅταν πέθανε, δὲν ἐτάφη

καὶ δὲν τοῦ ἔγινε καμμία κηδεία, ἔπειτα ἀπὸ διαταγὴ τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου, ποὺ θὰ βασιλεύει. Καὶ γιατί δὲν ἀξιώθηκε κηδείας; Ὅχι γιατί ἐτύφλωσε τὸν Λάσκαρη, ἀλλὰ γιατί ἐφάνη «λατινίζων»! Ἐπειδὴ, δηλαδή, εἶχε πάρει στάση φιλική πρὸς τὴν ἄποψη ὅτι τὸ Ἅγ. Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Πράγματι, ἐπεκαλέσθη τὸ βιβλίον τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἔτσι εἶπε, ἄς τὰ συμβιβάσωμε. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἐτάφη. Ἡ τύφλωση τοῦ γιοῦ τοῦ ἐθεωρήθη ὡς μικρὸ πρᾶγμα, ὡς λεπτομέρεια...!

Αὐτά, βέβαια, εἶναι ἀκράϊα παραδείγματα, μολονότι δὲν εἶναι καὶ τόσο σπάνια, ἀλλὰ σὰν εἰκόνα εἶναι σπουδαῖα. Δὲν ἀναφέρονται ἄλλωστε σὲ ὠρισμένα πρόσωπα, ὅπως τοῦ Μιχαήλ [σελ. 147] Παλαιολόγου καὶ ἄλλων, ἀλλὰ σὲ ὠρισμένη νοοτροπία, ποὺ καὶ σήμερον παρουσιάζεται.

Βέβαια, στὴν ἐποχὴ μας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου.

Γενικά, ὅμως, ὅπως ἔχομε πῆ καὶ ἄλλοτε (*), ἡ θρησκεία, ὅταν παρεξηγεῖται καὶ διαστρέφεται, στρέφει ἄλλοῦ τὴν προσοχὴ τῆς συνειδήσεως, ὥστε νὰ μὴν ἀκούγεται ἡ φωνὴ τῆς γιὰ τὰ «βαρύτερα τοῦ νόμου», ἀλλὰ μόνο γιὰ τὰ ἐντελῶς ἐπουσιώδη, καὶ διαμορφώνει ἔτσι ἕναν τύπον «θρησκευόντος» ἀνθρώπου μὲ διεφθαρμένη τὴν συνείδηση, ἀνήθικο μὲ τὴν πλατεῖα ἔννοια τοῦ ὅρου, ἀνθρώπου ποὺ ἐμφανίζει καὶ τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι δὲν παρουσιάζει καμμιά συγκίνηση ἢ ἀντίδραση, ὅταν βλέπει μπροστά του ἀδικία, ἀσπλαχνία, συκοφαντία κλπ.

Ἄν, λοιπόν, ἐμεῖς θέλωμε νὰ εὐαγγελισθοῦμε τὸν Κύριον, πρέπει νὰ κάνωμε πρῶτα ἕνα *beneficium separatiōnis*, ὅποτε θὰ ποῦμε στὸν ἄλλον ὅτι, ἔχε ὑπ' ὄψιν σου ὅτι δὲν πρόκειται νὰ σὲ ὀδηγήσωμε σ' αὐτά. Καὶ τότε ὁ ἄλλος ἀνοίγει τὰ αὐτιά του καὶ σὲ ἀκούει.

Κατὰ τὰ λοιπά, ἄς μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὸ ἄρθρον μου «Ἐτσι χάθηκε ἡ εὐκαιρία» (**), στὸ ὅποῖο δίνεται ἡ ἐξήγησις τοῦ κακοῦ.

B

Ἡ τελωνική, λοιπόν, φωνὴ «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῶ ἀμαρτωλῶ», ποὺ ἐδικαίωσε τότε τὸν τελώνη, εἶναι καὶ ἡ μεγάλη εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί κάθε ἀμαρτωλὸς ποὺ ἀναγνωρίζει τὴν ἀμαρτωλότητά του εἶναι ἡγέτης. Ἡ ψυχικὴ ἀνύψωσις τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὸ νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸν ἑαυτό του ἀμαρτωλόν, εἶναι ἡγεσία. Γιατί ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἀναγνωρίζει τὴν ἀμαρτωλότητά του παύει μὲ αὐτὸ νὰ εἶναι ἀμαρτωλός. «Ἀμαρτωλός», μὲ τὴν ἔννοια τὴν ὑποτιμητικὴν γιὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ὁ θεληματικὸς ἀμαρτωλός, ἐκεῖνος δηλαδή ποὺ δὲν ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι [σελ. 148] ἀμαρτωλός. Ἀναγνώρισις τῆς ἀμαρτωλότητος καὶ ἀμαρτωλότητος δὲν συμβαδίζουν. Τὴν ὥρα ποὺ λὲς ὅτι εἶσαι ἀμαρτωλός, δὲν λὲς τὴν ἀλήθεια, γιατί, τὴν

* Βλ. καὶ *Πίστις ὡς βίωμα*, τόμος Β', σελ. 192 ἐπ. (σ.ἐ.)

** Περιοδικὸν *Συζήτησις*, τόμος ΙΕ' σελ. 1-6 (σ.ἐ.).

ώρα που το ωμολόγησες, έπαυσες να είσαι. Την ώρα που λές ότι δεν είσαι άμαρτωλός, πάλι δεν λές την αλήθεια, γιατί είσαι. Το θέμα, δηλαδή, πάει διαλεκτικά.

Γι' αυτό πρέπει να έχωμε υπ' όψιν μας ότι έχει πολύ μεγάλη σπουδαιότητα ή αναγνώριση αυτή της άμαρτωλότητας: *«Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν ἵνα μὴ ἀμάρτητε· καὶ ἐὰν τις ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου»*. Πόσο σαφέστερα έπρεπε να το πῆ ἡ Ἁγία Γραφή αυτό, για να το καταλάβωμε; Ἄλλα καὶ πόσοι ἀνθρώπινοι παράγοντες ἦρθαν, για να το έπισκοτίσουν καὶ να μεταβάλλουν τὴν καλωσύνη τοῦ Θεοῦ σε ἀπανθρωπία!

Ὁ φαρισαῖος τῆς Παραβολῆς ἦταν μὲν δίκαιος, ἀλλὰ ἔχασε τὴν δικαιοσύνη του ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειά του. Ὁ φαρισαῖος, ἐνῶ τηροῦσε αὐτὰ που ἔλεγε, ὅτι *«νηστεύει δις τοῦ Σαββάτου»* κλπ., τὰ ἔχασε ὅλα αὐτὰ ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειά του. Γιατὶ ἡ ζημιὰ ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια εἶναι ὅτι τὴν ἀληθινὴ δικαιοσύνη τὴν καταστρέφει. Στὴν Παραβολὴ λέει ὁ Κύριος τί χάνει ὁ δίκαιος που εἶναι ὑπερήφανος. Τί θὰ ἔλεγε ὅμως ὁ Κύριος για κεῖνον που εἶναι ὑπερήφανος, καὶ ὅταν δὲν εἶναι κἂν δίκαιος ὅπως ἐκεῖνος ὁ φαρισαῖος;

Ἐμεῖς, ὅμως, ἔχομε ἀνάγκη τῆς ταπεινώσεως καὶ για τὸν ἐξῆς λόγο: Ἐκεῖνοι που ἔβαλαν ὅλη τους τὴν ζωὴ σε ἓνα πνευματικὸ ἀγῶνα ὅπως αὐτὸν καὶ ἔχουν τίτλους στὸν ἀγῶνα αὐτὸν πρέπει να ξέρουν ὅτι ὑπάρχει κίνδυνος οἱ τίτλοι αὐτοὶ να τοὺς ὀδηγήσουν πρὸς τὸν φαρισαϊσμό. Καὶ ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν φαρισαϊσμοί. Γιατὶ ἄλλο εἶναι να ἔχης ἀπέναντί σου ἓνα «τελώνη», καὶ ἄλλο να ἔχης ἐκείνους για τοὺς ὁποίους ἰσχύει τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου *«Νῦν δὲ καὶ κλαίωμ λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ»*. Γιατὶ ὁ τελώνης δὲν ἦταν ἐχθρὸς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ἦταν ἀπλῶς ἓνας ἀμαρτωλός. Ὅταν ὅμως ἔχεις να κάνης μὲ ἐχθροὺς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τότε αὐτὸ ἐμποδίζει τὴν συναίσθηση τῆς δικῆς σου ἀμαρτωλότητας. Ἄλλα πρέπει να ξέρωμε ὅτι ὅλοι μας εἴμαστε ἀμαρτωλοί. Ἄλλο ζήτημα **[σελ. 149]** εἶναι ὅτι ἄλλοι μπορεῖ να εἶναι χειρότεροι ἀπὸ μᾶς. Ἄλλα καὶ μεῖς ἀμαρτωλοὶ εἴμαστε. Καὶ ἂς σκεφθοῦμε καὶ κάτι ἄλλο: Ἄν δὲν ὑπῆρχε καὶ ἡ δικὴ μας ἀμαρτωλότης, ἴσως τῶν ἄλλων ἢ ἀμαρτωλότης να μὴ μποροῦσε να φέρη τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα που ἔφερε. Ὅπως κοινῶς λέμε, «ὁ κλέφτης εἶναι, βέβαια, κλέφτης. Ἄλλ' ἂν ἡ ἀστυνομία ἦταν καλύτερη, ἴσως οἱ κλεψιῆς θὰ ἦταν λιγώτερες».

Ἐχομε, λοιπόν, ἀνάγκη ἀπὸ ταπείνωση. Ἡ ταπείνωση δικαιώνει τὸν ἀμαρτωλό. Ἡ ὑπερηφάνεια κάνει ἄδικο τὸν πραγματικὰ δίκαιο. Μὴ χάσωμε τὴν ὁμορφιὰ τῆς ταπεινώσεως. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη ὁμορφιὰ. Βέβαια, ὑπάρχουν νοθεῖες τῆς ταπεινώσεως, ὅπως εἶναι ἡ ταπεινοσχημία. Ἡ ταπεινοσχημία «έσκότωσεν» τὴν ταπείνωση. Ἐπῆρε τὴν τελωνικὴ φωνὴ καὶ τὴν ἔκανε φαρισαϊκὴ. Ἡ γνήσια ὅμως ταπείνωση κρύβεται. Ὅσο εἶσαι ταπεινόσχημος, δὲν εἶσαι ταπεινός. Ταπεινὸς γίνεσαι, ὅταν κρίνεις τὸν ἑαυτό σου καὶ δέχεσαι κριτικὴ για συγκεκριμένα λάθη σου. Περὶ ταπεινοσχημίας μιλάει καὶ ὁ Πλούταρχος. Καὶ φέρνει τὸ

παράδειγμα ενός άφελου, που πολεμάει την υπερηφάνεια στον έαυτό του. Και επειδή νόμισε ότι έπαυσε πλέον να έχει υπερηφάνεια, φωνάζει την δούλη του Διονυσία και της ανακοινώνει ότι υπερνίκησε τον τυφόν: «*Θέασαι Διονυσία, πέπαυμαι τετυφωμένος*»!

Γ

Πρό παντός όμως θέλω να υπογραμμίσω έν τέλει τὸ ἐξῆς. Θὰ βοηθήσωμε μέ τὴν ἀγάπη. Ἀγάπη ἀκόμη καὶ πρὸς τὸν φαρισαῖο. Ναί. Ἄλλο ἢ νοοτροπία τοῦ φαρισαίου, καὶ ἄλλο τὸ συγκεκριμένο πρόσωπο ποὺ εἶναι φαρισαῖος. Χτύπημα μὲν τῆς νοοτροπίας, ἀλλὰ ἀγάπη πρὸς τὸ πρόσωπο. Γιατὶ ὁ Χριστὸς ἦρθε καὶ σταυρώθηκε γιὰ ὅλους, δικαίους καὶ ἀδίκους, τελῶνες καὶ φαρισαίους.

Καὶ τὸ νόημα τῆς Παραβολῆς δὲν εἶναι νὰ καταδικάσης κανένα. Τὸ νόημα εἶναι νὰ ἀνεβάσης τὸν τελῶνη, καὶ ὄχι νὰ τοῦ δώσης τὸ δικαίωμα νὰ γίνῃ κί' αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του φαρισαῖος. Ἀγάπη, λοιπόν, πρὸς ὅλους.

Ἐάν δὲ ἔχωμε αὐτὴν τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ταπείνωση, τότε **[σελ. 150]** ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωμε ὑγιᾶ κοσμοθεωρία, νὰ τὴν προβάλλωμε, καὶ αὐτὸ θὰ μᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ τοὺς δύο κινδύνους ποὺ διατρέχει τὸ ἀνθρώπινο γένος: Ἀπὸ τὸν ἀθεϊσμό καὶ ἀπὸ τὸν φαρισαϊσμό. Καὶ ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ κακὰ νὰ πάρωμε τὴν μόνη ὁδό, ποὺ εἶναι «*Ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ*».

Δ

Στὸ ἐρώτημα ποὺ ἐτέθη ὡς πρὸς τὴν ἔννοια τῆς καυχῆσεως γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ἀποστολή καὶ τὴ σχέση της μέ τὴν υπερηφάνεια, ὁμολογῶ ὅτι εἶναι δύσκολος ὁ ὀρισμός. Καὶ ὅπως λέμε στὰ νομικά, στοὺς *Πανδέκτες*, κάθε ὀρισμός εἶναι ἐπικίνδυνος: «*Omnis definitio periculosa est*». Ὅμως θὰ πῶ ὅτι καύχησι ἐδῶ σημαίνει ἓνα αἶσθημα βαθειᾶς ἱκανοποιήσεως. Ἐάν, λ.χ., αὐτὴ τὴ στιγμή ἀντιληφθῆς ὅτι θὰ βρέξῃ καὶ ξέρῃς ὅτι ἔχεις ὀμπρέλλα ἢ αὐτοκίνητο ποὺ σὲ περιμένει, ἔχεις ἓνα αἶσθημα ἱκανοποιήσεως. Ψυχικά, αὐτὸ λέγεται καύχησι. Τὸ λέμε δὲ καύχησι, γιατί ὑπάρχει ὁ πειρασμός τῆς ταπεινώσεως μέ τὴν κακὴ ἔννοια. Ἡ καύχησι εἶναι ἡ δύναμη ποὺ καταπολεμᾷ τὴν κακὴ ταπείνωση τοῦ «*ἐπαισχύνεσθαι*». Δηλαδή, ἡ καύχησι εἶναι ὁ ἀντίποδας ἐκείνου ποὺ εἶπε ὁ Κύριος, ὅτι «*ὃς γὰρ ἐάν ἐπαισχυνθῆ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἀμαρτωλῷ*». Εἰς δὲ τὸ ἐρώτημά σας ὅτι τὴν καύχησι αὐτὴ φοβᾶται κανεὶς νὰ τὴν ἔχει μέσα του, νομίζοντας ὅτι θὰ ἔχη υπερηφάνεια, επειδὴ ἡ υπερηφάνεια πάει μαζί μέ τὴν καύχησι, ἢ ἀπάντησή μου εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐθέσατε δύο ζητήματα, καὶ θὰ ἀπαντήσω καὶ στὰ δύο:

Τὸ πρῶτο ζήτημα εἶναι: «Δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ πέσω στὴν υπερηφάνεια;» Βεβαίως ὑπάρχει φόβος. Αὐτὴ ἡ τακτικὴ ὅμως, νὰ μὴν ἀναγνωρίζω τὴν ἀλήθεια,

ἐπειδὴ φοβᾶμαι, τηρήθηκε ἐπὶ δέκα πέντε περίπου αἰῶνες, καὶ τὰ θύματά της εἶναι ἀναρίθμητα. Ὁ πιστὸς ὅμως πρέπει νὰ συνηθίσῃ νὰ λήθῃ τὴν ἀλήθεια. Καὶ θὰ πῆ τίμια: Κύριε, ἐγὼ καυχῶμαι γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ μου ἀποστολή. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ δεῦτερο ζήτημα, τί διαφέρει, δηλαδή, ἡ καύχησις ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια, θὰ ἔλεγα ὅτι διαφέρει ὅσο διαφέρει τὸ «ἐγὼ» ἀπὸ τὸ «ὑπὲρ ἐγώ». Ὁ ὑπερήφανος εἶναι «ἐγώ». Ὁ καυχόμενος εἶναι «ὑπὲρ ἐγώ». Ὁ καυχώμενος δὲν καυχᾶται **[σελ. 151]** γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καυχᾶται γιὰ τὸ πνευματικὸ ἔργο ποῦ γίνεται. Εἶναι κάτι ἀνάλογο μὲ τὴν διάκριση μεταξὺ θυμοῦ καὶ ἀγανακτήσεως. Ὅπως, δηλαδή, ὁ ἄλλος ἀγανακτεῖ ὄχι γιὰ τὸ ἐγὼ του, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὑπὲρ-ἐγώ, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μπορεῖ νὰ καυχᾶται πάλι γιὰ θέματα ποῦ ἀφοροῦν τὸ «ὑπὲρ ἐγώ». Αὐτὴ εἶναι ἡ διαφορά.

19

Ο ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

A

Είναι ανάγκη να στραφοῦμε πρὸς τὴν μετάνοια, να στραφοῦμε πρὸς τὸν 50ὸ ψαλμό. Καὶ ὅπως ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε, τὸ «μετανοεῖτε» τὸ εἶπε μόνον ὁ Χριστός. Ἐμεῖς πρέπει νὰ λέμε «μετανοοῦμε».

Καὶ πρῶτα-πρῶτα πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας τὸ τί εἶναι μετάνοια. Μετάνοια εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ Τελώνου ἐκείνου: «Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῶ ἁμαρτωλῶ». Εἶναι ἡ συναίσθηση τῆς ἁμαρτωλότητός μας καὶ ἡ ὁμολογία τῆς ἁμαρτωλότητός μας. «Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν... Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστὸς ἐστὶ καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας καὶ καθάριση ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας». Μετάνοια, λοιπόν, εἶναι ἡ συναίσθηση τῆς ἁμαρτωλότητος. Μετάνοια εἶναι τὸ νὰ βάλουμε πάλι τὴν πρῶρα μας στὴν ὀρθὴ γραμμὴ πλεύσεως. Ἐχω πῆ καὶ ἄλλοτε ὅτι ὁ πηδαλιούχος, κάθε φορὰ πού γυρίζει πότε δεξιὰ πότε ἀριστερὰ τὴν ρόδα τοῦ τιμονιοῦ, δὲν ἀλλάζει τὴν κατεύθυνση τοῦ πλοίου, ἀλλὰ τὴν πρῶρα τοῦ πλοίου, πού συνεχῶς παρεκκλίνει ἀπὸ τὴ γραμμὴ πλεύσεως λόγω τῆς φορᾶς τῶν κυμάτων, τὴν ξαναφέρνει στὴν ὀρθὴ πορεία. Ποιὸς ὅμως ἀπὸ μᾶς μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι μέσα του αἰσθάνεται τὸν τιμονιέρη αὐτὸν νὰ ἀγρυπνῆ καὶ νὰ ξαναφέρνει συνεχῶς τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον, πού κάθε τόσο ξεφεύγει, στὴν ὀρθὴ γραμμὴ καὶ πορεία; Ἐγὼ μάλιστα ἀμφιβάλλω καὶ ἐὰν τὸ ἔχει σκεφθεῖ κὰν κανεὶς μας. Ἀλλὰ ἡ αἰωνιότης προϋποθέτει καὶ μετάνοια. Συστατικὸ τῆς αἰωνιότητος εἶναι καὶ ἡ μετάνοια. Μετάνοια δὲ εἶναι ἡ ἐπαναφορὰ τῆς πρῶρας τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου πρὸς τὴν αἰωνιότητα. Ὁ καθημερινὸς βίος, οἱ καθημερινὲς δυσκολίες, τὰ καθημερινὰ προβλήματα μᾶς κάνουν νὰ ἀπομακρυνώμαστε ἀπὸ τὴ γραμμὴ αὐτή. Καὶ ἡ μετάνοια μᾶς ξαναφέρνει στὴ γραμμὴ αὐτή. Γι' αὐτὸν τὸν [σελ. 153] λόγο στὴ ζωὴ μας πρέπει νὰ ἔχουμε τὸ νοῦ μας στὴν πορεία μας. Θέλω ἐπίσης νὰ προσθέσω ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι ἕνα σύνθημα πού πρέπει νὰ συντροφεύη τὸ σύνθημα τῆς προσευχῆς. Ἀπὸ σήμερον ἄς ἔχουμε ὡς ἕνα καίριο σύνθημα τὴν μετάνοια. Ἡ μετάνοια εἶναι κάτι πού ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ παρελθὸν καὶ γιὰ τὸ παρόν. Μετάνοια εἶναι ἡ ἀναγνώριση σφαλμάτων.

Μπορεῖ καὶ νὰ βλαβῆ κανεὶς ἀπὸ τὴν μετάνοια; Βεβαίως μπορεῖ. Ἡ μετάνοια εἶναι ὅπως ἕνα φάρμακο. Καὶ ὅπως ὅλα τὰ φάρμακα, ὅταν δὲν δίνονται στὴ σωστὴ

δόση, φέρνουν κακές παρενέργειες, έτσι και τὸ φάρμακο τῆς μετανοίας, ὅταν δὲν χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο, μπορεῖ καὶ ψυχοπάθεια ἀκόμη νὰ προκαλέση (*).

Ἄς μάθωμε μιὰ γιὰ πάντα ὅτι στὴν μετάνοια δὲν ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ ψέματα. Τὴν μετάνοια τὴν σκότωσε ἡ ὑποκρισία. Αὐτὰ τὰ «Ἦλθεν ἀμαρτωλοὺς σῶσαι ὧν πρῶτος εἰμι ἐγώ», ἐπαναλαμβανόμενα ἀπὸ τὸν ὅποιονδήποτε, ἀποτελοῦν ἐκδήλωση ὑποκρισίας. Μόνο ἓνας Ἀπόστολος Παῦλος ἦταν σὲ θέση νὰ τὸ πῆ αὐτό, χωρὶς νὰ ὑποκρίνεται.

Ἡ μετάνοια δὲν χρειάζεται βία. Θὰ ἔλεγα ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ πιέσωμε τὸν ἑαυτὸ μας γιὰ τὴν μετάνοια. Ἡ μετάνοια δὲν πρέπει νὰ γίνῃ βρόχος. Καὶ δὲν χρειάζεται νὰ λέμε πράγματα ποὺ δὲν τὰ πιστεύομε. Ἀρκεῖ νὰ καλλιεργοῦμε ἀβίαστα τὴν συναίσθηση τῆς ἀνάγκης τῆς μετανοίας καὶ νὰ ἐνθαρρύνωμε τὴν ἀλληλοὑπόμνηση. Καὶ ἡ ἀληθινὴ καὶ εἰλικρινὴς μετάνοια εἶναι νέα ζωὴ. Καὶ βλέπεις ὅτι, ἐνῶ αἰσθάνεσαι τὸ βάρος ἀπὸ τὴν ἀμαρτωλότητά σου, συγχρόνως αἰσθάνεσαι καὶ μία δροσιά. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ὠραιότερη ἀναπνευστικὴ κίνηση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ»! Θὰ σᾶς πῶ κάτι, ποὺ καὶ πειραματικὰ μπορῶ νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω. Λέγε τὸ «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ», καὶ θὰ δῆς ὅτι καὶ τὰ φάρμακα ὅλο καὶ λιγώτερο θὰ τὰ χρειάζεσαι.

Ἀλλὰ ἄς ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ κάτι ἄλλο: Καλὴ, βέβαια, καὶ ἡ μετάνοια, ἀλλὰ ἄς μὴ ξεθαρρεύωμε ἀπὸ τὴν μετάνοια. Νὰ προσβλέπωμε πρὸς αὐτὴν μὲ ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ μὲ φόβο. Γιατὶ τὸ [σελ. 154] ξεθάρρεμα ὁδηγεῖ κατ' εὐθεῖαν πρὸς κάτι ποὺ εἶναι «παραπλήσιον θανάτου». Καὶ ἄς ξέρωμε ὅτι ἄλλο ἀμαρτωλός, καὶ ἄλλο ἀσεβής.

B

Τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι μαζὶ μὲ τὴν μετάνοια χρειάζεται καὶ ἡ ταπείνωση. Ὅμως δὲν καλλιεργοῦμε καὶ τὴν ταπείνωση. «Τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε», λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Δυστυχῶς, ὅμως, ἀντὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ἔγινε πολλὴ χρῆση τῆς ταπεινολογίας. Καὶ αἰσθάνομαι πολὺ βαθεῖα ἐκτίμηση γιὰ τὸν... διάβολο. Τύφλα νὰ ἔχῃ ὁ Ὀδυσσεὺς μπροστὰ στὴν πανουργία του! Γιατὶ ὁ διάβολος παίρνει τὶς ἀρετές, τὶς κάνει πληθωρικές, καὶ ἔτσι τὶς κάνει νὰ μὴν εἶναι τίποτε. Κάνει ὅ,τι ἐπρόκειτο –ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβε– νὰ κἀνῃ ὁ Χίτλερ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου. Νὰ πλημμυρίσῃ, δηλαδή, τὴν Ἀγγλία μὲ ἀγγλικὲς λίρες. Ταπεινοφροσύνη θέλεις; Νὰ σὲ πλημμυρίσω ἐγὼ ἀπὸ ταπεινολογία, ὅποτε μέσα στὴν ταπεινολογία πνίγεται ἡ ἀληθινὴ ταπείνωση! Ἡ ταπεινολογία εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχῃ ταπείνωση. Γιατὶ ἡ γνήσια ταπείνωση δὲν προβάλλεται. Ὅπως δὲν προβάλλεται κάθε γνήσια ἀρετὴ. Ἄφησε νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ ὁ ἄλλος, τέλος πάντων! Νὰ προσέξωμε λοιπόν, τὴν ταπεινοφροσύνη.

*Ἴδε καὶ σελ. 168 ἐπ.

Και μία τρίτη πλευρά.

Ἡ μετάνοια θέλει τὴν ταπείνωση, ἀλλὰ θέλει καὶ τὴν συγχωρητικότητα. Ἡ συγχωρητικότης ἀναφέρεται, φυσικά, σὲ κείνους ποὺ ἔφταιξαν σὲ μένα τὸν ἴδιο, ὄχι σὲ κείνους ποὺ ἔφταιξαν σὲ ἄλλους: «Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν», ὄχι τοῖς ὀφειλέταις τῶν ἄλλων. Τὸ νὰ συγχωρήσω ἕναν ποὺ δὲν ἔφταιξε σὲ μένα, ἀλλὰ ἔφταιξε σὲ ἄλλον, εἶναι πολὺ φθηνὸ πρᾶγμα. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅτι τὸν συγχωρῶ, γιατί, ἀπλούστατα, δὲν μοῦ ἔκανε κανένα κακό. Καὶ ἀφοῦ δὲν μοῦ ἔχει κάνει κακό, πῶς θὰ τὸν συγχωρήσω; Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἄλλο, καὶ ἡ κατάκριση εἶναι ἄλλο. Ἐὰν ἔκανε κακό, καὶ **[σελ. 155]** πάλι δὲν θὰ τὸν κατακρίνω. Ἄλλο ὅμως εἶναι τὸ νὰ μὴ τὸν κατακρίνω, καὶ ἄλλο τὸ νὰ πῶ ὅτι τὸν συγχωρῶ, καὶ μάλιστα νὰ κατακρίνω τὸν θιγέντα. Ἐκεῖνος ποὺ ἐθίγη εἶναι ἀρμόδιος νὰ δώσει συγχώρηση, καὶ ὄχι ὁ τρίτος.

Ἐδῶ, ἐπίσης, πρέπει νὰ κάνουμε μία διάκριση μεταξύ συγχωρητικότητος καὶ ἐπιεικειᾶς. Ἐνῶ, δηλαδή, τὸ νόημα τῆς συγχωρητικότητος εἶναι ὅπως τὸ εἶπαμε προηγουμένως, πρέπει νὰ ἔχουμε γενικὰ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιεικειᾶς μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀρχαίου ρητοῦ: «*Πρᾶος τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων*». Φυσικό, βέβαια, εἶναι νὰ στενοχωρηθῶ, γιατί ἕνας μοῦ ἔφταιξε, ἢ γιατί –πρᾶγμα εὐγενέστερο– ἀδίκησε ἄλλον. Ἀλλὰ καὶ ἡ στενοχωρία πρέπει νὰ μετριάζεται. Ἄς σκεφθοῦμε ὅτι εἶναι ἀνθρώπινα ὅλα αὐτά. Ὑπάρχουν, ἄλλως τε, τόσα ὑπανθρώπινα, ὥστε πρέπει νὰ εἴμαστε ἐπιεικεῖς στὰ ἀνθρώπινα. Καὶ ὕστερα, ἄλλο εἶναι αὐτό, καὶ ἄλλο εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ χτυποῦν τὸ Εὐαγγέλιο.

Καὶ δεύτερη ἐπεξήγηση. Συγχώρηση δὲν σημαίνει νὰ μὴ προφυλάσσεσαι. Οὔτε ὅμως καὶ ἡ μνησικακία ἀποτελεῖ προφύλαξη. Ὅταν τὸ παιδάκι κάνει ζημιές, δὲν θὰ τοῦ κρατήσης κακία, γιατί κάνει ζημιές, θὰ τὸ συγχωρήσης, ἀλλὰ συγχρόνως θὰ προφυλαχθῆς. Ἄλλο, λοιπόν, πρᾶγμα εἶναι ἡ συγχώρηση καὶ ἄλλο ἡ προφύλαξη. Ἐπομένως, ἡ συγχώρηση δὲν ἀποκλείει τὴν προφύλαξη.

Ὁ Θεὸς λέει: «*Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος· ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατήρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν*». Ἡ τὰ πιστεύομε αὐτά, ἢ δὲν τὰ πιστεύομε. Ὅποιος νομίζει ὅτι ἔχει τόσο γερά «κότσια», γιὰ νὰ πάη ἀντίθετα στὴν διακήρυξη αὐτὴ τοῦ Σωτῆρος, ἄς τὸ κάνη. Ἀλλὰ δὲν τὸν συμβουλεύω νὰ τὸ κάνη, γιατί ἡ μνησικακία εἶναι καρκίνος. Ἐνῶ ἡ συγχωρητικότης εἶναι χαρὰ τῆς ζωῆς, εἶναι οὐρανός, εἶναι ἡ ὁμορφὴ θάλασσα, εἶναι τὸ ὠραῖο γαλάζιο χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ ὁμορφιὰ τῆς ὁμορφιᾶς εἶναι ἡ συγχώρηση. Αὐτὸ ὅμως, ὅπως εἶπαμε, δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι δὲν πρέπει νὰ παίρνης καὶ μέτρα προφυλάξεως. Τί ἔκανε σὲ μένα ἡ συγχωρητικότης; Μὲ ἔκανε πάνοπλο. Καὶ νὰ γιατί: Ὅταν μὲ χτύπησαν, λέγοντας ὅτι εἶμαι πικραμένος, τοὺς ἀπήντησα ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ πικρία, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ πένθος γιὰ τὸ πνευματικὸ κατάντημα.

[σελ. 156] Δεν έχω μὲν πικρία, ἔχω ὅμως πένθος. Τὸ ὅτι μπόρεσα μέσα μου νὰ κάνω τὴν διάκριση αὐτὴ ἀνάμεσα στὸ πένθος καὶ τὴν πικρία μοῦ ἔδωσε ἰδιαίτερη ἐσωτερικὴ δύναμη. Νομίζετε, τοὺς εἶπα, ὅτι πενθῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου; Γιὰ λογαριασμό σας πενθῶ. Αὐτὴ ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὸ πένθος καὶ τὴν πικρία ἦταν στ' ἀλήθεια νίκη, καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλη νίκη. Γιατὶ ἔχεις τὴν πληροφορία τῆς συνειδησεῶς σου ὅτι δὲν ὑπάρχει «ἐγώ» μέσα σου. Καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξη τοῦ «ἐγώ» εἶναι ἐκεῖνο ποὺ διακρίνει τὴν πικρία ἀπὸ τὸ πένθος.

Δ

Βέβαια, τὸ νὰ συγχωρήση κανεὶς εἶναι κάτι δύσκολο, πολὺ δύσκολο μάλιστα. Ἀλλὰ, τοῦλάχιστον, ἄς γίνεταί ἀγωνιστικά, ὡς προσπάθεια. Ὅποτε θὰ μπορῆ κανεὶς νὰ πῆ στὸν Θεό: Κύριε, προσπαθῶ, ἀλλὰ δὲν τὰ καταφέρνω. Ἀλλὰ νὰ προσπαθῶ σοβαρά. Καὶ νὰ φέρνω ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τὶς δυσκολίες μου. Θὰ ἔλεγα, μάλιστα, νὰ φέρω ἐνώπιόν Του τοῦλάχιστον τὴ ντροπὴ μου. Νὰ πῶ: Κύριε, ντρέπομαι νὰ σὲ ἀντικρύσω! Καὶ θὰ μπορῶ ἔτσι νὰ πῶ: Κύριε, ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς βλέπεις ὅτι προσπαθοῦμε νὰ συγχωρήσωμε ἐκείνους ποὺ φταῖνε σὲ μᾶς.

Ἀλλιῶς ἡ πικρία θὰ μᾶς μαράνη, θὰ μᾶς ἀχρηστεύση γιὰ τὸ πνευματικὸ ἔργο καὶ τέλος θὰ μᾶς ἀποκόψη ἀπὸ τὸν Θεό. Ὁ μόνος τρόπος νὰ εὐτυχήσης εἶναι νὰ πιστεύης στὸν Θεὸ καὶ νὰ τᾶξης καλὰ μαζί Του. Δεν ὑπάρχει βέβαια κανεὶς ποὺ νὰ πιστεύη στὸν Θεὸ καὶ νὰ μὴν θέλῃ νὰ τὰ ἔχη καλὰ μαζί Του. Ἀλλὰ ὁ τρόπος, γιὰ νὰ τᾶξης καλὰ μαζί Του, εἶναι νὰ συμπεριφέρεσαι καλὰ στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ συμπεριφέρεσαι καλὰ στοὺς ἀνθρώπους, ὅταν τοὺς συγχωρῆς γιὰ τὰ πταίσματά τους. Ἔτσι, ἡ ὑπερνίκηση τῆς πικρίας καὶ τὴν ὑγεία σου ὠφελεῖ καὶ τὶς καλὲς σχέσεις σου μὲ τὸν Θεὸ τονώνει καὶ παρρησία πρὸς Αὐτὸν σοῦ δίνει.

Καὶ τώρα, στὸ ἐρώτημα: Μπορῶ νὰ συγχωρήσω ἕναν καὶ συγχρόνως νὰ μὴ τοῦ λέω «καλημέρα;», ἡ ἀπάντηση εἶναι: Καὶ βέβαια μπορῶ. Πόσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸν φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀντίθετο: Ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ λέω «καλημέρα» καὶ νὰ μὴ συγχωρῶ. Μπορῶ, λοιπόν, νὰ κόψω καὶ τὴν «καλημέρα», ἀλλὰ αὐτὸ θὰ τὸ **[σελ. 157]** κάνω γιὰ λόγους ἀγάπης πρὸς τὸ πρόσωπο αὐτό. Καὶ ἀπόδειξη αὐτοῦ θὰ εἶναι ὅτι, ὅταν τὸ πρόσωπο αὐτὸ βρεθῆ σὲ ἀνάγκη, θὰ τὸ βοηθήσω.

Λοιπόν, ἄς κοιτάξωμε νὰ ὑπερνικήσωμε τὴν πικρία. Ἐὰν τὸ κάνωμε αὐτὸ – ἀγωνιστικά ἐννοῶ– θὰ δοῦμε πρῶτα-πρῶτα στὴν ὑγεία μας ἀνθηση. Θὰ δοῦμε ἀκόμη στὸν ἑαυτό μας δύναμη. Δεν εἶναι ἡ συγχώρηση ἐκδήλωση ἀδυναμίας, ἀλλὰ ἐκδήλωση δυνάμεως. Θέλει ψυχικὴ δύναμη, γιὰ νὰ συγχωρήσης. Ὅμως τότε μόνο θὰ ἔχωμε καὶ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ παρρησία νὰ ζητήσωμε συγχώρηση. Κανεὶς, νομίζω, δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς συγχωρητικότητος τοῦ Θεοῦ. Καὶ κανεὶς δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴ συγχωρητικότητα αὐτή, ἐὰν ὁ ἴδιος –τοῦλάχιστον ἀγωνιστικά– δὲν συγχωρεῖ ἀπὸ τὴν καρδιά του τὰ παραπτώματα τῶν ἄλλων.

Καὶ θὰ ἀναφέρω ἐδῶ ὡς ἓνα ὑπόδειγμα συγχωρητικότητος τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανο. Κάθε φορά πού θὰ διαβάσω τὴ σχετικὴ περικοπὴ ἀπὸ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἰσθάνομαι ὅτι θέλω πολλή ὥρα, γιὰ νὰ συνέλθω ἀπὸ τὸν ἴλιγγο πού μοῦ προκαλεῖ ἡ ἐνατένιση τῆς μορφῆς του! Βέβαια, πρῶτα ἀπ' ὅλα κάνει ἐντύπωση ἡ μεγάλη μὀρφωσή του. Ἡ σχετικὴ περικοπὴ ἀπὸ τὸ ζ' κεφάλαιο τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων δείχνει ἓναν βαθὺ γνώστη τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ καὶ ἓναν ρήτορα, πού ἦταν ἀσφαλῶς γιὰ τὸ συνέδριο μεγάλος δάσκαλος. Βλέπεις ἀκόμη καὶ τὴν ταπείνωση πού ἔδειξε μὲ τὸ νὰ ὑπηρετῆ, καὶ μάλιστα πάνω ἀπ' ὅλα τὴν συγχωρητικότητά του πού φαίνεται στὸν στίχ. 60: «*Θεὶς δὲ τὰ γόνατα ἔκραξε φωνῆ μεγάλῃ· Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐκοιμήθη*». Ὅφειλω νὰ σᾶς πῶ ὅτι δὲν ξέρω κανέναν ἄλλον πού νὰ εἶχε τέτοια κατάληξη τοῦ βίου του. Ὁ Κύριος, βέβαια, μόνον, πού πρῶτος εἶπε τό: «*Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι*». Καὶ δεῦτερος ὁ Στέφανος, πού ἴσως νὰ ἄκουσε ὅτι ὁ Κύριος εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ καὶ νὰ εἶχε ἐμπνευσθῆ ἀπὸ αὐτά. Ἀλλὰ προσέξτε ὅτι, τὴν ὥρα πού τοῦ πετᾶνε τὶς πέτρες –καὶ θὰ εἶχε φάει πολλές, γιὰτὶ εἶχε πέσει κάτω – «*θεὶς τὰ γόνατα*»– λέγει τό: «*Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην*». Ξέρω πολλῶν Μαρτύρων τὸν βίο, ἀλλὰ δὲν ξέρω ἄλλον πού νὰ τὸ ἔχη πῆ αὐτό. Μπορεῖ νὰ κάνω λάθος, ἀλλὰ δὲν ξέρω. Καὶ γι' αὐτὸν τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ξέρομε, **[σελ. 158]** βέβαια, ὅτι ἀπέθανε μαρτυρικὸ θάνατο στὴ Ρώμη, ἀλλὰ λεπτομέρειες γιὰ τὸν θάνατό του δὲν ξέρομε. Ἐνῶ ἐδῶ ἔχομε αὐτὴ τὴ μαρτυρία. Καί, τί νὰ σᾶς πῶ, τὸ νὰ εἶσαι μάρτυς εἶναι, βέβαια, κάτι τὸ ὑπέροχο. Ἀλλὰ τέτοιος μάρτυς, πού τὴν ὥρα τοῦ μαρτυρίου του νὰ γονατίζη καὶ ὁ νοῦς του νὰ εἶναι εἰς τό: «*Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην*», νὰ ἀγωνιᾷ, δηλαδή, μήπως ὁ Θεὸς τοὺς τιμωρήσει γι' αὐτὸ πού ἔκαναν –πού μόνον ἁμαρτία ἦταν;– αὐτὸ δὲν τὸ ἔχω ξαναδῆ πουθενὰ ἄλλοῦ. Ἐκτός, ἐπαναλαμβάνω, ἀπὸ τὸ μοναδικὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος ἐπάνω στὸ Σταυρὸ τὸ εἶπε αὐτό, ἐγὼ δὲν ξέρω ἄλλο παράδειγμα. Ὅφειλω δὲ νὰ σᾶς πῶ ὅτι αὐτὸ μὲ ἔχει κατασυγκινήσει.

Καὶ ἐμεῖς, πόσο πρέπει νὰ ἐμπνεώμαστε, ἂν ὄχι γιὰ νὰ μιμούμεθα τὸν Στέφανο, ἀλλὰ τοῦλάχιστον γιὰ νὰ τὸν ζηλεύωμε. Εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε: Παῖρνε καλὲς ἀποφάσεις. Γιατί, ἢ τὶς τηρεῖς, καὶ ἔχεις τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν τήρησή τους, ἢ δὲν κατορθώνεις νὰ τὶς τηρήσης, καὶ ἔχεις τότε τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν ταπείνωση: Ποῦ ὁ Στέφανος, ποῦ ἐγώ!

Ε

Μένει νὰ πῶ τελευταῖο, ἐκεῖνο πού κανονικὰ ἔπρεπε νὰ πῶ ὡς πρῶτο. Ὅλα ὅσα εἶπαμε προηγουμένως βοηθοῦνται ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον Πυθαγόρα. Ὅπως ξέρετε, ὁ Πυθαγόρας ἐδίδασκε στοὺς μαθητές του νὰ μὴν κοιμοῦνται τὸ βράδυ, ἐὰν δὲν θέσουν στὸν ἑαυτὸ τους τὴν τριπλῆ ἐρώτηση. «*Ποῖ παρέβην, τί δ' ἔρρεξα, τί δέ μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη*»; Γενικά, τί καλὸ ἔκανα καὶ τί καλὸ μποροῦσα νὰ κάνω καὶ δὲν τὸ ἔκανα. Δηλαδή, τὰ ἁμαρτήματα παραλείψεως. Συνεχῶς τὸ διακηρύττω: Οἱ

καταδικαζόμενοι στην κόλαση κατὰ τὸ κε' κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου δὲν ἔκαναν μὲν τίποτε κακό, ἀλλὰ δὲν ἔκαναν καλό, ἐνῶ μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν.

Λοιπόν, χρειάζεται καὶ ἡ αὐτεξέταση. Προτοῦ κοιμηθοῦμε τὸ βράδυ, ἅς ὑποβάλωμε στὸν ἑαυτό μας τὴν τριπλῆ αὐτὴ ἐρώτηση τοῦ Πυθαγόρα: «*Ποῖ παρέβην, τί δ' ἔρρεξα, τί δέ μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;*» Τί ἔκαμα, δηλαδή καὶ τί καλὸ ἔκαμα. Νὰ πῆς καὶ τὸ καλὸ ποὺ ἔκανες. Ἡ αὐτεξέταση δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνο διαπίστωση λαθῶν. Ἀλλὰ καὶ διαπίστωση καλῶν πράξεων. Πές καὶ **[σελ. 159]** ἕνα «μπράβο» στὸν ἑαυτό σου. Δῶσε μία ἐνθάρρυνση καὶ στὸν ἑαυτό σου. Καλὸ δὲ εἶναι νὰ μὴν ἀφήνης τὴν αὐτεξέταση γιὰ τὴν τελευταία στιγμή. Μπορεῖς καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ δεῖπνο νὰ τὸ κάνης, μὲ τὸ κλείσιμο τῆς ἡμέρας.

Τὰ τέσσερα αὐτὰ ἄστρα: μετάνοια, ταπείνωση, συγχωρητικότης, αὐτεξέταση, ἀποτελοῦν ἕναν «ἀστερισμό», γιατί καὶ ὁ πνευματικὸς οὐρανὸς ἔχει καὶ αὐτὸς τοὺς ἀστερισμοὺς του. Αὐτός, λοιπόν, ὁ «ἀστερισμός» τῆς συναισθήσεως τῆς ἀμαρτωλότητος ἔχει τέσσερα ἄστρα: Ἡ μετάνοια εἶναι τὸ μεγάλο ἄστρο. Ἐπειτα ἡ συγχωρητικότης, ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ αὐτεξέταση.

20

Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΩΛΟΤΗΤΟΣ

Α

Θυμάμαι τὸ βιβλίο τοῦ Cronin μὲ τίτλο *Περιπέτειες σὲ δύο κόσμους*. Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἓνα σύνολο ἀπὸ αὐτοτελῆ κάπως διηγήματα, πού ἀποτελοῦν ὅλα μαζί τὴν βιογραφία τοῦ συγγραφέως. Τὸ διάβασα μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ ἐνδιαφέρον. Ἄλλὰ θυμάμαι τὸν «σεισμό» πού ἔφερε μέσα μου ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὸ τελειώνει. Τὸ φινάλε πράγματι ὅλης τῆς πορείας του, πού μᾶς τὴν ἐκθέτει, ὅπως εἶπαμε, στὸ βιβλίο του αὐτό, εἶναι ἡ τελευταία φράση μὲ τὴν ὁποία τὸ κλείνει: «Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ!»! Ὅταν λοιπὸν εἶδα τὸ κλείσιμο αὐτὸ μὲ τὴν φωνὴ τοῦ τελώνου, κατάλαβα ἓνα ἄπειρο μεγαλεῖο νὰ μὲ συνεπαίρνη!

Τί εὐτυχισμένος, ἀλήθεια, ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού τὸ λέει αὐτό! Δὲν ὑπάρχει ὠραιότερο, δὲν ὑπάρχει εὐγενέστερο πρᾶγμα στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ νὰ λέη «Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ!»! Θὰ σᾶς πῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ πιὸ ἀλάθητο δεῖγμα ὑγείας καὶ εὐρωστίας, ἀλλὰ καὶ πιὸ ἀλάθητος φορέας ὑγείας καὶ εὐρωστίας, ἀπὸ αὐτὴ τὴν φράση. Θέλεις νὰ γίνης ὑγιής; Λέγε αὐτὴ τὴ φράση. Γιατί, πρῶτα-πρῶτα, θὰ σοῦ ἀνοίξη τὴν ὄρεξη γιὰ περαιτέρω προσευχή. Ἐπειτα, ἀπὸ τὴν ὁμολογία αὐτὴ τῆς ἁμαρτωλότητός μας δὲν θὰ προέλθῃ μόνον τὸ καλὸ ὅτι τότε «πιστὸς ἐστὶ καὶ δίκαιος ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας», ἀλλὰ εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἔχει καὶ ἄλλους καρπούς αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση τῆς ἁμαρτωλότητος. Καὶ ἔχει, πρῶτον, τὴν ταπείνωση. Ὅχι τὴν ταπεινολογία, ἀλλὰ τὴν ἀληθινὴ ταπείνωση. Ἐχει, δεύτερον, τὴν αὐτογνωσία. Ἄλλὰ ἔχει, τρίτον, καὶ τὴν ἀγάπη. Γιατί καὶ τίποτε ἄλλο νὰ μὴ πῆς, λέγοντας τὴν φράση «Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» καὶ μόνον, λὲς γιὰ τὴν ἀγάπη. Μόνον ὁ «τελώνης» μπορεῖ νὰ ἀγαπᾷ. Γιατί ἡ ἀγάπη [σελ. 161] προϋποθέτει συμπάθεια πρὸς τὸν ἀδελφὸ μου. Ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἰδεατὸ ἄνθρωπο, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸ ἄνθρωπο. Καὶ ὅπως ἔχομε πῆ καὶ ἄλλοτε, πρέπει ὁ Χριστιανισμὸς νὰ ξεκαθαρίσῃ γιὰ ποιούς εἶναι: Εἶναι γιὰ τοὺς ἀναμαρτήτους ἀνθρώπους, δηλαδὴ γιὰ τοὺς ἰδεατοὺς ἀνθρώπους, ἢ γιὰ τοὺς ἀληθινούς ἀνθρώπους, δηλαδὴ τοὺς ἁμαρτωλούς; Ἄλλὰ πῶς μπορῶ νὰ ἔχω ἐγὼ κατανόηση τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἄλλων, ὅταν θεωρῶ τὸν ἑαυτὸ μου ἀναμάρτητο; Ἐὰν ἡ ἀγάπη προϋποθέτει συγγνώμη, τότε μπορῶ νὰ πῶ ὅτι μόνον ἐκεῖνος πού

συναισθάνεται τὴν ἀμαρτωλότητά του μπορεῖ νὰ εἶναι «*πρᾶος τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων*».

B

Τὸ κακὸ ὅμως εἶναι ὅτι τὴν ἴδια γνώμη γιὰ τὴν ὑπέροχη ἀξία τῆς τελωνικῆς αὐτῆς φωνῆς τὴν ἔχει καί... ὁ διάβολος. Καὶ ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἴδια γνώμη, προσπαθεῖ καὶ ἐπιτυχάνει νὰ ἀνατρέψῃ ὅλη αὐτὴ τὴν προσπάθεια, μὲ δύο τρόπους: Ὁ ἓνας τρόπος εἶναι νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι ὁ Θεὸς λέει ψέματα. Ὅπως λέγει ὁ Ἄπ. Ἰωάννης στὴν Α' Ἐπιστολή του, ἐὰν λέμε ὅτι δὲν ἀμαρτήσαμε «*ψεύστην ποιοῦμεν αὐτόν*» καὶ «*ἐαυτοὺς πλανῶμεν*». Αὐτὸ τὸ ὄπλο τοῦ διαβόλου, τὸ νὰ προσπαθῇ νὰ μᾶς πείσῃ, δηλαδή, ὅτι δὲν εἴμαστε ἀμαρτωλοί, ἔχει πολὺ μεγαλύτερη πέραση ἀπ' ὅ,τι νομίζομε. Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ πῶ ὅτι ὅλοι μας νομίζομε ὅτι εἴμαστε ἀναμάρτητοι; Ξέρετε, ὑπάρχει αὐτὸ πού λέμε κρυπτοφαρισαιϊσμός. Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς τὸν ἔχομε αὐτὸν τὸν κρυπτοφαρισαιϊσμό. Καὶ ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ στεναγμοὶ γιὰ τὴν ἀμαρτωλότητα χωρὶς τὴν συγκεκριμένη ἀναγνώριση λαθῶν, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ μεγαλύτερη πεποίθηση στὴν ἀναμαρτησία. Καὶ νὰ ἡ ἀπόδειξη: Ὁ ἄνθρωπος πού σ' ἀλήθεια πιστεύει ὅτι εἶναι ἀμαρτωλὸς θέλει ἢ δὲν θέλει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν κατάσταση αὐτὴ τῆς ἀμαρτωλότητος; Ἀσφαλῶς θέλει. Ἐπιζητεῖ, ἄρα, τὸν ἔλεγχο. Ἀλλὰ τί κάνει ὁ χριστιανός; Τὸν ἐπιζητεῖ τὸν ἔλεγχο; Δῆθεν τὸν ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ ἀλλοίμονο σὲ κεῖνον πού θὰ πάρῃ στὰ σοβαρὰ τὶς παρεχόμενες διαβεβαιώσεις καὶ θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ τοῦ κἀνῆ τὸν ἔλεγχο αὐτό!

Γιατὶ ἐάν, λ.χ., τοῦ πῆτε –καὶ ἔχω κάνει σχετικὰ πειράματα– ἐσὺ λὲς γιὰ τὸν ἑαυτό σου ὅτι εἶσαι ἀμαρτωλός, ἐλεεινὸς κλπ. Τίποτ' **[σελ. 162]** ὅμως ἀπ' αὐτὰ δὲν πιστεύω ὅτι εἶναι ἀλήθεια. Ἀλλὰ πρόσεξε, γιατί στὴν τάδε συγκεκριμένη περίπτωση ἔκανες λάθος. Θὰ δῆτε τότε ὅτι δὲν θὰ τὸ δεχθῇ αὐτὸ καὶ θὰ διαμαρτυρηθῇ ἔντονα. Καὶ τί φταίει πού δὲν δέχεται τὸ λάθος του; Ἡ ἀνατροφή μας φταίει. Δὲν μᾶς ἔχει καλὰ ἀναθρέψῃ ὁ Χριστιανισμός. Γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ πάρῃ τὸν πιστὸ καὶ νὰ τοῦ μάθῃ τὸν αὐτοέλεγχο, τὴν αὐτοεξέταση καὶ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἐλέγχου τοῦ ἄλλου. Θὰ δανειστῶ μία εἰκόνα ἀπὸ τὸν Ἐπίκτητο: Ἔρχεται ὁ γιατρὸς καὶ λέει σὲ ἓναν: Δὲν μοῦ ἀρέσει ἡ ὄψη σου, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μείνης ἄσιτος σήμερα. – Μάλιστα, γιατρέ μου, τοῦ λέει αὐτός, καὶ μένει ἄσιτος. Ἡ, τοῦ λέει ὁ γιατρός «*πυρέσσεις*» καὶ πρέπει νὰ κατακλιθῆς. Καὶ τὸ κάνει ἀμέσως. Μόλις, δηλαδή, ὁ γιατρός τοῦ πῆ κάτι, ἀμέσως σπεύδει νὰ ἐκπληρώσῃ τὶς προτροπές τοῦ γιατροῦ. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ προσπαθεῖ καὶ νὰ τὶς ἐκμαιεύσει. Τοῦ λέει: Γιατρέ μου, μήπως ἔχω τοῦτο, μήπως ἔχω ἐκεῖνο; Καὶ σπεύδει νὰ συμμορφωθῇ σὲ ὅ,τι τοῦ πῆ. Πῆγαινε ὅμως σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο νὰ τοῦ πῆς ὅτι αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα βλέπω στὸν χαρακτῆρα σου, ἢ ἐκεῖνο τὸ λάθος ἔκανες. Νομίζεις ὅτι θὰ σπεύσῃ νὰ τὸ διορθώσῃ; Ἀντίθετα, θὰ σπεύσῃ καὶ θὰ φωνάζῃ: Μὲ ἔβρισε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος! Γιὰ τὸ γιατρὸ πού διαπιστώνει τὴν ἀρρώστεια του, δὲν λέει ὅτι μὲ ἔβρισε. Ἀλλὰ γιὰ κεῖνον πού θὰ θελήσῃ νὰ τὸν βοηθήσῃ γιὰ τὴν πνευματικὴ του τελείωση, θὰ πῆ ὅτι «*μὲ ἔβρισε*».

Τί ωραία, αλήθεια, ή εικόνα αυτή που αναφέρει ο Έπίκτητος και που ισχύει για όλους μας.

Υπάρχει και μιὰ θεολογική διατύπωση της αναμαρτησίας. Είναι ή διατύπωση του Προτεσταντισμοῦ. Δέν θά ρίξω ἐδῶ μύδρους ἐναντίον του Προτεσταντισμοῦ, που τόν σέβομαι πλήρως, ἀλλά αὐτό που θά πῶ εἶναι γεγονός. Για νά κόψη τὸ ἄγχος τῆς ἀμαρτωλότητος, για τὸ ὁποῖο θά ποῦμε παρακάτω, λέει τὸ ἐξῆς: Ὅτι, ἀπὸ τῆ στιγμὴ που ὁ ἄνθρωπος ἀναγεννηθῆ, δηλαδή πιστεύση στὸν Χριστό, δέν ἀμαρτάνει. Καὶ ἐπειδὴ ή πραγματικότης εἶναι ὅτι ἀμαρτάνει, γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι ἔχει πιά τὸν λόγο... ή ψυχιατρική!

Αὐτό, λοιπόν, εἶναι τὸ πρῶτο ὄπλο. Ὁ διάβολος ὅμως ἔχει καὶ ἄλλο ἓνα ὄπλο, ἀλλὰ αὐτὸ πλέον για κείνους που δέχονται ὅτι ἀμαρτάνουν. Ὁ ἴδιος χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο ὄπλο.

Καὶ τὸ ἄλλο ὄπλο του εἶναι ή περιδεὴς συνείδηση: Ἀμαρτάνω, [σελ. 163] καὶ ἔτσι εἶμαι συνεχῶς περίβοφος. Αὐτὸ δὲ τὸ ἄγχος, ή περίφοβη συνείδηση, που ἔχει γεμίσει τὴν Ἱστορία τῆς χριστιανοσύνης ἐπὶ δέκα ἔξ αἰῶνες, μὴ νομίζετε ὅτι κάνει τὸν ἄνθρωπο ήθικό. Ὅχι. Γιατὶ του λυγίζει τὰ γόνατα, τὸν ἀποθαρρύνει στὸν ἀγῶνα καὶ τὸν ἐξαναγκάζει νὰ κοιτάξη νὰ ἐξαγοράση τὴν ἀμαρτωλότητά του μὲ τὸ «*ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον*». Αὐτὸς ὁ φόβος ὁδηγεῖ καὶ σὲ μιὰ ἀπόγνωση, καὶ ἔτσι κόβει τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα, ποιὸς εἶναι ὁ ἴσιος καὶ σωστὸς δρόμος; Ὁ ἴσιος δρόμος ὑπάρχει. Ἀλλὰ ὁ Κύριος, βλέπετε, προσφέρει πολὺ εὔκολα τὴν Χάρη Του: Θὰ ὁμολογοῦμε τίς ἀμαρτίες μας, καὶ Αὐτὸς θὰ μᾶς καθαρῖζη ἀπὸ κάθε ἀμαρτία. Αὐτὴ εἶναι ή «δουλειά» του Θεοῦ, νὰ μᾶς ἀγαπᾷ καί, ἄρα, νὰ μᾶς κατανοῆ. «*Οὐ γὰρ ἔχομεν Ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν*». Ἐμπόδιο για τὸ Θεῖο Ἔλεος δέν εἶναι ή ἀμαρτία μας. Ἐμπόδιο για τὸ Θεῖο Ἔλεος εἶναι ὁ φαρισαϊσμός. Γιατὶ ὁ Χριστὸς θεραπεύει, ὄχι μὲ τὴ βία, ἀλλὰ ἐλεύθερα. Θεραπεύει, λοιπόν, τοὺς ἀσθενεῖς που ζητοῦν τὴ θεραπεία. Ὅταν ὅμως ἓνας θεωρῆ τὸν ἑαυτὸ του ἀναμάρτητο, τότε πῶς μπορεῖ νὰ μπῆ ὁ γιατρὸς στὸ σπίτι του ὑγιοῦς; Φαντασθῆτε μιὰ σκηνὴ ὅπου ἔρχεται ὁ γιατρὸς, χτυπάει τὸ κουδοῦνι καὶ μπαίνει μέσα. Ἦρθα, λέει, για νὰ θεραπεύσω. – Ποιὸν νὰ θεραπεύσης, γιατρέ μου; – Τὸν ἄρρωστο. – Μὰ δέν ὑπάρχει ἄρρωστος ἐδῶ, λάθος ἔκανες. Σοῦπε κανεὶς πῶς εἶναι ἐδῶ κανένας ἄρρωστος; Καὶ ἦρθες ἐδῶ που εἶναι ή νησίδα τῆς ὑγείας; Ἐδῶ ἦρθες νὰ κάνης τὴν ἐπίσκεψή σου;

Στὸν γιατρὸ του σώματος δέν τὰ λέμε αὐτά. Ἀλλὰ στὸν Γιατρὸ τῆς ψυχῆς τὰ λέμε. Καὶ τὰ λέμε ὅλοι! Γι' αὐτὸ θὰ παρακαλοῦσα νὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ τονίσω ὅτι εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη αὐτὰ τὰ δύο ὄπλα του διαβόλου νὰ ἐξουδετερωθοῦν. Οὔτε νὰ λέμε «*Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμι ὡσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων*», οὔτε νὰ λυγίζωμε ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀμαρτωλότητός μας. Ἡ ἀμαρτία εἶναι ὁ συνδετικὸς δεσμὸς μὲ τὸν Θεό, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅμως τῆς ὁμολογίας. Ὅταν, λοιπόν, λέμε «*Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῶ ἀμαρτωλῶ*», γινόμαστε –θὰ τὸ πῶ μὲ τὴν φράση τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας– «*ἄνδρες θεῖοι*», «*θείας φύσεως κοινωνοί*». Γιατὶ ὁ Θεὸς μόνο εἶναι ἀναμάρτητος. Καὶ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι ἀναμάρτητος. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος

εἶναι ἀναμάρτητος, [σελ. 164] μὲ τὴν ἴδια ἔννοια ποὺ εἶναι καὶ καθαρὸς στὸ σῶμα: Ὅχι μὲ τὸ ὅτι δὲν λερώνεται, ἀλλὰ μὲ τὸ ὅτι συνεχῶς καθαρίζεται. Καὶ ὅπως ὑπάρχει ἡ καθαριότης τοῦ σώματος, ὑπάρχει καὶ ἡ καθαριότης τῆς ψυχῆς, ποὺ συνίσταται ὄχι στὸ νὰ μὴ λερώνεται, ἀλλὰ στὸ νὰ καθαρίζεται συνεχῶς. Καὶ ὅποιος πλένεται πνευματικὰ ἀγαπάει τὸν ἑαυτό του. Ἡ αὐτοκριτικὴ καὶ ἡ συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος εἶναι μία μορφή ἀγάπης τοῦ ἑαυτοῦ μας, γιατί μᾶς ἀνεβάζει καὶ μᾶς καθαρίζει. Καὶ «λουτρὸν» τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ὁμολογία. Ἡ ὁμολογία εἶναι ὁ κρῖκος ποὺ συνδέει τὸ Θεῖο Ἔλεος μὲ τὴν ἀμαρτωλότητά μας.

Καὶ πρέπει κάποτε στὴ ζωὴ μας νὰ ξεκαθαρίσωμε ἐὰν θὰ λέμε ὅτι ὅλα εἶναι καλά, ἢ θὰ ὁμολογοῦμε ὅτι δὲν εἶναι καλά καὶ θὰ ζητοῦμε τὴν θεραπεία. Δὲν μπορούμε νὰ ἔχωμε θεραπεία, ὅταν δὲν ἀναγνωρίζωμε τὴν ἀσθένεια. Ὅταν, λοιπόν, τάχα γιὰ νὰ μὴν προκαλέσωμε κακὸ στὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, λέμε ὅτι δὲν εἴμαστε ἀμαρτωλοί, τότε δὲν ἠμποροῦμε καὶ νὰ θεραπευθοῦμε. Πρέπει, λοιπόν, νὰ ἀναγνωρίσωμε, ἀπλούστατα, ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ ὅτι «*ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν, ἠδικήσαμεν*», ὅτι δὲν ἐκπροσωποῦμε τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία ὅπως πρέπει καὶ ὅτι αὐτὸ γίνεται αἰτία, ὥστε νὰ χαθῆ ἡ ἠγετικὴ ἐπαφὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἀκαθοδήγητος μέσα στὸ σημερινὸ χάος. Καὶ πρέπει νὰ κάνωμε κάτι ποὺ θὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ μία ὁμολογία ποὺ θὰ δυσανεστήσῃ, γιατί θὰ ἀποτελέσῃ μία εἰλικρινῆ ἐμφάνιση τῆς ἀληθείας, ὅτι δηλαδὴ τὸ μεγάλο πρόβλημα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα σήμερα δὲν εἶναι πῶς οἱ μὴ χριστιανοὶ θὰ γίνουν χριστιανοί, ἀλλὰ πῶς οἱ χριστιανοὶ θὰ γίνουν πραγματικὰ χριστιανοί. Τὸ πρόβλημα, δηλαδή, δὲν εἶναι πῶς οἱ καλοπροαίρετοι ἄνθρωποι θὰ ὀδηγηθοῦν πρὸς τὸν Χριστό, ἀλλὰ πῶς ὅσοι εἶναι μέσα στὸ Χριστιανισμὸ θὰ γίνουν ἀληθινοὶ χριστιανοί. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἕνας «σεισμός», δηλαδή μιὰ εἰλικρινῆς μετάνοια. Πρέπει, μὲ ἄλλα λόγια, οἱ χριστιανοὶ νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ γίνουν «*δένδρα ἀγαθὰ καρποὺς καλοῦς ποιοῦντα*». Τότε ὅλοι οἱ καλοπροαίρετοι ἄνθρωποι θὰ ὀδηγηθοῦν πρὸς τὸν Χριστό, ὅταν δοῦν αὐτοὺς τοὺς καρποὺς, μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια τῆς ὁμολογίας, τῆς ἀφόβου, τῆς θαρραλέας ὁμολογίας τῆς ἀληθείας, τοῦ μηνύματος ὅτι ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ πρέπει πρῶτα νὰ μετανοήσωμε. Καὶ μὲ αὐτὴ τὴν [σελ. 165] ἔννοια λέμε ὅτι, γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ, χρειάζεται μιὰ «ἐπανάσταση».

Ἔτσι, τὸ χάος ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα στὸν κόσμον πρέπει νὰ τὸ ἔχωμε ὡς δύναμη κινητήρια τῆς πορείας μας. Ἄλλοι τὸ ἐκμεταλλεύονται. Ἐμεῖς ἄς τὸ ἀξιοποιήσωμε πνευματικὰ, γιατί ὑπάρχει ὁ «ἀντιδραστήρ» ποὺ λέγεται μετάνοια. Ἄς ἐπαναλάβωμε τὸ κήρυγμα τῆς μετάνοίας καὶ ἄς ἀξιοποιήσωμε ἔτσι τὸ χάος γιὰ τὴ σωτηρία καὶ εὐτυχία τῆς ἀνθρωπότητος.

Γ

Ἀλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ τώρα, ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπα γενικώτερα, νὰ πῶ τώρα εἰδικώτερα καὶ γιὰ μᾶς.

Ἔχομε πῆ ὅτι χρειάζεται ἀνακαίνιση. Πρέπει ὅμως νὰ ξακαθαρίσωμε κάτι: Τὴν ἀνακαίνιση αὐτὴ γιὰ ποιούς τὴν διδάσκομε; Γιὰ τοὺς ἄλλους, ἢ γιὰ τὸν ἑαυτό μας; Δηλαδή, νομίζομε ὅτι ἐμεῖς εἴμαστε οἱ ἀναμάρτητοι καὶ πᾶμε νὰ ποῦμε στοὺς ἄλλους «μετανοεῖτε»; Μόνο ὁ Κύριος ἔλεγε «μετανοεῖτε». Ἐμεῖς λέμε «μετανοοῦμεν». Πιστεύω ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κόσμου, στο τέλος τῆς ἀναλύσεως, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ «μετανοοῦμε» τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλὰ ὄχι ἀπ' ἐκεῖνο τὸ «μετανοοῦμε» τὸ ψεύτικο, τὸ ὑποκριτικὸ καὶ χωρὶς ἐπίγνωση, ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸ «μετανοοῦμε» καὶ μὲ ἐπίγνωση τοῦ γιατί μετανοοῦμε: Μετανοοῦμε, γιατί, ἀπλούστατα, δὲν εἴμαστε «ἄλας» τῆς γῆς, φῶς στὸν κόσμον, δὲν εἴμαστε οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνάγκη σήμερα ἡ κοινωνία, γιὰ νὰ καθοδηγηθῆ πράγματι ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Καὶ ἄς ἔχωμε καὶ τὸ ἄλλο ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι ὁ κοσμικὸς ἔχει πάντοτε τὴν δυνατότητα τῆς μετανοίας καὶ στροφῆς πρὸς τὸν Χριστιανισμό, ἐφ' ὅσον συγκινηθῆ ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸν προσέξῃ. Ὁ χριστιανὸς ὅμως χάνει αὐτὴ τὴν δυνατότητα, ὅταν συνηθίσει νὰ καλῆ τοὺς ἄλλους σὲ μετάνοια καὶ ὄχι τὸν ἑαυτό του.

Ἔτσι θὰ ποῦμε στοὺς συνανθρώπους μας: «Εἴμαστε ἁμαρτωλοί, ὅπως καὶ σεῖς. Εἴμαστε ἄρρωστοι, ὅπως καὶ σεῖς. Ἀγωνιζόμαστε καὶ σᾶς λέμε: Ἐλᾶτε νὰ γίνωμε ὅλοι συναγωνιστὰ τοῦ καλοῦ ἀγῶνος». Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ θὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας. Καὶ θὰ ὁμολογήσωμε τὴν ἁμαρτωλότητά μας. Θὰ παρακαλοῦσα, λοιπόν, πάρα πολὺ νὰ προσέξωμε καὶ νὰ ξέρωμε ὅτι ἡ συναίσθησις τῆς ἁμαρτωλότητός μας εἶναι προϋπόθεσις γιὰ τὴν [σελ. 166] πνευματικὴ μας ἐργασία. Ξεκομμένα πράγματα: Εἴμαστε μία συντροφιά ἁμαρτωλῶν. Προσοχή, λοιπόν, ἀπὸ τὸ φαρισαϊκὸ «οὐκ εἰμι ὡσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων» καὶ τὸ «ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιπούς». Γιατί ποιὸς εἶναι δίκαιος καὶ περισσότερο ἢ λιγώτερο ἁμαρτωλός, ἄς τὸ ἀφήσωμε νὰ τὸ πῆ Ἐκεῖνος ποὺ κάποτε θὰ «φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκοτους καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν».

Δ

Θὰ ἤθελα ὅμως καὶ ἓνα ἄλλο νὰ πῶ: Γιὰ τὸ θέμα τῆς συναισθήσεως τῆς ἁμαρτωλότητός μας ἀξία ἔχει ἡ συγκεκριμένη ἁμαρτωλότης. Τὸ νὰ πῆς, δηλαδή, ὅτι σ' αὐτὸ τὸ συγκεκριμένον θέμα ἁμάρτησα στὸν Κύριον. Ἡ ἀναγνώρισις αὐτοῦ τοῦ συγκεκριμένου ἁμαρτήματος εἶναι σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες βαπτολογίες περὶ ἁμαρτωλότητος. Κι' ἂν δὲν σοῦ ἀρέσει τὸ «ἁμάρτησα», πὲς ὅτι ἐδῶ ἔκανα λάθος, ἐκεῖ εἶχα ἄδικο, τὸν τάδε τὸν ἀδίκησα εἰς τὸ τάδε συγκεκριμένον θέμα. Μεγάλῃ πρὸς τοῦτο βοήθεια εἶναι τὸ νὰ ἐπιζητοῦμε καὶ νὰ ἐνθαρρύνωμε τὸν ἕλεγχον τὸν ἀδελφικόν, γιατί ἀλλιῶς εἴμαστε ἀσυνεπεῖς. Καὶ ἀδελφικὸς ἕλεγχος θὰ πῆ τὸ ἐξῆς: Νὰ μπορῆ ὁ ἄλλος, «μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου» –γιατί καταλαβαίνω νὰ μὴ σοῦ ἀρέσῃ νὰ σοῦ τὸ ποῦν δημοσίᾳ, παρ' ὅλον ὅτι ἔπρεπε, τελοσπάντων, καὶ κάποιον περιθώριον καὶ γι' αὐτὸ νὰ ὑπάρχη– νὰ μπορῆ, λοιπόν, ὁ ἄλλος νὰ σοῦ πῆ: Νομίζω ὅτι ἐδῶ ἔκανες λάθος. Καὶ ἐσύ, πάλι, ὄχι σώνει καὶ καλὰ νὰ τὸ δεχθῆς, ἀλλὰ

νά τὸ συζητήσης. Νά τὸ ἀκούσης καὶ νά πῆς: Γιαὶ στάσου, μήπως ἔχει δίκιο αὐτὸς ποὺ μοῦ τὸ λέει; Καὶ παρ' ὅλον ὅτι μὲ τὸ παράδειγμα ποὺ μοῦ ἔφερε δὲν ἐπέτυχε νά μὲ πείση, εἰς τὸ βάθος ὅμως νομίζω ὅτι ἔχει κάποιον δίκιο. Δηλαδή, νά φερώμαστε γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ὑγεία μὲ τὴν ἴδια ἐπιμέλεια ποὺ φερόμαστε καὶ γιὰ τὴν σωματικὴ. Δὲν λέω παραπάνω. Περιττὸν νά πῶ, ὅτι τὸ νά μὴ δεχώμαστε κριτικὴ ὀδηγεῖ καὶ σὲ μία ὑποκρισία. Γιατὶ δὲν ἔχει καὶ ὁ ἄλλος ὑποχρέωση συνεχῶς νά σοῦ λέει τίς δυσμενεῖς του κρίσεις, καὶ ἐσύ νά τοῦ τὸ ἀπαγορεύεις. Μὲ τὸ ὅτι ὅμως τοῦ ἀπηγόρευσε νά σοῦ τίς λέει, δὲν σημαίνει ὅτι μπορεῖς νά τοῦ ἀπαγορεύσης καὶ νά τίς σκέπτεται καὶ νά μὴ τίς λήη καὶ πάρα πέρα. Γιατὶ λίγοι ἄνθρωποι ὑπάρχουν ποὺ **[σελ. 167]** εἶναι τόσο πωρωμένοι, ὥστε, ἅμα σοῦ ποῦνε κατ' εὐθεΐαν τὸ ἄδικο σου καὶ δοῦνε ὅτι εἶχε καλὴ ὑποδοχὴ ὁ ἔλεγχος, νά πᾶνε καὶ νά τὸ ποῦν πάρα πέρα. Ἀλλὰ καὶ λίγοι ἄνθρωποι εἶναι τόσο ἅγιοι, ὥστε, ὅταν δὲν τὸν δέχεσαι τὸν ἔλεγχο, νά μὴ τὰ ποῦνε καὶ κάπου ἄλλοῦ. Λοιπὸν, μὲ τὴν ἄρνησή σου νά δεχθῆς τὸν ἔλεγχο, ἀπλούστατα, ὠθεῖς τὸν ἄλλο στὴν κρυψίνοια καὶ στὴν καταλαλιά. Μπορεῖς νά τοῦ ἀπαγορεύσης νά σκέπτεται τὴ γνώμη του; Ὅχι μόνο δὲν μπορεῖς, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἀνόητο νά τοῦ τὸ ἀπαγορεύσης.

Ε

Θὰ ἔκλεινα αὐτὰ ποὺ εἶπα, ἐὰν δὲν εἶχαν συσχετισμὸ μὲ ἓνα θέμα πολὺ μεγάλο, πάρα πολὺ μεγάλο, ποὺ ἀπλῶς τώρα θὰ τὸ ἀναφέρω. Καρπὸς ἀπὸ τὴ συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος εἶναι ἡ ἀληθινὴ ταπείνωση (*). Γιατὶ ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀμαρτωλότητος εἶναι ἐκείνη ποὺ ὀδηγεῖ κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὴν ἀληθινὴ ταπείνωση.

Καί, δεύτερον. Τὸ εἶπα ἤδη καὶ στὴν ἀρχή, ὅτι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀμαρτωλότητος ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀγάπη, ποὺ σημαίνει ὅτι, ὅταν ἰδῆς τὸν τάδε ἀδελφὸ σου ποὺ ἀμαρτάνει, νά πῆς: Δὲν μπορῶ νά εἶμαι ἐγὼ ὁ μόνος ἀμαρτωλός, ἔχω καί... παρέα. Ἀμαρτάνει κι' αὐτός, ὅπως ἀμαρτάνω καὶ ἐγώ. Ἡ ἀντιμετώπιση, δηλαδή, τῆς ἀμαρτωλότητος τοῦ ἄλλου νά γίνεται μὲ ἀγάπη. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ὑγιὴς ἀντιμετώπιση τῆς δικῆς μας ἀμαρτωλότητος. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀποτείνεται σὲ ἰδεατοὺς ἀνθρώπους. Ἀποτείνεται σὲ ἀμαρτωλοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὄχι σὲ ἀμαρτωλοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ παύσουν νά εἶναι ἀμαρτωλοί, ἀλλὰ «ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν», μὲ τὴν προϋπόθεση, βέβαια, ὅτι θὰ ἀγωνίζονται κατὰ τῆς ἀμαρτίας. Ἡ διαφορὰ τοῦ χριστιανοῦ καὶ τοῦ πιὸ πιστοῦ καὶ τοῦ πιὸ ἁγίου ἀπὸ τὸν χειρότερο ἀμαρτωλὸ εἶναι διαφορὰ, ὄχι στατικὴ, ἀλλὰ ἀγωνιστικὴ. Μόνον κατὰ τὸν ἀγῶνα διαφέρουν. Καὶ προϋπόθεση τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀμαρτωλότητος.

Αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση εἶναι προϋπόθεση καὶ γιὰ τὸ δικό μας ξεκίνημα.

* Βλ. καὶ ἀνωτ., σελ. 148, 149, 154.

21

ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΩΛΟΤΗΤΟΣ

A

Ἡ ἀντιμετώπιση ἀπὸ τὸ χριστιανὸ τῆς ἀμαρτωλότητός του εἶναι ἓνα πρόβλημα ποὺ διχάζει τὴν χριστιανοσύνη ἀπὸ ἀπόψεως τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι. Μποροῦμε νὰ διακρίνωμε δύο κυρίως τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι, τὸν καθολικὸ καὶ τὸν προτεσταντικὸ.

Ὁ καθολικὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι εἶναι ὁ ἀκόλουθος: Ὁ χριστιανὸς εἶναι ἀμαρτωλός. Συναισθάνεται τὸ βάρος τῶν ἀμαρτιῶν του. Ἐχων δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀμαρτωλότητά του, πενθεῖ γι' αὐτήν, καὶ ἡ εὐτυχία του, ἡ μακαριότης, συνίσταται σὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πένθος. Ἐπικαλεῖται δὲ στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸν μακαρισμὸ τοῦ Κυρίου «*μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται*». Γι' αὐτόν, λοιπόν, τὸν λόγο ὁ χριστιανός, ἔχων ὑπ' ὄψιν τοὺς ἀμαρτωλότητά του, πενθεῖ γι' αὐτήν, θρηνεῖ γι' αὐτήν. Ὑπῆρξαν δὲ καὶ νηπτικοὶ Πατέρες ποὺ τὸ δάκρυ τὸ ὠνόμασαν τὸ «*δεύτερον βάπτισμα*», γιὰτὶ αὐτὸ ξεπλένει τὶς ἀμαρτίες τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ στὸ ἐρώτημα, μὰ δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, χριστιανὸς ποὺ νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτὰ τὰ δάκρυα καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ πένθος, ἡ ἀπάντηση εἶναι: «ὄχι, βέβαια, γιὰτὶ καὶ οἱ ἀγιώτεροι ἄνθρωποι ἔχουν συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητός τους, ἄλλο ζήτημα ἂν ἡ Ἐκκλησία κατόπιν, μετὰ τὸν θάνατό τους ἢ καὶ ὅταν ζοῦν ἀκόμη, τοὺς ἀναγνωρίζει ὡς ἀγίους καὶ ὡς ἀνωτέρους. Αὐτοὶ μάλιστα ἔχουν μεγαλύτερη ἀπὸ τοὺς ἄλλους συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητός τους καὶ πενθοῦν γι' αὐτήν».

Ὅλα αὐτὰ φαίνονται καλά, ἀλλὰ προβάλλει τὸ ἐξῆς ἐρώτημα, ποὺ τὸ ἔθεσε ἤδη ὁ Νίτσε. Τότε γιὰ ποιὸ λόγο ὀνομάζεται Εὐαγγέλιο τὸ Εὐαγγέλιο; Ἐπὶ τέλους, τί νόημα εἶχε τὸ «*εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην*»; Τί νόημα ἔχει τὸ Εὐαγγέλιο ὡς χαρούμενο μήνυμα; Τί νόημα ἔχει τὸ «*πάντοτε χαίρετε*»; Γιὰτὶ πρὸ [σελ. 169] τοῦ Χριστοῦ ὁ κόσμος ἤξερε, ἀπλούστατα, ὅτι, ἐὰν δὲν φονεύει, δὲν κλέβει, δὲν μοιχεύει κλπ., τότε οἱ θεοὶ θὰ τὸν ἀγαποῦν, καὶ τελείωσε ἡ ὑπόθεση. Τώρα μαθαίνομε ὅτι ἔχομε ἓναν «ἐκκρεμῆ λογαριασμὸ» ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα καὶ ἔπειτα, ἦρθε μὲν ὁ Χριστὸς καὶ ἔσβυσε τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ τὸ σβύσιμο αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ ἔχη καὶ πάρα πολλές συνέπειες, ἀφοῦ οἱ «λογαριασμοί» μαζεύονται ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλο, καὶ σὲ ὅλη μας τὴ ζωὴ δὲν

ἔχομε παρὰ νὰ πενθοῦμε καὶ νὰ θρηνοῦμε τὰ ἀμαρτήματά μας, πρᾶγμα πού, ὅπωςδήποτε, δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῆ χαρούμενο μήνυμα.

Ἀντίθετη τώρα σ' αὐτὴ τὴν νοοτροπία τὴν καθολικὴ εἶναι ἡ νοοτροπία τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ἡ προτεσταντικὴ νοοτροπία εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ Χριστὸς ἦρθε νὰ λυτρώσῃ τὸν κόσμον. Μὲ τὴ σταυρικὴ θυσία Του προσέφερε στὸν Πατέρα καὶ στὴν Θεία Δικαιοσύνη πλήρη ἱκανοποίηση γιὰ τὶς ἀμαρτίες, ὄχι μόνο γιὰ τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ γιὰ ὅλες τὶς ἀμαρτίες τοῦ πιστοῦ καί, ἐπομένως, ἐκ μέρους μας τίποτε ἄλλο δὲν χρειάζεται, παρὰ μόνο ἡ πίστη. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ πιστεύσωμε καὶ θὰ προσέλθωμε στὸν Χριστὸ μὲ τὴν προσευχή, ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή διὰ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ καθαριζόμεστε ἀπὸ κάθε ἀμαρτία, εἵμαστε «σεσωσμένοι». Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, εἵμαστε «σεσωσμένοι», διακρινόμεστε ἀπὸ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, πού δὲν ἔχουν ἀκόμη ἔρθει συνειδητὰ στὸ Χριστό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀμαρτωλός, καὶ ἂν κἀνὴ κάποια δικαιοσύνη, ἡ δικαιοσύνη του αὐτὴ εἶναι ἀπόβλητη ὡς ρυπαρὸ ἱμάτιο. Μὲ τὴν πίστη, λένε πάντοτε οἱ Προτεστάντες, ὁ χριστιανὸς εἶναι πλέον καθαρὸς διὰ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, «σεσωσμένος», εἶναι ἀγνὸς διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ γι' αὐτὸ χαίρει. Βέβαια, χαίρει καθαρισμένος διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, εἶναι πλέον ἀναμάρτητος, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι «πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀμαρτίαν οὐ ποιεῖ». Δὲν εἶναι ἀμαρτωλός, καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο χαίρει. Γι' αὐτὸν ἡ ἀμαρτία εἶναι νεκρὴ καί, ἐπομένως, τὸ πένθος γιὰ τὶς ἀμαρτίες του δὲν ἔχει σ' αὐτὸν καμμία θέση.

Αὐτὴ εἶναι ἡ προτεσταντικὴ ἄποψη, πού ὅμως εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν κοινὴ πείρα. Καὶ εἶναι μὲν ἀλήθεια ὅτι, ὅταν ἓνας ἄνθρωπος γιὰ πρώτη φορὰ προσέλθει στὴν χριστιανικὴ πίστη, ἰδίως ἔπειτα ἀπὸ διάφορες κινήσεις [σελ. 170] πιετιστικῆς καὶ ἀναζωπυρωτικῆς τῆς πίστεως, ἐπακολουθεῖ μία περίοδος τῆς ζωῆς του ὅπου λίγο-πολύ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει χωριστῆ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ἀλλὰ ὅσο προχωρεῖ ἡ πείρα, ἀποδεικνύεται ὅτι παρ' ὅλα αὐτὰ καὶ αὐτὸς εἶναι ἀμαρτωλός. Ἐὰν δὲ λέει ὅτι δὲν εἶναι, ἀπλούστατα ἀπατᾷ τὸν ἑαυτό του. Καὶ μπορεῖ μὲν αὐτὸς νὰ δίνει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀναμαρτησία, ἀλλὰ τότε ἰσχύει τό: «σύ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς». Ἡ πραγματικότης εἶναι ὅτι μπορεῖ μὲν νὰ ἔκοψε ἄλλες ἀμαρτίες, ἀλλὰ ἀπέκτησε ἄλλες. Ἴσως καὶ ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς του δὲν θὰ φαίνεται νὰ εἶναι πολὺ ἀληθινὴ, ἐὰν τὸν καθησυχάζῃ γιὰ τὴν ἀναμαρτησία του. Ἐὰν, λοιπόν, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ξεχωρίζῃ τὸν ἑαυτό του καὶ λέει ὅτι οἱ ἄλλοι εἶναι ἀμαρτωλοί, ἐνῶ ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀμαρτωλός, τότε, ἀπλούστατα, ἀπατᾷ τὸν ἑαυτό του, καί, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι μία πλάνη, μία χίμαιρα, κυριολεκτικὰ μία ἀπάτη.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἔχει συνέπειες καὶ ἀπὸ ἄποψη καθαρὰ πλέον ὑγιεινὴ, γιὰτὶ δημιουργεῖ ἓναν ἐκνευρισμὸ καὶ ψυχικὲς παθήσεις καὶ ὀδηγεῖ σὲ ἀνισορροπία, πού καταντᾷ νὰ εἶναι πλέον χαρακτηριστικὸ τοῦ θρησκευτικοῦ ἀνθρώπου γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ.

Ἔτσι, ἐκεῖνος μὲν πού ἀκολουθεῖ τὴν καθολικὴ νοοτροπία, ὀδηγεῖται σιγά-σιγά σὲ μία συνείδηση περιδεῆ, γίνεται ἔμφοβος, αὐτοτρομοκρατεῖται, οἱ νύχτες

του είναι γεμάτες αγωνία και οι ημέρες του γεμάτες άγχος. Και το αποτέλεσμα είναι ότι καταντά νευρασθενικός, καμμιά φορά κυριολεκτικά ψυχοπαθής, εν πάση δε περιπτώσει, άνθρωπος που κάθε άλλο δείχνει παρά εκείνον που γεύθηκε τις δωρεές του Θεού. Είναι ο άνθρωπος που είναι δυστυχής, ανίκανος να κυβερνήση την οικογένειά του, και πολύ κακός κήρυξ του Ευαγγελίου, πολλές δε αποστασίες εξηγοῦνται από το φαινόμενο αυτό.

Ο άλλος πάλι, που ακολουθεῖ τὴν προτεσταντικὴ νοοτροπία, δημιουργεῖ στὸν ἑαυτό του σιγά-σιγά ψεύτικες ἐντυπώσεις καὶ ἕνα σοφιστικὸ τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι, ὅτι τάχα δὲν ἀμαρτάνει. Καὶ ἔτσι ὁδηγεῖ τὸν ἑαυτό του σὲ μία ψεύτικη ζωὴ, γιατί ἐν τούτοις μέσα του, ὑποσυνείδητα, ἀναγνωρίζει ὅτι παρ' ὄλον τοῦτο εἶναι ἀσυνεπὴς πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ πρὸς τὴν πίστη του. Αὐτὴ δὲ ἡ ἀσυνέπεια ὁδηγεῖ καὶ αὐτὴ σὲ ἀνισορροπία, δημιουργεῖ [σελ. 171] χάσμα μέσα στὴν ἀρτιότητα τοῦ ψυχικοῦ του ὀργανισμοῦ, καὶ ἔτσι τὸν ὁδηγεῖ σὲ παρόμοια μὲ τὸν πρῶτο ψυχολογία.

B

Μπροστὰ στις δύο αὐτὲς ἀντίθετες ἀντιλήψεις προβάλλει ἡ ἀνάγκη νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦ πῶς ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζη τὴν ἀμαρτωλότητά του. Μόνο ἂν τὸ ζήτημα αὐτὸ λυθῇ, θὰ μπορῇ νὰ ὑπάρχη ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς καὶ ἡ θεμελίωση τοῦ ἀρτίου βίου, που εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἔχουμε Χριστιανισμό.

Ποιά, λοιπόν, πρέπει νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀντιμετώπιση; Ἐν πρώτοις, πρέπει νὰ ξέρουμε ὅτι τὸ πρόβλημα αὐτὸ εἶναι ἀπλό, καὶ δὲν χρειάζεται παρὰ ἀπλῆ καὶ εἰλικρινῆ σκέψη, χωρὶς σοφιστεῖες καὶ μὲ συνέπεια.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ξεκινήσωμε εἶναι τοῦτο: Θὰ βγάλωμε πέρα γιὰ πέρα τὴν πλάνη ὅτι πιστὸς καὶ ἀμαρτωλὸς εἶναι δύο ἀντίθετες ιδιότητες. Ὁ πιστὸς εἶναι καὶ αὐτὸς ἀμαρτωλός. Ὅταν ἕνας Ἀπόστολος Παῦλος ἀποκαλῆ τὸν ἑαυτό του τὸν «πρῶτον τῶν ἀμαρτωλῶν», καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ ἀποκαλοῦμε τὸν ἑαυτό μας, ὄχι τὸν πρῶτο ἀμαρτωλό, γιατί μόνο ἕνας Ἄπ. Παῦλος μποροῦσε νὰ πῆ τόσο μεγάλη κουβέντα χωρὶς ὑποκρισία, ἀλλὰ νὰ λέμε γιὰ τὸν ἑαυτό μας ὅτι τέλος πάντων εἴμαστε καὶ ἐμεῖς ἀμαρτωλοὶ ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι. Ὁ πιστὸς διαφέρει ἀπὸ τὸν ἀμαρτωλό τὸν μὴ πιστό, ὅπως διαφέρει ὁ ἄρρωστος που εἶναι κάτω ἀπὸ ἰατρικὴ παρακολούθηση σὲ ἕνα νοσοκομεῖο ἀπὸ ἐκεῖνον που εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἰατρικὴ παρακολούθηση.

Εἶναι, λοιπόν, καὶ ὁ πιστὸς ἀμαρτωλός, ἀλλὰ γνωρίζει ὅτι ἡ ἀμαρτωλότης του δὲν τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸν τραβάει πρὸς τὸν Χριστό. Γίνεται, λοιπόν, ἡ ἀμαρτία διὰ τῆς πίστεως κάτι που μᾶς φέρνει πλησιέστερα πρὸς τὸν Θεό. «Οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις», εἶναι τὸ ρητὸ τοῦ Ἄπ. Παύλου που κάνει τὸν Ἰ. Αὐγουστῖνο νὰ αἰσθάνεται τὸν πειρασμὸ νὰ πῆ ὅτι εἶναι εὐτύχημα ἡ ἀμαρτία. Καὶ αὐτὸ μὲν εἶναι βέβαια σχῆμα λόγου. Γιατί στὴ συνέχεια ὁ Ἄπ. Παῦλος συλλογίζεται: «Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἀμαρτίᾳ ἵνα

ἡ χάρις πλεονάση; Μὴ γένοιτο». Ὁ χριστιανός, λοιπόν, ὅσο μπορεῖ, [σελ. 172] δὲν ἀμαρτάνει, γιατί ἡ φύση του, ἡ ψυχὴ του, ἀποστρέφεται τὸ ἀμάρτημα. Χριστιανός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀποστρέφεται τὴν ἀμαρτία, ἀλλιῶς δὲν εἶναι χριστιανός. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἀμαρτία ποὺ γίνεται ἐπίτηδες εἶναι βλασφημία. Ἐμεῖς, ὅταν λέμε ἀμαρτία, ἐννοοῦμε ἐκείνη στὴν ὁποία γλιστρᾷ κανεὶς ἀπὸ ἀδυναμία. Ἄν, βέβαια, ἕνας πῆ ὅτι θὰ ἀμαρτήσω, γιατί «οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν», τότε ἐμπαίζει τὴν Θεία Χάρη! Δὲν ξέρω ἂν κανεὶς μας κατατάσσει τὸν ἑαυτό του ἀνάμεσα στοὺς ἀναμαρτήτους. Ἐγώ, πάντως, δὲν τὸν κατατάσσω. Καὶ πρέπει νὰ σᾶς πῶ ὅτι οὔτε ὁ Πάπας κατατάσσει τὸν ἑαυτό του ἀνάμεσα στοὺς ἀναμαρτήτους, γιατί ἔχει πνευματικό, στὸν ὁποῖο ἐξομολογεῖται τὶς ἀμαρτίες του. Λοιπόν, δέχεσθε ὅτι ἡ μετάνοια προκαλεῖ σωτηρία; Δέχεσθε λογικῶς ὅτι ἡ μετάνοια προϋποθέτει ἀμαρτία; Ἡ μετάνοια προϋποθέτει ὅπωςδήποτε ἀμαρτία, γιατί πῶς μπορεῖ νὰ μετανοήσῃ ὁ μὴ ἀμαρτωλός; Θὰ μοῦ πῆτε: Καὶ οἱ ἀναμάρτητοι τί θὰ κάνουν; Ὅταν βρεθοῦν οἱ ἀναμάρτητοι... θὰ σᾶς πῶ τί θὰ κάνουν. Ὁ Θεός, πάντως, ἔτσι τὰ ἔκανε. Ἐκανε μὲν καὶ ἀναμάρτητα ὄντα, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ὄντα δὲν κατοικοῦν στὸν πλανήτη ποὺ λέγεται γῆ. Ὅντα δίποδα, λογικὰ καὶ ἀναμάρτητα δὲν ὑπάρχουν. Δὲν ὑπάρχει «οὐδὲ εἶς», λέγει ἡ Ἁγία Γραφή. Ἄρα τὸ θέμα δὲν εἶναι γιὰ τὸ τί θὰ κάνουν οἱ ἀναμάρτητοι, ἀλλὰ τί θὰ κάνουν οἱ ἀμαρτωλοί. Καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ θὰ πάρουν τὴν ἀμαρτία καὶ μὲ τὴν μετάνοια θὰ τὴν κάνουν βοήθεια.

Νά, λοιπόν, γιατί τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι Εὐαγγέλιο. Ὅχι γιατί τάχα μᾶς κάνει ἀναμαρτήτους, ἀλλὰ ἀκριβῶς γιατί, ἐνῶ εἴμαστε ἀμαρτωλοί, ἔχομε καὶ τὸ θεῖο ἔλεος. Εἴμαστε χαρούμενοι, ὄχι γιατί τάχα δὲν εἴμαστε ἄρρωστοι, οὔτε πάλι γιατί εἴμαστε ἄρρωστοι, ἀλλὰ γιατί ἔχομε τέτοιον ἱατρό, ποὺ παρακολουθεῖ τὶς ἀρρώστειες μας.

Ἡ συνέπεια εἶναι ὅτι ὁ χριστιανός δὲν ἔχει ἀνάγκη οὔτε νὰ κἀνὴ τάχα τὸν ἀναμάρτητο καὶ νὰ ξεχωρίσῃ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀμαρτωλούς, οὔτε, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ συναίσθηση τῶν ἀμαρτιῶν του νὰ τοῦ διώχνῃ τὴν χαρά, νὰ σκοτῶνῃ, δηλαδή, τὴν ἀκτινοβολία τοῦ Εὐαγγελίου μέσα στὴν ψυχὴ του. Καὶ τὸ «μακάριοι οἱ πενθοῦντες» δὲν ἔχει τὸ νόημα ὅτι εἶναι μακάριοι οἱ πενθοῦντες, γιατί βλέπουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μακριὰ ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ ἐννοεῖ ἐκείνους ποὺ πενθοῦν, γιατί βλέπουν ὅτι [σελ. 173] τὸ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» δὲν ἔχει ἀκόμη ἐκπληρωθῆ. Εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν, ὄχι γιατί εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστό, ἀλλὰ γιατί ἔχουν «νοῦν Χριστοῦ» καὶ βλέπουν ὅτι «τὰ ἐν τῷ κόσμῳ» εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστό.

Γ

Ἄφοῦ τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι, πῶς θὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ χριστιανός τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἀμαρτωλός, τὸ γεγονὸς ὅτι κάθε μέρα βλέπει τὸν ἑαυτό του νὰ ἀμαρτάνῃ, εἴτε σὲ πράξεις, εἴτε –τὸ σπουδαιότερο– σὲ παραλείψεις; Αὐτὸ δὲ ἰδιαιτέρως ἔχει σημασία γιὰ τοὺς νεοφωτίστους στὸν Χριστιανισμό, ποὺ μετὰ τοὺς πρώτους ἐνθουσιασμοὺς βλέπουν τὸν ἑαυτό τους νὰ πέφτῃ, πολλές φορές δὲ καὶ πολὺ

χειρότερα από ό,τι έπεφτε, πριν έρθουν στον Χριστό. Για την αντιμετώπιση αυτή, ας έχωμε υπ' όψιν τὸ ἐξῆς σχῆμα: Πραγματικότητας πρώτη εἶναι ἡ ἀμαρτία μας. Πραγματικότητας δευτέρα εἶναι τὸ θεῖο ἔλεος. Ἀλλὰ οἱ δύο αὐτὲς πραγματικότητες πρέπει νὰ ἐνωθοῦν μεταξύ τους, νὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφή μεταξύ τους. Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ ἐνωτικὸς κρίκος; Ἡ ὁμολογία. «*Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν*». Ἐὰν λέμε ὅτι δὲν ἀμαρτάνομε, ὑπάρχει ἀνενέργητη ἡ δύναμη τοῦ θεοῦ ἐλέους, ὅπως εἶναι ἀνενέργητη ἡ δύναμη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐὰν δὲν ὑπάρχη τὸ σύρμα ποὺ ἐνώνεται μὲ τὸν διακόπτη. Μὲ τὴν ὁμολογία γυρίζει ὁ διακόπτης, ἀποκαθίσταται ἡ ἐπαφή καὶ ἔρχεται τὸ ρεῦμα.

Δ

Αὐτὴ ἡ ὁμολογία, ὅμως, πρέπει νὰ γίνεται εἰλικρινὰ καὶ πρέπει νὰ γίνεται καὶ συγκεκριμένα. Ἀπὸ τίς διάφορες ἐλεεινολογίες τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἀσυγκρίτως μεγαλύτερη ἀξία ἔχει τὸ νὰ ἀναγνωρίσωμε εἰλικρινὰ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ὅτι στὸ τάδε ζήτημα ἐκάναμε λάθος, ὅτι στὸ τάδε πράγμα φταῖμε, ὅτι στὸν τάδε καυγᾶ ποὺ ἐκάναμε εἶχαμε ἄδικο, ὅτι ἐδῶ θυμώσαμε χωρὶς λόγο, ὅτι ἐδῶ παρελείψαμε νὰ κάνωμε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ καλὸ ποὺ μπορούσαμε νὰ εἶχαμε κάνει.

Μένομε, λοιπόν, στὸ ἐξῆς: Ὁ χριστιανὸς αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του ἀμαρτωλό. Ἐδῶ ἡμάρτησα, ἐκεῖ ἡμάρτησα, τὸ ὁμολογῶ: **[σελ. 174]** «*Θεέ μου, ἔκανα αὐτό, ἐκεῖνο δὲν ἔκανα, τὸ ἄλλο τὸ παρέλειψα, καὶ ἔτσι πάλι σήμερα ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὸ δικό Σου ἔλεος. Καὶ –ἄς τολμήσω νὰ ἐκφρασθῶ ἔτσι– καὶ δὲν Σοῦ ὑπόσχομαι κἂν ὅτι αὔριο καὶ μεθαύριο κλπ. δὲν θὰ ἔχω πάλι ἀνάγκη τοῦ ἐλέους Σου. Βοήθησέ με ὅλο καὶ νὰ προχωρῶ, ἀλλὰ πάντοτε θὰ ὑπάρχη μία ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸ θέλημά Σου καὶ τὴ ζωὴ μου. Τοῦτο μόνο θέλω, τὸ θέλημά Σου νὰ εἶναι καὶ θέλημά μου*».

Θὰ ὁμολογῆ, λοιπόν, ὁ χριστιανὸς τίς ἀμαρτίες του καὶ θὰ ξέρη ὅτι ἔτσι τελείωσε τὸ ζήτημα. Ὅποιαδήποτε περαιτέρω ἐνόχληση καὶ τύψη τῆς συνειδήσεως καὶ αὐτοκατάκριση καὶ ἐλεεινολογία εἶναι ἐκ τοῦ πονηροῦ.

Καὶ ὑπενθυμίζομε ἐκεῖνο ποὺ λέει ἡ εὐχὴ τῆς ἐξομολογήσεως: «*Περὶ δὲ τῶν ἐξαγορευθέντων σοι ἀμαρτημάτων μηδεμίαν φροντίδα ἔχων, πορεύου εἰς εἰρήνην*». Ὁμολόγησες; Ἐ, φθάνει, λησμόνησέ το.

Ε

Ναί, λησμόνησέ το, ἀλλὰ μὲ τρεῖς προϋποθέσεις. Τρία πράγματα ἀκόμη χρειάζονται μετὰ τὴν ὁμολογία αὐτή.

Τὸ ἓνα ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ σκεφθοῦμε μήπως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμολογία, ὑπάρχει περιθώριο ἐπανορθώσεως. Δὲν εἶναι νοητὸ ὅτι καθαρίζομαι ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, ὅταν ζητῶ συγγνώμη ἀπὸ τὸν Θεό, γιατί, λ.χ., ἔκλεψα 100.000 δρχ., καὶ τὴν ὥρα ποὺ προσεύχομαι ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι οἱ ξένες 100.000 δρχ. στὴν τσέπη

μου, γιατί αυτό πλέον νομίζω ότι είναι εμπαιγμός. Καί «*Θεός ού μυκτηρίζεται*». Είναι αυτόνοητο ότι θα πάω άμέσως να τις δώσω πίσω τις 100.000 δρχ., ή, τέλος πάντων, αν αυτό δεν είναι δυνατό ή έφικτό, να κάνω κάτι αντίστοιχο. Τότε μπορώ να πω, χωρίς να μυκτηρίζω τον Θεό, Θεέ μου, συγχώρεσέ με. Είναι δέ πολλές τέτοιες περιπτώσεις έπανορθώσεως. Άντελήφθηκα, λ.χ., ότι χθές έκακολόγησα κάποιον και έβλαψα την υπόληψή του. Αυτό είναι έγκλημα, έστω και αν έγινε από άμέλεια ή και από καλή προαίρεση άκόμη. Θα αποφασίσω άμέσως –λ.χ. για έναν κάτοικο των πόλεων– να πάρω τo τηλέφωνο και να πω ότι χθές ό,τι είπα τo είπα και σε μιá στιγμή κακή, τέλος πάντων, αλλά ή αλήθεια είναι άλλη, είναι αυτό και εκείνο, και τότε μόνον, άφοϋ κάνω **[σελ. 175]** αυτή την έπανόρθωση, θα μπορώ να πω, συγχώρεσέ με, Θεέ μου. Έπομένως, για τὰ άμαρτήματα που μποροϋν να έπανορθωθοϋν πρέπει να προηγηται τής όμολογίας τής άμαρτίας ή έπανόρθωση, ή τουλάχιστον ή άπόφαση για έπανόρθωση. Περιττόν να πω ότι έδω ή έπανόρθωση δεν είναι άνάγκη να γίνη με τρόπο μη συνετό. Υπάρχει και άσύνητη έπανόρθωση. Φερ' είπειν, έαν ένας προϊστάμενος έφέρθηκε στον ύφιστάμενό του κάπως άυστηρότερα από τo σύνηθες, ή ό πατέρας στο παιδί του, είναι ζήτημα έαν είναι συνετό να σπεύση να τοϋ πη συγγνώμη γι' αυτό που έκανε. Είναι δυνατόν αυτό να είναι συνετό, είναι όμως δυνατόν και να μην είναι συνετό. Είναι θέμα παιδαγωγικό και θέμα συνέσεως. Μέσα μου, πάντως, πρέπει να ξεκαθαρίσω ότι αυτό που έκανα δεν ήταν σωστό. Να πω, λοιπόν, ότι τo καταδικάζω, Θεέ μου, όμολογώ ότι άμάρτησα στο σημείο αυτό και φώτισέ με ποιός είναι ό καλύτερος τρόπος να τo έπανορθώσω. Είναι δυνατόν να δώ ότι ό καλύτερος τρόπος, για να τo έπανορθώσω, δεν είναι αυτός, αλλά είναι άλλος. Κάτι θα βρω καταλληλότερο για την έπανόρθωση.

Η έπανόρθωση, λοιπόν, πρέπει να γίνη με σύνηση, αλλά άλλο να γίνη έπανόρθωση με σύνηση, και άλλο να μη γίνη έπανόρθωση τάχα χάριν συνέσεως. Αυτό, λοιπόν, είναι τo πρώτο.

Το δεύτερο είναι να δοϋμε μήπως υπάρχουν τεχνικοί τρόποι, για να προλάβωμε την επανάληψη τοϋ κακοϋ. Παράδειγμα: Γιατί, λ.χ., χθές τo «*έρριξα στο χαρτί*», και έτσι κατεσπατάλησα και τόν έαυτό μου και την ύγεια μου κλπ.; Γιατί, ως ποϋμε, ή τάδε φιλική μου οικογένεια, όταν την έπισκέπτομαι, με παρασύρει στο πάθος τής χαρτοπαιξίας. Ένω, όταν είμαι μακριά άπ' αυτό τo σπίτι, δεν χαρτοπαίζω. Άποφασίζω, λοιπόν, ότι δεν θα ξαναπάω πλέον μ' αυτούς, έκτός έαν έχω πραγματικές έξασφαλίσεις ότι, όταν πηγαίνω έγώ, δεν θα παίζουν χαρτιά. Μά, θα δυσανεστήσω την οικογένεια. Άς κοιτάζω, όσο μπορώ, να μην την δυσανεστήσω. Έαν όμως δεν γίνεται άλλιω, ως την δυσανεστήσω, έχων υπ' όψιν μου τo «*εί ή δεξιά σου χείρ σκανδαλίζει σε, έκκοψον αυτήν και βάλε από σοϋ*». Παρατήρησα έπειτα, λ.χ., ότι ή τάδε έφημερίδα με βλάπτει. Δεν θα την ξαναδιαβάσω. Δηλαδή, για την πρόληψη τοϋ κακοϋ θα χρειασθη να αντιμετώπισωμε τὰ πράγματα και με θυσία. Δεν ήμπορώ να ζητώ από τόν Θεό συγχώρηση, **[σελ. 176]** όταν έχω έτοιμο τόν τρόπο να πέσω πάλι. Βέβαια, προβλέπω ότι θα ξαναπέσω λόγω τής άδυναμίας τής άνθρωπίνης φύσεως. Έξ

ύφαρπαγής ὅμως ἄς γίνη αὐτό, καὶ ὄχι γιὰ λόγους ποὺ βλέπω ὅτι μπορῶ νὰ τοὺς ἀποτρέψω καὶ δὲν τὸ κάνω. Τὸ δεύτερο, λοιπόν, εἶναι μία σοβαρὴ προσπάθεια καὶ πρόνοια, ὥστε νὰ μὴ ἐπαναληφθῇ τὸ κακό.

Καὶ τρίτο καὶ τελευταῖο. Εἶπαμε παραπάνω ὅτι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀμαρτωλότητος ὀδηγεῖ στὴν ἀγάπη. Ἀντί, λοιπόν, νὰ ἔχης τὴν περιδεῆ συνείδηση καὶ τοὺς αὐτοελέγχους τοὺς ἀκάρπους, νὰ τί νὰ κάνης: Ὅταν δῆς τὸν ἀδελφό σου ποὺ ἀμαρτάνει, νὰ πῆς, ναί, ἀλλὰ ἔχω καὶ ἐγὼ τοὺς «λογαριασμούς» μου. Γιατὶ ὁ καλύτερος χρόνος νὰ θυμᾶσαι τὶς ἀμαρτίες σου εἶναι ὅταν βλέπεις τὶς ἀμαρτίες τῶν ἄλλων. Τότε νὰ σκέπτεσαι ὅτι ἀμαρτωλὸς εἶναι κί αὐτός, ὅπως καὶ ἐγώ. Μά, ἐγὼ δὲν ἔκανα αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο ἀμάρτημα. Σύμφωνοι, ἀλλὰ ἔκανα ἄλλο. Καὶ ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, «Ὅστις γὰρ ὄλον τὸν νόμον τηρήσῃ πταισῆ δὲ ἐν ἐνί, γέγονε πάντων ἔνοχος». Μά, αὐτὸς μπορεῖ νὰ εἶναι περισσότερο ἀμαρτωλὸς ἀπὸ μένα. Πρῶτα-πρῶτα, θὰ ἀπαντοῦσα ὅτι ἄλλος τὰ ζυγίζει αὐτὰ καί, ὕστερα, ἄς σκεφθῶ ὅτι τέλος πάντων ζήτημα εἶναι ἂν αὐτὸς εἶχε καὶ τὴν τροφοδοσίαν ποὺ εἶχα ἐγώ, τὶς εὐκαιρίες ποὺ ἔχω ἐγώ. Ἄλλοῦ φταίει αὐτός, ἄλλοῦ φταίω ἐγώ. Ὅταν λοιπόν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ὅτι χθὲς εἶχα αὐτὲς κί αὐτὲς τὶς συγκεκριμένους ἀμαρτίες καὶ σήμερον αὐτὲς κί αὐτὲς τὶς ἀμαρτίες, τότε δὲν θὰ εἶμαι τόσο ἀδυσώπητος, ὅταν βλέπω τὴν ἀμαρτωλότητα τοῦ ἄλλου. Αὐτό, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι θὰ λέω ὅτι αὐτὸ ποὺ κάνει αὐτὸς δὲν εἶναι κακό. Δὲν θὰ πῶ, δηλαδή, τὸ μαῦρο ἄσπρο καὶ τὸ ἄσπρο μαῦρο. Ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι ἀμαρτωλός, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ φονιάς δὲν εἶναι φονιάς. Τὸ κακὸ εἶναι κακό, καὶ ὅ,τι πρέπει νὰ γίνη, γιὰ νὰ προληφθῇ, πρέπει νὰ γίνη. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι τὸν φονιά δὲν θὰ τὸν καταδικάσω ὡς ψυχὴ, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἀμαρτωλός, ὅπως καὶ ἐγὼ εἶμαι ἀμαρτωλός. Καὶ ἀπ' ὅλες τὶς ἐλεεινολογίες τοῦ ἑαυτοῦ μας, τὸ καλύτερο εἶναι ἡ ἐπιείκεια ἀπέναντι τῶν συναμαρτωλῶν μας.

Z

Ὅταν αὐτὰ γίνουν, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ὅτι καὶ ἡ **[σελ. 177]** συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητος θὰ ὑπάρχη, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ. Θὰ χαίρω, παρ' ὅλο ποὺ εἶμαι ἀμαρτωλός, γιατί ἡ ἀμαρτωλότης μου αὐτὴ γίνεται αἰτία νὰ δεχθῶ τὴν Θεία Χάρη.

Μία τέτοια συναίσθηση, ποὺ περιορίζεται σὲ μία εἰλικρινῆ καὶ τίμια ὁμολογία καὶ τίποτε ἄλλο, εἶναι καὶ ἡ μάχη ἐναντίον τοῦ αἰσθήματος τῆς μειονεκτικότητος. Οὔτε αἴσθημα μειονεκτικότητος, οὔτε ψεύτικη ἔπαρση. Τὸ ὠμολόγησα τὸ σφάλμα μου, ἐτελείωσε τὸ ζήτημα. Ἐὰν μὲν ἔχω νὰ ἐπανορθώσω κᾶτι, νὰ τὸ ἐπανορθώσω. Ἐὰν ἔχω νὰ προλάβω κᾶτι, θὰ τὸ κάνω, καὶ ἔληξε τὸ ζήτημα. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι, ὅπως θὰ ξεχάσω καὶ τῶν ἄλλων τὰ ἀμαρτήματα, θὰ ξεχάσω καὶ τὰ δικά μου. Ἔτσι, δὲν εἶναι πλέον ἡ ἀμαρτωλότης μας ἓνα βᾶσανο, μία μάστιγα, οὔτε, γιὰ νὰ ἀποφύγωμε τὴν μάστιγα αὐτὴ θὰ προσπαθήσωμε νὰ πείσωμε τὸν ἑαυτὸ μας ὅτι δὲν εἶμαστε ἀμαρτωλοί.

Ἡ ἀντιμετώπιση αὐτῆ τῆς ἀμαρτωλότητος εἶναι γενικώτερα καὶ μία ἰσορροπημένη ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς. Γιατὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, δὲν θὰ ὑπάρχουν πιὰ ζητήματα ψυχικῶν χωρισμάτων καὶ ρηγμάτων. Γιατὶ δὲν θὰ ὑπάρχη οὔτε τρομοκράτηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, οὔτε ψεύτικες ιδέες, καί, ἐπομένως, θὰ εἶναι ὁ τρόπος αὐτὸς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ψυχικῆς ὑγιεινῆς ὁ ἐνδεδειγμένος γιὰ τὴν διαμόρφωση μιᾶς προσωπικότητος ἀρτίας καὶ πραγματικὰ ἰσορροπημένης, ποὺ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο, ὄχι στὸν ψυχίατρο, ἀλλὰ ἀντίθετα στοὺς ψυχικῶς πάσχοντας, γιὰ νὰ τοὺς φέρη τὴν βοήθεια καὶ τὴν ἐνίσχυση ποὺ χρειάζονται. Γίνεται πλέον ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὁ τύπος τοῦ ἰσορροπημένου ἀνθρώπου ποὺ, ἀφοῦ συνήθισε τὸ θέμα τῆς ἀμαρτωλότητός του νὰ τὸ ἀντιμετωπίζη τίμια, εἰλικρινά, μὲ ἰσορροπία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν χαρὰ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔχει τὸν γιατρό, εἶναι σὲ θέση καὶ τὰ ἄλλα θέματα τῆς ζωῆς νὰ τὰ ἀντιμετωπίζη μὲ ἀντίστοιχη ἰσορροπία.

Η

Διατυπώθηκε ἡ ἐξῆς ἀπορία σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς συναισθήσεως τῆς ἀμαρτωλότητος: «Κατὰ τὴν αὐτεξέταση, δὲν ἔρχεται ἡ συναισθήση τῆς ἀμαρτωλότητος. Ὅταν ὁμως ἔρθη, δημιουργεῖ ἓνα ἄγχος καὶ μία ἀγωνία».

[σελ. 178] Ἀπάντηση: Τὸ γεγονός αὐτὸ τοῦ ἄγχους ἀποτελεῖ ἓνα «ἀγκάθι» ποὺ βασανίζει τὸ σῶμα ὅλης τῆς ἐντίμου χριστιανοσύνης ἐπὶ δέκα ἐννέα αἰῶνες, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκαταλείψουν πολλοὶ τὴν αὐτεξέταση, εἴτε γιὰτι κουράστηκαν, εἴτε γιὰτι τοὺς τὸ εἶπε ἓνας φωτισμένος πνευματικός, εἴτε ἀκόμη γιὰτι τοὺς τὸ εἶπε ὁ ψυχίατρος. Οἱ «νηπτικοί» Πατέρες, ποὺ εἶναι πολὺ λογικώτεροι καὶ ἀγιώτεροι ἀπὸ ὅ,τι τοὺς παριστάνουν οἱ φίλοι τους, οἱ «νηπτικοί», λοιπόν, Πατέρες προσέχουν πολὺ αὐτὸ τὸ θέμα, καὶ φτάνουν στὸ σημεῖο, ὅταν παρουσιάζεται περίπτωση περιδεοῦς συνειδήσεως, νὰ ἀπαγορεύουν ἀκόμη καὶ τελείως τὴν αὐτεξέταση, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθῇ αὐτὸ τὸ ἄγχος. Ἔχομε παραδείγματα ἀνδρῶν ἀγίων, ἐρημιτῶν, οἱ ὁποῖοι στοὺς μαθητάς τους ποὺ εἶχαν περιδεῆ συνείδηση εἶχαν συμβουλεύση νὰ λένε: «οὐχ ἡμαρτον». Γιατὶ ἀλλιῶς δίνουμε στὸν διάβολο τὸ ὄπλο νὰ μεταβάλη τὴν συναισθήση τῆς ἀμαρτωλότητος σὲ ἄγχος. Αὐτό, φυσικά, προϋποθέτει καλοπίστους ἀνθρώπους, ποὺ δὲν θὰ κάνουν κακὴ χρῆση αὐτῆς τῆς μεταχειρίσεως, ποὺ σκοπὸ ἀκριβῶς ἔχει νὰ τοὺς προφυλάξη ἀπὸ ψυχικὲς ἀντιδράσεις ποὺ, λόγῳ ἴσως μιᾶς φυσικῆς εὐαισθησίας τοῦ χαρακτήρος τους, εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ ἀκόμη καὶ σὲ ψυχασθένεια.

Θὰ ἔλεγα, λοιπόν, σὲ ἓνα πρόσωπο, ποὺ αἰσθάνεται μία τέτοια διατάραξη τῆς ψυχικῆς του εἰρήνης, νὰ ἀναστείλῃ προσωρινὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς αὐτεξετάσεως. Τὸ λέω, βέβαια, ὄχι γιὰ νὰ διαφωνήσω μὲ τοὺς Πατέρες ἐκείνους ποὺ δὲν ἀντιμετωπίζουν ἔτσι τὸ ζήτημα αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνω μία διαφορετικὴ ἀλλὰ φιλόνητο τοποθέτηση. Ὑπάρχει ἓνα θέμα ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ φωτισμένη ψυχιατρικὴ, τὸ θέμα τῶν ἐπιβλαβῶν ἐπιδράσεων τῆς εὐσεβείας. Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι, ὅπως κάθε φάρμακο, ἔτσι καὶ τὸ φάρμακο ποὺ λέγεται

ευσέβεια έχει τις παρενέργειές του στην ανθρώπινη ψυχή. Μερικοί, δηλαδή, άνθρωποι, από μια φυσική ή επίκτητη ευαισθησία του χαρακτήρος τους, έχουν μία τάση να παίρνουν τα λάθη τους πολύ βαριά, με αποτέλεσμα να γίνεται κακό αντί καλού. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, η ευσέβεια πράγματι δημιουργεί ένα σκότωμα της χαράς και μία «ταπείνωση» κακής μορφής, ένα είδος αυτοεξευτελισμού της προσωπικότητας και μία αδυναμία και άτονία του ψυχικού [σελ. 179] οργανισμού, που στο τέλος οδηγεί στην έγκατάλειψη του αγώνος λόγω ψυχικής κοπώσεως.

Το θέμα, λοιπόν, της συναισθήσεως της αμαρτωλότητας να έγω πώς το βλέπω:

Χθές, π.χ. είχα μία διένεξη με κάποιον. Να πω άμέσως στον εαυτό μου: Έδω που τα λέμε, έσύ έφταιγες. Το σωστό, βέβαια, είναι να του δώσης μία εξήγηση. Έκτός εάν έχεις σοβαρούς αντικειμενικούς λόγους ότι μπορεί αυτός να κάνει κακή χρήση αυτής της όμολογίας σου. Οπότε αναγκαστικά θα περιορισθής να πής τουλάχιστον μέσα σου, στον εαυτό σου, ότι έσύ έφταιγες. Όποιος έκπλήττεται, γιατί άμάρτησε, αυτό σημαίνει ότι θεωρεί τον εαυτό του άναμάρτητο. Ο άληθινά ταπεινός άνθρωπος θα πη ότι, όπως ήταν φυσικό και ανθρώπινο, άμάρτησα. Άλλά δεν χάθηκε ο κόσμος. Γιατί ο άνθρωπος πρέπει να είναι έπιεικής σε όλους τους ανθρώπους, αρχίζοντας από τον εαυτό του. Άρκει μόνο να ζητάη από τον εαυτό του να όμολογήση ειλικρινά ότι αυτό που έκανε δεν ήταν σωστό. Δεν θέλω τίποτε άλλο, αλλά αυτό το θέλω. Βέβαια, το λάθος αυτό θα το ξανακάνω ίσως πολλές φορές. Μη πής ότι «δεν θα το ξανακάνω», γιατί θα το ξανακάνης. Άλλά θέλω μόνο, όταν το ξανακάνης, να έχεις και πάλι το αίσθημα ότι «έκανα κάτι που δεν ήταν σωστό».

Έπίσης, αυτό που με βοηθεί –και γι' αυτό το όνομάζω «είσιτήριο για την βασιλεία των ούρανών»– είναι η αγάπη. Όταν θα σου έρθη ή ανάμνηση της αμαρτωλότητός σου, να πής στον εαυτό σου: «Σιωπή, άπαγορεύεται η ανάμνηση της αμαρτωλότητός μου. Υπάρχει Ένας, του Όποιου φροντίδα είναι να θεραπεύη την αμαρτωλότητά μας». Το είπε, όπως θυμάστε, ο Heine αυτό, και είναι ντροπή, γιατί ο Έβραιοάθεος Heine έθεολόγησε έπιτυχώς. Και νομίζω ότι η άπάντησή του ήταν πολύ λιγότερο άσεβής απ' ό,τι φαίνεται έκ πρώτης όψεως. Ανακαλύπτεις σε μία στιγμή ότι ο κ. τάδε έκανε μία άμαρτία. Τότε να πής στον εαυτό σου: «Μόνον έγω θα κάνω άμαρτίες; Θα κάνη και ο άλλος μία άμαρτία». Δηλαδή, η συναισθηση της αμαρτωλότητας έχει το έξης νόημα: Να γίνωμε έπιεικείς άπέναντι στους συνανθρώπους μας, γιατί αυτό μάς βοηθεί στο να πραγματοποιοῦμε την αγάπη. Η έντολή είναι η αγάπη. Ένόχλημα για την αγάπη είναι να κατηγοροῦμε τους άλλους για την αμαρτωλότητά τους. Η συναισθηση της αμαρτωλότητός [σελ. 180] μου με βοηθάει να πω: άφοῦ έκρινα τον εαυτό μου με έπιείκεια, θα κρίνω και τον άλλον με έπιείκεια. Προσοχή όμως: Άλλο να κρίνω με έπιείκεια, και άλλο το κακό να το πω καλό. Το κακό είναι κακό. Θα όμολογήσω, δηλαδή, ότι αυτό δεν έπρεπε να γίνη, ότι αυτό που έγινε δεν ήταν σωστό. Να κατηγορήσω εκείνον που έφταιξε; Με ποιο δικαίωμα; Είναι άμαρτωλός και αυτός, όπως και έγω είμαι άμαρτωλός. Να λειτουργή, δηλαδή, η συνέπεια αυτή πέρα για πέρα και στον εαυτό μου. Χθές, λόγου χάριν, με παρεκάλεσε ένας να του κάνω ένα χατίρι. Έγω έκάμφθηκα και του

τὸ ἔκανα. Θὰ πῶ τότε στὸν ἑαυτὸ μου: Ὁμολόγησε ὅτι κάνεις κι' ἐσύ τὰ χατιράκια σου. Δὲν εἶναι βέβαια σωστὸ αὐτό, ἀλλὰ δὲν πειράζει. Ἀνθρώπινο εἶναι, ἀλλὰ σωστὸ δὲν εἶναι. Μὴν πῆς ὅτι δὲν εἶναι χατίρι, γιατί τό «μαῦρο δὲν γίνεται ἄσπρο». Χατιράκι εἶναι, μεροληψία εἶναι, κακὸ εἶναι, ἀλλὰ ἀνθρώπινο. Ἀφοῦ τὸ εἶπα αὐτό, βλέπω καὶ τὸν κύριο τάδε νὰ κάνη καὶ αὐτὸς κάποιον χατίρι. Τότε πρέπει νὰ πῶ: Μόνο ἐγὼ θὰ κάνω χατίρι, ἄς κάνη καὶ κανένας ἄλλος. Ἦ, ἐγὼ κάνω ἄλλα ἁμαρτήματα, αὐτὸς κάνει ἄλλα ἁμαρτήματα. Ὅπως στὰ ἐπαγγέλματα ὑπάρχουν εἰδικότητες, ἔτσι καὶ στὴν ἁμαρτία ὑπάρχουν εἰδικότητες: Ἐγὼ, π.χ., δὲν παίζω μὲν χαρτιά, ἔχω ὅμως ἄλλη ἁμαρτωλότητα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀντίληψή μου στὸ θέμα αὐτό.

Θὰ ἀναφέρω τώρα τέσσαρες προτάσεις πού πολὺ βοηθοῦν στὴν ὀρθὴ ἀντιμετώπιση τῆς ἁμαρτωλότητος:

Πρόταση πρώτη: Ἕνας ἅγιος ἄνθρωπος, ὁ πατὴρ Εὐσέβιος Ματθόπουλος ἔλεγε: Ὅσο ἐπιεικέστεροι εἴμαστε στὸν ἑαυτὸ μας, τόσο αὐστηρότεροι εἴμαστε στοὺς ἄλλους. Ὅσο αὐστηρότεροι εἴμαστε στὸν ἑαυτὸ μας, τόσο ἐπιεικέστεροι γινόμαστε ἀπέναντι στοὺς ἄλλους. Γιατί, ὅταν κρίνωμε τὸν ἑαυτὸ μας καὶ βλέπομε πόσο δύσκολο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετὴ, θεωροῦμε αὐτονόητο ὅτι καὶ ὁ ἄλλος θὰ ἔχη τὰ «γλιστρήματά» του.

Δεύτερο: Τὸν ἄνθρωπό σου θὰ τὸν κρίνης, ὄχι συγκρίνοντάς τον μὲ τὸ τέλειο, ἀλλὰ συγκρίνοντάς τον μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού ἔχουν σάρκα καὶ ὀστέα. Θὰ συγκρίνης, π.χ., τὴν γυναῖκα σου, τὸν ἄνδρα σου, τὸν φίλο σου, τὸ παιδί σου, τὸν συγγενῆ σου, τοὺς συνεργάτας σου, ὄχι μὲ τὸν ἰδεατὸ ἄνθρωπο, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἄλλους συζύγους κλπ., καὶ μάλιστα ὅπως πράγματι εἶναι, καὶ ὄχι ὅπως φαίνονται ὅτι εἶναι. Γιατί τοῦ δικοῦ σου μὲν **[σελ. 181]** ἀνθρώπου ξέρεις ὅλα τὰ ἐλαττώματα, τοῦ ἄλλου ὅμως δὲν τὰ ξέρεις.

Τρίτο: Μὴ ξεχνᾶτε τὴν εἰκόνα τοῦ ἰσολογισμοῦ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἰσολογισμός», δὲν εἶναι «κονδύλι». Ἔχει ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ. Ἐπομένως, πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἐνεργητικὸ του καὶ οἱ καλές του πλευρές. Ἔχει, βέβαια, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα, ἀλλὰ ἔχει καὶ αὐτὰ τὰ καλά. Αὐτό, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κακὸ δὲν εἶναι κακὸ. Κακὸ εἶναι, παθητικὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄλλο εἶναι καλὸ. Ἔχομε, λοιπόν, ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ, καὶ πρέπει νὰ κάνωμε ἰσολογισμό.

Καὶ τέταρτο καὶ τελευταῖο: Κοιτᾶτε πάντοτε νὰ ἔχετε τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ μέσα σας, ἐφαρμόζοντες στὴ ζωὴ σας ἐκεῖνο πού τὸ διάβασα σὲ ἓνα Ἀγγλικὸ βιβλίο: «Τὸ νὰ κάνης τὸ καλὸ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ νὰ μὴν κάνης τὸ κακὸ. Ἐκτὸς τούτου, τὸ μὲν πρῶτο εἶναι δυνατόν, τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ἀδύνατον». Τὸ ἀνώτερο εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἐπιτύχης, ἐνῶ τὸ κατώτερο εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ ἀποφύγης, γιατί εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν κάνης κακὸ. Μὲ αὐτὴ τὴν πορεία θὰ δοῦμε ὅτι τὸ καλὸ μᾶς ἀνεβάζει.

22

ΑΝΑΓΚΗ ΑΠΟ ΑΛΜΑ

Α

Πολλές φορές με έχει απασχολήσει σοβαρά τὸ θέμα πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποκτήσωμε μία Θεολογία πού, ἀντὶ νὰ διαιρή «κατακορύφως» τοὺς ἀνθρώπους, νὰ εἶχε «ὀριζόντια» διαίρεση. Καὶ περιμένω τὸν θεολόγο ἐκεῖνον πού θὰ ἐργασθῆ πρὸς τὴν θεολογικὴ αὐτὴ κατεύθυνση. Δηλαδή, ἀντὶ νὰ διακρίνωμε τοὺς ἀνθρώπους σὲ δικαίους καὶ ἀδίκους, σὲ θυμώδεις καὶ μὴ θυμώδεις κλπ., νὰ παίρνωμε τὴν ἀνθρωπίνη προσωπικότητα ὅτι εἶναι τὰ πάντα, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη χωρίο τῆς Ἁγ. Γραφῆς πού νὰ μὴ εἶναι ἐφαρμόσιμο καὶ γιὰ τὴν δική μας ζωὴ.

Αὐτὴ ἡ σκέψη μοῦ γεννήθηκε γιὰ πρώτη φορά, ὅταν, μελετώντας τὴν Παραβολὴ τοῦ Σπορέως, συλλογιζόμενον σὲ ποιὰ, ἄρά γε, κατηγορία θὰ βάλωμε ἐμεῖς τὸν ἑαυτό μας. Παρατήρησα, λοιπόν, ὅτι ἡ μόνη ἀβίαστη καὶ καλόπιστη ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι ὅτι πρέπει νὰ τὸν βάλωμε σὲ ὅλες. Γιατὶ εἶναι στιγμὲς πού πολὺ μέρος τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πέφτει μέσα μας σὲ «ἀκάνθας», πολὺ μέρος τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πέφτει στὰ «πετρώδη», πολὺ μέρος πέφτει στὴν «ὁδὸν» –ἴσως αὐτὸ ὀλιγώτερο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐπίσης– καὶ δοξάζομε τὸν Θεό, γιατί δὲν θᾶταν ἀλήθεια νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ἔπεσε καὶ σὲ «γῆν ἀγαθὴν».

Ὅπως καὶ ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Κύριος, ὅτι «ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει». Καὶ αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ πάρωμε ὅτι ἰσχύει μὲ κατακόρυφο ἔννοια, ὅτι, δηλαδή, ἄλλοι ἀνήκουν στοὺς «συνάγοντες», ἐνῶ ἄλλοι ἀνήκουν στοὺς «σκορπίζοντες». Κάθε ἓνας ἀπὸ μᾶς –καὶ αὐτὸ τὸ συνδέω μὲ τὸ θέμα τῆς αὐτεξετάσεως– ἄλλοτε «συνάγει» καὶ ἄλλοτε «σκορπίζει». Ὑπάρχουν ὥρες γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς πού «συνάγει». Καὶ ὑπάρχουν ὥρες ἢ στιγμὲς πού «σκορπίζει». Ὅταν «συνάγωμε», βλέπομε ὅτι εἶναι εὐλογία καὶ γιὰ μᾶς. Ὅταν «σκορπίζωμε», βλέπομε καὶ πάλι ὅτι αὐτὸ τὸ [σελ. 183] «σκόρπισμα» πληρώνεται στὴ ζωὴ μας πολὺ ἀκριβὰ.

Καταλήγω στὸ ὅτι, βέβαια, ὅταν ὁ Κύριος λέει παραβολὰς καὶ διδάγματα, ἀναφέρεται μὲν σὲ τύπους ἀνθρώπων, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμε ὅτι αὐτοὶ οἱ τύποι ἀνθρώπων εἶναι κατὰ τρόπο ἄκαμπτο χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Μᾶλλον νομίζω –χωρὶς, βέβαια, νὰ λείπουν καὶ οἱ ἐξαιρέσεις– ὅτι ὁ μέσος χριστιανὸς περνάει ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς τύπους ἀνθρώπων καὶ κάτι ἔχει μὲ αὐτοὺς κοινό.

Τὸ λέω αὐτό, γιὰ νὰ πῶ καὶ τὸ ἐξῆς: Τί θὰ πῆ «ἄσωτος υἱός» καὶ Παραβολὴ τοῦ ἀσώτου; Ἐμεῖς τί εἴμαστε, ἄρα γε, «οἱ ἄσωτοι υἱοί», ἢ οἱ «πρεσβύτεροι υἱοί», ἢ κάποια τρίτη κατηγορία, ὅποτε ἡ παραβολὴ αὐτὴ δὲν λέει τίποτε γιὰ μᾶς; Νομίζω ὅτι καὶ «ἄσωτοι υἱοί» εἴμαστε καὶ «πρεσβύτεροι υἱοί» εἴμαστε, καὶ μάλιστα δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμε –καὶ ἐδῶ διαφωνῶ ριζικὰ μὲ τὴν προτεσταντικὴ θεολογία– ὅτι σώνει καὶ καλὰ μιὰ φορὰ γίνεται ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀσώτου. Ἡ Παραβολὴ τὸ ἔχει βέβαια ἔτσι, ἀλλὰ στὴ ζωὴ μας πολλὰς φορὰς αἰσθανόμαστε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ ἔχη «ἀσωτεύσει» κατὰ κάποιο τρόπο, ἔστω καὶ ἡπιώτερο, καὶ νὰ ἔχη ἀνάγκη ἐπιστροφῆς.

B

Ἡ ἀνθρωπότης βρίσκεται σὲ μία κρίσιμη καμπή. Ἡ ἀνθρωπότης ὀλόκληρη ἀντιμετωπίζει πρόβλημα ζωῆς ἢ θανάτου. Συζητοῦμε σοβαρὰ ἂν θὰ ὑπάρξη ἢ ὄχι πολιτισμός. Ἐνῶ δὲ συμβαίνουν ὅλα αὐτά, στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει μία κληρονομία ἀποστασίας καὶ μία κληρονομία εὐλογιῶν. Ἡ κληρονομία τῆς ἀποστασίας εἶναι πρόδηλη. Ἀλλὰ καὶ ἡ κληρονομία τῆς εὐλογίας ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ἀξιοποιηθῆ. Καθένας μας πρέπει νὰ γίνῃ ἐργοστάσιο ἀξιοποιήσεως τῆς εὐλογίας αὐτῆς. Καὶ ἂν ὑποθεθῆ πὼς εἴμαστε ἑκατὸ τοῖς ἑκατὸ στὴ «φόρμα» μας, καὶ πάλι θὰ εἴμαστε ἀνεπαρκέστατοι. Φαντασθῆτε τί γίνεται τώρα, ποῦ δὲν εἴμαστε!

Ἦ ὑπάρχει ὅμως μία ἀντίρρηση. Εἶναι ἡ αἰώνια διαλεκτικὴ, ὅτι ὑπάρχει μὲν ἡ εὐλογία, ἀλλ' ἐνῶ ὑπάρχη εὐλογία, ὑπάρχει συγχρόνως καὶ ὑπόλειμμα ἀποστασίας, τῆς ἀποστασίας ποῦ εἶναι... μέσα μας! Ἐνῶ, δηλαδή, εἴμαστε πνευματικοί, συγχρόνως εἴμαστε καὶ ἀποστάτες. Ἐνῶ εἴμαστε «ἐπιστολὴ Χριστοῦ», γινόμαστε καὶ ὄργανα τοῦ διαβόλου, ποῦ πολλὰς φορὰς μᾶς βρῆκε πρόθυμους **[σελ. 184]** στὴν πράξη, ἔστω καὶ χωρὶς ἐπίγνωση, νὰ ὑπηρετήσωμε τὰ θελήματά του.

Χρειαζόμαστε μετάνοια καὶ ἐπιστροφή ὅπως ὁ ἄσωτος. Γιατί, ὅπως εἴπαμε, ὅλοι εἴμαστε ἄσωτοι. Ὅχι σὲ κυριολεξία, ὄχι μόνο ἄσωτοι, ἀλλὰ καὶ ἄσωτοι σὲ κάποιο βαθμό. Τὸ χωρίο, λ.χ., τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου ποῦ λέει «ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ», τὸ ἔχομε ἐνίοτε καὶ μέσα μας. Ἐχομε, δηλαδή, στιγμὲς ὅπου εἴμαστε καὶ ἡμεῖς «ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ», μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν αἰσθανόμαστε τὸν Θεὸ ὡς προστάτη ποῦ νὰ μᾶς στηρίξη σὲ κάθε ἐναντιότητα τῆς ζωῆς. Δὲν εἴμαστε, λοιπόν, ἄθεοι, ὅταν ἀκοῦμε τὸ ραδιόφωνο καὶ πληροφοροῦμεθα τὸ Α ἢ Β γεγονὸς καὶ αἰσθανόμαστε ὅτι αὐτὸ μᾶς λυγίζει τὰ γόνατα καὶ μᾶς καταστρέφει τὴν εἰρήνην; Δὲν εἴμαστε ἄθεοι, ὅταν ἀκόμη καὶ ἓνα ἀσήμαντο γεγονὸς μᾶς καταστρέφει τὴν εἰρήνην μας, ἢ ὅταν μᾶς ἀπασχολεῖ ἡ ὁποιαδήποτε μικρότης; Δὲν εἴμαστε ἄθεοι, τὴν ὥρα ποῦ δὲν ἐκδηλώνεται στὴ ζωὴ μας ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ; Τὴ στιγμὴ ποῦ δὲν εἴμαστε γεμᾶτοι χαρὰ καὶ δύναμη, εἴμαστε ἄπιστοι, ἢ μᾶλλον χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Γιατί ἄλλο ἢ ἀγωνία ποῦ ὀδηγεῖ στό «ἐκτενέστερον προσεύχεσθαι», καὶ ἄλλο ἢ ἀγωνία ποῦ παραλύει τὸν

άνθρωπο. Καί είμαστε χειρότεροι από τον άπιστο, γιατί ο άπιστος άκούει τὸ κήρυγμα καὶ λέει: «για μένα τὸ λέει». Ὁ πιστός, ὅμως, δύσκολα τὸ λέει αυτό.

Γ

Λοιπόν, τί πρέπει, νὰ γίνη;

Πρέπει, ἀπλούστατα, νὰ κάνωμε ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ ἄσωτος: «ἀναστάς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα». Καὶ νὰ προσφέρωμε τὴν μετάνοια καὶ τὴν ἐπιστροφή μας πρὸς τὸν Οὐράνιο Πατέρα. Νὰ σταθοῦμε στὶς ἐπάλξεις καὶ νὰ ἐργασθοῦμε, γιὰ νὰ ἀξιοποιήσωμε τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γίνωμε ὄργανα τῆς Χάριτός Του.

Καὶ εἰδικώτερα:

1ον.- Νὰ ὁμολογήσωμε τὶς ἁμαρτίες μας, τούλάχιστον ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μας, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε στὰ προηγούμενα κεφάλαια.

2ον.- Χρειάζεται ἓνα εἶδος «άλυσίβας», πού νὰ καθάρισή [σελ. 185] κάθε τι τὸ ἀκάθαρτο στὸ μυαλό μας, στὸ μυαλό πού πονηρεύεται καὶ δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ πράγματι νὰ φυλαχθῆ.

3ον.- Εἶμαστε ἀκατάρτιστοι καὶ χρειαζόμαστε κατάρτιση. Φοβοῦμαι ὅτι δὲν διαθέτομε οὔτε τὸ δεκάλεπτο τῆς ἡμερίδος γιὰ τὸν καταρτισμὸ μας. Δὲν λέω ὅτι δὲν ἔχει γίνοι κάτι πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Κάτι ἔχει γίνοι, ἀλλὰ ὑπολειπόμεθα πολὺ ἀκόμη, καὶ ἔχομε ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμε.

4ον.- Χρειαζόμαστε καύχηση (*), πού πρέπει νὰ τὴν ἔχωμε γιὰ τὴν ἀποστολή μας. Εἶναι κακό, βέβαια, νὰ «τὸ πάρωμε καὶ ἐπάνω μας» γιὰ τὴν ἀποστολή μας αὐτή. Ἄλλο ὅμως νὰ τὸ πάρη κανεὶς ἐπάνω του, καὶ νὰ χρειασθῆ νὰ τοῦ ποῦνε ὅτι τὸ πῆρες πολὺ ἐπάνω σου, καὶ ἄλλο νὰ φθάσωμε στὸ σημεῖο νά... νοσταλγοῦμε αὐτὸ τὸ κακό.

Ὡς πρὸς τὸν τομέα τῆς ἀγάπης, ἤθελα νὰ προσθέσω ὅτι εἶμαστε ὀφειλέτες σὲ δύο κατευθύνσεις: α) Νὰ δίνωμε ἀγάπη καὶ β) Νὰ μὴ ἀποθαρρύνωμε τὴν ἀγάπη. Εἶναι τὸ μεγαλύτερο πλήγμα κατὰ τῆς ἀγάπης τὸ νὰ τὴν ἀποθαρρύνης. Ὑπάρχει, ἄλλως τε, τόση λίγη ἀγάπη στὴ ζωὴ! Καὶ πολλὰς φορές ἀποθαρρύνωμε τὴν ἀγάπη, χωρὶς νὰ ἔχωμε ἐπίγνωση τοῦ τί κάνωμε. Συμβαίνει, δηλαδή, ἐκεῖνο πού ὀνομάζωμε στὴ νομικὴ ἐπιστήμη «ἐνδεχόμενος δόλος». Δηλαδή, δὲν προτίθεμαι μὲν νὰ τὸ κάνω, ἀλλὰ, ἐνῶ τὸ προβλέπω ὅτι θὰ ἐπέλθῃ, ἐν τούτοις τὸ ἐπιχειρῶ. Ὅταν ὅμως φέρομαι ἔτσι, δὲν ὑπολογίζω ὅτι θὰ ἀποθαρρυνθῆ καὶ θὰ βλαβῆ ὁ ἄλλος; Γιατὶ τότε τὸ κάνω;

5ον.- Νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν τὶς δύο «ἀτομικὲς βόμβες» γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχομε καὶ ἄλλοτε ὁμιλήσει: Τὴν «ἀτομικὴ βόμβα» τοῦ διαβόλου, πού λέγεται κρυψίνοια, καὶ τὴν «ἀτομικὴ βόμβα» τοῦ Θεοῦ, πού λέγεται ἀνακοινωνικότης (**).

* Βλ. καὶ ἀνωτέρω, σελ. 150.

** Βλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, τόμος Γ', σελ. 57 ἐπ. καὶ 71 ἐπ. (σ. ἐ.).

Θὰ ὑπενθυμίσω, τέλος καὶ τὸν στίχο 4 ἀπὸ τὸ β' κεφ. τῆς Ἀποκαλύψεως, «ὅτι τὴν ἀγάπην σου τὴν πρώτην ἀφήκας», καὶ θὰ **[σελ. 186]** τὸν συνδυάσω μὲ ὅσα ἔχω πῆ ἄλλοτε γιὰ τὸν δεξαμενισμό τῶν πλοίων. Εἶναι γνωστὸ ὅτι κάθε τόσο τὰ πλοῖα πρέπει νὰ μπαίνουν σὲ εἰδικὴ δεξαμενὴ, γιὰ νὰ δεξαμενίζονται. Καὶ δὲν πρέπει ὁ πλοίαρχος νὰ ἐξετάζη πρῶτα, γιὰ νὰ πεισθῆ ὅτι πρέπει τὸ πλοῖο του νὰ δεξαμενισθῆ, γιὰτὶ εἶναι βέβαιο ὅτι μὲ τὸν καιρὸ κολλᾶνε διάφορα φύκια καὶ ὄστρακα στὰ πλευρὰ τοῦ πλοίου καὶ τοῦ κόβουν τὴν ταχύτητα. Τὸ ἴδιο, ἄλλως τε, κάνομε καὶ γιὰ τὸ πλῦσιμό μας. Κανεὶς δὲν ἐξετάζει, προκειμένου νὰ πλυθῆ, ἐὰν ἔχη λερωθῆ, ἀλλὰ ξέρει ὅτι χρειάζεται συχνὰ νὰ πλένεται.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ μας. Πρέπει καὶ αὐτὴ ἀπὸ καιροῦ σὲ καιρὸ νὰ «δεξαμενίζεται», νὰ καθαρίζεται. Γι' αὐτὸ μὲ ἀπασχολεῖ τὸ θέμα ὅτι ἔχομε ἀνάγκη ἀνανεώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μας. Θεωρῶ ὡς ἀπαραίτητο γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ φρεσκάρη τὸν Χριστιανισμό του, νὰ «ἀνανεώνη ὡς ἀετοῦ» τὶς δυνάμεις του. Καὶ ἔχω νὰ πῶ τὰ ἐξῆς τρία δείγματα τοῦ υἱοῦ καὶ ἀνανεωμένου Χριστιανισμοῦ:

Ἦς πρῶτο ἔχω νὰ πῶ τὴν δικαιοσύνη. Ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ εἶναι δίκαιος.

Δεύτερον, πάνω ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη –ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα ὑπάρξη ἢ δικαιοσύνη– νὰ ἔχη τὴν ἀγάπη.

Καὶ τὸ τρίτο, νὰ ἔχη μέσα του τὴν εἰρήνη. Πολλοὶ ἄνθρωποι βρίσκουν δυσκολία, ὄχι τόσο στὴ δικαιοσύνη, οὔτε στὴν ἀγάπη, ἀλλὰ στὴν εἰρήνη (*). Ὁ χριστιανὸς ὅμως πρέπει νὰ ἔχη εἰρήνη καὶ θυμικὸ καλὸ καὶ χαρὰ «ἐν τῷ πιστεύειν». Αὐτό, βέβαια, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν θὰ ἔρχεται ἐνίοτε ἢ ταραχὴ. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα, ὅπως ἔχομε πῆ καὶ ἄλλοτε, εἶναι νὰ μὴν ἀλωνίζει ἀνενόχλητη μέσα μας ἢ ταραχὴ, ἀλλὰ νὰ ὑπάρχη μία ἀντίδραση. Ὡστε μὲ αὐτὴ τὴν συνεχῆ προσπάθεια νὰ μπορέσωμε κάποτε νὰ φθάσωμε κι' ἐμεῖς στὸ σημεῖο νὰ ποῦμε ὅπως ὁ Ἐπίκτητος: «εἶδές με ποτὲ στυγνάζοντα;».

Τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν καρπῶν αὐτῶν τοῦ ἀνανεωμένου Χριστιανισμοῦ εἶναι, πρῶτα, ἡ προσευχὴ καί, ἔπειτα, ἡ ἐπισυναγωγὴ γιὰ τὴν ὑπόμνησή τους καὶ τὴν ἀνταλλαγὴ πείρας ἀπὸ τὴ σχετικὴ προσπάθεια.

[σελ. 187] Εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ γίνῃ κάτι, γιὰ νὰ φρεσκάρωμε κάθε τόσο τὸν Χριστιανισμό μας. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ δώσωμε πνευματικὴ μάχη, γιὰ νὰ νικήσωμε. Καί, ὅπως ἀναφέρει ἡ Ἀποκάλυψη, «τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς».

Ὁ Θεὸς μᾶς δίνει τὴν δυνατότητα ἀνανεώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μας. Καὶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ πάρωμε τὸ θέμα αὐτὸ πολὺ στὰ σοβαρά. Νὰ κάνωμε, δηλαδή, συχνὰ αὐτοκριτικὴ ἂν ἔχωμε δικαιοσύνη, ἀγάπη, εἰρήνη. Ἀγάπη, μάλιστα, ὅπως ὁ Ἄπ. Παῦλος τὴν ἀναλύει στὸ ἱγ' κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς του. Δηλαδή, ὄχι μόνο τὴν ἀγάπη ποὺ ἀποβλέπει στὸ νὰ κάνωμε τὸ καλὸ στοὺς ἄλλους,

* Βλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, τόμος Γ', σελ. 107 ἐπ. (σ.ἐ.).

ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ἀγάπη ποῦ «οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ», ἡ ὁποία «πάντα στέγει,... πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει» (*).

Νὰ φρεσκάρωμε, λοιπόν, τὸν Χριστιανισμό μας. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ καλύτερη συνταγὴ γιὰ τὴν ὑγεία μας καὶ τὸ μυστικὸ γιὰ τὴ χαρὰ μας.

Ε

Τὸ μεγάλο ἀμάρτημά μας εἶναι... ὅτι δὲν εἴμαστε ἄσωτοι!

Ἦραϊο πρᾶγμα εἶναι νὰ εἶναι κανεὶς ἄσωτος! Γιατὶ τότε θὰ πῆ καὶ αὐτός: «Ἀναστάς πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου». Τίποτε ἄλλο δὲν χρειάζεται. Καὶ ὁ Πατέρας θὰ σπεύσῃ... Δοκιμᾶστε καὶ θὰ δῆτε πῶς ἀπὸ τὸ χέρσο χωράφι θὰ ἀνθίσουν λουλούδια! Ζῆστε μία ὥρα τὴν ζωὴ αὐτή, καὶ θὰ ἀκούσετε μέσα σας «συμφωνίας καὶ χορούς», ὅπως ἄκουσε ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς Παραβολῆς. Βέβαια, περάσαμε τὴν καμπή, ἔχει σημειωθῆ μία πρόοδος καὶ τὶς συνέπειες τὶς εἶδαμε. Ἀλλὰ δὲν ἔχομε ἀνάγκη μόνο ἀπὸ πρόοδο. Ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ ἄλμα. Καὶ πρέπει νὰ κάνωμε τὸ ἄλμα αὐτό. Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ δύναμη ποῦ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα σκουληκι. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ζητεῖ τὴν συνεργασία τοῦ **[σελ. 188]** ἀνθρώπου. Πολλῶν ἀνθρώπων; Ὁχι, ἀλλὰ ἀπὸ ἓνα, ἀπὸ τὸν καθένα μας. Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ λυτρωτικὴ δύναμη ἀπὸ τὰ σημερινὰ δεινὰ. Καὶ ἓνας μόνο ἀπὸ μᾶς θὰ μποροῦσε πολλὰ νὰ πετύχη.

* Περὶ ἀγάπης βλ. ἐκτενέστερα: *Ἡ πίστις ὡς βίωμα*, τόμος Γ', σελ. 9 ἐπ. (σ.έ.).

23

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Α

Τὸ θέμα περὶ ἀναγεννήσεως εἶναι καὶ θέμα περὶ θανάτου. Συνδέεται ὅμως πολὺ καὶ μὲ τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως. Πρέπει, δηλαδή, κάτι νὰ πεθάνη, γιὰ νὰ ἔχωμε τὴν ἀναγέννηση. Καὶ πρέπει νὰ πεθάνη ὁ «παλαιὸς οἶνος» καὶ ὁ «παλαιὸς ἀσκός», γιὰ νὰ ἔχωμε τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση. Ὁ ὁποῖος ὅμως «παλαιὸς οἶνος» καὶ «παλαιὸς ἀσκός» βρίσκεται αὐτὴ τῇ στιγμῇ παρῶν καὶ ἀνάμεσά μας. Ἴσως, ὅταν μιλοῦμε γιὰ παλαιούς ἀνθρώπους, νὰ σκεπτόμαστε ἄλλους. Καί, γιὰ νὰ εἴμαστε τίμιοι, σκεπτόμαστε ἄλλους. Καὶ γιὰ νὰ εἴμαστε ἀκόμη πιὸ τίμιοι, καλὰ κάνομε καὶ σκεπτόμαστε ἄλλους. Ἀλλά, ἐὰν σκεπτόμαστε μόνο ἄλλους, τότε πιά δὲν κάνομε καλὰ. Πρέπει νὰ σκεπτόμαστε καὶ τὸν ἑαυτὸ μας, ἢ, ἂν θέλετε, πρέπει νὰ σκεπτόμαστε πρῶτα τὸν ἑαυτὸ μας. Καὶ νὰ δοῦμε μέσα μας πόση «παλαιὰ ζύμη» ἀκόμη ἔχομε. Ἐὰν δὲ ἔχωμε πετύχει αὐτὸ καὶ μόνο, νὰ παρακαλέσωμε τότε τὸν Θεὸ γιὰ τὴν ἀναγέννηση καὶ τὴν ἀναζωογόνηση. Καὶ ἐὰν ὁμολογοῦμε ὅτι ἔχομε παλαιὰ ζύμη μέσα μας καὶ ἀποδυθοῦμε στὴν προσπάθεια νὰ τὴν βρῖσκουμε κάθε φορά, αὐτὸ πλέον εἶναι ἓνα ξεκίνημα. Ἀλλά πρέπει νὰ συντονισθῇ ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσευχὴ μας, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἀναγέννηση καὶ τὴν ἀναζωογόνηση: *«ἰδοὺ καινὰ ποιῶ πάντα»*.

Στὴν ἐξέταση τοῦ θέματος γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ αὐτὴ ἀναγέννηση, θὰ ἤθελα νὰ ξεκινήσω ἀπὸ τοῦτο: Γιατί ὁ Κύριος εἶπε στὴν Ἑλληνίδα Συροφοινίκισσα ποὺ τοῦ ζήτησε νὰ τῆς θεραπεύσῃ τὴν κόρη της, *«ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα»*; Ἦταν μήπως ἓνας διδακτικὸς τρόπος, γιὰ νὰ δείξῃ στοὺς παρευρισκομένους Ἰουδαίους, στὸν συρφετὸ τῶν «τέκνων», τί «τεκνότης» ὑπῆρχε; Ἦταν, δηλαδή, ἡ παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου μὲ τὴν μορφή αὐτοῦ τοῦ διαλόγου; Εἶναι, βέβαια, δυνατὸν νὰ ἦταν αὐτό. Οἱ [σελ. 190] διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετεχειρίζοντο τέτοιους τρόπους στὴν διδασκαλίᾳ τους. Δυνατὸν ὅμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλη ἐξήγηση. Δὲν ξέρω. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ἀναθεωρήσωμε τὶς ἀντιλήψεις μας γιὰ τὸ ποιά εἶναι παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Γιατί καὶ ἐμεῖς, γιὰ νὰ μιλήσωμε τίμια, θεωροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, σὲ ἀντίθεση, λ.χ., πρὸς τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς πολυκατοικίας ποὺ μένομε, ποὺ τοὺς θεωροῦμε ὅτι δὲν εἶναι παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Οἱ Εὐαγγελικοὶ τὸ λένε κατ' εὐθεΐαν: Ἐὰν δὲν εἶσαι «σεσωσμένος», δὲν

εἶσαι παιδί τοῦ Θεοῦ. Καί ὅμως, ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι «ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ». Καί λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: ἐάν τὰ ἔθνη πού δέν ἔχουν νόμο καί ὅμως «φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῆ», τί γίνεται τότε παρακαλῶ; Ἐσὺ εἶσαι Ἰουδαῖος, θεωρεῖς τὸν ἑαυτό σου διδάσκαλο κλπ., καί ὅμως «τὰ κάνεις θάλασσα». Καί ἔρχεται ὁ ἄλλος, πού δέν ἔχει ἰδέα τί εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, καί ὅμως τὸν τηρεῖ. Τί γίνεται τώρα μὲ τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης; Στὴν «Συροφοινίκισσα», πού πλημμυρίζει τὸν πλανήτη μας, θὰ τῆς ζητήση ὁ Θεὸς τὸν λόγο γιατί δέν τράφηκε πνευματικά, ἢ μήπως αὐτὴ θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ ζητήση ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸν λόγο, γιατί, ἐνῶ σπατάλησε τὴν πνευματικὴ τροφή Του σὲ μᾶς, δέν ἔδωσε καί σ' αὐτήν;

B

Πρέπει, λοιπόν, μὲ ταπεινώση νὰ βλέπουμε τοὺς συνανθρώπους μας. Τέκνο, παιδί τοῦ Θεοῦ εἶναι κάθε ἄνθρωπος. Ἐάν θέλωμε ὅμως τὸν ὄρο «τέκνον τοῦ Θεοῦ» νὰ τὸν χρησιμοποιήσωμε μὲ μία ἔννοια στενωτέρη, δηλωτικὴ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ συμμόρφου πρὸς τὸν Θεό, τότε τὸ ποιὸς εἶναι «τέκνον τοῦ Θεοῦ» φαίνεται ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Μακάρι νὰ συμπίπτουν καί τὰ δύο: Καί ἡ ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἐκτέλεση τοῦ θελήματός Του. Ἐάν ὅμως, γιὰ τὴν ἀνθρωπίνη ἀδυναμία, ἕνα ἀπὸ τὰ δύο πρέπει νὰ λείπη, τότε τί νὰ λείπη; Νομίζω τὸ πρῶτο. Γιατί ἐκεῖνος πού κάνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καί δέν ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομά Του – μὰ μὲ μόνο τὸ νὰ κάνη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, δέν τὸν ἐπικαλεῖται κι' ὄλας; Ὁ δίκαιος δικαστής, πού διώκεται, γιατί ἡ συνείδησή του δέν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κάνη κάτι παράνομο, δέν εἶναι παιδί τοῦ Θεοῦ; Τί λέτε, κύριοι! Ὁ ἄνθρωπος πού προσφέρει τὴ ζωὴ του **[σελ. 191]** γιὰ τὴν πατρίδα του, γιατί πρέπει νὰ τὴν προσφέρη σὲ ἕναν ἀγῶνα ἱερό, δέν εἶναι τέκνο τοῦ Θεοῦ; Καί εἶναι, λοιπόν, τέκνο τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνος πού καταφέρνει καί σώζει τὸν ἑαυτοῦλη του, λιποτακτώντας ἀπὸ τὸ ἱερό του καθῆκον, μόνο καί μόνο γιατί μετέχει στὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας; Δέν νομίζω ὅτι ὑπάρχει περισσότερο βλάσφημη ἔκφραση ἀπὸ αὐτήν!

Λοιπόν, νὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ αὐτό. Καί ἐμεῖς εἴμαστε, βέβαια, παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, σὰν δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πρέπει νὰ γίνωμε παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ἔννοια νὰ ἐκτελοῦμε τὸ θέλημά Του. Καί τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι, γιὰ νὰ γίνωμε τέκνα τοῦ Θεοῦ μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια, μᾶς χρειάζεται ὁ Πεντηκοστὸς Ψαλμός. Ἡ ἀναγέννησή μας θὰ ἀρχίση ἀπὸ τὴν μετάνοιά μας. Θὰ ἀναγνωρίσωμε πρῶτα ὅτι ἀκόμα δέν εἴμαστε παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, καί ἔπειτα θὰ ζητήσωμε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ γίνωμε.

24

ΥΠΕΡΑΥΣΤΗΡΟΤΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

Α

Θὰ ἀναφερθῶ στὴν διήγηση τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, στὸ ιβ' κεφάλαιο, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, καὶ θὰ κάνω μία σύνθεση τοῦ ἐναρκτηρίου μου μαθήματος ὡς καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν «Αὐστηρὸν δίκαιον καὶ ἐπιείκεια ἐν τῇ ρυθμίσει τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν» καὶ τῆς διαλεκτικῆς. Ἄς σβύσουμε γιὰ μιὰ στιγμή τὴν διήγηση αὐτὴ τῶν Εὐαγγελίων ἀπὸ τὸ μυαλό μας καὶ ἄς φαντασθοῦμε τὴν σκηνὴ ἐνὸς ξένου ποὺ μπαίνει σ' ἓνα σπίτι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅπως συνήθιζαν τότε, ἐπειδὴ ἔκαναν μακρινὲς ὁδοιπορίες, ἡ πρώτη δουλειὰ ἐκείνου ποὺ φιλοξενοῦσε ἦταν νὰ πλύνῃ τὰ πόδια τοῦ ξένου. Στὴν διήγηση ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Εὐαγγελιστὴ, βλέπομε ὅτι ἐκεῖνος ποὺ φιλοξενοῦσε, ἀντὶ νὰ πλύνῃ τὰ πόδια τοῦ φιλοξενουμένου του μὲ νερό, τὰ ἔπλυνε μὲ μύρο ἀξίας τριακοσίων δηναρίων! Ἄκου ἐκεῖ, φίλε μου! Ἀντὶ τὰ χρήματα αὐτὰ νὰ δοθοῦν στοὺς πτωχοὺς, τὰ ἐσπατάλησε, γιὰ νὰ πλύνῃ τὰ πόδια τοῦ ἐπισκέπτου! Καὶ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι μόνο ποὺ ἐκείνη ἢ «τρελλή» τὸ ἔκανε αὐτό, ἀλλὰ εἶναι ὅτι καὶ ὁ Διδάσκαλος τὸ δέχθηκε!

Στοιχηματίζω ὅτι ὅλοι μας ἐδῶ θὰ δίναμε δίκιο στὸν Ἰούδα! Καὶ ὅμως, ὁ Κύριος ἐπῆγε ἀντίθετα στὸν Ἰούδα: Καλὰ ἔκανε ἡ γυναῖκα ποὺ ἔχυσε τὸ μύρο, τοῦ εἶπε. Γιὰ τὸν ἐπικείμενο ἐνταφιασμό μου τὸ ἔκανε. Καὶ πρόσθεσε ἐμφαντικὰ, ὅπως μᾶς λέει ἄλλος Εὐαγγελιστὴς: *«Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὁ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς»*. Πράγματι, τὴν διήγηση τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου τὴν ἔχει μόνον ὁ Ἰωάννης. Ἐνῶ τὴν σκηνὴ μὲ τὸ μύρο τὴν περιγράφουν τουλάχιστον τὰ τρία Εὐαγγέλια. Ἐπομένως, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψιν ὅτι στὴν ἀρχὴ τὰ Εὐαγγέλια [σελ. 193] ἦταν μεμονωμένα καὶ γράφτηκαν πρὸς διάφορες κατευθύνσεις, ὕστερα δὲ ἐνσωματώθηκαν, ἡ διήγηση γιὰ τὸ μύρο τῆς γυναίκας ἔγινε ἀμέσως γνωστὴ, καὶ τὴν ἤξεραν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἤξεραν τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου. Καὶ σήμερα μᾶς ὑπενθυμίζεται πάλι *«ὁ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς»*. Ὁ Κύριος, βέβαια, δὲν ἠθέλε νὰ πῆ ὅτι ἔτσι πρέπει πάντοτε νὰ γίνεται, ἀλλὰ ἠθέλε νὰ κηρύξῃ τὸ ἐπιεικὲς. Ὅτι, δηλαδή, σὲ ὠρισμένες περιπτώσεις χρειάζεται καὶ μιὰ ἐξαίρεση, ποὺ

υπαγορεύεται από τὸ ἐπιεικές. Ἐδῶ ἡ Μαρία κάνει μία πράξη τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς Ἐκεῖνον ποὺ ἀνέστησε τὸν ἀδελφὸ της. Δὲν ἐχάλασε ὁ κόσμος, γιατί ἐγίνε καὶ μία-κάποια σπατάλη γιὰ τὸν Διδάσκαλο. Καὶ εἶναι σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε: Τώρα ἐσένα σὲ πῆρε ὁ πόνος γιὰ τοὺς πτωχοὺς; Πάντοτε θὰ ὑπάρχουν πτωχοί, γιὰ νὰ τοὺς ἐλεήσης. Ὅπως καὶ σὲ ἄλλη περίσταση εἶπε ὁ Κύριος γιὰ τὸν Δαυῖδ, ποὺ ἐπέινασε καὶ δὲν εὔρισκε ψωμί καὶ ἔφαγε τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως, ποὺ μόνον οἱ ἱερεῖς ἐπιτρεπόταν νὰ φᾶνε. Βέβαια, ὁ νόμος λέει ὅτι οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως εἶναι μόνο γιὰ τοὺς ἱερεῖς. Ὅχι ὅμως νὰ ἀφήσουμε καὶ νὰ πεθάνη ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ τηρηθῆ ὁ νόμος! Ἔτσι, ὁ Κύριος χρησιμοποιεῖ τὸν διαλεκτικὸ τρόπο, γιατί ὁ Κύριος στὴν διδασκαλία Του ἦταν διαλεκτικός. Κηρύττει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ ἐπιεικές, ποὺ δὲν καταργεῖ τὸν νόμο, ἀλλὰ χαριτώνει τὸν νόμο. Γι' αὐτό, ὅπου βλέπετε ὑπεραυστηρότητα, ἐκεῖ νὰ περιμένετε καὶ κανένα σκάνδαλο. Εἰς ὅλα ὁ Χριστὸς εἶναι ὑπογραμμὸς μας. Ὅποιος κοιτάει νὰ πάη παραπάνω ἀπὸ τὸν Χριστό, ὁδηγεῖται στὸν ἀντίχριστο. Ὅπως ὅποιος προχωρήσει πέρα ἀπὸ τὸν Βόρειο Πόλο, ἀρχίζει νὰ κατεβαίνει. Καὶ κάτι ἄλλο: Ὅταν ἡ Μαρία ἔχυσε τὸ πολύτιμο μύρο στὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἐσπόγγισε μὲ τὰ μαλλιά της, ἔκανε μία πράξη ποὺ δὲν θὰ τὴν ἀνεχόταν κανένας ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς θρησκευτικοὺς ἡγέτες. Ἔτσι ὁ Ἰησοῦς δὲν θὰ εἶχε θέση ἀνάμεσά μας, γιατί ἐμεῖς πᾶμε νὰ γίνωμε... ἀνώτεροι ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν!

Καὶ γιὰ νὰ γίνωμε μαθηταὶ Του, πρέπει νὰ κατέβωμε. Εἶναι πάρα πολὺ δύσκολο νὰ εἶσαι μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ. Γιατί δύο χιλιάδες χρόνια ποὺ ἐπέρασαν ἔχουν ἀφήσει «ἐπικαθίσματα», καὶ θέλει ἀγῶνα πολὺ, γιὰ νὰ πάρης τὴν διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ σωστά. Καὶ ἂς ἔχωμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦρθε, ἀκριβῶς γιὰ νὰ **[σελ. 194]** καταργήσῃ τὴ δουλεία στὸ νόμο καὶ νὰ δώσῃ τὴν Χάρη: «Οὐ γὰρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν». Ἄν ἦταν νὰ ἔρθῃ, γιὰ νὰ στηρίξῃ τὸν νόμο, τότε πιά τί νόημα θὰ εἶχε ἡ ἔλευσὴ Του;

Ἡ ἄρνηση βρῆκε πρόφαση, γιὰ νὰ ἀρνηθῆ τὰ χωρία αὐτὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐνῶ αὐτὰ ἀκριβῶς ἀποτελοῦν ἀποδείξεις τῆς γνησιότητός της. Γιατί αὐτὴ ἡ διήγηση δὲν ἐφευρίσκειται. Ἀλλὰ ἡ ὑπεραυστηρὴ θεολογία καὶ ἡ ἄρνηση τὸ ἴδιο κακὸ κάνουν. Ὁ Χριστὸς ἔδωσε τὴν ὁμορφιὰ τῆς χάριτος, καὶ τὴν ἀσχημίζει ἡ ὑποκρισία τῶν δῆθεν ὀπαδῶν Του.

B

Χριστιανοὶ ὑπάρχουν, φυσικά, πολλοί, ἀλλὰ οἱ μαθηταὶ μᾶς ἔλειψαν. Ἐλειψε πιά τὸ εἶδος τῶν μαθητῶν, καὶ κανεὶς μας δὲν κοιτάει νὰ δῆ πῶς φερόταν ὁ Κύριος καὶ νὰ διδαχθῆ. Γιατί θὰ διεπίστωνε ὅτι ἡ κατανόηση καὶ συμπαράσταση τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας ἀπὸ τὸν Κύριο γινόταν πάντοτε μὲ ἀνθρωπιὰ καὶ ἀπλότητα. Στὸ θαῦμα, λ.χ., ποὺ ἀνέστησε τὴν κόρη τοῦ ἀρχισυναγώγου ποὺ εἶχε πεθάνει (*),

* Μάρκου, ε' 22-43.

βλέπομε ὅτι, ὅπως λέει ὁ Εὐαγγελιστής, μόλις τὴν ἀνέστησε, εἶπε ἀμέσως νὰ τῆς δώσουν νὰ φάη.

Σ' αὐτό, λοιπόν, τό «καὶ εἶπε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν», ποὺ εἶπε ὁ Κύριος, μοῦ ἔκανε ἐντύπωση τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο ποὺ ὑπάρχει στὴν Ἁγία Γραφή. Ἄς σταματήσωμε, λοιπόν, λίγο, γιὰ νὰ τὸ δοῦμε αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι μία κλιμαξ, μία σκάλα, πού, ὅπως ἐκείνη τοῦ Ἰακώβ, σὲ ἀνεβάζει. Ἀλλὰ ἐνῶ σὲ ἀνεβάζει, καταλαβαίνεις συγχρόνως ὅτι εἶσαι κάτω. Καὶ δὲν μπορεῖς ν' ἀνεβῆς ἀμέσως ἐπάνω, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Σκαλί-σκαλί θ' ἀνέβης. Ἔτσι, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ θέμα τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν, νομίζω ὅτι ἡ τοποθέτηση εἶναι ἡ ἐξῆς:

Πρῶτα-πρῶτα, δὲν πρέπει νὰ θεοποιοῦμε τὶς ἀδυναμίες μας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅμως, δὲν πρέπει οὔτε νὰ τὶς ἀγνοοῦμε, οὔτε κἂν νὰ δείχνωμε ἀπέναντί τους ὑπερβολικὴ ἀπέχθεια. Τὶς ἀδυναμίες μας θὰ τὶς σεβώμαστε, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὶς ἀδυναμίες **[σελ. 195]** τοῦ ἄλλου. Ἐννοῶ τὶς ἀδυναμίες ἐκεῖνες ποὺ δὲν εἶναι παράβαση τοῦ ἠθικοῦ κανόνος, ἀλλὰ εἶναι δεῖγμα τοῦ ὅτι ἀκόμη εἴμαστε στὴ γῆ. Θὰ ἀναφέρω τό παράδειγμα τοῦ πένθους γιὰ τὸν νεκρὸ μας. Βέβαια, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ τείνη στὸ νὰ μὴν πενθῆ γιὰ τὸν θάνατο προσφιλοῦς τοῦ ἀνθρώπου, γιὰτὶ πιστεύει στὴν αἰωνιότητα. Σύμφωνοι, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος δὲν τὸ ἐτήρησε αὐτό. Γιὰτὶ εἶναι ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Ὅταν, λοιπόν, πάω σὲ ἕναν ἄνθρωπο νὰ τὸν συλλυπηθῶ καὶ τὸν δῶ νὰ μὴ λυπᾶται, δὲν θὰ μοῦ κἀν καλὴ ἐντύπωση. Βέβαια, σὲ ἕνα πενθοῦντα θὰ τοῦ ἐπικαλεσθῶ τὴν πίστη, ἐνδέχεται καὶ νὰ τὸν ἐπιτιμήσω ἀκόμη, ἀλλὰ θὰ μοῦ ἀρέσει ἢ πίστη νὰ βρῆ δουλειὰ γιὰ νὰ κἀν. Νὰ χρειασθῆ, δηλαδή, νὰ παρηγορήσῃ. Ἄμα δῶ ὅτι δὲν χρειάζομαι νὰ τὸν παρηγορήσω, αὐτὸ σ' ἂν πολὺ οὐράνιο μοῦ φαίνεται. Ὅταν δὲ τὸν δῶ οὐράνιο μὲν, ὅταν πέθανε ὁ πατέρας του, γῆινο δέ, ὅταν ἔχασε τὸ πορτοφόλι του, ἔ, αὐτὸ πλέον δὲν μοῦ ἀρέσει. Καὶ – ἀλλοίμονο!– οἱ οὐράνιοι σ' ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ εἶναι γῆινοί εἶναι γῆινοί σ' ἐκεῖνα ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ εἶναι οὐράνιοι!

Τὸ θέμα τῶν ἀδυναμιῶν δὲν ἀντιμετωπίζεται ἐπίσης μὲ ὑποκρισία. Καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑποκρίνεται ὅτι δὲν ἔχει τέτοιες ἀδυναμίες, ἢ ὑποκρισία τοῦ αὐτῆ, στὴν καλύτερη περίπτωση, ἔχει ἕνα ἠθικὸ ἔρρισμα, τὴν ἐπιθυμία νὰ ὑπερνήκησῃ τὶς ἀδυναμίες. Δηλαδή, ἐκεῖνος ποὺ εἰλικρινὰ ἐπιθυμεῖ νὰ τὶς ὑπερνήκησῃ νομίζει καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι τάχα τὶς ἔχει ἤδη ὑπερνήκησει. Καὶ ἔτσι γίνεται αἰτία νὰ προκαλοῦνται μεγάλες ζημιές. Γιὰτὶ ὁ ἄλλος τὰ πιστεύει αὐτά, καὶ νομίζει ὅτι ἐκεῖνος ποὺ διαβεβαιώνει ὅτι δὲν τὶς ἔχει αὐτὲς τὶς ἀδυναμίες, δὲν τὶς ἔχει πράγματι, στηρίζεται πάνω σ' αὐτὲς τὶς διαβεβαιώσεις καὶ στὸ τέλος «τὴν παθαίνει».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ βγαίνω ἐντελῶς ἀπὸ τὸ θέμα, γιὰ νὰ ρωτήσω: Χρειάζεται κἂν ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν ἔχη ἀδυναμίες; Γιὰτὶ τότε θὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἄνθρωπος. Ἡ μήπως τὸ κέρδος ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴ ζημιὰ τους; Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ἀδυναμίες εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ καταλαβαίνει καλύτερα τὶς ἀδυναμίες τῶν ἄλλων. Καὶ ἐὰν τὸ νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὴν ἀδυναμία τοῦ ἄλλου εἶναι ἀγάπη, καὶ ἐὰν ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν, δὲν εἶναι καλύτερα νὰ

ἔχω τὸ μεγαλύτερο, ἔστω καὶ ἐὰν χάνω τὸ μικρότερο; Γι' αὐτὸ οἱ τύποι τῶν ὑπερασκητῶν κλπ. εἶναι συνήθως στυγνοί, ἀνίκανοι νὰ καταλάβουν τὴν ἀδυναμία καὶ τὸν [σελ. 196] πόνο τοῦ ἄλλου. Καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἡ ζημιὰ ἀπὸ τὴν τακτικὴ αὐτὴ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ κέρδος. Τὸ ἔχω πῆ πολλές φορές καὶ τὸ λέει καὶ ὁ κοινὸς κόσμος. Οἱ ἄνθρωποι οἱ ὁμιλητικοὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἔχουν λογοκρισία στὸν ἑαυτό τους, δὲν φοβοῦνται μήπως τοὺς ξεφύγουν λόγια καὶ μιᾶνε. Ὅταν, ἀντίθετα, βλέπεις ἀνθρώπους ποὺ κλείνουν τὸ στόμα τους, ποὺ εἶναι ἀμίλητοι, σκέπτεσαι τότε ὅτι μᾶλλον κάτι ὑποπτο εἶναι στὴ μέση. Ἔως ὅτου ὁ ἄνθρωπος προχωρήσῃ καὶ βρῇ τὴν μεσότητα, τὴν ὠραία μεσότητα, ποὺ δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἓνα ἄκρο, οὔτε τὸ ἄλλο. Θέλω μὲ αὐτὰ νὰ πῶ ὅτι τὴν ἐπίθεση κατὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν τὴν ἔχομε ἀκούσει ἐπὶ δύο χιλιάδες χρόνια. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ τώρα νὰ συνηγορήσω ὑπὲρ τῶν ἀδυναμιῶν. Ἄς ἀκουσθῇ, ἐπὶ τέλους, καὶ ἡ ἄλλη πλευρά. Καὶ βλέπω τὸν Κύριο, τοῦ Ὁποίου –ἀλλοίμονο!– δὲν εἴμαστε μαθηταί, βλέπω, λοιπόν, τὸν Κύριο ὅτι δὲν πάει ἀντίθετα στὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες. Καὶ ὅπου πάει, τὸ κάνει ὄχι γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἀνεβάσῃ. Ὅπως, λ.χ., παρ' ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶπα, ὅταν δῶ ἓναν ἄνθρωπο πιστὸ καὶ πενήθῃ καὶ λυπηθῇ πολὺ, μπορεῖ νὰ τὸν μαλώσω δῆθεν, ἀλλὰ ἐγὼ μέσα μου δὲν τὸν ἀποδοκιμάζω. Ἡ ἐπιτίμησις θὰ εἶναι, ἀπλῶς γιὰ νὰ τοῦ δώσω θάρρος. Ἐάν, δηλαδή, νομίζω ὅτι μὲ τὸ νὰ τὸν «βάλω μπροστά» θὰ τοῦ δώσω θάρρος, μπορεῖ νὰ τὸ κάνω κί' αὐτό, γιὰ λόγους βοηθείας. Τὸ ἐάν, δηλαδή, ἡ ἐπιτίμησις αὐτὴ εἶναι καλὸ ἢ ὄχι, εἶναι θέμα παιδαγωγικό. Λοιπόν, νομίζω ὅτι οὔτε πρέπει νὰ θεοποιοῦμε τὶς ἀδυναμίες μας, ἀλλὰ οὔτε νὰ πηγαίνωμε καὶ πάρα πολὺ ἀντίθετα στὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, σ' ἐκεῖνες, ἐπαναλαμβάνω, ποὺ δὲν εἶναι προσβολὴ τοῦ ἠθικοῦ κανόνος. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὴν πτώση ποὺ γίνεται στὸ ἠθικὸ πεδίο, ἐκεῖνο ποὺ θέλω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο εἶναι νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἔπρεσε. Ἐνα μόνον εἶναι τὸ ἀμάρτημα: Τὸ νὰ μὴ ἀναγνωρίζω τὸ ἀμάρτημα. Ὅταν ὅμως τὸ ἀναγνωρίσω, τότε ἰσχύει τὸ «ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πιστὸς ἐστὶ καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας». Γιατὶ εἰς τὰ πνευματικά, ἀφ' ὅτου ὁμολογήσῃς ἓνα σφάλμα ἢ μία ἀδυναμία, ἡ ἀδυναμία ἔχει κί' ὅλας ὑπερνικηθῇ. Ὅχι μόνον μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὁ Θεὸς συγχωρεῖ ἐκεῖνον ποὺ ὁμολογεῖ τὰ ἀμαρτήματά του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι οἱ πνευματικοὶ νόμοι ποὺ Αὐτὸς ἔχει βάλει λειτουργοῦν ἔτσι, ὥστε, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁμολογεῖται μία ἀδυναμία, ἡ ἀδυναμία [σελ. 197] αὐτὴ ἀνήκει πλέον κάπως στὴν ἱστορία. Καὶ νομίζω ὅτι αὐτὴ ἡ κατανόησις τῶν ἀδυναμιῶν τῶν ἄλλων δὲν εἶναι κάτι τὸ ἐπικίνδυνον οὔτε ἀπὸ ἀποψη σκοπιμότητος, γιατί ἡ ἀντίθετη σκοπιμότης βλέπομε ποῦ ὠδήγησε. Αὐτὴ ἡ κατανόησις τῶν ἀδυναμιῶν τῶν ἄλλων εἶναι Εὐαγγέλιον. Καὶ ἡ κατανόησις ἀκόμη καὶ τῶν δικῶν μας ἀδυναμιῶν, ἡ φιλόανθρωπη καὶ ἀπέναντι στὸν ἑαυτό μας στάσις, εἶναι Χριστιανισμὸς διαρκείας. Ἐνας ἄνθρωπος ποὺ ὅλο ἐπιτιμᾷ τὸν ἑαυτό του θὰ τὸ κάνῃ γιὰ ἓνα ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα. Κατόπιν ὅμως θὰ παύσῃ νὰ μαλώνῃ τὸν ἑαυτό του καὶ θὰ φθάσῃ ἀπὸ τὸ ἓνα ξέσπασμα στὸ ἄλλο. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ φυλάξῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν εἰλικρινῆ φωνὴ τῆς συνειδήσεως θὰ λήῃ στὸν ἑαυτό του: «Αὐτὸ ποὺ ἔκανες δὲν ἦταν σωστό.» Ἐ, κοίταξε, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅσο μπορεῖς, νὰ τὸ ὑπερνήκησῃς. Ἀλλὰ μὴ παραξενευθῆς ποὺ τὸ ἔπαθες, γιατί εἶσαι

ἄνθρωπος». Αὐτὸς ποὺ θὰ τὸ λήῃ αὐτὸ θὰ κρατήσῃ μὲ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ τὸν ἀγῶνα, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος τρόπος, ὥστε ἡ ζωὴ του στὸ τέλος νὰ καταλήξῃ, ὄχι χωρὶς ἀδυναμίες, ἀλλὰ μὲ ἓνα σημαντικὸ περιορισμὸ τῶν ἀδυναμιῶν στὴν πνευματικὴ πρόοδο ποὺ εἶναι ἡ ζωὴ, δηλαδή, ἡ πρὸς τὴν τελειότητα πορεία.

25

Ο ΑΔΙΚΩΝ

Α

Ένας φίλος, σὲ ιδιαίτερη συνομιλία ποὺ εἶχαμε κάποτε, μοῦ ἔθεσε ἓνα θέμα. Τὸ θέμα ποὺ ἀνάγεται στὴν συζυγικὴ πίστη καὶ εἶναι γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος.

Μοῦ εἶπε, λοιπόν, ὁ φίλος αὐτὸς τὰ ἐξῆς: Ἐνας, ἢ μία, ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ ἢ ἡ σύζυγός του τὸν ἀπατᾷ ἢ τὴν ἀπατᾷ. Δικαιοῦται τότε αὐτὸς νὰ τοῦ ἀνταποδώσῃ τὰ ἴσα; Θὰ ἔχῃ ἄδικο, ἂν τοῦ ἀνταποδώσῃ τὰ ἴσα;

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἔχω νὰ ἀπαντήσω τὰ ἐξῆς: Ἐδῶ ὑπάρχουν δύο χωριστὰ θέματα. Τὸ ἓνα θέμα εἶναι ἐὰν θὰ ἀναγνωρίσω ὠρισμένα ἐλαφρυντικὰ στὸν ἀνταποδίδοντα τὴν ἀπιστία καὶ θὰ πῶ ὅτι μέσα στὴ ζαλάδα του, ἐπάνω στὸ θυμὸ του, τοῦ ἀνταπέδωσε τὰ ἴσα. Μέσα μου ὅμως θὰ πιστεύω ἄλλο (ἂν εἶμαι τίμιος), ὅτι ἀφορμὴ ἐγύρευε καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὴν χάσῃ. Αὐτὸ θὰ σκεφθῶ ἐγώ.

Ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν εἶναι τὰ ἐλαφρυντικὰ, οὔτε αὐτὸ μὲ ἔκανε νὰ τὸ φέρω ἐνώπιόν σας. Τὸ θέμα ποὺ ἤθελα νὰ φέρω τὸ ἔχει ἤδη ἀναλύσει πρῶτος ὁ Πλάτων. Ὁ Πλάτων, μιλῶντας γιὰ τὴν δικαιοσύνη, δέχθηκε ὅτι ὁ δίκαιος, ἐπειδὴ εἶναι δίκαιος, εἶναι καὶ εὐτυχής. Ἐνῶ ὁ ἄδικος φέρνει μέσα του τὸ κακό, τὴν τιμωρία, καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς δὲν τὸν τιμωρήσῃ. Ἡ ἀδικία, ἐπειδὴ εἶναι ἀδικία, εἶναι καὶ τιμωρία γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδικεῖ. Αὐτὸ τὸ εἶπε πρῶτος ὁ Πλάτων, ἔπειτα τὸ εἶπαν οἱ στωϊκοί, τὸ εἶπε γενικῶς ἡ ἀρχαία φιλοσοφία, ποὺ πιστεύει ὅτι ἡ ἀδικία ἔχει μέσα της τὴν τιμωρία. Νομίζω ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς προσέθεσε μὲν σ' αὐτὰ τὴν ἔννοια τῆς αἰωνίου κολάσεως –τὴν ὁποῖαν ἄλλως τε καὶ ἡ ἀρχαία θρησκεία δὲν τὴν ἀγνοοῦσε– ὅχι ὅμως γιὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ ἀδικία εἶναι κάτι κακὸ καὶ μία τιμωρία γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδικεῖ. Ἐκεῖνο τὸ γνωστὸ «εἰ ἀναγκαῖον ἦν ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, [σελ. 199] ἐλοίμην ἂν ἀδικεῖσθαι», δὲν τὸ λέει ἀπὸ καλοσύνη, τὸ λέει ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι τὸ νὰ ἀδικοῦμαι εἶναι μὲν κακό, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀδικῶ μὲ βλάπτει περισσότερο. Καί, ἐπομένως, ἐὰν πρέπει ἓνα ἀπὸ τὰ δύο νὰ γίνεταί, ἄς ὑποστῶ τὴν ζημία ὅτι ὑφίσταμαι τὴν ἀδικία. Θὰ σᾶς ἀναφέρω πάλι ἐκεῖνο τὸ περιστατικὸ μὲ τὸν Ἐπίκτητο: Ὁ Ἐπίκτητος εἶχε ἓνα λυχνάρι μετᾶλλινο, καὶ κάποτε κάποιος τοῦ τὸ ἔκλεψε. Ὅποτε σκέφθηκε: Τί μοῦ χρειαζόταν τὸ μετᾶλλινο λυχνάρι, ἀφοῦ τὴν δουλειά μου μπορῶ νὰ τὴν κάνω καὶ μὲ ἓνα πήλινο; Ἐπῆρε, λοιπόν, ἓνα πήλινο λυχνάρι καὶ εἶπε ὅτι, ἐὰν τώρα βρεθῇ κάποιος καὶ καταδεχθῇ νὰ μοῦ τὸ κλέψῃ, ἄς

τὸ κλέψῃ. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ ἔκλεψε τὸ λυχνάρι τί ἔπαθε; Ἔχασε τὸν ἄνθρωπο! Ἔπαυσε, δηλαδή, νὰ εἶναι ἄνθρωπος. Βλέπω, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀδικία ἔχει μέσα της τὴν τιμωρία, καὶ κάθε ἓνας ποῦ ἀδικεῖ τιμωρεῖται. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποῦ παραβαίνει τὴν συζυγικὴ πίστη ἀδικεῖ, καὶ ἀφοῦ ἀδικεῖ, βλάπτεται, αὐτοκτονεῖ. Ὁ μοιχὸς ἢ ἡ μοιχαλὶς αὐτοκτονεῖ. Ἡ μπορεῖτε νὰ μοῦ ἰσχυρισθῆτε ὅτι ξέρετε ἓναν ἄνθρωπο ποῦ παραβαίνει τὴν συζυγικὴ πίστη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἄνθρωπος κατὰ τοῦτο; Ἄλλο ζήτημα, βέβαια, ὅτι αὐτὸ τὸ γεγονός μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ ἀφορμὴ πνευματικῆς του σωτηρίας. Ἄλλο ὅτι αὐτὴ ἡ μοιχεία μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀφορμὴ νὰ συνέλθῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ἀρχίσῃ καινούργια ζωὴ. Πράγματι, γιὰ πάρα πολλοὺς ἀνθρώπους, σωτηρία ὑπῆρξε ἡ χονδρὴ ἀμαρτία. Ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον. Δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστευώμαστε σ' αὐτά, γιατί δὲν ξέρετε καθόλου ὅτι θὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ μετάνοια. Λοιπόν, ἂν βγάλωμε ἀπὸ τὴ μέση τὸ θέμα τῆς μετανοίας, ἡ μοιχεία εἶναι μία ψυχικὴ αὐτοκτονία. Ἐρωτῶ λοιπόν: Πρέπει ἓνας νὰ πῆ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ ἄλλος αὐτοκτόνησε, θὰ αὐτοκτονήσω κι' ἐγώ; Ἐκτὸς ἐὰν δὲν πιστεύει ὅτι εἶναι αὐτοκτονία ἢ μοιχεία, ὅποτε πρέπει νὰ τὸ πῆ καθαρὰ καὶ μὲ λογικὴ συνέπεια. Γι' αὐτὸ λέω ὅτι ἐδῶ κάνομε ἀκαδημία, γιατί θέλομε νὰ τακτοποιοῦμε τοὺς συλλογισμοὺς μας. Πρῶτα, λοιπόν, θὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ τὸ θέμα: Ἡ μοιχεία εἶναι κάτι ποῦ βλάπτει τὸν ἄνθρωπο, ἢ δὲν τὸν βλάπτει; Ἐὰν ἀμφιβάλλῃς ὅτι τὸν βλάπτει, εἶναι πιά ἄλλο ζήτημα. Ἐὰν ὅμως πιστεύῃς ὅτι τὸν βλάπτει – ἐγὼ δὲ ἰσχυρίζομαι ὅτι τὸν σκοτώνει – τότε μπορεῖς νὰ μοῦ πῆς ὅτι, ἐπειδὴ ὁ ἄλλος αὐτοκτόνησε, πρέπει κι' ἐγὼ νὰ αὐτοκτονήσω ψυχικά; Ἐὰν τὸ νομίζῃς, κάνε το. Ἄλλ' ἐγὼ νομίζω ὅτι ἓνας ἄνθρωπος ποῦ ἔχει **[σελ. 200]** πνευματικὸ προσανατολισμὸ μὲ συνέπεια, μὲ κανένα λόγο δὲν θὰ παραδοθῆ στὴν μοιχεία, εἴτε ἄνδρας εἶναι εἴτε γυναῖκα, καὶ ἐὰν ἀκόμη τοῦ ἔδιναν οἱ νόμοι ὅλα τὰ δικαιώματα, καὶ ἐὰν ἔβγαινε ἓνας νόμος ποῦ νὰ λήθῃ ἐπιτρέπεται ἡ μοιχεία σὲ ἀνταπόδοση τῆς μοιχείας τοῦ ἄλλου. Γιατὶ θὰ πῆς τότε: «Δὲν ξέρω ἂν τὸ ἐπιτρέπουν οἱ νόμοι ἢ ὄχι, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ σκοτωθῶ, ἐπειδὴ ὁ ἄλλος σκοτώνεται. Νὰ τὸν χωρίσω, τὸ καταλαβαίνω. Ἀλλὰ νὰ κάνω καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιο, αὐτὸ μὲ σκοτώνει ψυχικά. Καὶ ἐγὼ θέλω νὰ ζήσω». Ἐκτὸς ἐὰν δὲν τὸ πιστεύῃς αὐτό, ὅποτε ἔλα νὰ συζητήσωμε τὸ θέμα ἐὰν ἡ ἀμαρτία γενικῶς σκοτώνει ἢ ὄχι.

Αὐτὸς εἶναι ὁ συλλογισμὸς μου, καὶ ἐπειδὴ θέλω ἢ συνάντησῃ αὐτὴ νὰ εἶναι καὶ φροντιστήριον διαλεκτικῆς, ἔφερα τὸ θέμα αὐτό, γιὰ νὰ τὸ συζητήσωμε. Καὶ βλέπω συσχετισμὸ μὲ τοῦτο: Δικαιολογεῖ τὴν κακὴ μου συμπεριφορὰ ἢ κακὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἄλλου; Δικαιολογεῖ, βέβαια, τὴν ἄμυνα. Ἀλλὰ, ἄλλο εἶναι ἡ ἄμυνα, καὶ ἄλλο εἶναι ἡ ἀμαρτία. Καὶ ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον αὐτὸ θὰ φέρω τὸ παράδειγμα τῆς αἰμοδοσίας. Εἶναι λογικόν, προκειμένου νὰ δώσω αἷμα, νὰ ψάξω νὰ βρῶ ποῦ γίνεται καλύτερα ἢ διάθεση τοῦ αἵματος ποῦ προσφέρω. Καὶ βέβαια, ἅμα ψάξης, θὰ βρῆς. Ἄλλο ὅμως νὰ ψάξω, γιὰ νὰ βρῶ τὸ καλύτερον, καὶ ἄλλο, ἐπειδὴ δὲν τὸ βρίσκω εὐκόλα, νὰ παραλείψω τὸ καθῆκον μου.

26

ΤΟ «ΣΑΒΒΑΤΟ» ΚΑΙ ΟΙ «ΔΙΚΑΙΟΙ»

A

Οί Φαρισαῖοι εἶχαν τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἐπήγαινε πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο. Τὸ τί λένε ἡ Πεντάτευχος καὶ τὸ Ταλμούδ γιὰ τὸ Σάββατο εἶναι ἀπίστευτο! Ἀλλὰ καὶ τί λέει σήμερα τὸ Ἰσραὴλ γι' αὐτά! Ἄρχισε τὸ Ἰσραὴλ ὡς θεοκρατικὸ, καὶ τώρα κατήντησε νὰ εἶναι ἄθεο. Μπορεῖ νὰ γίνη σήμερα λόγος περὶ πολιτισμοῦ μὲ τέτοιες διατάξεις;

Οἱ Φαρισαῖοι τότε ἦταν ἐν τάξει μὲ τις διατάξεις τοῦ Ταλμούδ. Καὶ ὁ κόσμος τότε ἤθελε νὰ τὰ ἔχη ὅλα: Καὶ τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ τις θεραπείες ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος, ἀλλὰ νὰ τᾶχη καλὰ καὶ μὲ τοὺς Φαρισαίους. Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ «Σάββατον» συνεχίσθη στοὺς μετέπειτα αἰῶνες μὲ ἄλλη ἔννοια, καὶ ἀντὶ τοῦ Σαββάτου τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἔχομε τὴν Κυριακὴ. Ἐγινε, δηλαδή, μόνον ἀλλαγὴ ἡμέρας. Καὶ ἀντὶ νὰ ἔχομε τις χιλιάδες διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἔχομε τις χιλιάδες διατάξεις γιὰ τὰ νηστήσιμα καὶ μὴ νηστήσιμα. Ἐὰν τώρα ἐπρόκειτο ἀπλῶς νὰ μεταπηδήσωμε ἀπὸ τὸ Σάββατο στὴν Κυριακὴ, ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἄξιζε ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία.

Ἀλλὰ ὁ Κύριος ἐπήγε ἀντίθετα στὴν νοοτροπία ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε, γιατί τὸν ἐνδιέφερε νὰ καταργήσῃ τὴν δουλεία στὸ Σάββατο, ἀφοῦ, ὅπως εἶπε, τὸ Σάββατο ἔγινε γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος χάριν τοῦ Σαββάτου! *«Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον»*. Καὶ αὐτός, ἄλλως τε, ὁ ἀγὼνας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἦταν νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν «κατάρρα» τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Καὶ ὅμως, μὲ τί πεῖσμα ἡ χριστιανοσύνη ὅλων τῶν δογμάτων δὲν θέλησε νὰ τὸ προσέξῃ! Ἰδιαιτέρως μοῦ κάνει ἐντύπωση ὅτι οὔτε ἡ εὐσεβὴς προτεσταντικὴ χριστιανοσύνη τὸ ἐπρόσεξε, καὶ εἶναι καὶ σήμερα ὑποδουλωμένη στὸ Σάββατο τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου [σελ. 202] καὶ τύπου, μόνον ὅτι τὸ Σάββατο ἔγινε Κυριακὴ. Καὶ αὐτὰ πληρώνονται. Καὶ ἡ σημερινὴ πτώση εἶναι ἡ πτώση ἡ μεγάλη. Βλέπω πόσο διαφέρει ἡ χριστιανοσύνη ποὺ βρήκαμε ἀπὸ αὐτὴν ποὺ εἶναι σήμερα, ποὺ εἶναι φοβισμένη καὶ ἐπαναστατικὴ. Ἐπαναστατικὴ, ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τὴν χριστιανικὴ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀποκλίσεως πρὸς τὸν μαρξισμό.

Θὰ ἤθελα ἐπίσης νὰ προσέξωμε τὸ δεύτερο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου. Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἔχει πολὺ διαφορετικὰ περιστατικὰ ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα συνδετικὸ σημεῖο. Τὸ συνδετικὸ σημεῖο τῶν περιστατικῶν αὐτῶν εἶναι ἡ ρήξη τοῦ Κυρίου μὲ τοὺς «δικαίους».

Ὁ Κύριος πάει νὰ θεραπεύσῃ τὸν παραλυτικόν, ἀλλὰ προηγουμένως πρέπει νὰ ξεκαθαρίσῃ ἀπέναντι στοὺς Γραμματεῖς ἐὰν ἔχη ἢ ὄχι δικαίωμα νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίες. Γίνεται κατόπιν τὸ θαῦμα, ὅπου βλέπουν ἓναν τελῶνη νὰ τὰ παρατήσῃ ὅλα ἀμέσως, γιὰ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν Ραββί. Ἐπειτα ἐρωτοῦν τὸν Κύριον γιατί τρώει μὲ τοὺς τελῶνες κλπ. Πάρα κάτω τοῦ λένε γιατί δὲν νηστεύουν οἱ μαθηταὶ Σου. Πάρα κάτω τοῦ λένε γιατί οἱ μαθηταὶ Σου κόβουν τὰ στάχυα τὸ Σάββατο κλπ. Εἶναι, δηλαδή, ἡ συνεχὴ παρακολούθησις, πού ὁ «δίκαιος» κάνει στὸ Θεόν, γιὰ νὰ δῆ ἐάν.. ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος! Καί, βέβαια, ὁ Θεός... δὲν εἶναι δίκαιος... ἀφοῦ τόσοι «δίκαιοι» ἄνθρωποι τοῦ ἔβγαλαν τὴν καταδικαστικὴν αὐτὴν ἀπόφασιν! Πῶς νὰ τολμήσῃ κανεὶς νὰ διαφωνήσῃ μὲ τόσοις «δικαίοις», πού... ἔβγαλαν «σκάρτο» τὸ Θεόν;

Γιατί ἄρα γε τὸ ἔκανε αὐτὸ ὁ Κύριος; Γιατί ἀκολούθησε αὐτὴ τὴ γραμμὴ, τὴ γραμμὴ τῆς ρήξεως μὲ τοὺς «παλαιούς ἀσκούς».

Καὶ ἐμεῖς βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ ἓνα σταυροδρόμι, ὅπου καλούμεθα νὰ ἐκλέξωμε. Ἡ μήπως ἔχομε πιά ἐκλέξει νὰ εἴμαστε ἀντίθετοι μὲ τὸν Κύριον; Ὁ Νίτσε εἶπε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ «ἀντίχριστος». Δὲν ξέρω ἐὰν αὐτὸς ἦταν ὁ ἀντίχριστος, γιατί ποτὲ ἓνας τρελλὸς δὲν εἶναι ἀντίχριστος. Ἐμεῖς, βέβαια, δὲν τὸ λέμε αὐτό, ἀλλὰ μήπως παρ' ὄλον τοῦτο εἴμαστε; Μήπως, δηλαδή, ἔχομε διαλέξει δρόμον, καὶ ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι τὸ πῶς «καλῶς ἡμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι»; Μήπως θέλομε νὰ τᾶχουμε καλὰ μὲ **[σελ. 203]** τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα μὲ τοὺς ἐκάστοτε φαρισαίους; Τότε ὅμως αὐτὸ θὰ σημαίνει ὅτι δὲν θέλομε νὰ πᾶμε μὲ τὸν Ραββί, ὁ ὅποιος ἐπήγαινε ἀντίθετα πρὸς τοὺς Φαρισαίους, πότε γιὰ τὸ Σάββατο, πότε γιὰ τοῦτο, πότε γιὰ τὸ ἄλλο. Ὅταν θέλωμε νὰ τὰ ἔχωμε καλὰ μὲ αὐτούς, δὲν μπορούμε νὰ τὰ ἔχωμε καλὰ μὲ τὸν Χριστό. Καὶ ἔτσι, ἀπλούστατα, ὁ βίος μας σπαταλᾶται. Γιατί τότε θέλομε νὰ εἴμαστε παλαιοὶ ἀσκοὶ μὲ νέον οἶνον. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ. Γιατί «οἶνον νέον εἰς ἀσκούς καινοὺς βλητέον». Καὶ νομίζω ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἔχωμε ὅλοι ὑπ' ὄψιν μας, γιατί ἀλλιῶτικα δὲν θὰ μπορέσωμε νὰ κάνωμε τίποτε.

Γι' αὐτὸν τὸν λόγον χρησιμοποίησα τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ νὰ πῶ αὐτὰ τὰ πράγματα, γιατί νομίζω ὅτι ὁ Θεός «οὐ μυκτηρίζεται». Καὶ ἢ θὰ κοιτάξωμε νὰ ἀκούσωμε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν οἱ ἄνθρωποι μᾶς ποῦνε καὶ «ἀρχαίους» καὶ «δαιμονιζομένους», ἢ θὰ κοιτάξωμε νὰ μᾶς λένε οἱ φαρισαῖοι, οἱ ἄνθρωποι δηλαδή πού σταύρωσαν τὸν Κύριον, «μπράβο», ὅποτε, βέβαια, δὲν μπορούμε νὰ τὰ ἔχωμε καλὰ καὶ μὲ τὸν Σταυρωθέντα. Γιατί δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τᾶχῃ καλὰ καὶ μὲ τοὺς σταυρωτὰς καὶ μὲ τὸν Ἐσταυρωμένον.

Αυτή την άπλη ἀλήθεια ἤθελα σήμερα νὰ φέρω ἐνώπιόν σας, γιατί σ' ὀλόκληρο τὸ β' κεφάλαιο τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου προβάλλει αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, καὶ θὰ ἤθελα νὰ τὴν κρατήσωμε ὡς δίδαγμα. Καὶ θέλω ἀκόμη σήμερα νὰ κάνω τὴν κατάθεση ὅτι ἐπὶ εἰκοσιπέντε χρόνια προσπάθησα νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸν στίχο 21 καὶ 22 τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, καὶ εἶδα ὅτι δὲν δικαιώθηκα. Ὁφείλω δὲ νὰ σᾶς πῶ ὅτι ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα, ὅσο μοῦ ὑπολείπεται ἀκόμη ζωὴ καὶ δύναμη, θὰ κοιτάξω νὰ ἐφαρμόσω τοὺς στίχους αὐτούς. Γιατί, ἐὰν κατὰ τὴν διάρκειά τῶν αἰῶνων παραθεωρήθηκαν καὶ ἐλησμονήθηκαν οἱ στίχοι αὐτοί, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ἦταν ὅτι οἱ αἰῶνες αὐτοὶ ἦταν αἰῶνες πικρῆς ἀπογοητεύσεως!

Γ

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχή σας στὸ ἡ' κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ποὺ ἀναφέρεται στὸ περιστατικὸ μὲ τὴν θεραπεία τοῦ δαιμονιζομένου καὶ τὴν ἄδεια ποὺ ἔδωσε ὁ Κύριος στὰ δαιμόνια νὰ μποῦν στοὺς **[σελ. 204]** χοίρους, ποὺ ὤρμησαν τότε στὴ θάλασσα καὶ πνίγηκαν. Ὅταν διαβάζω τὴν περικοπὴ αὐτὴ, δὲν μπορῶ νὰ μὴ θυμηθῶ τὸν Γλάδσωνα, τὸν πρωθυπουργὸ τῆς Ἀγγλίας, ἕναν γνήσιο καὶ πιστὸ ἄνδρα, μέγα καὶ κορυφαῖο, ποὺ ἔδωσε καὶ ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς Πίστεως καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐμυκτήριζαν τὴν Ἁγία Γραφὴ μὲ τρόπο ποὺ ἦταν πράγματι καταγέλαστος.

Λοιπὸν, στὴν ἐποχὴ τοῦ Γλάδσωνος ἐγίνε μεγάλος θόρυβος γιὰ τοὺς χοίρους αὐτούς – ἀπὸ ποιούς νομίζετε; Ἀπὸ τοὺς ζωοφίλους, ποὺ ἔλεγαν ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος, νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ πέσουν οἱ χοῖροι στὴ θάλασσα, ἦταν πράξη σκληρότητος κατὰ τῶν χοίρων ὡς ζῶων, ἐνῶ, φαίνεται, θὰ ἦταν πολὺ πιὸ ζωόφιλο... νὰ σφαγοῦν σὲ λίγο μὲ τὸν πρωτόγονο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἔσφαζαν τότε τοὺς χοίρους! Δηλαδή, εἶναι νὰ ἀπορῆ κανεὶς πῶς κ' ἄν ἐλέγοντο αὐτὰ τὰ πράγματα! Καὶ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἦταν ἐναντίον τοῦ Γλάδσωνος ἦταν καὶ ὠρισμένοι ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας, ποὺ ἤθελαν νὰ καλοπιάσουν τοὺς Ἀγγλοέλληνες... καὶ ἐγκατέλειψαν καὶ κατεπύκρναν τὸν Γλάδσωνα ὡς ἀπολογητὴ τῆς πίστεως. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, ὄχι μόνο γι' αὐτὸ, βέβαια, τὸν λόγο, ἀλλὰ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους, πληρώνει μὲ τὸ ὅτι εἶναι σήμερα ὑπόδειγμα νεκρῆς Ἐκκλησίας.

Πολλὲς φορὲς σκέπτομαι ὅτι νοσταλγῶ τὴν περίοδο ὅπου ἔζησε ὁ Χριστός. Νοσταλγῶ τοὺς τότε Φαρισαίους. Νοσταλγῶ καὶ τὴν κακία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποὺ ἦταν ἀσυγκρίτως μικρότερη ἀπὸ τὴν σημερινή. Γιατί τὸν Κύριο τὸν ἔδιωξαν τότε ἀπὸ τὴν χώρα τους; Ἀπλούστατα, γιατί εἶδαν ἕναν προφήτη, ποὺ ἡ παρουσία Του τοὺς ἔκανε ζημιὰ. Αὐτοί, βέβαια, μὲ τὴν ἐκτροφή τῶν χοίρων ἦταν τότε ὅπως σήμερα οἱ ἔμποροι ναρκωτικῶν. Ἦταν, δηλαδή λαθρέμποροι. Γιατί οἱ χοῖροι τότε ἦταν κάτι τὸ ἀπηγορευμένο ἀπὸ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, καὶ ἔτσι, ὅποιος ἔκανε ἐμπόριο χοίρων ἦταν λαθρέμπορος. Ἦταν δὲ συγχρόνως καὶ προδότης. Γιατί οἱ Ἑβραῖοι θὰ μποροῦσαν νὰ τὸν εἶχαν ἐξοντώσει τὸν ἔμπορο αὐτό, ἐὰν δὲν ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς τότε ρωμαϊκῆς ἐξουσίας, ποὺ δὲν εἶχε βέβαια αὐτὴ κανένα

Μωσαϊκὸ νόμο καὶ τὸ χοιρινὸ κρέας τὸ ἤθελε. Καταλάβετε, λοιπόν, τί complex διαφθορᾶς ἦταν στή μέση; Παρ' ὄλον τοῦτο, καταλαβαίνω ὅτι, πῶς τὸ θέλεις, δὲν τοὺς καλοῦν νὰ καταστραφῇ ἡ περιουσία τους. **[σελ. 205]** Αὐτὸ εἶναι ἀνθρώπινο. Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ κανεὶς αὐτὸ ποὺ βλέπει ἔπειτα ἀπὸ δύο χιλιάδες σχεδὸν χρόνια, τὸ νὰ διώχνουν δηλαδὴ τὸν Κύριο καὶ νὰ καταπολεμοῦν τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου γιὰ ἀσήμαντους λόγους. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν ἐξέλιξη δύο χιλιάδων ἐτῶν. Καὶ σήμερα, παρακαλοῦν τὸν Ἰησοῦν «ὅπως μεταβῇ ἀπὸ τῶν ὀρίων αὐτῶν», διώχνουν δηλαδὴ τὸν Ἰησοῦν, ὅχι κἄν γιατί χάνονται οἱ περιουσίες τους, ἀλλὰ γιὰ λόγους τόσο μικροὺς καὶ ἀσήμαντους, ποὺ δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς οὔτε κἄν νὰ τοὺς συλλάβῃ!

Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι μήπως καὶ ἐμεῖς, δὲν λέμε βέβαια στὸν Χριστὸ «φύγε τώρα, σὲ παρακαλοῦμε», ἀλλὰ μήπως χάνομε τὴν ἐπαφὴ μαζί Του, χωρὶς νὰ παίρνωμε οὔτε κἄν... «*τριακόνα ἀργύρια*», ἀλλὰ ἐντελῶς ἀνιδιοτελῶς! Βέβαια, αὐτό, ὅταν γίνεται, γίνεται χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε. Ἄλλὰ πρέπει νὰ προσέχωμε καὶ νὰ προφυλασσώμαστε ἀπὸ τὸν κίνδυνο αὐτό.

27

ΦΑΡΙΣΑΪΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ

Α

Τὸ β' κεφάλαιο τῆς πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ κεφάλαια ποὺ ἡ χριστιανοσύνη δὲν τὰ ἐπρόσεξε.

Ἐκεῖ, λοιπόν, βλέπομε ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶχε πιά ἀνησυχήσει πολύ, γιατί ἔβλεπε ὅλο του τὸν κόπο γιὰ τὴν Γαλατία νὰ κινδυνεύη νὰ πάη χαμένος, ἐπειδὴ πῆγαν ἐκεῖ μερικοὶ ψευδάδελφοὶ καὶ εἶπαν στοὺς πιστοὺς ὅτι πρέπει νὰ τηροῦν τὸν Μωσαϊκὸ νόμο. Ἐπίστευε ὅμως κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔλεγαν αὐτὰ στὸ Μωσαϊκὸ νόμο; Κανεὶς, βέβαια. Ἀλλὰ ἐπίστευαν στὸ ὅτι γι' αὐτοὺς ἀποτελεῖ κέρδος νὰ ἐμφανίζουσαν τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, γιατί ἦταν πολὺ καλοὶ ψυχολόγοι τοῦ πλήθους καὶ ἤξεραν ὅτι τὸ πλήθος ἀρέσκεται σ' αὐτό. Καὶ ἔπειτα ἤξεραν ὅτι ἡ Ἱερουσαλήμ θὰ τοὺς ἐπαινέσῃ ποὺ κάνουν προπαγάνδα ἐθνικιστικὴ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ. Γιατί ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καὶ ὁ ἐθνικὸς νόμος τῶν Ἑβραίων ἐσήμαινε προσηλυτισμὸ –μὲ τὴν ἀρχαία ἔννοια τοῦ ὄρου– σὶς ἀρχικὲς βλέψεις τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Ἄλλως τε καὶ ὅταν ὁ Κύριος ἔλεγε στοὺς Μαθητὰς Του ὅτι «*δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων...*», «*ὄφεις*» καὶ «*σκορπιοί*» ἦταν αὐτοὶ οἱ ψευδάδελφοὶ. Πράγματι, αὐτοὶ ἦταν ὄφεις, ἦταν ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτό, ἄλλως τε, τό «*ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν! πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης;*» σὲ τέτοιους ψευδαδέλφους ἀνεφέρετο.

Β

Ἀλλὰ τί ἔγινε στὴν περίπτωση ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος; Ἐδῶ ἦρθαν σὲ μία σύγκρουση ὁ νόμος καὶ ἡ ἐλευθερία «*ἦν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*». Καὶ ἐπῆγαν οἱ διάφοροι ψευδάδελφοὶ **[σελ. 207]** «*κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἦν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωνται*». Καὶ τὸ ἔκαναν αὐτό, «*ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκωνται*». Γιατί ὁ διωγμὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ἦταν σπουδαία ὑπόθεση, καὶ δὲν εἶχαν κἂν τὴν ἐντιμότητα νὰ ἀναγνωρίσουν τὴ δειλία τους μπροστὰ στὸ διωγμὸ. Δηλαδή, νὰ ποῦνε τίμια: «*Παῦλε μας, ἐμεῖς αὐτὰ τὰ*

“κότσια” δὲν τὰ ἔχομε. Ἔως ἐδῶ φθάνομε. Πάρα πάνω δὲν μποροῦμε. Δὲν εἴμαστε, ἐπὶ τέλους, καμωμένοι γιὰ μάρτυρες. Γειά σας». Ἀλλὰ πῆγαν σώνει καὶ καλὰ νὰ ὑποκριθοῦν καὶ νὰ «κενώσουν» τὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, νὰ κάνουν, δηλαδή, ἀνενέργητη τὴ δύναμή του, γιὰτὶ φοβόντουσαν περισσότερο τὸ μαστίγιο τῆς Συναγωγῆς, ἀπὸ τὸν ἄκακο Σταυρό. Καὶ τό... ἀστεῖο εἶναι τοῦτο: Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἦταν νὰ λυτρώση καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο. Λοιπὸν, αὐτοὶ οἱ ψευδάδελφοί, ὄχι μόνο τοὺς Ἰουδαίους δὲν τοὺς ἐλύτρωσαν ἀπὸ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, ἀλλὰ ὑπεχρέωναν καὶ τοὺς μὴ Ἰουδαίους νὰ ζοῦν Ἰουδαϊκά, δηλαδή σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Καὶ λέει ὁ Ἄπ. Παῦλος ὅτι ἐγὼ τὰ εἶπα κατὰ πρόσωπο καὶ τοῦ Πέτρου –*«κατὰ πρόσωπον αὐτῶ ἀντέστην»*–, γιὰτὶ αὐτός, ὅταν μὲν ἦταν στὴν Ἀντιόχεια, ὅπου τὸ κλίμα ἦταν εὐνοϊκό, ἔτρωγε κι' ἔπινε ὅπως ὅλοι. Μόλις ὅμως ἔφθασε ἐδῶ καὶ ἦρθαν μερικοὶ ἀπὸ αὐτούς, ἄρχισε καὶ αὐτός καὶ *«ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῶ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει»!*

Γ

Οἱ συμβιβασμοὶ γίνονται, ὅταν κοιτᾶμε πῶς νὰ μὴ μᾶς διώκουν καὶ νὰ μὴ ἐρχώμαστε σὲ σύγκρουση μὲ ἐκείνους ποὺ ἐσταύρωσαν τὸν Χριστό. Γιὰτὶ ποιὸς ἐσταύρωσε τὸν Χριστό; Μὰ δὲν Τὸν σταύρωσε οὔτε ὁ Πιλάτος, ποὺ δειλία μᾶλλον ἔδειξε, καὶ κοίταξε μάλιστα νὰ Τὸν γλυτώση. Ἄλλο, ὅτι αὐτὸ μποροῦσε νὰ τὸ πετύχη, ἂν φερόταν πιὸ γενναῖα. Ὅταν τοῦ εἶπαν ὅτι *«οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος»*, τότε τὰ ἔχασε. Φαίνεται ὅτι θὰ εἶχε κάνει καὶ τίποτε ἄλλα, γιὰ νὰ φοβηθῆ. Δὲν εἴμαστε μπροστά, γιὰ νὰ ξέρωμε τὴν σημασία τοῦ ὑπαινιγμοῦ αὐτοῦ, ποὺ ἴσως νὰ ἀναφερόταν σὲ κάτι ἄλλο ἀντιπειθαρχικὸ ποὺ θὰ εἶχε κάνει ὁ Πιλάτος. **[σελ. 208]** Καὶ ξέρετε πόσο εὐκόλο ἦταν ἀπὸ ἡγεμῶν νὰ σταυρωθῆς; Τὸ εὐκολώτερο πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό, δὲ μποροῦμε σήμερα νὰ τὸ κρίνωμε ἀντικειμενικά. Ἐνα εἶναι γεγονός, ὅτι δὲν Τὸν σταύρωσε αὐτός, οὔτε οἱ στρατιῶται, γιὰτὶ αὐτοὶ διαταγὲς ἐκτελοῦσαν. Ποιοὶ ἦταν οἱ σταυρωταί; Οἱ Φαρισαῖοι. Οἱ Φαρισαῖοι Τὸν σταύρωσαν. Καὶ γιὰτὶ ἐσταύρωσαν τὸν Χριστὸ οἱ Φαρισαῖοι; Γιὰτὶ ὁ Χριστός, ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, ὅταν τοὺς ἔλεγε τὰ *«Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί»*, ὑπέγραφε μὲ αὐτὰ τὴν θανατικὴ Του καταδίκη! Καί, στὸ κάτω-κάτω τῆς γραφῆς, κακῶς μὲν οἱ Φαρισαῖοι ἦσαν φαρισαῖοι, ἀλλά, μιὰ καὶ ἦσαν φαρισαῖοι, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο ὅτι ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶπαν ὅτι δὲν μπορεῖ πιά νὰ ζήση αὐτός ὁ ἄνθρωπος.

Προσέξτε ὅμως ὅτι ὁ Κύριος *«οὐδὲ πρὸς ὥραν εἶξει τῇ ὑποταγῇ»*. Καὶ ἐδῶ φαίνεται ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἄλλος, καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶναι ἄλλος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔκανε μερικοὺς συμβιβασμούς. Π.χ., ὅταν πῆγε στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐκεῖ δέχτηκε νὰ συμμορφωθῆ καὶ αὐτός μὲ τὶς περὶ καθαρισμοῦ διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ ἔτσι ἔκανε συμβιβασμό. Ὁ Κύριος ὅμως δὲν

Έκανε συμβιβασμό ποτέ! Πήγαινε τὸ Σάββατο καὶ ἐθεράπευε. Καὶ ὅπως σᾶς ἔχω πῆ, εἶχε καὶ κάποιο δίκιο ὁ ἀρχισυνάγωγος, ὅταν τοῦ εἶπε ὅτι: ἔξ ὀλόκληρες ἡμέρες ἔχεις στή διάθεσή σου, πρέπει σώνει καὶ καλά τὸ Σάββατο νὰ θεραπεύσης; Ἀλλὰ ἀκούω καὶ τὸν Κύριο νὰ τοῦ ἀπαντᾷ: Ναί, ἀλλὰ ἐγὼ τὸ νὰ θεραπεύσω τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν δουλεία τοῦ Σαββάτου τὸ θεωρῶ πολὺ πιὸ σπουδαῖο ἀπὸ τὸ νὰ θεραπεύσω μία συγκύπτουσα!

Δ

Παρατηροῦμε, λοιπόν, στὴν Ἱστορία, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι γενικὰ ἦταν οἱ ἄσπονδοι ἐχθροὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἄθεοι, οἱ εἰδωλολάτραι, οἱ ἀλλόθρησκοι δὲν ἦταν κατ' ἀνάγκην ἐχθροί. Οἱ Ρωμαῖοι εἶπαν εἰλικρινὰ στοὺς Χριστιανούς ὅτι, «Βρὲ παιδιά, γιατί μαλώνουμε; Φέρτε τὸν Χριστό σας, κάντε του καὶ αὐτοῦ ἓνα ἄγαλμα καὶ νὰ τὸ βάλουμε στὸ Πάνθεο. Θὰ τὸν σεβώμαστε σὰν ἓνα δικό μας θεό. Γιατί ὄχι. Μπορεῖ νᾶχετε καὶ δίκιο, ἐπὶ τέλους».

Ποιοὶ ὅμως ἦταν οἱ ἄσπονδοι ἐχθροὶ τοῦ Εὐαγγελίου; Οἱ **[σελ. 209]** Φαρισαῖοι. Γιατὶ τὸ κήρυγμα τὸ φαρισαϊκὸ εἶναι στὴν οὐσία τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ. Καὶ τοῦτο, γιατί ἐπιδιώκει τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐπιδιώκει ὁ Χριστός. Ὅταν ἓνας εἶναι ἄθεος καὶ δὲν δέχεται τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ἐκτελεῖ ὅμως τὸ θέλημά Του καὶ ἔχει στὸν βίον του τίς ἴδιες ἐπιδιώξεις, τί λέμε τότε; Τί κρῖμα ἓνας τέτοιος καλὸς ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἄθεος! Μπορεῖς ὅμως νὰ πῆς καὶ τί κρῖμα ἓνας τέτοιος καλὸς ἄνθρωπος καὶ νὰ μὴν εἶναι φαρισαῖος; Δὲν μπορεῖς νὰ τὸ πῆς. Ὁ φαρισαῖος εἶναι στὴν οὐσία τοῦ ἀντίθετο τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο. Τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπο: «*Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον*». Αὐτὸ εἶναι τὸ θεμελιῶδες. Γιατὶ Εὐαγγέλιο σημαίνει τὸ φιλάνθρωπο μήνυμα, τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ἀγάπη, ποὺ ἡ ἀρχαιότης τὴν διαισθανόταν, ἀλλὰ δὲν τὴν εἶχε καλλιεργήσει συστηματικά. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τὴν ἐγνώριζε, βέβαια, ἀλλὰ σὰν ἀγάπη μόνο πρὸς ἓνα λαό, τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαό, καὶ πρὸς αὐτὸν εἶχε μιὰ ἀγάπη τοῦ παληοῦ τύπου. Τὸ Εὐαγγέλιο ἔχει ὡς πεμπτοῦσία του τὴν ἀγάπη. Ὁ φαρισαϊσμός ὅμως εἶναι κάτι τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετο πρὸς τὴν γνήσια ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἐνῶ τὸ Εὐαγγέλιο βάζει τὴν ἐλευθερία, ὁ φαρισαϊσμός στὴ θέση της βάζει τὸν νόμο. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἐλευθερία. Τὸ μῖσος πρὸς τὸν ἄνθρωπο ἐκδηλώνεται ὄχι μὲ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, ἀλλὰ μὲ τὸν φαρισαϊκὸ νόμο.

Ἄς δοῦμε τώρα πῶς ἐκδηλώνεται ὁ φαρισαϊσμός στὴ συνέχεια. Τὸ Εὐαγγέλιο λέει «*ἵνα πάντες ἔν ὧσι*». Καὶ μὲ μιὰ ὑποκριτικότητα τὸ μεταχειρίζονται οἱ χριστιανικὲς ὁμολογίες, λέγοντας μὲν τό «*ἵνα πάντες ἔν ὧσι*», ἀπαγορεύουν ὅμως, λ.χ., ὅταν εἶσαι ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸ Πέλαγος, νὰ προσεύχεσαι γιὰ ἓναν ἄνθρωπο ποὺ πιστεύει ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως καὶ ἀντίθετα, βέβαια. Ἀλλὰ τότε, πῶς πραγματοποιεῖται τό «*ἵνα πάντες ἔν ὧσι*»;

Ποιοί «πάντες»; Όλοι όσοι πιστεύουν ότι το Πνεῦμα τὸ Ἅγιο ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Τότε, ὅμως, δὲν πρέπει νὰ μιᾶμε γιὰ ἐνότητα (*).

[σελ. 210] Δὲν εἶναι δὲ μόνον οἱ θρησκευτικὲς ἔριδες, εἶναι καὶ οἱ δογματικὲς ἐσωτερικὲς ἔριδες. Ὄταν ἦρθαν οἱ Εὐαγγελικοί, οἱ Προτεστάνται, τότε εἶχαμε τὸ μῖσος μεταξὺ Λουθηρανῶν καὶ Καλβινιστῶν. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς πῶ ὅτι ὁ Λούθηρος θεωροῦσε τὸν διάβολο καλύτερο ἀπὸ τὸν Καλβῖνο!

Δεύτερη τῶρα ἐκδήλωση τοῦ φαρισαϊσμοῦ εἶναι τὸ ὅτι ἡ θεολογία καταχώνιασε ρητά, ὅπως τὸ «οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαιθεῖν ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν». Καὶ βλέπεις ὅτι σὲ κάθε περίπτωση διαλέγουν τὴν ἐρμηνεία ποὺ δὲν εἶναι φιλάνθρωπη. Ἀκόμη καὶ σὲ ζητήματα ποὺ μπορεῖς καὶ μέ «κλειστὰ μάτια», ὅπως λέμε, νὰ τὰ ξέρης, θὰ σοῦ ποῦνε τὴ «σκληρὴ» ἐρμηνεία, τὴν μὴ φιλάνθρωπη.

Καί, τρίτον, τὸ ἀπάνθρωπο τοῦ φαρισαϊσμοῦ ἐκδηλώνεται καὶ μὲ τὸ ὅτι στερεῖ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς χαρᾶς, ὅταν λένε ὅτι ἡ χαρὰ ἀνήκει στοὺς τελείους καὶ ἀναμαρτήτους, δηλαδὴ στοὺς ἀνυπάρκτους ἀνθρώπους. Ἀλλά, ὅπως ἔχομε πῆ καὶ ἄλλοτε (*), ὅταν μιᾶμε γιὰ χαρὰ, ἐννοοῦμε τὴ χαρὰ γιὰ ἀνθρώπους ὑπαρκτοῦς, ὄχι ἰδανικούς. Ἀλλιῶς, εἶναι ἐρμηνεία ἀπάνθρωπη, ποὺ δημιουργεῖ καὶ μία ἀντίστοιχη νοοτροπία, μία νοοτροπία ποὺ μπῆκε ἀκόμη καὶ στὸ λαό.

Ε

Τί συμβαίνει ἐδῶ; Ἐὰν θὰ δεχθοῦμε τὸ Εὐαγγέλιο σὰν τὸ φιλάνθρωπο μήνυμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Οὐρανό, δὲν μπορούμε νὰ ἀποφύγουμε τὴ μάχη μὲ τὸν φαρισαϊσμό. Τὴν ὥρα ποὺ δὲν μαχόμαστε μὲ τὸν φαρισαϊσμό, «ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου», ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸν Κύριο. Ὄταν αἰσθανώμαστε τὸν παραμικρὸ συμβιβασμὸ μὲ τὸ ἀπάνθρωπο φαρισαϊκὸ στοιχεῖο, εἴμαστε λιποτάκτες ἀπὸ τὸν Χριστό. Δὲν ἐννοῶ, βέβαια, ἕξαιλα πράγματα. Ἀλλὰ νὰ ξέρουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ὑπάρχη Εὐαγγέλιο, παρὰ μόνον σὰν πόλεμος μὲ τὸν φαρισαϊσμό. Γιατί, ἂν κηρύσσωμε ἀγάπη ἀδύναμη, ποὺ νὰ μὴ προασπίζη τὸ ἀγαπώμενο, τότε λέμε ψέματα. Ἀγάπη σημαίνει δύναμη **[σελ. 211]** ὑπερασπίσεως κατὰ τοῦ κυριωτέρου ἐχθροῦ. Καὶ ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 1 ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ φαρισαῖος, γιατί ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστρατεύει τὸν ἴδιο τὸν Οὐρανό! Ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶναι τόσο τυφλός, ὥστε δὲν βλέπει ὅτι, ὅταν λέη ὁ Κύριος «Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί», αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ φαρισαῖος κατ' ἀνάγκη εἶναι ὑποκριτής. Ἐκεῖνο ποὺ λέει «φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων, τῶ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά», εἶναι a priori, κατ' ἀνάγκη ἔτσι, γιατί αὐτὸς ὁ νόμος ποὺ κηρύσσει ὁ φαρισαῖος εἶναι ἀπάνθρωπος. Εἶναι δυνατὸν ὁ νόμος αὐτὸς νὰ τηρηθῆ; Δὲν εἶναι δυνατὸν.

* Βλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, Γ' τόμος, σελ. 28 ἐπ. (σ.έ.)

* Βλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, τόμος Γ', σελ. 149 ἐπ. (σ.έ.).

Ἄρα, ὁ φαρισαῖος κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὴν συνείδησή του –μὲ ὅ,τι δηλαδή ἔχει ἀπομείνει στὴν συνείδησή του– λέει τὸ ἐξῆς: Ἐγὼ ἀρκετὰ προσφέρω μὲ τὸ νὰ φωνάζω. Ἄλλοι ἄς τὰ ἐφαρμόζουν! Γιατὶ ὅποιος προσπαθεῖ νὰ τὰ τηρῆ ξέρεي καὶ ὁμολογεῖ ὅτι αὐτὰ εἶναι δύσκολα πράγματα.

Λοιπὸν, ὁ φαρισαῖος εἶναι κατ' ἀνάγκην ὑποκριτής. Ἀλλὰ ὁ λαός, πρῶτον μὲν, δὲν ξέρει πόσο εἶναι ὑποκριταί. Καί, δεύτερον, συμβαίνει κάτι τὸ περίεργο. Καὶ ἂν τὸ ξέρη, αὐτὸ δὲν τὸν συγκινῆ. Φαίνεται ὅτι ὁ λαὸς ἔχει τόσο πολὺ δηλητηριασθῆ, ὥστε δὲν συγκινῆται.

Τί πρέπει, λοιπὸν, νὰ γίνη; Νὰ ἐπιστρατεύσης ἐκεῖνο ποὺ εἶπαμε στὸ ἄρθρο «Νικηταὶ τῆς ἐρήμου» (*): Δηλαδή καὶ «ἔρημος» καὶ μόνος. Νὰ ἔχης σύντροφο μόνον τὴν ἀλήθεια, καὶ νὰ μὴν ἀνησυχῆς ἐὰν θὰ σὲ ἀκούσουν τὰ πλήθη, ἀλλὰ μόνον ἂν θὰ πῆς τὴν ἀλήθεια. Θὰ κάνης τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ φαρισαϊσμοῦ, καὶ θὰ ἀψηφᾷς ὄχι μόνον τὸ σταυρό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πολὺ δυσκολώτερο, τὴν «ἔρημο». Νὰ μένης, δηλαδή, μόνος, καὶ πιστεύοντας στὸ Θεό.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τελειώσῃ. Πρέπει βέβαια νὰ τελειώσῃ, ἀλλὰ θὰ τελειώσῃ μὲ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἀντιπάλους τὴν καταστροφή. Γιατὶ ὁ φαρισαῖος καὶ τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ὅ,τι ἡ ἡμέρα μὲ τὴν νύχτα. Ἡ νύχτα ὑπάρχει, μόνον ὅταν δὲν ὑπάρχει ἡ ἡμέρα. Καὶ ἡ ἡμέρα ἐμφανίζεται, μόνον γιὰ νὰ σκεπάζῃ τὴ νύχτα. Δὲν μποροῦν καὶ τὰ δύο αὐτὰ νὰ συνυπάρξουν. **[σελ. 212]** Χαρακτηριστικὸ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι τὸ φιλόπρωτο. Χαρακτηριστικὸ τοῦ φαρισαϊσμοῦ εἶναι τὸ ἀπάνθρωπο. Τὸ ἀπάνθρωπο, φυσικά, γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τὸ φιλανθρωπότατο ὅμως... γιὰ τὸν ἑαυτὸν μας!

Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ ἔχωμε συνέπεια στὴ γραμμὴ αὐτή.

Ἦθελα νὰ ἐκθέσω αὐτὲς τὶς σκέψεις, γιατί ἀποδίδω πολὺ μεγάλη σημασία στὸν βασικὸ προσανατολισμὸ μας στὸ σημεῖο αὐτό. Μόνον μὲ πόλεμο ἐναντίον τοῦ φαρισαϊσμοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἀπαρέσκεια θὰ εἰσπράξωμε καὶ ὅτι δὲν εἴμαστε ἀρκετὰ εὐσεβεῖς θὰ κατηγορηθοῦμε καὶ μόνον θὰ μείνωμε, μποροῦμε νὰ κάνωμε τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Καὶ τότε ἄς περιμένωμε ὅτι θὰ μᾶς ἀπονεμηθῆ τό... παράσημο: *«ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἀμαρτωλῶν»!* Ἀλλὰ τὸ νὰ πάρουμε αὐτὸν τὸν τίτλο εἶναι ὁ μόνος τρόπος, γιὰ νὰ ἔχη νόημα ἡ ζωὴ μας!

* Βλ. *Συζήτησις*, τόμος Γ', σελ. 57 ἐπ. (σ.ἐ.).

28

ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ

Α

Σε μία όμιλία που έκανα στην μνήμη του Άποστόλου Παύλου, έλεγα ότι εύχαριστούμε τον Άπόστολο Παύλο, γιατί δεν έλύγισε, ενώ είχε τόσους λόγους, για να λυγίσει. Καί θα μου έπιτραπῆ να πῶ ότι δεν έλύγισε ούτε από τον Θεό. Έχομε περιπτώσεις όπου ο άνθρωπος νικά και τον Θεό, όπως ή γυναίκα εκείνη ή Χαναναία που ανάγκασε τον Κύριο να θαυμάση την πίστη της! Έχετε καμμία άμφιβολία ότι ο Άπ. Παύλος, προτού ανεβῆ τις σκάλες του Άρείου Πάγου, για να όμιλήσει προς τους Άθηναίους για την Καινή Διδαχή, θα προσευχήθηκε, ίσως όλη νύχτα, για την όμιλία του αυτή; Καί όμως, όταν την έτελείωσε και κατέβηκε τις ίδιες σκάλες του Άρείου Πάγου, νομίζω πως άκούω τον πειρασμό να του λήη: «Καλά όλα, άγαπητέ μου Παύλε, αλλά ή προσευχή σου κατέληξε σε μιá άποτυχία! Έδῶ που τὰ λέμε, δεν επέτυχε ή όμιλία σου, και μη μου λές ότι ο Θεός άκούει τις προσευχές, γιατί να που αυτή την προσευχή σου δεν την άκουσε!» Βέβαια, έμεῖς ξέρομε τώρα εκ των ύστερων ότι την άκουσε, με τὸ παραπάνω μάλιστα, γιατί ή θέση του Άπ. Παύλου δεν ἦταν με τους φιλοσόφους, αλλά με τους άμαρτωλούς. Κάποιος εῖπε ότι ή άμαρτία δεν έμποδίζει την θεία Χάρη. Καί όχι άπλῶς δεν την έμποδίζει, αλλά εῖναι ο μαγνήτης που τραβάει τὴ θεία Χάρη. Δεν έλύγισε, λοιπόν, ο Άπ. Παύλος ούτε καν από την άπογοήτευση αυτή. Γιατί μην κοιτάτε που τὸ βλέπομε αυτό έμεῖς εκ των ύστερων. Ξέρομε, βέβαια, ότι ο Θεός άκουσε την προσευχή του, αλλά εκείνη την ὠρα δεν έμίλησε. Καί πίστη θα πῆ να προεξοφλῆς τὸ αποτέλεσμα. Η πείρα τῆς ζωῆς μου εῖναι ότι για τον πιστό ποτέ ο διάβολος δεν έχει την τελευταία λέξη. Ο διάβολος πολλές φορές στη ζωή μας εῖναι φλύαρος. Άλλά την τελευταία λέξη την έχει ο Θεός. Καί πίστη θα πῆ να περιμένης την τελευταία λέξη. Καί [σελ. 214] ο Άπ. Παύλος από τον πειρασμό και την άπογοήτευση αυτή δεν έλύγισε!

Ήθελα να πῶ και ένα άλλο. Άς φαντασθοῦμε τώρα – με ένα «πήδημα» δύο χιλιάδων ετών– τον Άπόστολο Παύλο να πηγαίνει σήμερα σε ένα ξενοδοχείο τῆς Κορίνθου να μείνη. Πάει να μπῆ μέσα στο ξενοδοχείο, πλησιάζει στη reception και εκεί του λένε, Κύριε Παύλε, παρακαλοῦμε να συμπληρώσετε αυτή την άστυνομική δήλωση: Όνομα; Παύλος. Μάλιστα. Έπάγγελμα, παρακαλῶ; Σκηνοποιός! «Ήσαν γάρ σκηνοποιοὶ τῆ τέχνη». Όστε τὸ επάγγελμα του Άποστόλου Παύλου ἦταν

σκηνοποιός. Καλά, τό «Ἀπόστολος» δέν ἦταν, ἔστω, ἐπάγγελμα; Ἡ κοντά στον Γαμαλιήλ νομική του μόρφωση; Ἡ φαρισαϊκή ἀξία; Μή κοιτᾶτε πού λέμε τώρα τή λέξη φαρισαῖος, χωρίς νά ἀποδίδωμε σημασία, ἀλλά τότε φαρισαῖος ἦταν μεγάλη υπόθεση. Καί ὅμως, ὅταν τόν ρωτοῦσαν τί δουλειά κάνεις, ἔλεγε σκηνοποιός. Καί αὐτός ὁ σκηνοποιός ἔκανε τήν Ἐκκλησία! Ἄλλο, λοιπόν, ἡ ἀποστολή, ἄλλο τό ἐπάγγελμα. Ἀποζῶ ἀπό τό ἐπάγγελμα τοῦ σκηνοποιοῦ. Ἐπάγγελμα εἶναι, ὅπως ἐδίδασκα στό Πανεπιστήμιο, ἡ συστηματική ἐπιδίωξη βιοπορισμοῦ. Ἀπό ποῦ δηλαδή πορίζεται κανεῖς τὰ πρὸς τό ζῆν. Καί ἐάν θέλωμε νά ἀποκτήσωμε ἠγετικό καί ἐξυψωμένο Χριστιανισμό, θά πρέπει νά παύση νά εἶναι ἐπάγγελμα ἡ ἀποστολή (*).

B

Ἔπειτα, εἶχα νά πῶ κάτι καί γιά τό «*Μή φοβοῦ*» πού τοῦ εἶπε ὁ Θεός. Ὁ Ἀπ. Παῦλος ἦρθε στήν Κόρινθο, ὅπως λέει, «*έν ἀσθενείᾳ*» – καί αὐτό τό καταλαβαίνομε. Ἀλλά δέν καταλαβαίνομε γιατί ὁ Παῦλος ἦρθε στήν Κόρινθο «*καί έν φόβῳ καί έν τρόμῳ πολλῶ*». Οἱ Ἀθηναῖοι δέν τοῦ κακοφέρθηκαν. Ἀπεναντίας, τοῦ ἐφέρθηκαν πολὺ καλά, μὲ πολιτισμένο τρόπο. «Ἔ, τοῦ εἶπαν, νά μὴ σέ ἀπασχολοῦμε ἄλλο, γιατί θᾶχης καί τίς δουλειές σου. Εὐχαριστοῦμε πολὺ, καί ἄλλη φορὰ θά τὰ ξαναποῦμε πάλι». Αὐτό, βέβαια, βία δέν ἦταν. Οὔτε τόν συνέλαβαν, οὔτε τόν ἐπείραξαν, [σελ. 215] ἀλλά τόν ἄφησαν καί ἔφυγε, καί ὅταν ἠθελε νά φύγη ἀπό τήν Ἀθήνα, κανεῖς δέν τοῦ εἶπε, ποῦ πᾶς. Λοιπόν, δίνω τήν ἐξῆς ἐξήγηση γιατί ἦταν «*έν φόβῳ πολλῶ*». Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐκτός ἀπό τή ψυχική δοκιμασία πού πέρασε στήν Ἀθήνα, εἶχε πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα τόν πειρασμὸ ἀπὸ τὸν διάβολο, πού τοῦ ἔλεγε: Ποῦ εἶναι οἱ προσευχές σου; Ἀπέτυχες, Παῦλε, ἀπέτυχες! Καί ἡ λογική τοῦ ἔλεγε νά τὰ παρατήση. Καί ὅμως, δέν ἐλύγισε! Καί τότε ἦρθε, ὄχι στήν πόλη τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ στήν πόλη τῆς ἁμαρτίας. Δηλαδή... στήν πόλη τῆς θείας Χάριτος! Πόσες φορές πρέπει νά διαβάσωμε τὰ Εὐαγγέλια, γιά νά πιστέψωμε, ἐπὶ τέλους, ὅτι ὁ Κύριος δέν ἦρθε «*καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν*»! Ὁ γιατρός, ὅπου βλέπει υγεία, δέν ἔχει δουλειά. Ἔτσι, ὅταν εἶμαστε ὅλοι «*ὕγιεις*», ὁ Χριστὸς δέν ἔχει δουλειὰ νά κάνη. Δουλειὰ ἔχει, ὅταν εἶμαστε ἁμαρτωλοί. Μὲ τήν διαφορὰ ὅτι ὑπάρχουν ἁμαρτωλοὶ πού τό ξέρουν ὅτι εἶναι ἁμαρτωλοί, καί ἁμαρτωλοὶ πού δέν τό ξέρουν ὅτι εἶναι. Αἱ «*ἐταῖραι*» στήν Κόρινθο, ἔστω καί ἂν ἡ θρησκεία τους τό ἐπέτρεπε, εἶχαν έν τούτοις τό αἶσθημα ὅτι ἦταν ἁμαρτωλές. Ἐνῶ οἱ κυρίες τῆς Συναγωγῆς δέν εἶχαν αὐτό τό αἶσθημα. Καί οἱ φιλοσοφοῦσες γυναῖκες δέν εἶχαν αὐτό τό αἶσθημα. Ὅλοι ὅμως εἶναι ἁμαρτωλοί. Μὲ τήν διαφορὰ ὅτι ὑπάρχουν ἐκεῖνοι πού τό ξέρουν ὅτι εἶναι ἁμαρτωλοί.

* Βλ. καί *Γιά μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση*, σελ. 170 ἐπ. (σ.ἐ.).

Άκόμη κάτι. Τὸ ὄραμα καὶ ὁ χρησμός τοῦ Κυρίου στὸν Παῦλο ὅτι «οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοὶ τοῦ κακῶσαί σε» ἐξεπληρώθη κατὰ γράμμα μὲ τὸν Γαλλίωνα. Ὁ Γαλλίων ἦταν ἀνθύπατος. Ἀνθύπατος δὲ ἐλέγετο ἐκεῖνος ποὺ εἶχε διατελέσει Ὑπατος. Ὅταν ἓνας γινόταν Ὑπατος καὶ ἐτελείωνε τὸ ἀξίωμα ποὺ εἶχε, ἐπέστρεφε στὴ θέση τοῦ ιδιώτου. Ἀλλὰ τὸν χρησιμοποιοῦσαν καὶ σὰν δικαστή, στέλνοντάς τον ὡς ἀνθύπατο (proconsulem), δηλαδή διοικητὴ μιᾶς περιφέρειας. Λοιπόν, ὁ Γαλλίων εἶχε διατελέσει Ὑπατος, καὶ ἅμα τελείωσε τὸ ἀξίωμά του, τὸν ἔστειλαν ἀνθύπατο στὴν Ἀχαΐα. –Γιατὶ αὐτὰ συμβαίνουν 180 χρόνια μετὰ τὴν ὑποδούλωση τῆς Κορίνθου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.– Ὁ Γαλλίων, λοιπόν, εἶχε τὴν δικαιοδοσία τὴν ἀπόλυτη, ἦταν ἡ λεγομένη extra ordinem cognitio, δηλαδή μὴ δεσμευομένη ἀπὸ τοὺς κανόνες τοῦ [σελ. 216] Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, καὶ εἶχε δικαίωμα νὰ κρίνῃ ὅπως νόμιζε. Πηγαίνουν, λοιπόν, οἱ Ἑβραῖοι στὸν Γαλλίωνα. Ἀλλὰ ὁ Γαλλίων, ὅπως γράφει ὁ Holzner στὸ βιβλίο του *Παῦλος*, ἦταν στωϊκός, ἦταν μαθητὴς τοῦ Σενέκα. Καὶ γι' αὐτὸ εἶχε εὐρύτητα ἀντιλήψεων καὶ εἶπε: Βέβαια, ἐὰν ἔκανε κάτι ἐναντίον τοῦ ρωμαϊκοῦ νόμου, εἶναι ἄλλο θέμα. Ἀλλὰ γιὰ θέματα τέτοια σὰν αὐτὰ ποὺ μοῦ λέτε, «κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι». Σήμερα θὰ λέγαμε ὅτι, εἶμαι ὀπαδὸς τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως. Δὲν τὸ εἶπε, βέβαια, ἔτσι, τὸ εἶπε ἀλλιῶς, ἀλλὰ ἡ οὐσία εἶναι αὕτη. Τὸ θλιβερὸ δὲ εἶναι ὅτι ὁ Γαλλίων δὲν εἶχε καλὸ τέλος τῆς ζωῆς του, γιατί ἤρθε σὲ ρήξη μὲ τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ ἀπέστειλε μία φιλικὴ ἐπιστολὴ μὲ μία... «φιλικὴ» συμβουλή: Νὰ ἀνοίξῃ τίς φλέβες του! Καὶ ἔτσι ἀπέθανε ὁ Γαλλίων. Γιατὶ τότε ὁ εὐπρεπέστερος τρόπος θανατώσεως ἦταν ἡ αὐτοκτονία ἔπειτα ἀπὸ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορος. Λοιπόν, ὁ Γαλλίων ἦταν στωϊκός, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἄφησε τὸν Παῦλο οὔτε λέξη νὰ πῆ κάμ! Αὐτά, εἶπε, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν. Ἀνάγονται στὴν ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως. Καὶ «κριτὴς... τούτων οὐ βούλομαι εἶναι». Εἶμαι, δηλαδή, ἀναρμόδιος γι' αὐτά. Καὶ αὐτὸ θὰ ἦταν, ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ πῶ, καὶ κάπως «μάθημα» γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, γιατί, ὅπως φαίνεται, δὲν τοὺς εἶχε ἐκτιμήσει τοὺς στωϊκοὺς, ἀλλὰ νὰ ποὺ οἱ στωϊκοὶ τὸν ἔσωσαν. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν ὁ Γαλλίων, ἀλλὰ ἦταν κανένας ἄλλος, θὰ ἐσκέπτετο, γιατί ἐγὼ νὰ τὰ χαλάσω μὲ τοὺς Ἑβραίους. Καὶ θυμᾶσθε τί ἔπαθε ὁ Παῦλος ἀργότερα στὰ Ἱεροσόλυμα μὲ τὸν Λυσία, τὸν Φήλικα κλπ. Θὰ μπορούσε, δηλαδή, πολὺ ὥραϊα νὰ τὸν δέσῃ, γιὰ νὰ δῆ τί συμβαίνει, καὶ νὰ περνᾷ ὁ καιρὸς, περιμένων νὰ πάρῃ καὶ χρήματα, ὅπως ἔκανε ὁ Φῆστος. Ἀλλὰ ὁ στωϊκὸς Γαλλίων ἐγίνε ὄργανο τῆς θείας Χάριτος, γιὰ νὰ ἐκπληρωθῇ κατὰ γράμμα ὁ χρησμός ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὸν Παῦλο: «Οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοὶ τοῦ κακῶσαι σε». Δηλαδή δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ πάθῃς τὸ παραμικρό. Μὴ φοβᾶσαι.

Καὶ ἂς ἔχουμε καὶ ἐμεῖς αὕτη τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν Θεὸ καὶ νὰ κάνουμε τὸ καθῆκον μας μέσα στὴν ἀποστολὴ μας. Ὅχι νὰ φοβώμαστε μήπως γίνουμε «ἀποσυνάγωγοι», ἀλλὰ μήπως δὲν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Τὸ μόνο γιὰ τὸ ὁποῖο δικαιούμεθα νὰ ἀνησυχοῦμε εἶναι ἂν αὐτὸ ποὺ λέμε εἶναι ἀλήθεια. Ἐὰν εἶναι ἀλήθεια, θὰ τὴν ποῦμε, «ἐὰν τε ἀκούσωσι, ἐὰν τε μὴ ἀκούσωσι».

Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΤΟΥ «ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΣΜΟΥ»

A

Θὰ ἤθελα νὰ προσέξωμε καὶ ἐμεῖς τὴν ἀσθένεια ποὺ ἔπαθαν οἱ Γαλιλαῖοι καὶ ποὺ τὴν ὀνομάζω «μιθριδατισμό».

Λέγεται ὅτι ὁ Μιθριδάτης, ὁ ΣΤ΄ νομίζω, εἶχε πάρει σὲ μικρὲς δόσεις διάφορα δηλητήρια, γιὰ νὰ συνηθίσῃ ὁ ὀργανισμὸς του σ' αὐτ'α, ὥστε νὰ μὴ φοβᾶται τὴ δηλητηρίαση. Μήπως ὅμως καὶ ἐμεῖς ἐπαναλαμβάνομε κάπου-κάπου τὸ ἴδιο ὡς πρὸς τὴν ἐπαφή μας μὲ τὴν χριστιανικὴ ἀλήθεια, καὶ ἔτσι τίποτε δὲν μᾶς ὠφελεῖ; Ὅλοι μας θὰ ἔχωμε σκεφθῆ, λ.χ., ἄχ καὶ νὰ ζούσαμε μία ἡμέρα μαζί μὲ τὸν Κύριο! Εἶμαι ὅμως βέβαιος ὅτι, καὶ ἂν γινόταν αὐτό, κάτι θὰ Τοῦ βρῖσκαμε, ἢ ὅτι τὸ περπάτημά Του δὲν εἶναι ρυθμικό, ἢ ὅτι δὲν κρατᾶει τὶς ὥρες Του, ἢ ὅτι δὲν ἔχει πρόγραμμα, ἢ ὅτι τρώει μετὰ τελωνῶν, ἢ ὅτι δὲν τρώει, ἢ ὅτι ἐπιτιμᾶ. Καὶ νομίζω ὅτι ὁ Κύριος δὲν ἦταν παιδαγωγός· ὁ Κύριος ἦταν ἐπαναστάτης. Διότι δὲν νομίζω ὅτι τὸ «ἄκρον ἄωτον» τῆς... παιδαγωγικῆς μεθόδου εἶναι νὰ πῆς: «Ὑπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ» στὸν ἄνθρωπο ποὺ σοῦ λέει «Ἰλεώς σοι Κύριε». Ἀλλὰ τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ Κύριος, γιὰτὶ ἐκείνη τὴ στιγμή ἤθελε νὰ χτυπήσῃ τὴν δειλία. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Πέτρος, ἀπὸ ἀγαθώτατη συνείδηση καὶ ἀπὸ ἀγάπη βέβαια, ἐμίλησε, ἀλλὰ πάντως τὰ λόγια του τὴν δειλία ἐνέπνεαν, ἐκεῖνο ποὺ προεῖχε στὴν ἀπάντηση τοῦ Κυρίου δὲν ἦταν ἡ παιδαγωγικὴ, ἀλλὰ ἦταν, ἀπλούστατα, νὰ χτυπηθῆ ἡ δειλία καὶ ὁ πειρασμός. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἄλλο θέμα. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι ὅλοι μας ἔχομε τὸν κίνδυνο τῆς ἐξοικειώσεως. Καὶ ἂς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω, τῆς ἐξοικειώσεως καὶ μεταξύ μας. Οἱ εὐκαιρίες ποὺ ἔχομε εἶναι μία εὐλογία ποὺ δὲν πρέπει πρῶτα νὰ τὴν χάσωμε, γιὰ νὰ τὴν ἐκτιμήσωμε κατόπιν. Ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς θέλει νὰ γκρεμισθῆ τὸ νόθο, ἂς βγάλωμε ἀπὸ τὴν συμφορὰ τὸ καλό, ὥστε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα νὰ εἶναι γνήσια ἢ πορεία μας. Μέσα δὲ στὴν γνησιότητα [σελ. 218] εἶναι καὶ τὸ δέος. Κάθε φορὰ ποὺ συναντοῦμε καὶ ἕναν ἀπὸ μᾶς, νὰ τὸ κάνωμε μὲ δέος, μὲ σεβασμό, μὲ τὸ «τῆ τιμῆ ἀλλήλους προηγούμενοι», μὲ φόβο Θεοῦ. Ὅταν, δηλαδή, βλέπω ἕναν ἄνθρωπο ἀγνό, ποὺ ἐπιδιώκει τὴν ἀνωτερότητα, πρέπει νὰ τὸν βλέπω μὲ δέος. Καὶ ἂς ἐπιτραπῆ σὲ μένα, ποὺ πολλὰς φορὲς κηρύττω τὴν ἀνάγκη τῆς χαρᾶς καὶ τῆς παρρησίας, νὰ μιλήσω σήμερα γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ δέους, τοῦ σεβασμοῦ, ποὺ θὰ εἶναι βοήθημα κατὰ τῆς ἐξοικειώσεως.

B

Θὰ πῶ λοιπὸν τοῦτο: Ὁ Κύριος «ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν». Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅμως, ἐθαύμασε καὶ γιὰ τὴν πίστη τοῦ ἑκατόνταρχου. Θαυμασμὸς γιὰ τὴν πίστη τοῦ ἑκατόνταρχου καὶ τῆς Χαναναίας, ἀλλὰ καὶ θαυμασμὸς γιὰ τοὺς πατριῶτες Του καὶ τοὺς συγγενεῖς Του, γιὰ τὴν ἀπιστία τους. Εἶναι κᾶτι ποὺ εἶναι σπουδαῖο καὶ περίεργο, ἀλλὰ εἶναι καὶ αὐθεντικό. Αὐτὰ δὲν ἐφευρίσκονται, αὐτὰ εἶναι ἀλήθεια. Στὰ Εὐαγγέλια κολυμπᾶμε στὴν ἀλήθεια. Καὶ ὁ Θεὸς νὰ δώση νὰ μὴ λυγίζωμε, ὅταν βλέπωμε ὅτι μᾶς συμβαίνουν πράγματα ποὺ συνέβησαν καὶ σ' Αὐτὸν ἀκόμη τὸν Κύριο. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο: Τὸ ὅτι δὲν καταλαβαίνουν τὴν ἀλήθεια εἶναι ἄξιο πένθους γιὰ κείνους ποὺ δὲν τὴν καταλαβαίνουν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλι δείχνει ὅτι ἡ γραμμὴ αὐτὴ εἶναι ἡ γραμμὴ τοῦ Κυρίου. Καὶ ὅ,τι ἄλλο μπορεῖτε νὰ ἀμφισβητήσετε ἀπὸ τὸν Κύριο, μὲ οἰανδήποτε ὀρθολογιστικὴ ἀντιμετώπιση· ὅτι ὅμως Αὐτὸς εἶναι «ἡ Ὁδός» δὲν μπορεῖς νὰ τὸ ἀμφισβητήσης. Ὅταν, λοιπὸν, βλέπωμε ὅτι, ἀντὶ νὰ ἀναγνωρίζουν, «λιθοβολοῦν» τὴν Ἀλήθεια καὶ τοὺς ἐργάτες της, αὐτὸ σημαίνει ὅτι αὐτοὶ οἱ ἐργάτες τῆς ἀλήθειας ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια ὁδὸ μὲ Αὐτὸν καί, ἴσως, οἱ ἴδιες πέτρες ποὺ χτύπησαν τὸν Ἰῆνα χτυπᾶνε καὶ ἐκείνους. Καὶ αὐτὸ εἶναι τόσο μεγάλη τιμὴ γι' αὐτούς, ὥστε, ἂν εἶχαν «πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως», θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἕξαλλοι ἀπὸ χαρά!

30

Η «ΣΚΟΝΗ»

A

Τὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο θὰ σᾶς ἀπασχολήσω μοῦ τὸ ἔχει δώσει ἓνα διήγημα μὲ τίτλο «Λάκης Λαβέρης». Μὲ συγχωρεῖτε πὺ τὸ ἀναφέρω, γιατί, ὅπως ξέρετε, τὸ ἔχω γράψει ὁ ἴδιος. Ἐκεῖ, λοιπόν, βλέπετε τὸν Λάκη Λαβέρη, φοιτητὴ, πὺ παρέδωσε τὴν ψυχὴ του στὸν Χριστὸ καὶ ἔγινε χριστιανός, πιστός. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ μερικὲς μέρες ὅλα αὐτὰ εἶχαν βουλιάξει. Τί εἶχε συμβῆ; Τίποτε τὸ ἰδιαίτερο. Δὲν τὸν παρέσυραν οὔτε χρήματα, οὔτε φιλοδοξίες, οὔτε ἀσωτεῖες, οὔτε τίποτε ἀπὸ αὐτά. Τί εἶχε συμβῆ; Καὶ δίνω ἐκεῖ στὸ διήγημα τὴν ἐξήγηση. Βλέπεις, λέω, τὰ παπούτσια σου, ὅτι σκονίζονται. Πῶς σκονίζονται; Δὲν ξέρεις οὔτε ὁ ἴδιος. Πῶς πέφτουν τὰ μόρια τῆς σκόνης, δὲν τὸ βλέπεις. Καὶ ὅμως, τὰ παπούτσια σου σκονίζονται. Καὶ ὁ Λάκης Λαβέρης τί ἔπαθε; Ἐσκοκίστηκε ἡ ψυχὴ του. Κάθησε σκόνη ἐπάνω της, καὶ αὐτὴ ἡ σκόνη τὸν ἔκανε νὰ τὰ χάσει ὅλα.

B

Σ' αὐτὴ τὴν εἰκόνα μὲ ὠδήγησε ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἰδική μου καὶ τῶν ἄλλων. Γιατὶ μπορῶ νὰ σᾶς πῶ ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πὺ λέγεται «σκόνη» εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος, πολὺ χειρότερος ἀπὸ τὸ ἔγκλημα, ἀπὸ τὴν ἀμαρτωλότητα.

Θὰ σᾶς διηγηθῶ ἐδῶ ἓνα ἀνέκδοτο. Ἐνας ἅγιος γέροντας, Ρῶσος ἡγούμενος καὶ ἐξομολόγος, ζοῦσε σὲ ἓνα μοναστήρι. Καὶ μία ἡμέρα συνέπεσε νὰ πᾶνε νὰ ἐξομολογηθοῦν πολλοὶ καὶ διάφοροι, ἀνάμεσά τους δὲ καὶ ἓνας ληστής, ἀλλὰ καὶ κυρίες τῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ ληστής ἐξομολογήθηκε μία ληστεία πὺ εἶχε κάνει. Οἱ κυρίες τῆς ἀριστοκρατίας πάλι, εἶπαν τὰ συνηθισμένα [σελ. 220] μικροαμαρτήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ὄταν τελείωσε ἡ ἐξομολόγηση, ὁ πνευματικὸς φωνάζει ὅλους ὅσοι εἶχαν ἐξομολογηθῆ καὶ συγκεντρώθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι, ὅπου ἀπλωνόταν ἓνα χωράφι γεμᾶτο πέτρες διαφόρων μεγεθῶν, ἀπὸ κοτρώνες μέχρι μικροπετραδάκια. Παίρνει, λοιπόν, ὁ πνευματικὸς τὸν ληστὴ ἰδιαίτερα καὶ τοῦ λέει: Ἐσὺ ἔκανες ἓνα μεγάλο ἔγκλημα. Θὰ πάρης, λοιπόν, αὐτὴ τὴ κοτρώνα καὶ θὰ τὴν

μετακινήσης μακρυά, για να δείξης ότι αποβάλλεις την αμαρτία. Ήπειτα πηγαίνει εκεί που ήταν μαζεμένες οι κυρίες του καλού κόσμου και λέει: Έσεϊς, κυρίες μου, με τις μικροαμαρτίες, πάρτε όσο μπορείτε μικρά πετραδάκια και πετάχτε τα μακρυά. Και άφου έγιναν όλα αυτά και οι έξομολογηθέντες ενόμιζαν ότι τελείωσαν όλα, ο πνευματικός φωνάζει: Για σταθίτε, δέν τελειώσαμε ακόμη! Αυτό που έκανατε τώρα συμβολίζει την αμαρτία. Τώρα θα κάνετε κάτι που θα συμβολίση την επιστροφή, την επανόρθωση. Λοιπόν, θα πάρετε τις ίδιες πέτρες που πετάξατε, και θα τις βάλετε στην ίδια ακριβώς θέση όπου ήταν πριν. Όποτε έγινε τὸ ἐξῆς: Ὁ μὲν ληστής πήρε την κοτρώνα του, που εἶχε αφήσει τὰ ἴχνη της στο χῶμα, και την ἔβαλε ακριβώς στη θέση της. Οἱ κυρίες, ὅμως, πῶς νὰ βροῦν ποῦ πήγαν τὰ πετραδάκια τους και πῶς νὰ βροῦν την ἀρχική τους θέση; Τους λέει, λοιπόν, ὁ πνευματικός: Νομίζετε ὅτι δέν τὸ ἤξερα ὅτι δέν θα μπορέσετε νὰ βρῆτε τὰ πετραδάκια που ρίξατε και νὰ τὰ βάλετε στην ἀρχική τους θέση; Τὸ ἤξερα. Ἀλλὰ τὸ ἔκανα, για νὰ σᾶς ὑπογραμμίσω ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει και με την αμαρτία. Οἱ μεγάλες αμαρτίες ἔχουν και τὰ καλά τους, γιατί προκαλοῦν τὴ συναίσθηση τῆς αμαρτωλότητος. Ἐλάχιστοι εἶναι ἐκεῖνοι που θα κάνουν, λ.χ., ληστεία και δέν αισθάνονται ὅτι κάνουν ληστεία. Ἐνῶ για τὰ μικρὰ αμαρτήματα, ποῦ νὰ τὰ βρῆς, για νὰ ζητήσης συγχώρηση;

Ἔ, λοιπόν, ὑπάρχει κάτι μικρότερο και ἀπὸ τὰ μικρὰ αμαρτήματα και ἀπὸ τὰ πετραδάκια που εἶπε ὁ Ρῶσος πνευματικός. Και αὐτὸ εἶναι ἡ «σκόνη». Αὐτὴ λυμαίνεται τὸν ψυχικὸ ὀργανισμό. Αὐτὴ σκοτώνει. Ἡ σκόνη σκοτώνει. Δέν τὸ πιστεύετε; Τί στοίχημα βάζετε ὅτι και ἡ σημερινή μας εὐκαιρία θα σκονισθῆ; Τόσες συγκεντρώσεις ἔχομε κάνει. Και ἔπειτα ἀπὸ αὐτὲς τί κάνομε; Φόνο; Ὅχι. Ἀλλὰ ἀφίνουμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ σκονισθῆ.

Τί εἶναι ἡ «σκόνη»; Καταπληκτικῶς μικρὰ πράγματα. Ἐνα [σελ. 221] μικρὸ πρᾶγμα που θα συμβῆ, λ.χ. ἕνα τηλεφώνημα που δέν μᾶς ἄρεσε, ἢ, ἀντίθετα, που μᾶς ἄρεσε. Γιατί, βλέπεις, σὲ σκονίζουν ακόμη και ἐκεῖνα που σοῦ ἀρέσουν. Ὑστερα, ἕνας περισπασμός, που μπορεῖ νὰ εἶναι και καλὸς περισπασμός, ὅμως ἔχει και αὐτὸς σὰν ἀποτέλεσμα ὅτι σκονίζονται ὅλ' αὐτὰ και σιγά-σιγά σβύνουν. Ἐγώ, λοιπόν, τρέμω τὴ «σκόνη». Κάθε συγκέντρωση, κάθε καλὴ ἀπόφαση, κάθε καλὸ ξεκίνημα μπορεῖ νὰ νικήση ὅλα τ' ἄλλα, τὴν «σκόνη» ὅμως δέν τὴν νικᾷ.

Γ

Γιατί τώρα τὰ λέμε ὅλα αὐτά; Γιατί κάτι πρέπει νὰ γίνη. Και πιστεύω ὅτι μπορεῖ κάτι νὰ γίνη. Κάτι πρέπει νὰ κάνωμε, για νὰ μὴ σκονιζώμαστε. Γιατί τὸ ὅτι ἡ σκόνη «σκοτώνει» εἶναι γεγονός. Τί νὰ κάνωμε, λοιπόν, για νὰ μὴ σκονιζώμαστε;

Ἀπάντηση: Τρόπος για νὰ μὴ σκονιζώμαστε δέν ὑπάρχει. Τί ὑπάρχει; Τρόπος νὰ ξεσκονιζώμαστε. Τί θα πῆ καθαρὸς ἄνθρωπος; Ἐκεῖνος που δέν λερώνεται; Ὅχι. Ἀλλὰ ἐκεῖνος που καθαρίζεται. Και ποιὸς ἄνθρωπος εἶναι ξεσκόνιστος; Ἐκεῖνος που δέν σκονίζεται; Ὅχι. Ἀλλὰ ἐκεῖνος που ξεσκονίζεται. Ἐνα «ξεσκονόπανο» μᾶς χρειάζεται, γιατί πρέπει καθένας μας νὰ ξεσκονίζεται συνεχῶς.

Και τί είναι αυτό το «ξεσκονόπανο»; Νομίζω ότι μάς βοηθεῖ ἐδῶ ἓνα χωρίο τοῦ Α΄ κεφαλαίου τῆς Β΄ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ». Παρακαλῶ, προσέξτε: δὲν λέγει ἀναζωπυρῆσαι, δηλαδή μία φορά, ἀλλὰ «ἀναζωπυρεῖν», δηλαδή διαρκῶς. Αὐτὸ πού λέει ἐδῶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναζωπύρωση εἶναι τὸ «ξεσκόνισμα» πού λέμε σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ σειρά τῶν σκέψεων. Χρειάζεται συνεχῆς ξεσκόνισμα τῆς ψυχῆς. Μὴν ποῦμε ὅτι ἡ «σκόνη» αὐτὴ εἶναι σὰν τὴν γριππούλα, καὶ δὲν τῆς δώσωμε σημασία. Μπορεῖ, βέβαια, ἓνας νὰ μὴν ἔχει καρκίνο, ἔχει ὅμως γρίπη. Καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μὴ θεραπεύσῃ τὴ γρίπη, ἐπειδὴ δὲν εἶναι καρκίνος.

Καὶ πῶς γίνεται αὐτὸ τὸ ξεσκόνισμα; Μὲ τὸ νὰ «ἀναμιμνήσκω», δηλαδή νὰ ξαναθυμᾶμαι, νὰ ὑπενθυμίζω. Μεγάλος βοηθὸς στό «ξεσκόνισμα» αὐτὸ εἶναι ἡ ὑπόμνηση. Ἐπήραμε μιὰ ἀπόφαση; **[σελ. 222]** Νὰ τὴν θυμῶσω στὸν ἑαυτό μου. Μὴν πῆς ὅμως, «πρόσεξε μὴν τὸ ξεχάσης», γιατί εἶναι μαθηματικὰ βέβαιο ὅτι θὰ τὸ ξεχάσης. Ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης βέβαιο ὅτι μπορεῖς νὰ τὸ ὑπενθυμίσης στὸν ἑαυτό σου.

Βρίσκω, λοιπόν, ὅτι μπορεῖ νὰ ξαναφέρνω με στὴ μνήμη μας ὅ,τι εἶπαμε καὶ ὅ,τι ἀποφασίσαμε, ιδίως ὅταν παίρνω με ὠρισμένες καλὲς ἀποφάσεις. Οἱ ἀποφάσεις αὐτὲς κινδυνεύουν νὰ μὴ τηρηθοῦν. Γιατί; Ἐπειδὴ θὰ μάς παρασύρῃ τὸ κυνήγημα τοῦ χρήματος; Ὁχι. Ἀλλὰ γιατί θὰ μάς ἐμποδίση ἡ «σκόνη». Κάτι θὰ γίνῃ, καὶ θὰ σκεπάσουν τίς καλὲς αὐτὲς ἀποφάσεις ἄλλα θέματα, ἀνάξια λόγου. Ἐχω μιὰν εἰκόνα στὴ ζωὴ μου. Σκεφθῆτε τὸν ἥλιο. Συγκρίνετε τὸ μέγεθος τοῦ ἡλίου με τὸ μέγεθος αὐτοῦ τοῦ χαρτιοῦ πού κρατάω. Καὶ ὅμως, αὐτὸ τὸ χαρτὶ μπορεῖ νὰ μοῦ κρύψῃ σὰν θέαμα τὸν ἥλιο.

Ἡ ὑπόμνηση αὐτὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ με δύο τρόπους:

Νὰ τὸ θυμίζω με στὸν ἑαυτό μας καὶ νὰ τὸ θυμίζω με μεταξύ μας. Δὲν εἶναι τόσο δύσκολο νὰ θυμίζῃ κανεὶς στὸν ἑαυτό του ὠρισμένες βασικὲς ἀλήθειες. Οὔτε ζήτημα χρόνου εἶναι. Ἀλλοῦ εἶναι ἡ δυσκολία: ὅτι αὐτὰ εἶναι εὔκολα καὶ ἀπλᾶ. Καὶ δὲν πάει ὁ νοῦς σου ὅτι ἓνα τόσο ἀπλὸ πρᾶγμα εἶναι καὶ σωτήριο. Ἐχω ξαναπῆ ὅτι στὴν ἐποχὴ πού ὁ Νεεμάν, ὁ στρατηγὸς τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας, ἦταν λεπρός, πῆγε καὶ βρῆκε τὸν προφήτη Ἐλισσαῖο καὶ τοῦ ζήτησε νὰ τὸν θεραπεύσῃ ἀπὸ τὴ λέπρα. Καὶ ὁ Ἐλισσαῖος τοῦ ἐμήνυσε ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔρθῃ ὁ Νεεμάν ἐδῶ, ἀλλὰ νὰ πάῃ στὸν Ἰορδάνη ποταμό, νὰ λουσθῆ ἑπτὰ φορές καὶ θὰ γίνῃ καλά. Ὁ Νεεμάν, ἀκούοντας αὐτὴ τὴ ἀπάντηση τοῦ Ἐλισσαίου, θυμῶνει καὶ λέει: Βρὲ ἀδελφέ, σηκώθηκα καὶ ἦρθα ἐδῶ, γιὰ νὰ με στείλῃ νὰ λουσθῶ στὸν Ἰορδάνη; Μήπως δὲν ὑπάρχουν ποταμοὶ στὴν Δαμασκὸ; Περιφρόνησε, δηλαδή αὐτὸ πού τοῦ εἶπε ὁ Ἐλισσαῖος, ἐπειδὴ ἦταν ἀπλό. Ὅποτε, ὁ δοῦλος τοῦ στρατηγοῦ τοῦ λέει: Ἐπὶ τέλους, τί θὰ χάσης, ἂν τὸ κάνῃς αὐτὸ πού σοῦ εἶπε ὁ προφήτης; Καὶ ἄκουσε τότε ὁ Νεεμάν τὸ δοῦλο του καὶ πῆγε καὶ ἔκανε τὰ ἑπτὰ λουτρά του στὸν Ἰορδάνη, καὶ τοῦ πέρασε ἡ λέπρα.

Αὐτὸ μάς διδάσκει ὅτι περιφρονοῦμε τὰ ἀπλᾶ πράγματα. Γιατί δὲν καθόμαστε κάθε πρωτὶ νὰ ποῦμε, θυμῶσου αὐτὴ τὴν καλὴ ἀπόφαση, αὐτὴ τὴ σωτήρια ἀλήθεια; Γιατί, ἀπλούστατα, μάς **[σελ. 223]** φαίνεται πολὺ ἀπλό. Ἐγὼ θὰ

ἤθελα νὰ γινόταν τὸ ἐξῆς: Ὁ καθένας νὰ πάη ἓνα ταξίδι στὴν Ν. Ὑόρκη, καὶ ἐκεῖ νὰ πληρώσει δέκα χιλιάδες δολλάρια, γιὰ νὰ τοῦ δώσουν, π.χ., αὐτὴ τὴ συνταγὴ τῆς ὑπομνήσεως. Τότε, ἐπειδὴ θὰ εἶχε πληρώσει πολλά, θὰ τὴν εἶχε προσέξῃ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ τώρα τὴν ἔχει δωρεάν, τὴν παραμελεῖ.

Λοιπόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ νικήσωμε στὴν μάχη αὐτή. Νὰ μὴ περιφρονοῦμε τὶς ἀπλές, σωτήριες ἀλήθειες.

Τὸ δεῦτερο εἶναι νὰ γίνεται ὑπόμνηση καὶ μεταξύ μας. Βέβαια, καὶ αὐτὲς οἱ εὐκαιρίες εἶναι ἓνα «ξεσκόνισμα». Πολλὲς φορές σκέπτομαι τί θὰ εἶμαστε, ἐὰν δὲν εἶχαμε τέτοιες εὐκαιρίες. Ἐπίσης, μᾶς βοηθάει πολὺ τὸ ὅτι διαβάζομε τὴν Ἁγία Γραφή κάθε μέρα. Γιὰ βγάλτα αὐτά –ὃ μὴ γένοιτο– ἀπὸ τὴ ζωὴ σου, καὶ τότε θὰ δῆς τί θὰ μείνῃ ἔπειτα. Θὰ δῆς ὅτι βαδίζεις, ἀπλούστατα, πρὸς τὸν θάνατο. Λοιπόν, καὶ αὐτὲς οἱ εὐκαιρίες ὠφελοῦν.

Ὅμως θὰ ἤθελα νὰ εἶχα στὴ διάθεσή μου καὶ μιὰ σειρῆνα συναγερμοῦ καὶ νὰ τὴν βάζω νὰ σφυρίζῃ: Ἔρχεται ὁ ἐχθρός! Τί ἀκριβῶς; Ἐχθρικὰ βομβαρδιστικὰ ἀεροπλάνα; Ὅχι! Ἔρχεται ἡ «σκόνη»!

Νὰ δώση, λοιπόν, ὁ Θεός, ὄχι νὰ μὴν σκονιζώμαστε, ἀλλὰ συνεχῶς νὰ ξεσκονιζώμαστε. Ὅχι νὰ μὴ λερωνώμαστε, ἀλλὰ συνεχῶς νὰ πλυνώμαστε καὶ νὰ καθαριζώμαστε, γιὰ νὰ ἔχωμε αὐτὴ τὴ πορεία. Γιατὶ ἔχω νὰ ὑπενθυμίσω καὶ ἓνα ἄλλο: Ὅτι τὰ χρόνια περνᾶνε. Δὲν ξέρω ἂν τὸ αἰσθάνεσθε, ἀλλὰ περνᾶνε τὰ χρόνια, καὶ ἡ ἡλικία ὄλων περνᾶει. Καὶ κανεῖς μας δὲν ξέρεи ποιὰ εἶναι ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς του. Ἐπιπλέον, τώρα δὲν ἔχομε καὶ τὴ δικαιολογία ποὺ μᾶς ἔδινε ἄλλοτε τὸ πολὺ πένθος ἀπὸ τὴ πνευματικὴ χρεωκοπία.

Λοιπόν, θέλομε ἡ ζωὴ μας ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα νὰ ἔχη σὰν βάση τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ; Ναι, ἢ ὄχι; Ἄν, ὄχι, νὰ ποῦμε ὄχι. Ἄν ποῦμε ναί, τότε εἶμαστε πιὰ ὑπεύθυνοι χωρὶς ἐλαφρυντικά.

Συνοψίζω: Ὁ φόβος δὲν εἶναι μὴ τυχὸν δὲν ἔχομε διαύγεια στὶς ἀποφάσεις μας. Οὔτε φοβᾶμαι ὅτι δὲν ἔχομε τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ, οὔτε μήπως μᾶς παρασύρει ὁ κόσμος, οὔτε τίποτε ἄλλο. Φοβᾶμαι –ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ λέω– τὴ «σκόνη». Εἶναι τὸ μόνο ποὺ φοβᾶμαι, ἀλλὰ τὸ φοβᾶμαι!

Λοιπόν, ἄς τὰ θυμώμαστε αὐτὰ καὶ ἄς τὰ θυμίζωμε μεταξύ μας, γιὰ νὰ τηροῦμε ἔτσι τὸ «ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ».

31

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΣΚΑΝΔΑΛΙΣΜΟΣ

A

Μοῦ κάνει ἐντύπωση τὸ κριτήριό ποῦ δέχεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὸ γ' κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς του, γιὰ νὰ κρίνη ἐὰν ἕνας ἄνθρωπος εἶναι «σαρκικός» ἢ εἶναι πνευματικός. Πνευματικός ἄνθρωπος θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι εἶναι ἐκεῖνος ποῦ πηγαίνει τακτικὰ στὴν Ἐκκλησία, νηστεύει, διαβάζει τὴν Ἁγία Γραφή κλπ. Καὶ ὅμως, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέει ὅτι, ὅταν ὑπάρχουν ζηλοτυπίες καὶ ἔριδες καὶ διχوستασίες, «οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε»; Τὸ κριτήριό, λοιπόν, τῆς πνευματικότητος ἢ μὴ πρέπει νὰ τὸ πάρουμε ἀπὸ τὴ ζωὴ. Γιατὶ ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιαφέρει εἶναι τί βγαίνει ὡς καρποφορία ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιασμοὺς καὶ τὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Αὐτὸ ἔχει σημασία. Βέβαια, καὶ ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὰ ἄλλα εἶναι προϋπόθεση, γιὰ νὰ ἐπιτύχη κανεὶς στὴ ζωὴ του. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ κριτήριό τῆς πνευματικότητος. Ὁ στρατιώτης τρώει, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ μάχεται. Ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι τρώει δὲν ἀποτελεῖ προσφορά. Καὶ στὸ θέμα ποιὸς εἶναι στ' ἀλήθεια πνευματικός ἄνθρωπος, ἡ ἱστορία τῶν δύο χιλιάδων χρόνων τῆς χριστιανοσύνης μᾶς διδάσκει ὅτι ἐδῶ ἔγινε ἕνα μεγάλο λάθος. Ἐθεωρήσαμε, δηλαδή, ὅτι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πνευματικός ἄνθρωπος εἶναι κάτι τὸ αὐτονόητο καὶ εὐκόλο, καὶ γι' αὐτὸ τὸ παραμελήσαμε. Βέβαια, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλο. Ἄλλο ὅμως εἶναι αὐτό, καὶ ἄλλο ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν. Μήπως ἔγινε ποτὲ τέτοια προσπάθεια καὶ δὲν ἐπέτυχε; Ὁχι. Ἐπομένως, εἶναι μὲν δυνατόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλο. Ὅφειλομε ὅμως νὰ ἐπιδιώκωμε καὶ τὰ δύσκολα. Ὁ Ἀπ. Παῦλος μᾶς δίνει ἐδῶ μιὰ ὠραία εἰκόνα, ποῦ μοῦ θυμίζει καὶ τὸν Ἐπίκτητο. Κύριοι Κορίνθιοι, τοὺς λέει, εἶπα προηγουμένως γιὰ τοὺς πνευματικούς καὶ σαρκικούς ἀνθρώπους. Καὶ [σελ. 225] γιὰ νὰ εἴμαστε ἐξηγημένοι, τοὺς μὴ πνευματικούς, τοὺς σαρκικούς, τοὺς νηπίους, γιὰ νὰ τοὺς βρῆτε, ὦ Κορίνθιοι, δὲν ἔχετε ἀνάγκη νὰ φύγετε ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Ὅταν λέω «σαρκικούς», ἐννοῶ ἐσᾶς! Καὶ αὐτὸ θυμίζει τίς ἐπιγραφές ποῦ βλέπεις στὴν Ἀμερική, ποῦ λένε: «this means you!». Λέει, λ.χ., «Ἀπαγορεύεται νὰ κρατᾶ πολλὴ ὥρα τὸ τηλεφώνημα». Κι ἀπὸ κάτω γράφει: «this means you». Δηλαδή, γιὰ σένα τὸ λέμε.

Τους λέει, λοιπόν, ὁ Ἄπ. Παῦλος ὅτι σαρκικοί εἶστε σεις. Καὶ συνεχίζει: Θέλετε νὰ σᾶς πῶ καὶ κάτι ἀκόμη; Καὶ ἡ διδασκαλία ποὺ σᾶς κάνω εἶναι διδασκαλία γιὰ «νήπια». «Γάλα» καὶ ὄχι «βρῶμα» σᾶς ἔδωσα, γιατί ἀκόμη εἶστε «σαρκικοί».*) Καὶ ἀπόδειξη ὅτι εἶστε «σαρκικοί» εἶναι ὅτι μεταξύ σας ὑπάρχει «ζῆλος» καὶ «ἔρις» καὶ «διχοστασίαι». Λοιπόν, δὲν εἶστε τότε «σαρκικοί» καὶ «κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε»; Εἶναι ὁ ἐγωϊσμός τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Παῦλος, μάλιστα, κατηγορεῖ τοὺς Κορινθίους ὅτι καὶ τὸν ἑαυτό του ἀναφέρουν. Καὶ λέει, τί εἶναι ὁ Παῦλος; Τίποτε δὲν εἶναι. Ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ἀπολλῶς καὶ ὁ Κηφᾶς εἶναι «διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε». Ὁ Θεὸς αὐξήσε. Ὡστε, «οὔτε ὁ φυτεύων ἐστὶ τι, οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός». Λοιπόν, τοῦ Χριστοῦ εἶστε. Τώρα, ἐὰν ἐγὼ σᾶς ἔμαθα τὴν πίστη, αὐτὴ εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐμάθατε τὴν πίστη στὸν Χριστό, ὄχι στὸν Παῦλο.

Καὶ αὐτὸ μὲν εἶναι τὸ μεγαλεῖο τοῦ Παύλου. Θέλω ὅμως τώρα νὰ πῶ ὅτι αὐτὰ τὰ εἶπε μὲν ὁ Παῦλος, ἀλλὰ τὰ ξέχασε ἡ ἐκκλησία. Ποιὸς θυμᾶται αὐτὸ τὸ χωρίο; «Πνευματικοὶ ἄνθρωποι» στοὺς αἰῶνες ποὺ ἀκολούθησαν ἐσήμαινε καλόγηροι. «Πνευματικοὶ ἄνθρωποι» ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ κοινωνοῦσαν τακτικά, ἐνῶ ἐγὼ νομίζω ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ πολλές φορές κάτι παρὰ πάνω ἀπὸ τόλμη, ἴσως καὶ θράσος! Γιατὶ ὑποτίθεται, βέβαια, ὅτι θὰ κοινωνήσης ἄξια. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ «ὑποτίθεται» εἶναι ὅλο τὸ ζήτημα. Ἐνῶ τὸ κριτήριό τῆς πνευματικότητος, ὅπως τὸ καθορίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, εἶναι ἡ ζωὴ. Ὅταν, λέει, ἔχετε μεταξύ σας σχίσματα, [σελ. 226] δὲν μπορεῖτε νὰ θεωρεῖστε πνευματικοὶ ἄνθρωποι. Αὐτὸ ἤθελα καὶ ἡ Ὁρθοδοξία νὰ ἔχη ὡς κριτήριό.

Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς εἴμαστε πνευματικοὶ ἄνθρωποι; Ὁχι. Καὶ τὸ λέω τὸ «ὄχι» χωρὶς δισταγμό. Καὶ γι' αὐτά, βέβαια, ποὺ λέει ὁ Ἄπ. Παῦλος, ὅταν ὑπάρχη «ζῆλος», «ἔρις» καὶ «διχοστασίαι», ἀλλὰ ξέρετε καὶ τί ἄλλο μᾶς βλάπτει; Οἱ μικρολογίες, ἡ ἀπασχόληση μὲ μικρὰ πράγματα. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ καταπολεμήσωμε τὴ μικρολογία. Καὶ στὸν ἀγῶνα αὐτὸν βοηθεῖ πολὺ ἡ ἀπασχόληση μὲ μεγάλα προβλήματα. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχη μεγάλο ἀνάστημα. Καὶ ἐμεῖς ἔχομε μικρὸ ἀνάστημα. Ἐλαφρυντικά ὑπάρχουν ἄπειρα. Δύο χιλιάδες χρόνια τώρα μᾶς ἔκαναν, ὥστε νὰ μὴν εἴμαστε μεγάλα ἀναστήματα, καὶ ἔτσι ἐμικράναμε. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πιὸ μικρὸς εἶναι ὁ μέσος ὄρος τοῦ χριστιανοῦ ἀπὸ τὸν μέσο ὄρο τοῦ φιλοσοφικὰ ἀναθρεμμένου ἀρχαίου Ἑλληνα.

Καὶ αὐτὰ μὲν ποὺ ἀναφέραμε εἶναι ἐλαφρυντικά. Ἄλλο θέμα ὅμως εἶναι τὰ ἐλαφρυντικά, καὶ ἄλλο ἂν αὐτὰ μᾶς ὠφελοῦν. Χρειάζεται γι' αὐτὸ νὰ «μεγαλώσωμε» λιγάκι, νὰ ἀνεβοῦμε πιὸ ψηλά. Νὰ μεγαλώσῃ καὶ ἡ ἰδέα ποὺ ἔχομε περὶ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶναι πολὺ κολακευτικὴ ἡ ἰδέα ποὺ ἔχομε περὶ τοῦ Θεοῦ. Τὸν Θεὸ τὸν βλέπομε ὡς ἓνα μῆγμα μικρότητος καὶ κακίας. Δὲν σκεπτόμαστε ὅμως ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς κρίνει μὲ κριτήρια μεγάλα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ «τὰ ἄνω φρονεῖτε» τοῦ Ἄπ. Παύλου σημαίνει νὰ ἔχωμε καὶ νὰ δείχνωμε ὅτι ἔχομε μεγάλη περὶ Θεοῦ ἰδέα. Καὶ

* Ἄλλο «σὰρξ», καὶ ἄλλο «σῶμα». Τὸ σῶμα εἶναι τὸ θεότευκτο ὄργανο τῆς ψυχῆς. Μὲ τὸν ὄρο «σὰρξ» ὁ Ἄπ. Παῦλος ἐννοεῖ τὸ κατώτερο στὸν ἄνθρωπο. Μπορεῖ ἓνας νὰ νηστεύῃ καὶ νὰ συκοφαντῇ. Αὐτὸς εἶναι σαρκικός ἄνθρωπος (σ. ἰδίῳ).

αυτό δὲν γίνεται μὲ τὸ νὰ κοιτᾶμε ἄν, λ.χ., τὸ «φοντάν» εἶναι νηστήσιμο, ἀλλὰ ἄν καὶ κατὰ πόσον ἐφαρμόζομε τὸ «*χαριζόμενοι ἑαυτοῖς*» καὶ μὲ τὸ κατὰ πόσον μπορεῖ ἡ κοινωνία νὰ στηριχθῆ σὲ μᾶς.

Ἐπειτα, ὑπάρχει καὶ τὸ inferiority complex τοῦ πιστοῦ, ποὺ λυμαίνεται τὸν Χριστιανισμό ἐπὶ δύο χιλιάδες χρόνια. Καὶ ὅταν μὲν εἶναι ἀγνό, περιορίζεται στὸ ἴδιο ἄτομο ποὺ τὸ ἔχει. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη μορφή τοῦ inferiority complex, ὅπου πλέον τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς μειονεκτικότητος ἐκδηλώνεται μὲ τὸ νὰ μὴ ἀναγνωρίζω τὴν ἀξία τοῦ ἄλλου. Τὸ πρῶτο εἶναι ἀπιστία, τὸ δεύτερο εἶναι κακία. Καὶ πρέπει νὰ φύγη αὐτὸ τὸ κόμπλεξ, γιὰ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ πνευματικὴ ζωή.

Ἐὰν ὅμως δὲν θεραπευθῆ ἡ χριστιανοσύνη ἀπὸ αὐτὸ τὸ πλέγμα μειονεκτικότητος, δὲν θὰ δῆ «*Θεοῦ πρόσωπο*».

[σελ. 227] Αὐτὸ ὁδηγεῖ καὶ σὲ ἓνα ἄλλο θέμα, ὅτι πρέπει νὰ ἐξυγιανθῆ ἡ ταπείνωση(*). Αὐτὸ, βέβαια, εἶναι ἀπὸ τὰ θέματα ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἀπασχολήσουν τοὺς οἰκοδόμους τοῦ νέου χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος. Ἐπίσθηκα πλέον ὅτι πρέπει νὰ ξανακτισθῆ ὁ Χριστιανισμὸς σὰν βίωμα. Καί, βέβαια, ἔργο ἐκείνων ποὺ θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ξανακτίσιμο αὐτὸ θὰ εἶναι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἡ ὑγιῆς ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος ποὺ λέγεται ταπείνωση.

B

Ἀλλὰ τὸ κύριο θέμα μου σήμερα βρίσκεται στὸ Δ' κεφάλαιο. Λέει ἐκεῖ τὸ ἐξῆς: «*Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας... ὁ δὲ ἀνακρίνων με Κύριός ἐστιν*». Αὐτὸ ἠθέλα νὰ ὑπογραμμίσω, γιὰτὶ ἓνα ἐμπόδιο γιὰ τὴν πορεία μας εἶναι νὰ κοιτᾶμε τί θὰ πῆ ὁ κόσμος γιὰ μᾶς. Καὶ μὲ τὴν χριστιανικὴ μας ἡλικία ἔπρεπε ἤδη νὰ ἔχουμε προχωρήσῃ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Πολὺ ἀγωνιοῦμε τί θὰ ποῦν οἱ ἄλλοι γιὰ μᾶς. Καὶ ἐδῶ «*τὰ ποσὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα*»: Ὅσο περισσότερο ἀγωνιοῦμε τί θὰ ποῦν οἱ ἄλλοι, τόσο λιγώτερο ἐνδιαφερόμαστε τί θὰ πῆ ὁ Χριστός. Ὅταν κάνωμε τότε κάτι, τὸ κάνομε, ὄχι γιὰτὶ ὁ Θεὸς θὰ εὐχαριστηθῆ ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ γιὰτὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ μᾶς ἐπαινεύσουν. Ἡ, ἀποφεύγομε κάτι, ὄχι γιὰτὶ τοῦ Χριστοῦ δὲν τοῦ ἀρέσει, ἀλλὰ γιὰτὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ μᾶς κατηγορήσουν. Αὐτὸ ὅμως εἶναι νοθεῖα. Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι Χριστιανισμός. Μιλῆσαμε ἄλλοτε γιὰ τὸ δέος. Λοιπόν, ἀτιμωρητὶ δὲν γίνονται αὐτά.

«*Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ἀφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ...*». Δηλαδή, «*πεντάρια δὲν δίνω*», ἐὰν σεῖς μὲ κατηγορεῖτε. Μὲ κατακρίνετε ἢ δὲν μὲ κατακρίνετε, λέει ὁ Παῦλος, τὸ ἴδιο μοῦ κάνει. Ἐκεῖνος ποὺ μὲ δικάζει εἶναι ὁ Θεός. Ἔτσι εἶναι καὶ ἔτσι μιλάνε οἱ Χριστιανοί! Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι, βέβαια, ὅταν κατόπιν ἀπὸ ἀγάπη θὰ πῆς, ἄς μὴν κάνω αὐτό, γιὰτὶ θὰ στενοχωρήσω τὸν ἄλλον.

Εἶναι ὅμως καὶ τὸ ἄλλο ποὺ λέγεται συνεχῶς, ὅτι φοβᾶμαι ὅτι θὰ «*σκανδαλίσω*», καὶ γι' αὐτὸ δὲν κάνω κάτι, ἄν καὶ ἡ συνείδησή μου μοῦ λέει νὰ τὸ

* Βλ. ἀνωτ., σελ. 148, 149, 154.

κάνω. Αυτό, πλέον, κατήντησε να είναι [σελ. 228] ή νοθεία τῆς νοθείας! Ἀλλά ἐνῶ εἶναι νοθεία, ἔχει καὶ πυρῆνα ἀλήθειας. Προβάλλεται, δηλαδή, ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ ἄλλος δὲν θὰ μὲ καταλάβῃ, ὅτι θὰ μὲ παρεξηγήσῃ κλπ. Ἡ συνείδησή μου ὅμως θὰ μοῦ πῆ ἐὰν τὸ κάνω αὐτὸ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς αὐτὸν ἢ ἀπὸ τὸν φόβο μήπως μὲ κατηγορήσουν. Προσοχή, γιατί αὐτὸς ὁ δῆθεν «σκανδαλισμὸς» εἶναι πλέον εἰδωλολατρία, εἶναι ἀνθρωπαρέσκεια, εἶναι ἀπάρνηση τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀποστασία. Ὅ,τι κάνομε πρέπει νὰ τὸ κάνωμε ἀπὸ φόβο Θεοῦ. Ἡ φόβο Θεοῦ θὰ ἔχωμε, ἢ φόβο ἀνθρώπων: δὲν μπορούμε νὰ ἔχωμε καὶ τὰ δύο. Ἀλλὰ ἔχομε τέτοια ἐσωτερικὴ ζωὴ, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ λέμε ὅτι, ὅ,τι γεγονότα καὶ ἂν συμβοῦν, δὲν θὰ μὲ βγάλουν ἐμένα ἀπὸ τὴν συντροφιά τοῦ Θεοῦ; Ὁχι, δὲν τὴν ἔχομε. Γιατί ὅμως νὰ μὴν ἔχωμε ἐμεῖς αὐτὸ πού εἶχαν ἤδη οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες; Ὅταν ὁ Σωκράτης δικαζόταν μὲ τὴν κατηγορία πού τοῦ εἶχαν ἀπαγγεῖλει ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Μέλητος, εἶπε τὸ περίφημο ἐκεῖνο: «ἐμὲ δέ, ὧ ἄνδρες δικασταί, Ἄνυτος καὶ Μέλητος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δέ οὐ». Μπορεῖ νὰ μὲ σκοτώσουν, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦν νὰ μὲ βλάψουν, γιατί θὰ σκοτώσουν μόνο τὸ σῶμα μου. Καὶ τὸ ἐπανελάμβαναν ἔπειτα οἱ Μάρτυρες στὸ Κολοσσαῖο κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν διωγμῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν: «Μπορεῖτε, βέβαια, νὰ μᾶς σκοτώσετε· νὰ μᾶς βλάψετε ὅμως δὲν μπορεῖτε!»

Καί, τελευταῖο, θὰ ἀναφέρω ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Βασίλειος ὁ Μέγας στὸν Μόδεστο, τὸν ἐκπρόσωπο τοῦ αὐτοκράτορα Οὐάλη: – Καὶ τί θὰ μοῦ κάνει ὁ Αὐτοκράτορας; – Πολλά, λέει, μπορεῖ νὰ σοῦ κάνει. – Σὰν τί; – Μπορεῖ, λέει, νὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ δήμευση, μπορεῖ νὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ἐξορία, μπορεῖ νὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ βασανιστήρια, μαρτύρια, καὶ τέλος μπορεῖ νὰ σὲ θανατώσῃ, ἅμα θέλῃ. – Τίποτ' ἄλλο ἔχεις; τὸν ρωτᾷ ὁ Μ. Βασίλειος. – Ὁχι, λέει. – Τίποτε δὲν μοῦ εἶπες, τοῦ λέει ὁ Μ. Βασίλειος. Γιατί, ὅσον ἀφορᾷ τὴν δήμευση περιουσίας, τί δήμευση μπορεῖ νὰ μοῦ κάνῃ; Ἔχω ἓνα τρίχινο χιτῶνα καὶ κάτι βιβλία. Ἄς ἔρθῃ νὰ τὰ πάρῃ. Ἐξορία; Ἀλλά, ὅπου τῆς γῆς καὶ ἂν εἶμαι, «*Τοῦ Κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς*». Στὸν τόπο τοῦ Κυρίου εἶμαι, καὶ «*ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας Αὐτοῦ εὐλόγει ἢ ψυχὴ μου τὸν Κύριον*». Βασανιστήρια; Γιὰ κοίταξε αὐτὸ τὸ ἀδύνατο σῶμα, θὰ ἀντέξῃ στὸ παραμικρὸ βασανιστήριον; Καὶ ὅσο γιὰ τὸ θάνατο, μακάρι, «*ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος*»! Τὰ λέει δὲ αὐτὰ ὁ Μ. Βασίλειος [σελ. 229] στὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Οὐάλη στ' ἀλήθεια! Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορα τὰ χάνει, καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος ἐνίκησε τὸν αὐτοκράτορα! Γιατί, ὅπως ἔχω πῆ καὶ ἄλλοτε, δὲν ὑπάρχει φοβερώτερο πρᾶγμα ἀπὸ ἐκεῖνον πού δὲν φοβᾶται τὸν θάνατο!

Ἐμεῖς, βέβαια, δὲν ἔχομε κανένα Οὐάλη πού νὰ μᾶς ἀπειλῇ μὲ ἐξορίες, οὔτε μὲ δημεύσεις, οὔτε μὲ βασανιστήρια, οὔτε μὲ θάνατο. Ἀλλὰ ὅλοι μας ἔχομε καὶ τίς ἀναποδιές τῆς ζωῆς μας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ζωῆς μας. Ἄν δὲν μπορούμε νὰ φθάσωμε στὸ πνευματικὸ ὕψος τὸν Μέγα Βασίλειο καὶ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, τουλάχιστον νὰ πλησιάζωμε πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ κινούμεθα πρὸς τὰ ἐκεῖ. Εἶναι ἐκεῖνο πού λέει ὁ Ἐπίκτητος, ὅτι, βέβαια, δὲν θὰ γίνῃς Κροῖσος, ἀλλὰ δὲν παύεις νὰ ἀγωνίζεσαι γιὰ τὰ χρήματα. Δὲν πρόκειται, βέβαια, νὰ γίνῃς Ἀπόστολος Παῦλος, οὔτε Μ. Βασίλειος, ἀλλὰ φρόντισε πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση νὰ κινήσῃς καὶ νὰ γίνῃς μικρογραφία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἄμα ἔρθῃ ἓνας Οὐάλης, σὲ

καταλαβαίνω να τρομάξης. Όχι όμως να τρομάξης με την παραμικρή δυσκολία της ζωής. Το δε χειρότερο από όλα είναι ότι αυτά γίνονται και στο όνομα του Χριστού, και τρέμομε τί θα πη ό ένας και τί θα πη ό άλλος, και έτσι έψευτίσε ή έννοια του «σκανδαλισμού». Και έψευτίσε κυρίως από την ώρα που μπήκε με τη λέξη «σκανδαλισμός» ή άνθρωπαρέσκεια. Γιατί όταν ό Άπ. Παῦλος μιλάει για «σκανδαλισμό», έννοεϊ ένα πιστό που δέν ξέρει ό καϋμένος και δέν καταλαβαίνει, και έτσι με αυτό που θα κάνης έσύ κινδυνεύει να παρασυρθή σε ψεύτικη πίστη, γιατί θα σε παρεξηγήση. Δέν έννοεϊ όμως ότι οί άνθρωποι που είναι διδάσκαλοι άλλων θα σκανδαλιστούν και θα σε κατηγορήσουν. Στη περίπτωση αυτή, ή αλήθεια είναι ότι φοβάσαι την κατηγορία, γιατί στο βάθος αυτός δέν «σκανδαλίζεται», αλλά κατηγορεϊ. Γιατί ένας άνθρωπος που λέει ότι πράγματι σκανδαλίζεται όμολογεϊ ήδη με αυτό ότι είναι άρχάριος στη χριστιανική πίστη.

Λοιπόν, τὰ νοθεύσαμε όλα, και λέμε ότι σκανδαλιζόμαστε. Ένω ή ουσία είναι ότι κατηγοροῦμε. Αντίστοιχα δέ, φοβόμαστε τις κατηγορίες. Ναί, αλλά τότε να μη λέμε ότι φοβόμαστε τόν Θεό. Να λέμε κατ' εύθειαν ότι φοβόμαστε τούς ανθρώπους. Και έδω θα υπενθυμίσω αυτό που αναφέρει ό Ματθαίος στο ιδ' κεφάλαιο ότι είπαν οί μαθηταί στον Κύριο: «οἶδας ότι οί Φαρισαῖοι έσκανδαλίσθησαν άκούσαντες τόν λόγον»; Και αυτό ήταν τό [σελ. 230] δόγμα τότε, αλλά και από τότε μέχρι σήμερα, μήπως σκανδαλιστούν οί φαρισαῖοι. Ένω τό θέμα έπρεπε να είναι μήπως σκανδαλίσωμε τούς «τελώνας» ή «ένα τῶν μικρῶν τούτων»! Και οί μαθηταί, αντί να ένισχύσουν τόν Κύριο στον άγῶνα Του κατά τῶν τύπων τούς οποίους υπερασπίζοντο οί Φαρισαῖοι, είπαν ότι σκανδαλίσθησαν οί Φαρισαῖοι, ένω τό μυστικό ήταν ότι έφοβοῦντο μήπως διωχθοῦν από τούς Φαρισαίους, και δέν είχαν τό θάρρος να τό ποῦν κατ' εύθειαν.

Ό «σκανδαλισμός» έμόλυνε την χριστιανοσύνη, γιατί συνεδέθη με την ύποκρισία. Ότι, δηλαδή, πρέπει να ύποκρίνωμαι, για να μη σκανδαλίσω. Βέβαια, αυτό δέν σημαίνει ότι δέν ύπάρχει και ό αληθινός σκανδαλισμός. Αλλά αυτός προκαλεϊται από την ύποκρισία.

Και για να μη σκανδαλιζώμαστε, πρέπει να έχωμε καλή πίστη και να έχωμε δεχθῆ την αλήθεια του Θεού με απλότητα, σαν παιδιά. Φυσικά, όταν ιδω έναν που μιλάει περί Χριστιανισμού να είναι στη ζωή του, π.χ., τοκογλύφος, αυτό βέβαια δικαιολογεϊ τόν σκανδαλισμό. Αλλά όχι να λέω ότι σκανδαλιζομαι, γιατί λ.χ. ό άλλος έχει μία έσφαλμένη, έστω, πεποίθηση. Γιατί έτσι και ύποκρίνομαι και ένισχύω την έσφαλμένη πεποίθηση του άλλου.

Σε άλλη εύκαιρία είχαμε μιλήσει για την ανάγκη του δέους. Έπειδή ή σειρά τῶν συναντήσεών μας είναι όλη εύφρόσυνη και χαρούμενη, ως ποῦμε και μιá φορά άκόμη τό «Μετά φόβου και τρόμου την έαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε». Σήμερα ήθελα τοῦτο να ύπογραμμίσω: Ότι αντίθετος πρὸς τόν φόβο του Θεού είναι ό φόβος τῶν ανθρώπων. Είτε για τὰ κακά τὰ έξωτερικά που μποροῦν να μάς κάνουν, είτε γιατί στο χριστιανικό πλήρωμα θα μάς θεωρήσουν χριστιανούς δευτέρας τάξεως. Άς ποῦμε τότε, έ, πρέπει να ύπάρχουν και... παρακατιανοί χριστιανοί, δέν μπορεϊ να είναι όλοι καλοί, θα είναι και κάποιοι «σκάρτοι». Αλλά τό ποιός είναι

«σκάρτος» καὶ ποιὸς δὲν εἶναι, ἅς ἀφήσωμε καλύτερα νὰ τὸ πῆ ὁ Θεός. Γιατὶ κάποια ἀρμοδιότητα πρέπει νὰ μείνη... καὶ γιὰ τὸ Θεό!

Ἦς παρακαλοῦμε, λοιπόν, τὸν Θεὸ νὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τὸν φόβο τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ ἔχωμε τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ μὲ τὸν φόβο αὐτό, μὲ τὴν διαλεκτικὴ τὴν χριστιανικὴ, νὰ ἔχωμε καὶ τὴν χαρὰ τοῦ Θεοῦ!

32

ΜΕ ΔΕΟΣ

Α

Τὸ β' κεφάλαιο τῆς πρὸς Φιλιπησίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου εἶναι ἓνα κεφάλαιο λαμπρό, ὄχι μόνο γιὰ τὰ διδάγματα ποὺ περιέχει, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ βιώματα ποὺ προβάλλει. Ἐδῶ ζῆς τὸν Παῦλο, ζῆς μαζί του καὶ βλέπεις καὶ τὶς δυσκολίες του. Ἐδῶ ἡ Καινὴ Διαθήκη μοῦ θυμίζει τὴν Παλαιά, ποὺ προϋποθέτει τὸν ἄνθρωπο ἀδύνατο καὶ δὲν ὑπόσχεται πολλά. Μοῦ ἀρέσει, ὅταν βλέπω τὸν Ἀπ. Παῦλο νὰ λέη «ἵνα κάγω εὐψυχῶ γνοῦς τὰ περὶ ὑμῶν...» καὶ νὰ λέη καὶ τό «οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον... οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν». Βέβαια, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τοῦ πῆ ὅτι, ἔ, ὄχι καὶ «πάντες», ἀφοῦ ὁ Ἐπαφρόδιτος δὲν «ζητεῖ τὰ ἑαυτοῦ». – Σύμφωνοι, θὰ ἀπαντοῦσε ὁ Παῦλος, ἀλλὰ ἔλα στή θέση μου. Βέβαια, δὲν ἐννοῶ ἀριθμητικὰ οἱ πάντες, ἐννοῶ δυναμικὰ οἱ πάντες. Δὲν ἔχω, δηλαδή, ποῦ νὰ στηριχθῶ. Πῶς μ' ἀρέσει ἐπίσης καὶ τό «ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπην σχῶ»! Πιὸ πολὺ μ' ἀρέσει αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ποὺ εἶναι ἐπαγγελίες καὶ κατὰ κάποιον τρόπο «συναλλαγματικὲς χωρὶς κάλυμμα», ὅπως τό «Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε...». Καὶ βλέπεις ἔπειτα τοὺς «ἀγίους τοὺς μετόχους κλήσεως ἐπουρανίου» καὶ ἀγανακτεῖς γιὰ τὸ κατάντημα! Γι' αὐτὸ περισσότερο μοῦ ἀρέσουν τὰ ἄλλα χωρία ποὺ ἀνέφερα, ποὺ προϋποθέτουν τὸν ἄνθρωπο ἀδύνατο. Θυμᾶμαι ὅτι κάποτε κάποιος μὲ ρώτησε: Μὰ γιατί νὰ λέη ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι ὡς θρόμβοι αἵματος κατέβαινε ὁ ἰδρὼς τοῦ Χριστοῦ στή Γεθσημανῆ καὶ εἶχε τόση ἀγωνία, ἐνῶ ἄλλοι πᾶνε στὸ μαρτύριο χωρὶς ἀγωνία; Τοῦ ἀπήνησα ὅτι ἐκεῖνο ποὺ μὲ συνδέει μὲ τὰ Εὐαγγέλια εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ οἱ ἄλλοι, ποὺ τὴν ἀγωνία τους δὲν τὴν ξέρω, ἴσως νὰ τὴν κρύβουν. Ἐνῶ ἐδῶ, δὲν σᾶς κάνη ἐντύπωση τὸ ὅτι δημοσιεύεται αὐτὴ ἡ ἀγωνία; Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγωνία εἶναι ποὺ μὲ **[σελ. 232]** συνδέει ἐμένα μὲ τὰ Εὐαγγέλια, ὅταν βλέπω ὅτι καὶ ὁ Θεάνθρωπος εἶχε ἀγωνία. Καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος εἶχε ἀγωνία, ἀλλὰ δὲν ἐλύγισε. Καὶ γιατί δὲν ἐλύγισε ἡ ψυχὴ του; Γιατὶ ἐλύγιζαν σὲ προσευχὴ τὰ γόνατά του! «Διὰ τοῦτο κάμπτω τὰ γόνατά μου...». Ὁ Ἀπ. Παῦλος εἶπε ὅτι δὲν εἶχε κανένα ἰσόψυχο, ἴσως καὶ γιατί τὸν πῆρε τὸ παράπονο. Ἐπήγαινε ὅμως στὸ «ταμιεῖον» του στὸ δωμάτιό του, ἐγονάτιζε, καὶ ἔβλεπε τότε ὅτι εἶχε ἰσόψυχο τὸν Κύριο τῶν Δυνάμεων! Ἄλλος Παῦλος ἔμπαινε στὸ «ταμιεῖον», ἄλλος Παῦλος ἔβγαινε ἀπὸ τό «ταμιεῖον».

Και τότε όλα του ἦταν ρόδινα. Ἐμεῖς εἴμαστε μιμηταὶ τοῦ Παύλου καὶ στὴν εὐγένεια τῶν αἰσθημάτων καὶ στὴν ἀποστολή, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσευχή. Δηλαδή, τίποτε τὸ κοινὸ δὲν ἔχομε μαζί του! Γιατί, ὅταν δὲν ἔχομε τὴν προσευχή, τότε δὲν ἔχομε καὶ τὴν δύναμη καὶ δὲν ἔχομε καὶ τὴν ἔμπνευση. Ἀλλὰ τότε τί ἔχομε; Μία εὐσεβῆ ἐπιθυμία, μία καλὴ ἀλλὰ ἀδύναμη διάθεση. Μιὰ διάθεση ποὺ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία καλὴ, ἀλλὰ ἄβουλη, χωρὶς τὸν ὄπλισμὸ τῆς προσευχῆς. Δὲν βρέθηκε ὅμως στοὺς πνευματικούς ἀγῶνες «ἐρζάτς» γιὰ τὴν προσευχή.

B

Θὰ ἤθελα ἐπίσης στὴ συνέχεια νὰ ὑπογραμμίσω καὶ ἓνα ἄλλο ρητὸ στὸν στίχο 12: «*Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε*». Ἀγαπητοί μου, εἶναι ἡ πρώτη φορὰ στὴν ζωὴ μου ποὺ σὰν ὁμιλητὴς καταγίνομαι μὲ αὐτὸ τὸ ρητό. Οἱ ἀγῶνες μας ἦταν ἀγῶνες, γιὰ νὰ προβληθῆ τὸ φιλόανθρωπο Εὐαγγέλιο. Προβάλλομε στὸν ἄνθρωπο τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τὴν κατανόηση τοῦ Θεοῦ, τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ. Καὶ καλὰ κάνομε. Γιατί χίλια ἔννεακόσια χρόνια τώρα προεβάλετο ἓνας Θεὸς ποὺ ἦταν κρᾶμα κακότητος καὶ ἠλιθιότητος. Καὶ ἔπρεπε νὰ τονισθῆ τὸ φιλόανθρωπο. Νομίζω ὅμως ὅτι ὥρα εἶναι νὰ ξαναθυμηθοῦμε καὶ τὴν προσταγή «*Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε*». Ἄς ποῦμε, ἔστω, ἀντὶ «*μετὰ φόβου καὶ τρόμου*», μὲ δέος. Γιατί, δὲν ξέρω, ἀλλὰ φοβᾶμαι μήπως μέσα μας, ὑποσυνείδητα, ὑπάρχει ἡ ἰδέα ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως δὲν ἔχει ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἐπιθυμίες μας ποὺ τὶς ἀγαποῦμε, βέβαια, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεώς μας ποὺ τὶς ἐκφράζει εἶναι **[σελ. 233]** καὶ ἀντικειμενικὰ ἀληθινὸ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι αὐτὰ τὰ περὶ πίστεως εἶναι πράγματα ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν θέλησή μας, καὶ ἐμεῖς τὰ ἔχομε κατασκευάσει. Ἔχουν ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση. Ἐκατὸν πενήντα χρόνια, τούλάχιστον, ὁ ἀθεϊσμὸς, μὲ πλήρη ἐλευθερία, εἶπε ὅτι μπόρεσε νὰ πῆ ἐναντίον αὐτῆς τῆς πίστεως. Καὶ κατέληξε ποῦ; Στὸ τίποτε! Ὁ ἀθεϊσμὸς ἔκανε, στὴν καλύτερη περίπτωση, μιὰ ἀντιπολίτευση ποὺ ὠφέλησε, ἀκόμη καὶ δογματικά. Παραδείγματος χάριν καὶ τοῦ Δαρβίνου ἡ θεωρία τῆς ἐξελιξέως ὠφέλησε, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι μὲ κάνει νὰ σχηματίσω γιὰ τὴ δημιουργία ἄλλην εἰκόνα ἀπὸ ἐκείνη ποὺ εἶχα ὡς τώρα. Ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι ἡ δημιουργία εἶναι δημιουργία ἐνὸς Δημιουργοῦ καὶ ὄχι γεγονὸς τυχαῖο, σ' αὐτὸ ἀπὸ τὴν θεωρία τοῦ Δαρβίνου ὄχι μόνο δὲν κλονίζομαι ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἐνισχύομαι. Συζητοῦμε, βέβαια, γιὰ τὴ μορφή ποὺ ἔχει τὸ δημιούργημα. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ἡ δημιουργία δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενον τῆς πίστεώς μας, ἀλλὰ τῆς ἐρεύνης μας. Περιεχόμενον τῆς πίστεώς μας ἀποτελεῖ ὁ Δημιουργὸς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπ' Αὐτὸν ἔγινε ἡ δημιουργία. Τὰ παρακάτω εἶναι ζήτημα ἐρεύνης ἐπιστημονικῆς, καὶ ὄχι πίστεως.

Λοιπόν, ἡ πίστη εἶναι ἓνα γεγονὸς. Καὶ πρέπει νὰ τὸ προσέξωμε, γιὰτὶ μὴ νομίσωμε ὅτι μποροῦμε νὰ παραβλέπωμε τὸν Δημιουργὸ ἀτιμωρητί. «*Ἡ τοῦ*

πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς;», λέει ὁ Ἄπ. Παῦλος.

Κάθε ἓνας κρίνεται καὶ ἀπὸ τὴν τροφοδοσία πού πῆρε. Ἐμεῖς, λοιπόν, κρινόμαστε μὲ ἄλλο τρόπο. Καὶ δὲν μποροῦμε συνεχῶς νὰ περιφρονοῦμε αὐτὲς τὶς εὐκαιρίες. Καὶ ὅταν λέω «περιφρονοῦμε», τὸ λέω μὲ τὴν ἔννοια ὅτι, ὅταν λέμε κᾶτι, μποροῦμε νὰ συμφωνοῦμε ἢ νὰ διαφωνοῦμε, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ξεχνοῦμε. Καὶ ἡ λησμοσύνη εἶναι κι' αὐτὴ μία μορφή περιφρονήσεως. Πρέπει, τέλος πάντων, νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν αὐτὰ πού ἔχομε πῆ γιὰ τὴν αὐτοκριτική, τὴν ἀγάπη, τὴν προσευχή, περισσότερο ἀπὸ τὸ ἂν ὁ τάδε πολιτικός ἔκανε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. Καὶ στοῦ τέλος, δὲν εἶναι καὶ ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐκαιριῶν πού μᾶς δίνει ὁ Θεός.

[σελ. 234]

Γ

Καὶ τὸ τελευταῖο: Δὲν σκεπτόμαστε ὅτι ὑπάρχει καὶ κόλαση. Τὸ ἔχομε πολυπάρει ἐπάνω μας, ὅτι εἴμαστε «*συμπολιῖται τῶν ἀγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ*». Γι' αὐτὸ μᾶς χρειάζεται καὶ τὸ δέος. Ὑπάρχει Παράδεισος, ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ κόλαση. Μάλιστα! Καὶ ἡ κόλαση πρῶτα-πρῶτα ἀρχίζει ἀπὸ ἐδῶ. Μὴ νομίζετε ὅτι αὐτὰ δὲν πληρώνονται. Ὅλα πληρώνονται. Καὶ ἂς μὴ σᾶς ἐπηρεάζει τὸ ὅτι βλέπετε ἓναν πού δὲν τὰ πληρώνει. «*Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις*». Πρῶτα-πρῶτα, δὲν ξέρετε ἂν δὲν τὰ πληρώνει. Καὶ ὕστερα, δὲν ξέρετε ἀκόμη τί ἐτοιμάζεται. Σᾶς λέω, πάντως, ὅτι δὲν ὑπῆρξε ἄνθρωπος πού νὰ περιφρόνησε αὐτὲς τὶς ἀλήθειες καὶ νὰ μὴν τιμωρηθῆ, καὶ μάλιστα μὲ μία τιμωρία πού, ὅσο περνοῦν οἱ μέρες, θὰ εἶναι ὅλο καὶ μεγαλύτερη.

Ὁ Θεὸς μᾶς εἶχε «τὰ χαϊδεμένα του παιδιά», μὲ ἀναρίθμητες εὐκαιρίες, τὶς ὁποῖες περιφρονήσαμε. Ἄλλοι ἀπὸ δόλο, κακότητα καὶ κακοήθεια. Καὶ ἄλλοι ἀπὸ «*ἀκάνθας*», ἀπὸ περισπασμούς, ἀπὸ τὴ «σκόνη». Τί σημασία ὅμως ἔχει τὸ ἂν πνιγόμαστε σὲ τόσο μικρά; Τί σημασία ἔχει ἐὰν πνιγῆς σὲ βάθος δέκα χιλιάδες μέτρα, στοῦ βαθύτερο μέρος τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὀκεανοῦ, ἢ ἐὰν πνιγῆς ἐκεῖ ὅπου τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης εἶναι μόλις δέκα πόντοι πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου; Ἐὰν δὲν ἀξιοποιῆς τὶς πνευματικὲς εὐκαιρίες, τί σημασία ἔχει ἂν εἶσαι καταποντισμένος, γιὰτὶ ἀνήκεις στοὺς ἀνθρώπους «*οὔς... καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ*», ἢ ἐὰν γεμᾶτος ἀπὸ καλὲς προθέσεις, ἀλλὰ γεμᾶτος καὶ ἀπὸ τὴ «σκόνη», πνιγῆς ἀπὸ τὴ «σκόνη»; Σημασία ἔχει ὅτι θὰ πνιγῆς.

Τελείωσα. Θὰ ζητήσω συγγνώμη, γιὰτὶ ἀπόψε εἶπα πράγματα πού πρώτη φορά λέω στὴ ζωὴ μου. Καὶ δὲν πρόκειται, βέβαια, πολλές φορές νὰ τὸ ἐπαναλάβω αὐτό. Ἀλλὰ διεπίστωσα ὅτι ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ δέος. Δὲν ἠμποροῦμε νὰ παραμελοῦμε τὴν τροφοδοσία μας χωρὶς συνέπειες. Γιὰτὶ αὐτὰ πληρώνονται. Καὶ πρέπει μὲ μετάνοια νὰ ζητήσωμε ἀπὸ τὸν Θεό, λιγάκι νὰ Τὸν φοβηθοῦμε. Δὲν ἀνακαλῶ οὔτε λέξη ἀπὸ ὅσα εἶπαμε γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνάγκη τοῦ φιλανθρώπου. Μερικὲς ὅμως «σταγόνες φόβου Θεοῦ» θὰ μᾶς κάνουν καλό.

33

ΣΤΙΣ ΕΠΑΛΞΕΙΣ*

Α

Ἐκεῖνο πού μοῦ ἀρέσει πάρα πολύ εἶναι αὐτό πού εἶπε ὡς προσευχή ὁ Κύριος ἐν ὄψει τοῦ Σταυρικοῦ Του πάθους: «Πάτερ, εἰ βούλει παρενεγκεῖν τοῦτο τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ· πλήν μὴ τὸ θέλημά μου ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω».

Αὐτὴ ἡ φράση τοῦ Κυρίου διαδόθηκε, βέβαια, σὲ ὅλη τὴν μετέπειτα χριστιανοσύνη. Μετὰ 31 χρόνια ἀπὸ τότε πού εἶπε ὁ Κύριος τὰ λόγια αὐτά, ὁ Ἐπίκτητος ἔδινε ἀνάλογο ὑπόδειγμα προσευχῆς: «Φέρε μοι, ὦ Ζεῦ, ἣν θέλεις περίστασιν». Νὰ εἶχε, ἄρα γε, ἐπηρεασθῆ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου; Δὲν εἶναι ἀδύνατο. Εἶναι μᾶλλον πιθανό. Ἀλλὰ εἶναι, πάντως, τὸ ἴδιο πνεῦμα. Μοῦ κάνει δὲ ἐντύπωση αὐτὴ ἡ ὁμορφὴ ἔκφραση πού δημιουργεῖ ἀπορία καὶ πονοκέφαλο, ἰδίως δὲ ἐκεῖ πού λέει ὁ Εὐαγγελιστὴς γιὰ τὸν Κύριο: «γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ»(**).

Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς ἐδῶ, στοὺς καιροὺς πού περνοῦμε, ἔχομε κάθε δικαίωμα νὰ φοβώμαστε καὶ νὰ ἀγωνιοῦμε. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθοῦμε ὅτι εἴμαστε πάντοτε μέσα στὸ «τοῦννελ»(**) καὶ πᾶμε ὅλο καὶ πιὸ βαθεῖα. Ὅτι τὸ «τοῦννελ» θὰ ἔχει μία διέξοδο καὶ θὰ διδαχθῆ ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ ὅλα αὐτὰ πού περνάει σήμερα, αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο. Ὅτι ὅμως αὐτὸ θὰ γίνῃ, ὅσο θὰ διαρκῆ ἡ ζωὴ μας, δὲν εἶναι βέβαιο. Καὶ πρὸ παντὸς δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ γλυτώσωμε τὸ «τοῦννελ».

Ἐπειτα εἶναι καὶ τὸ ὅτι, ὅπως ἐπανειλημμένα σᾶς ἔχω πῆ, βλέπω τὸν Χριστιανισμό, σὰν κοινωνικὴ πραγματικότητα, γύρω-[σελ. 236]γύρω στὸν πλανήτη μας ὅλο καὶ νὰ ὑποβαθμίζεται, ὅλο καὶ νὰ κατεβαίνει, ὅλο καὶ νὰ σβήνῃ.

Καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι φυσικὸ νὰ δημιουργοῦν σκέψεις ἀπογοητεύσεως, πένθους καὶ ἀγωνίας. Καὶ ἐνῶ τίς σκέψεις αὐτὲς τίς διώχνεις, ἔρχονται πάλι, καὶ ἔρχονται μάλιστα σὰν μαῦρες στιγμές.

Στοὺς καιροὺς, λοιπόν, αὐτοὺς τοὺς ἀγωνιώδεις, ὅπου καὶ ἂν βρεθῆς, ὅπου καὶ ἂν στρέψῃς τὸ βλέμμα σου, αἰσθάνεσαι ἀπογοήτευση, καὶ ἐπὶ πλέον δὲν βλέπεις νὰ ὑπάρχει καμμία βοήθεια. Βρισκόμαστε σὲ μία ἀγωνία, καὶ ἄς μὴ τὸ

* Ἡ εἰσήγηση αὐτὴ ἔγινε τὴν 30-12-1966.

** Βλ. καὶ Ἡ πίστις ὡς βίωμα, Γ' τόμος, σελ. 127, 128, 259, 280.

*** Βλ. Ἡ πίστις ὡς βίωμα, Α' τόμος, σελ. 112 ἐπ.

κρύβωμε. Καὶ ὅμως, εἶχε δίκιο ὁ Προφήτης Ἰωήλ, ὅταν ἔλεγε: «Ὁ ἀδύνατος ἄς λέγη, ἐγὼ εἶμαι δυνατός». Αὐτὸ δὲ τὸ ρητὸ συμπληρώνεται ἀπὸ αὐτὸ πού λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ».

Λοιπὸν, ἀγαπητά μου ἀδέρφια, ἔχω νὰ σᾶς πῶ ὅτι «κατὰ ἄνθρωπον» εἶμαι ἀπαισιόδοξος, γιατί οἱ καιροὶ εἶναι δύσκολοι καὶ μαῦροι. Ἄρα, εἶναι ὥρα νὰ μιλήσῃ ἡ πίστη. Λοιπὸν, νὰ τί προτείνω, καὶ ὑπόσχομαι νίκη, ἐὰν γίνουν αὐτὰ πού προτείνω.

B

Πρῶτα-πρῶτα, νὰ φροντίσωμε νὰ ἔχωμε μία ἡσυχὴ ὥρα καὶ νὰ ξεκαθαρίσῃ καθένας μέσα του τὸ ζήτημα: Εἶμαι ἢ δὲν εἶμαι πιστός; Πιστεύω ἢ δὲν πιστεύω; Τὸ βιβλίον *Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση* βοηθεῖ σὲ τοῦτο, γιατί εἶναι γραμμένο χωρὶς καμμία προκατάληψη ὑπὲρ τῆς πίστεως. Λοιπὸν, ἐγὼ προσωπικὰ πού τὸ ἔγραψα ξέρω καὶ μοῦ τὸ λέει ἡ συνείδησή μου ὅτι δὲν ἐβίασα καθόλου τὰ πράγματα, ἀλλὰ εἶπα ὅ,τι εὑρίσκα πὼς εἶναι ἀλήθεια. Θὰ μοῦ πῆτε: Εἶσαι, λοιπὸν, ἀλάθης; Κάθε ἄλλο. Ἀλλὰ εἶμαι ἀντικειμενικός. Καὶ ἐνῶ δὲν μπορῶ νὰ ἀποκλείσω νὰ ὑπάρχῃ στὸ βιβλίον αὐτὸ καὶ πλάνη, ὅμως, μολονότι ψάχνω συνεχῶς, δὲν τὴν βλέπω αὐτὴν τὴν πλάνη. Ἀφοῦ, λοιπὸν, αὐτὰ εἶναι ἀλήθεια, τότε συνάγω τὴν ἀλήθειαν τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς αἰωνιότητος. Καὶ πρέπει νὰ θρέψωμε τὴν ψυχὴ μας μὲ τὴν πίστη στὴν αἰωνιότητα. Εἶναι, βέβαια, πολὺ δύσκολο. Ἀλλὰ εἶναι τὸ μόνο πού εἶναι δυνατόν. Ἡ μάχη τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ μάχη τῆς αἰωνιότητος. Γιατί, ἢ πιστεύομε στὴν αἰωνιότητα, καὶ πρόβλημα γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχει, ἢ **[σελ. 237]** δὲν πιστεύομε στὴν αἰωνιότητα, ὅποτε τὸ πᾶν εἶναι πρόβλημα. Καὶ ἅμα θρέψωμε τὸν ἑαυτό μας μὲ τὴν πίστη στὴν αἰωνιότητα, τότε «μαινέσθω τὰ κύματα». Καὶ στὴ γῆ αὐτῇ, ἐκεῖνος πού προσβλέπει πρὸς τὴν αἰωνιότητα γίνεται καὶ λίγο ξένος καὶ παρεπίδημος, καὶ ἔτσι δὲν ἀγωνιᾷ, καὶ μάλιστα ἄπρακτα. Ἐπειτα, θὰ δοῦμε ὅτι, μολονότι ἐμεῖς θὰ εἶμαστε ἔτοιμοι γιὰ τὸ χειρότερο, ὅλο καὶ κάποια παρηγορία θὰ ἔρχεται, ὅπως συνέβη καὶ στὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς. Πρέπει γι' αὐτὸ νὰ μάθωμε νὰ λέμε «πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸν Σὸν γινέσθω». Ὅ,τι θέλεις, Θεέ μου. Καὶ ἅμα τὸ ποῦμε αὐτό, θὰ δοῦμε ὅτι καὶ ὅμως ἔχει ὁ Θεός. Θὰ φέρῃ τότε ὁ Θεός ἀπὸ κεῖ πού δὲν περιμένομε, δὲν λέω ἔξοδο ἀπὸ τὸ τοῦννελ, ἀλλὰ κάποια ἀνακούφιση.

Λοιπὸν, ἡ πρώτη μου πρόταση εἶναι νὰ καθίσωμε καὶ νὰ ποῦμε: Πιστεύομε ἢ δὲν πιστεύομε; Ἄν δὲν πιστεύωμε, νὰ ποῦμε ὅτι δὲν πιστεύομε. Ἀλλὰ ἂν πιστεύωμε, νὰ ἀξιῶσωμε ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας νὰ βγάλῃ τίς συνέπειες. Καὶ ὄχι, κάθε φορὰ πού θὰ ἀκοῦμε ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο μιὰ εἴδηση δυσμενῆ, νὰ φοβώμαστε «ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Γιατί, ὅταν φοβώμαστε, «ἐκδημοῦμεν», ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸν Κύριο. Καὶ τὸ νὰ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὸν Κύριο εἶναι τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔχομε νὰ πάθωμε. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη πρόταση.

Ἡ δευτέρα τώρα πρόταση: Ὅλοι νὰ περάσωμε ἀπὸ τὸ λουτρὸ τῆς αὐτοκριτικῆς. Ὅπως ἔχομε πῆ καὶ ἄλλοτε, ὁ ἄνθρωπος ξέρει ὅτι πρέπει νὰ

καθαρίζεται τακτικά. Λοιπόν, υπάρχει τὸ θεῖο λουτρὸ πὸν λέγεται αὐτοκριτική. Καὶ ἡ αὐτοκριτική πὸν θὰ γίνεται μέσα μας, στὸ ταμειῖο τῆς ψυχῆς μας, πρέπει νὰ εἶναι ἀμείλικτη. Ὅσο πὸν πολλὴ αὐτοκριτική κάνομε, τόσο καθαρίζομαστε. Καὶ ὅσο καθαρίζομαστε, τόσο μιλάει ἡ πίστη. Γιατί, γιὰ νὰ μποῦνε οἱ ἀκτῖνες τῆς πίστεως μέσα μας, θέλουν ἐσωτερικὴ καθαρότητα, ἀφοῦ καὶ ὁ ἀγιώτερος ἄνθρωπος καὶ ὁ καθαρώτερος ἄνθρωπος, ἂν περάση μία ἡμέρα, εἶναι λιγώτερο καθαρὸς ἀπὸ ὅ,τι ἦταν τὴν προηγουμένη ἡμέρα. Ἡ ἀμείλικτη, λοιπόν, αὐτοκριτική εἶναι ἐκείνη πὸν θὰ ἀφήνει τὴν πίστη νὰ μπαίνει μέσα μας καὶ νὰ θαυματοουργῇ μέσα μας.

Τὸ τρίτον εἶναι ἡ ἐνότης. Εἴμαστε ἐλάχιστοι. Αὐτοὶ οἱ ἐλάχιστοι ἄς εἴμαστε σὰν ἕνας ἄνθρωπος. Ἐὰν εἴμαστε ἐνωμένοι, ἕνα σῶμα ὅλοι, ὅ,τι καὶ νὰ φέρη τὸ «τοῦννελ» θὰ τὸ ἀντιμετωπίσωμε [σελ. 238] διαφορετικά. Καὶ ἐπειδὴ σήμερα σκέφθηκα νὰ σᾶς μιλήσω ἐντελῶς ἀπερίφραστα, θὰ σᾶς πῶ καὶ τὸ ἐξῆς: Ξέρετε ποιὸ εἶναι τὸ ἐμπόδιο στὴν ἐνότητα; Τὸ ὅτι θέλομε νὰ εἴμαστε «τζαμπατζῆδες». Ὅλοι μας εἴμαστε ὑπὲρ τῆς ἐνότητος, ἀλλὰ μὲ τὸν ὄρο ὅτι θὰ τὴν ἔχωμε δωρεάν, χωρὶς νὰ πληρώσωμε. Ἀλλὰ δωρεάν τίποτε δὲν δίνεται. Πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ πληρώσης. Καὶ τί θὰ πληρώσης; Τὸ δίκιο σου! Ἡ θυσία τοῦ δίκιου σου εἶναι τὸ τίμημα γιὰ τὴν ἐνότητα. Ἐχω λ.χ. ἕνα δίκαιο παράπονο ἐναντίον ἐνὸς ἀδερφοῦ μου. Τὸ τίμημα γιὰ τὴν ἐνότητα εἶναι αὐτὸ τὸ δίκιο νὰ τὸ προσφέρω θυσία στὸν Κύριο, γιὰ νὰ ἔχω ἐνότητα μὲ τὸν ἀγαπητό μου ἀδερφό, ἐφ' ὅσον, βέβαια, δὲν πρόκειται γιὰ δόλο, ἀλλὰ γιὰ ἀδυναμία ἀνθρώπινη. Τὸ ἴδιο, βέβαια, τίμημα εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πληρώση καὶ ἐκεῖνος, ἂν ἐγὼ ἢ ἄλλος κανεὶς τὸν ἀδικήση. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀγωνιστικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ πένθους καὶ τῆς ἀγωνίας ἔχομε ἀκόμη στὴ διάθεσή μας καὶ τὰ ἐξῆς: Ἐχομε πρῶτα-πρῶτα τὸ μήνυμά μας καὶ τὴν προβολή του.

Καὶ δεύτερο –καὶ δυσκολώτερο– ἔχομε τὴν προσευχή.* Ὅταν ὁ Καρρέλ ἔγραφε ἐκείνη τὴ μικρὴ πραγματεία του γιὰ τὴν προσευχή, δὲν μιλοῦσε μόνο σὰν ἐπιστήμων, μιλοῦσε καὶ σὰν πρωτοπόρος. Μοῦ κάνει δὲ ἐντύπωση ὅτι ὅσο πάει καὶ καθαρίζεται ἡ ἐννοια τῆς προσευχῆς ἀπὸ πολλὰ ἐπικαθίσματα ψεύτικα, καὶ ἀπλώνεται. Ἡ προσευχή, λοιπόν, εἶναι ἕνα γεγονόςὸς πάνω στὸ ὅποιο πρέπει νὰ πάρωμε μία συνεπῆ θέση. Ἡ πιστεύομε σ' αὐτὴ –ἔστω καὶ μὲ τὴν ἐννοια τῆς ἀμφιβολίας– ἢ δὲν πιστεύομε. Ἐγὼ, πάντως, πιστεύω ὅτι ἡ προσευχή εἶναι δύναμη. Εἶναι μάλιστα, ὅπως ἐπανειλημμένα ἔχομε πῆ, ὁ μοχλὸς πὸν θὰ δώση τὴν πίστη. Καὶ ἡ πίστη εἶναι ἐκείνη πὸν θὰ κάνη ὥστε νὰ περάσωμε τὴν δοκιμασία αὐτὴ ὅπως «οἱ τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ». Γιατί πρέπει νὰ μάθωμε ὅτι χριστιανικὸ δὲν εἶναι νὰ περιμένωμε γαλήνη, ἀλλὰ ἡ προσδοκία μας νὰ εἶναι ὅτι θὰ εἶναι ὁ Χριστὸς παρών, ὅ,τι θύελλα καὶ νὰ ἔρθη. Θὰ εἶναι, δηλαδή, θύελλα μετὰ Χριστοῦ. Καὶ καλύτερα θύελλα μετὰ Χριστοῦ, παρὰ γαλήνη χωρὶς Χριστό.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ μπῆς μέσα στὸ σπῖτι τῆς προσευχῆς, χρειάζεται «εἰσιτήριο». Τὸ «εἰσιτήριο» αὐτό, εἶναι, βέβαια, ἀνάλογα μὲ τίς [σελ. 239] περιπτώσεις, διαφορετικὸ. Γιὰ μᾶς ὅμως, εἰδικώτερα, ὑπολογίζω ὅτι τὸ «εἰσιτήριο» αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τριῶν πραγμάτων.

* Βλ. ἐκτενέστερα Ἡ πίστις ὡς βίωμα, τόμος Γ', σελ. 163 ἐπ.

Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι μικρολογία καὶ προσευχὴ δὲν μποροῦν νὰ συμβαδίσουν. Ὅποιος στὰ σοβαρὰ θέλει νὰ ἀρχίσῃ τὴν προσευχὴ σὰν τρόπο ζωῆς, πρέπει νὰ υπερνικήσῃ τὴν μικρολογία. Ἐπὶ τέλους ἅς πῆ ὅτι ἐκεῖνο πού μὲ ἀπασχολεῖ καὶ μὲ στενοχωρεῖ δὲν ἀξίζει νὰ μὲ στενοχωρῇ. Λοιπόν, χωρὶς ἀγῶνα κατὰ τῆς μικρολογίας, εἴσοδος στὸν οἶκο τῆς προσευχῆς δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχει μόνον ἡ εἴσοδος στὸν οἶκο τῆς βαπτολογίας. Ἀλλὰ ἡ βαπτολογία εἶναι ὁ χειρότερος ἐχθρὸς τῆς προσευχῆς. Βέβαια, δὲν ἐννοῶ ὅτι ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα δὲν θὰ προσέχω τίς μικρολογίες, ἀλλὰ νὰ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα θὰ πολεμῶ τὴν τάση πρὸς τὴν μικρολογία πού ὑπάρχει μέσα μου.

Τὸ δεύτερο εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχομε ἤδη ἀναφέρει, δηλαδή τὸ σύνθημα «αὐτοεξέταση, αὐτοκριτική, συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητός μας».

Καὶ τὸ τρίτον εἶναι ἡ συγχωρητικότητα, πού θὰ τὴν ἔλεγα ἀμνηστία. (*)

Αὐτὰ τὰ τρία τὰ θεωρῶ γιὰ μᾶς σὰν τὸ «εἰσιτήριο» γιὰ τὴν προσευχὴ. Ἐὰν αὐτὰ δὲν τὰ κάνωμε, τότε τὸ ἀντάλλαγμα θὰ εἶναι ὅτι θὰ εἶναι κλειστὸ γιὰ μᾶς τὸ σπίτι τῆς προσευχῆς. Ἐὰν δὲ παρ' ὄλον τοῦτο προσεύχεσαι, τότε βλασφημεῖς. Ἐὰν ὅμως αὐτὰ τὰ κάνεις ἀγωνιστικά, ὡς προσπάθεια, τότε πλέον μπορεῖ νὰ γίνῃ μία ἀρχή. Ἡ ἀρχὴ τῆς προσευχῆς εἶναι νὰ θυμηθοῦμε πάλι τὰ πνευματικὰ ὄμορφα ἐκεῖνα χρόνια τῆς Κατοχῆς. Στὰ πνευματικὰ ὄμορφα ἐκεῖνα χρόνια τῆς Κατοχῆς εἴχαμε καθιερώσει ἓνα «ἡμίωρο τῆς Παρασκευῆς», σὰν εὐκαιρία ἀτομικοῦ πνευματικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ, καὶ εἴχαμε δῆ ὅτι αὐτὸ τὸ «ἡμίωρο» ἔκανε «θαύματα». Καὶ ἡ ἐγκατάλειψή του ἔκανε ἐπίσης ἀντίστροφα «θαύματα». Ὅποιος θέλει νὰ ἰδῇ τὴν ἀξία τῆς πίστεως, ἅς δῆ τὴν ἀπαξία τῆς ἀπιστίας.

[σελ. 240]

Γ

Ἐνα ἐπίσης σχετικὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο θέλω νὰ σᾶς ἀπασχολήσω εἶναι ἓνα ρητὸ ἀπὸ τὸν στίχο 31: *«Εἶπε δὲ ὁ Κύριος Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ σατανᾶς ἐξήτησατο ὑμᾶς τοῦ συνιᾶσαι ὡς τὸν σῖτον... καὶ σὺ ποτὲ ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου»* (*)

«Καὶ σὺ ποτὲ ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου». Τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ Κύριος, σὲ ποιόν; Στὸν Σίμωνα. Πιστεύει κανεὶς ὅτι μόνο στὸν Σίμωνα τὸ εἶπε; Τὸ εἶπε καὶ γιὰ ὅλους μας. Ἔτσι, ὅλοι μας πρέπει νὰ κοιτᾶμε πῶς θὰ στηρίζωμε τὸν ἀδερφό μας. Καὶ αὐτὸ πού εἶπε ἓνας διανοούμενος, ὅτι «ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ ἐξυπηρέτηση τοῦ ἄλλου», σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἔχει ποτὲ δοκιμάσει τὴν χριστιανικὴ ἀγάπη. Γιατὶ ὅποιος δοκιμάσει τὴν χριστιανικὴ ἀγάπη καταλαβαίνει ὅτι πρῶτα ὠφελεῖται ὁ ἴδιος πού ἀγαπάει. Εἶναι ἀσύγκριτα περισσότερη ἢ ὠφέλεια πού δοκιμάζει ἐκεῖνος πού ἀγαπάει, ἀπὸ τὴν ὠφέλεια πού δοκιμάζει ἐκεῖνος πού δέχεται τὴν ἀγάπη.

* Βλ. ἀνωτ. σελ. 154 ἐπ.

* Κατὰ Λουκᾶν, κβ' στίχ. 31.

Λοιπόν, ήθελα αυτό που είπε ο Κύριος να το δοῦμε πιὸ διεξοδικά. Τὸ «στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου» τὸ εἶπε ὁ Κύριος στὸν Σίμωνα, ἴσως δύο ὧρες προτοῦ συλληφθῆ. Τὸ εἶπε σ' αὐτόν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι τὸ λέει καὶ σὲ μᾶς, που εἴμαστε μέσα στὸ «τοῦννελ», ὅπου μᾶς περιμένουν, ἀγαπητοί μου, δύσκολες μέρες. Σᾶς τὸ ἐπαναλαμβάνω: Νὰ ξέρετε ὅτι μᾶς περιμένουν δύσκολες μέρες. Ἀμφιβάλλετε γι' αὐτό; Μακάρι ὁ Θεὸς νὰ μὲ βγάλῃ ψεύτη. Ἄλλωστε, τί ἐχάσαμε που προετοιμασθήκαμε γιὰ τὶς δύσκολες μέρες; Στὸ τέλος ἐνισχύσαμε τὸν Χριστιανισμό μας. Μᾶς περιμένουν, λοιπόν, δύσκολες μέρες. Καὶ πρέπει καθ' ἕνα καὶ κάθε μία ἀπὸ μᾶς νὰ θεωρήσωμε ὑπεύθυνο τὸν ἑαυτό μας, γιὰ νὰ βοηθήσωμε τὸν ἀδερφό μας νὰ στηριχθῆ στὴν πίστη. Ἄμα τὸ κάνωμε αὐτὸ πραγματικότητα, εἴμαστε πολλοί, γιὰ νὰ ἔχωμε μία ὄραση, ὥστε τὰ γεγονότα, ὅποια καὶ ἐὰν ἔρθουν, νὰ μᾶς βροῦν πνευματικὰ ὀχυρωμένους. Καὶ αὐτὸ ἰσχύει ἰδιαίτερα στὴν ἐποχὴ μας, ὅπου κάθε μέρα φέρνει καὶ τὸν φόβο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀηδία. Τὴν ἐποχὴ **[σελ. 241]** ἐκείνη που φοβόμαστε μὴν ἔρθουν οἱ Γερμανοί, ἦταν φόβος μαζί μὲ ψυχικὴ ἀνάταση. Τώρα εἶναι φόβος μὲ ἀηδία, ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ ὅλα!

Εἰδικώτερα τώρα, ἔχω νὰ πῶ δύο πράγματα. Τὸ πρῶτο ἔχει χαρακτηρὰ ἀρνητικό: Νὰ προσέχωμε νὰ μὴ βλάπτωμε τὸ θυμικὸ τοῦ ἄλλου. Καὶ τὸ βλάπτομε, ὅταν μεταφέρωμε λυπηρὲς εἰδήσεις –που στὸ τέλος δὲν εἶναι καὶ ἐξακριβωμένες– καὶ τὸν ἄλλον, που εἶναι ἀδύνατος στὴν πίστη, ὅπως καὶ ἐμεῖς, τὸν κλονίζομε. Λοιπόν, προσοχὴ νὰ μὴ μεταδίδωμε εἰδήσεις δυσάρεστες, καὶ μάλιστα ἀνεξακρίβωτες. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταδώσης κάθε φήμη που ἀκοῦς, ἂν δὲν εἶναι ἐκατὸ τὰ ἐκατὸ ἐξακριβωμένα. Ἀλλὰ ἐγὼ θὰ σοῦ πῶ, καὶ ἐξακριβωμένα νὰ εἶναι, μὴ τὴν πῆς. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερο, ὅταν δὲν εἶναι.

Καὶ τὸ δεύτερο που ἤθελα νὰ πῶ εἶναι ὅτι, καὶ θετικά, νὰ κοιτᾶμε τὸν ἀδερφό μας νὰ τὸν στηρίζωμε. Θὰ πρότεινα δὲ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ τηλέφωνο, γιὰ νὰ παίρνωμε καὶ νὰ δίνωμε στὸν ἀδερφό μας τόνωση. Νομίζω ὅτι τὸ τηλέφωνο εἶναι ἐκεῖνο που θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ... στὴν κόλαση, γιατί δὲν τοῦ κάνομε μὲ αὐτόν τὸν καλὸ σκοπὸ πλούσια χρῆση. Γιατί, ἅμα προσπαθήσωμε νὰ τονώσωμε τὸν ἀδερφό μας, ἀνεξάρτητα ἂν τοῦ τὰ ποῦμε ἢ δὲν τοῦ τὰ ποῦμε ὠραῖα, αὐτὸς θὰ βοηθηθῆ καὶ μόνο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι θὰ δῆ ὅτι ἐσεῖς ἔχετε τὴν πρόθεση νὰ τὸν τονώσετε. Ἔτσι, μὲ ὅ,τι καὶ νὰ τοῦ πῆτε –ἀρκεῖ νὰ εἶναι τονωτικό– τοῦ κάνετε καλὸ. Καὶ ἀφοῦ κάνετε σ' αὐτόν καλὸ, κάνετε συγχρόνως καὶ στὸν ἑαυτό σας καλὸ.

Δ

Ἴσως τώρα σκεφθῆ κανεὶς ὅτι μιλάω σὰν ἱεροκῆρυξ μᾶλλον, παρὰ σὰν καθηγητὴς τῆς Νομικῆς, τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου. Καὶ ὅτι μὲν δὲν μιλάω αὐτὴ τὴ στιγμή σὰν καθηγητὴς τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου, αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι, ἐφ' ὅσον οἱ ἱεροκῆρυκες δὲν ἐμίλησαν, πρέπει οἱ θεράποντες τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν νὰ μιλήσουν, γιατί ἀλλιῶς «φενάκη» εἶναι καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου.

Ἔχω ὅμως νὰ σᾶς πῶ καὶ κάτι ἄλλο: Ὅτι, ἂν κάνωμε αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, τότε ἐγὼ ἔχω ἐπαρκῆ ἀπάντηση καὶ στὸ πένθος, **[σελ. 242]** ἀλλὰ καὶ στὸ φόβο καὶ στὴν ἀγωνία. Ἐὰν ὅμως αὐτὰ ποὺ εἶπα τώρα ξεχαστοῦν αὖριο, τότε ἡ ζωὴ θὰ κυλήσῃ καὶ θὰ παραδώσῃ τὴν σκυτάλη στὸ θάνατο, ποὺ θὰ ἔχη πιά τὸν μονόλογο.

Ἀντίθετα, ἐὰν τὰ ἀκολουθήσωμε, τότε ἀκοῦστε τὶ θὰ γίνη: Καὶ ἂν ἀκόμη ἔρθῃ ὁ θάνατος, θὰ τὸν ἐπακολουθήσῃ ἡ ἀνάστασις. Μιὰ καινούργια ἡμέρα ἔρχεται. Ἕνας καινούργιος Χριστιανισμὸς ἐτοιμάζεται. Δὲν θὰ τὸν ἰδοῦμε ἐμεῖς. Οὔτε κι' ἐγὼ, ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ νεώτεροι ἀπὸ σᾶς. Θὰ τὸν ἐτοιμάσωμε ὅμως. Ἡ μοῖρα μας εἶναι μοῖρα προδρόμων: *«ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου»*. Ἡ πίκρα ἀπὸ τὴν ἀποστασία θὰ γίνη δάσκαλος, θὰ διορθώσῃ δέκα ἐννέα αἰώνων λάθη καὶ θὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπο σὲ νέα ζωὴ. Συγχωρῆστε μου νὰ πῶ: Θὰ μιλήσῃ καὶ ὁ Θεὸς μὲ τρόπο ἐπαναστατικό. Ἐμεῖς θὰ εἶμαστε «κιβωτοί», ἔχοντας τὴν προσευχὴ σὰν βοήθημα. Καὶ ἀγωνιζόμενοι τὸν ἀγῶνα αὐτὸν μὲ τὸ μήνυμά μας, θὰ μπορούμε τότε νὰ ἀντιμετωπίσωμε καὶ τὸ πένθος καὶ τὸν φόβο. Τὸ πένθος ὅτι ἔσβησε ὁ Χριστιανισμὸς... μά, καὶ μόνο γιατί εἶμαστε ἐδῶ, δὲν ἔσβησε. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀγωνία, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, *«μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι»*.

Πόσο θὰ ζήσωμε δὲν ξέρομε. Μπορεῖ μία ἀρρώστεια ἢ ἓνα αὐτοκινητιστικὸ δυστύχημα νὰ λύσῃ τὸ θέμα τῆς διαρκείας τῆς ζωῆς γιὰ ἓναν ἀπὸ μᾶς. Δὲν πρόκειται γι' αὐτό. Πρόκειται γιὰ τὸ ὅτι πρέπει ἡ δοκιμασία νὰ μᾶς βρῆ στὶς ἐπάλξεις τῆς προσευχῆς. Καὶ τότε κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ μᾶς ἀπαγορεύσῃ νὰ κάνωμε, λ.χ., τὸ «ἡμίωρο» ποὺ ἀνέφερα παραπάνω. Ἐὰν, δηλαδή, τηρήσωμε αὐτὰ ποὺ εἶπαμε παραπάνω καὶ μαζὶ μὲ τὴν προβολὴ τοῦ μηνύματός μας θρέψωμε τὴν ψυχὴ μας μὲ τὴν πίστη στὴν αἰωνιότητα καὶ εἶμαστε στὶς ἐπάλξεις τῆς προσευχῆς, τότε θὰ ἀντιμετωπίσωμε νικηφόρα καὶ τὸ πένθος καὶ τὸν φόβο. Καὶ ὅ,τι καὶ νὰ φέρῃ τὸ τοῦννελ, θὰ ἔχωμε φῶς. Καὶ τὸ φῶς τὸ δικό μας θὰ εἶναι ἀρκετό, ὥστε νὰ μὴν εἶναι μονόλογος τὸ σκοτάδι.

Αὐτὰ εἶχα νὰ πῶ. Εἶναι τρομερὰ ἀπλᾶ. Σᾶς ἐξομολογήθηκα τὸ πένθος μου, σᾶς ἐξομολογήθηκα τὸν φόβο καὶ τὴν ἀγωνία, σᾶς ἐξομολογήθηκα τὴν πίστη μου. Πιστεύω ὅτι, ἂν δὲν περιφρονήσωμε αὐτὰ ποὺ εἶπαμε σὰν πολὺ ἀπλᾶ, ἀλλὰ τὰ δοκιμάσωμε, θὰ ἔχωμε τὴν ἀπάντηση καὶ στὸ πένθος καὶ στὸν φόβο, καὶ θὰ ἔχωμε τὴν νέα «Ἱερουσαλὴμ» γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ἡ «Ἀποκάλυψις». **[σελ. 243]** Γιατί, στ' ἀλήθεια, ἔρχονται καιροὶ ἀποκαλυπτικοί. Καὶ ἐπειδὴ θυμήθηκα τὴν «Ἀποκάλυψη», θὰ ἀναφέρω ἀπὸ αὐτὴν ἓνα ρητὸ ποὺ θὰ τὸ προσφέρω στὴν ὁμήγυρη, γιὰ νὰ μᾶς συνοδεύῃ στὴ ζωὴ μας. Τὸ ρητὸ εἶναι: *«Καὶ ἐξῆλθε νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ»!*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗ

1. Θεωρητική θεμελίωση τῆς χριστιανικῆς αὐτοκριτικῆς	11
2. Ἀνάγκη ἐξυγιάνσεως	26
3. Ὁ αὐτοέλεγχος	37
4. Στὰ ἐρείπια τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ	46
5. Σκέψεις περὶ κατακρίσεως	55
6. Ἀπὸ τὴν πώρωση στὴν αὐτοκριτική	66
7. Ἡ περισυλλογή	72
8. Ἀπαρχὴ λιποταξίας	75
9. Τουλάχιστον τόσο!	78
10. Οἱ δύο πόλοι	84
11. Κάτι γιὰ τὸν φανατισμό	91
12. Ἡ ἠμπίστη	93
13. Ὕμνος τῆς ἀπιστίας	99
14. Στὰ σοβαρά	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΣΤΡΟΦΗ

15. Ἀνάγκη ριζικῆς μεταβολῆς	121
16. Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου	130
17. Χάριν τοῦ ἐνός	139
18. Ἡ παραβολὴ τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου	144
19. Ὁ ἀστερισμὸς τῆς μετανοίας	152
20. Ἡ συναίσθησις τῆς ἀμαρτωλότητος	160
21. Παρενέργειες καὶ ἀντιμετώπιση τῆς ἀμαρτωλότητος	168
22. Ἀνάγκη ἀπὸ ἄλμα	182
23. Γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησις	189
24. Ὑπεραυστηρότης καὶ ἐπιείκεια. Οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες	192

25 Ὁ ἀδικῶν	198
26. Τό «Σάββατο» καὶ οἱ «δίκαιοι»	201
27. Φαρισαϊσμός καὶ Εὐαγγέλιο	206
28. Στὴν πόλη τῆς ἀμαρτίας	213
29. Ὁ κίνδυνος τοῦ «Μιθριδατισμοῦ»	217
30. Ἡ «σκόνη»	219
31. Ἡ πνευματικότης καὶ ὁ σκανδαλισμός	224
32. Με δέος	231
33. Στὶς ἐπάλξεις	235

Η ΠΙΣΤΙΣ ΩΣ ΒΙΩΜΑ

Δ' ΤΟΜΟΣ

ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ «ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»
(«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ») ΛΥΚΑΒΗΤΤΟΥ 11 ΑΘΗΝΑΙ-135
ΤΟΝ ΜΑΪΟ 1983
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ GRAPHIC ARTS
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 58 ΑΘΗΝΑΙ